

CIVITTA

\ LOOMETÖÖ TASUSTAMINE EESTIS JA LOOMEPAKKADE MÕJU HINDAMINE

UURINGU LÕPPARUANNE

2023

Analüüsi tegi Kultuuriministeeriumi tellimusel Civitta Eesti AS.

Uuringu autorid:

Kaupo Koppel

Kadri Arrak

Vadim Konov

Raul Parts

Aruande valmimisele aitasid kaasa Kadri Tirs, Airi Triisberg, Külliki Tafel-Viia, Reet-Marii Rokk ja Piia-Viks Binsol.

Täname Statistikaametit, kõiki küsitlusele vastanud loovisikuid ning intervjuudel ja töötubades osalenuid.

Suur tänu Kultuuriministeeriumile sisuka kaasamõtlemise ja aktiivse panustamise eest.

Viitamine: Koppel, K., Arrak, K., Konov, V., Parts, R. (2023). Loometöö tasustamine Eestis ja loomepalkade mõju hindamine. Civitta Eesti AS.

SISUKORD

UURINGU EESMÄRK JA SISSEJUHATUS	4
PÕHISÕNUMID	6
POLIITIKASOOVITUSED	11
1. LOOMETÖÖ TASUSTAMINE EESTIS	19
1.1. Loometöö tasustamise üldvaade ja võrdlus	19
1.2. Valdkondade statistika küsitluse ja registrite põhjal	26
2. LOOMETÖÖ TASUSTAMINE - VALDKONNAD	31
2.1. Arhitektuur	31
2.2. Disain	41
2.3. Etenduskunstid	50
2.4. Film	62
2.5. Klassikaline muusika	72
2.6. Rütlimuusika	83
2.7. Kirjandus	91
2.8. Kunst	101
3. LOOMEPALGA MEETME MÕJU JA ARENDUS	110
3.1. Meetme kirjeldus	110
3.2. Meetme mõju	111
3.3. Meede küsitluse põhjal	116
3.4. Loomepalga meetme arendus	117
LISA 1. SOTSIAALKAITSE MAATRIKS	124
LISA 2. METOODIKA	129
a) Üldvaade ja sihtrühma määratlemine	129
b) Intervjuud ja fookusgrupid	131
c) Loometöötajate küsitlus	133
d) Registriandmete analüüs	133
e) Koosloome töötoad	134
LISA 3. VALDKONNAD JA LOOMELIIDUD	136

UURINGU EESMÄRK JA SISSEJUHATUS

Loomingulistes valdkondades ja kultuurisektoris tegutsejate murettekitavat olukorda nii sissetulekute, üldise toimetuleku kui ka sotsiaalsete garantiide osas võib pidada valdkonna suurimaks nõ nurjatuks probleemiks (*wicked problem*). **Kuigi enamasti on tegemist kõrgharidusega tippspetsialistidega**, kelle väärtus ja oluline panus kultuuri hoidmisse kui ka majandusse on korduvalt tõestust leidnud, on siiski **nende sissetulekud enamasti ebaregulaarsed ja madalad**. Kuna loometöötajate töötasu on enamasti väike ja sissetulekumustrid on ebakindlad, st paljud ei ole püsivalt hõivatud või ei saa piisavalt regulaarset sissetulekut, siis ei laiene neile tihti sotsiaalsed garantiid.

Loometöötajate väikestel tasudel on erinevad ja tihti valdkonnaspetsiifilised põhjused. Probleemi mõjutavad nii valdkonna vabakutselisuse (vs. institutsionaliseerituse) tase, eraturule vs. avaliku sektori põhinev konkurents, loometöö kollektiivsus vs. individuaalsus, loometöö standardiseeritus ja ühe isiku asendatavus vs. suur loomevabadus ning vähene asendatavus; protsessikesksus või näiteks äriklientide vs. eraklientide olemasolu. Pikemad kirjeldus on toodud peatükis 1.1.

Sisuliselt on loometöötajate näol tegemist kõrgelt haritud professionaalidega, kes teevad pidevalt loomingulist tööd, ent tulenevalt valdkonna iseloomust, hõivest (pikad, ent harva tasustamisega projektid, töötasustamine ei toimu tihti töölepingutega) ja töötasu otsesest väiksusest on nad sunnitud pelgalt äraelamiseks vajamineva sissetuleku saamiseks otsima kõrvaltöid valdkonna väliselt või optimeerima lepinguliikidega moel, mille tõttu kannatab nende sotsiaalkaitse. Loometöö tegemist iseloomustab omakorda Eesti väike turg ja maksejõulise kliendi puudu – turg toimib valdavalt turutõrke kontekstis ning **ilma avaliku sektori toeta kaasneks professionaalse loomingu drastiline vähenemine piirini**, kus **kannataks kogu Eesti kultuuri mitmekesisus ja jätkusuutlikkus**.

Kokku moodustas loomemajandus Eestis 2021. aastal 2,2% SKP-st. Ehkki sektori ettevõtted jäävad töötajate arvu ja käibe poolest maha Eesti ettevõtluse keskmisest näitajatest, on loomemajanduse **ettevõtted** varasemate uuringute põhjal sama suurusega tootmisettevõtetega võrreldes **tulusamad**, tegutsejad enamasti nooremad ning paremini haritud. Kuigi loomemajanduse ettevõtteid alustatakse valdavalt väikeses mahus, osalise tööajaga ja väiksemate rahaliste vahenditega, on neil suurem püsivus ja keskmisest **kõrgem uuenduslikkus**.¹

Erinevalt muudest majandusvaldkondadest on **loometöö roll** veelgi olulisem Eesti **kultuuri säilitamisel** ja edendamisel, **regionaalarengu toetamisel** ning **elukeskkonna loomisel**, **linnade taaselustamisel**, **turismi edendamisel** ja **Eesti maine kujundamisel** välisurgudel. Loometöö majanduslik mõju avaldub nii kaudselt – läbi suuremate turismitulude, ekspordi, kõrgema lisandväärtusega toodete/teenuste pakkumise – kui ka mittemajanduslikult. Loovus ja kultuuris osalemine aitab kaasa kodanikuaktiivsuse, vastupanuvõime, enesehinnangu ja empaatia arendamisele, mis parandavad tervist, heaolu ja sotsiaalset õiglust².

Loometöö võrdse ja õiglase tasustamise probleemi on alates 2016. aastast teatud määral püütud **leevendada loomepalga tasumisega kunstnikele ja kirjanikele**. Loomepalga maksmine on toimunud Kultuuriministeeriumi ja loomeliitude koostöös. Tasu on makstud eksperimendina üsna väikesele sihtgrupile eesmärgiga tagada regulaarne sissetulek loominguliselt aktiivsetele tippautoritele. Seni ei ole

¹ Kohn, K., & Wewel, S. A. (2018). Skills, scope and success: An empirical look at the start-up process in creative industries in Germany. *Creativity and Innovation Management*, 27(3), 295–318. <https://doi.org/10.1111/caim.12279>

² Gilmore, A. (2014). Raising our quality of life: The importance of investment in arts and culture. Centre for Labour and Social Studies. http://classonline.org.uk/docs/2014_Policy_Paper_-_investment_in_the_arts_-_Abi_Gilmore.pdf

süvitsi hinnatud loomepalga mõju ja teistele loomealadele laiendamise võimalusi. Sellest tulenevalt on **uuringu eesmärgiks** hinnata:

- millised võiksid tulevikus olla loometöö rahastamise aluspõhimõtted **valdkondade üleselt** ja millised riigi täiendavad sekkumised oleks vajalikud kultuuri mitmekesisuse ja jätkusuutlikkuse huvides;
- milline on kunstniku- ja kirjanikupalga mõju perioodil 2015-2021;
- millised on kunstniku- ja kirjanikupalga saajate arvu suurendamise võimalused perioodil 2023-2030 ja **loomepalga laiendamise vajadused** teistele loomealadele.

Soovituste loomisel on keskmes eelkõige valdkondade ülesus ja vähem kindlatele valdkondadele suunatud lahendused. Ka lahendused seoses valdkonna rahastamisega ja loomemajanduse/ loovettevõtluse arendamisega on küll selgelt seotud loometöö tasustamisega, kuid nendega seotud järeldused ja soovitused jäävad uuringus üldisemale tasemele.

Uuringus keskendutakse kaheksale loomealale, mis on välja toodud kultuuri arengukavas ning kuuluvad Kultuuriministeeriumi valitsemisalasse: **arhitektuur, disain, etenduskunstid, film, helikunst** (eristatud **klassikaline muusika ja rütmimuusika**), **kirjandus** ja **kunst**. Aastal 2023 on Kultuuriministeerium³ oma eelarvest vahendeid (sh investeeringuid) jaganud valdkondadele järgmiselt:

- arhitektuur ja disain 2,5 mln eurot,
- etenduskunstid 44,8 mln eurot,
- film 17,4 mln eurot,
- klassikaline muusika ja rütmimuusika 18,7 mln eurot,
- kirjandus 8,8 mln eurot,
- kunst 9,7 mln eurot.

UURINGU METOODILINE LÄHENEMINE

Suurem osa valdkonna loometöö rahastamise probleeme tulenevad loometöö pikaajalisest ja projektipõhisest iseloomust. Väljakutsete kaardistamisel uuringu käigus (vt pt 1.1.) tekivad nii üldisemad kui unikaalsemad toimeoloogiate kombinatsioonid, mille abil:

- süstematiseeritakse valdkonnas esinevaid probleeme;
- seotakse probleemid nende tõenäoliste juurpõhjustega, st põhjendatakse tekkinud olukorda;
- tehakse nii valdkondade üleseid kui ka valdkonnaspetsiifilisi järeldusi ja soovitusi.

Uuringu tulemusel valmivad ettepanekud ja poliitikasoovitused aitavad kujundada loometöö tasustamise nii, et tagatud oleks loomevaldkonna mitmekesisus ja areng ning loovisikute õiglane tasustamine ja sotsiaalsete grantide kättesaadavus. Professionaalse loometöö tasustamiseks sobilike sekkumiste ja poliitika välja töötamisel on järgitakse asjakohaseid valdkondlike strateegilisi suundi. Loometöö tasustamise analüüs puudutab otseselt kultuuripoliitikat, ent ka sotsiaal- ja ettevõtluspoliitikat.

Uuringu peamine sisuline fookus on **valdkondlikud loometöö tasustamise praktikad**, sh sisetulekute suurus ning hõive regulaarsus. Praktikad mõjutavad omakorda loometöötajate sotsiaalseid garantiisid. Detailsemalt käsitletakse ka loomepalga meetme arendamist.

Uuringu andmekogumine toimus kolmes erinevas etapis, hõlmates endas nii MTA ja Kultuuriministeeriumi registriandmete analüüsi, ulatuslikku loometöötajate küsitlusuuringut kui ka intervjuusid ja fookusrühmi. Mitmekülgse sisendi saamiseks toimus andmekogumine nii loometöötajate (sh loomepalka saanud loometöötajate), loomeliitude, kultuurikorraldajate (tööandjad) kui poliitikakujundajate sihtrühmas. Täpsemalt on võimalik metoodika kohta lugeda lisas 2.

³ Kultuuriministeerium. Majandusteave [<https://www.kul.ee/asutus-uudised-ja-kontakt/organisatsioon/majandusteave>]

PÕHISÕNUMID

1. Eesti professionaalsete loometöötajate **loometööst saadavad kogutulud on tööturul väikesed** ja isegi suurima tuluga loomevaldkonnas jäädakse alla riiklikule keskmisele palgale. Erinevused valdkondade vahel on mitmekordsed, olles mitmes valdkonnas ka alampalgast väiksemad. Sissetulekud loometööst on vahemikus keskmiselt 600 eurot kuus (rütmiuusika, kirjandus ja kunst) – 1500 eurot kuus (arhitektuur).
2. Loometöö eest saadav tasu moodustab **keskmiselt kaks kolmandikku** (67%) loovisikute **kõikidest sissetulekutest**. Suurema loometöö sissetulekutega loovisikel moodustas erialane loometöö tulu suurema osakaalu nende kõikidest tuludest, ühtlasi on neil vähem loomeala väliseid tegevusi ning vähem optimeeritakse maksudega. Väiksema tulu korral kompenseeritakse vähest loometöö tasu tööga teistes loomevaldkondades või ka väljaspool kultuuri. Suurem sissetulek oma loometöö erialal motiveerib nii töö otsingute kui professionaalse karjääri puhul tegema seda just valdkonna sees.
3. Kõikides uuritud valdkondades mõjutavad loometöö tasustamist enim kolm peamist tegurit. Igas valdkonnas on kahe olulisima seas kas **avaliku sektori** (eelkõige Kultuuriministeeriumi) **panus, KULKA toetused** või **kohaliku turu väiksus**. Milline tegur on kõige olulisim, sõltub konkreetse loomeala iseloomust ning rahastusmudelitest. Suurimate loometöö tasudega valdkondades, kus ka eraturul leidub maksev klient (arhitektuur ja disain), on mõjuteguriks eelkõige turu väiksus kui piirav tegur. Väga suure vabakutseliste osakaalu ja vähese institutsionaliseeritusega kunsti ja kirjanduse valdkonnas tunnetakse enim KULKA toetuste positiivset mõju. Seevastu otseselt avaliku sektori sekkumise ja rahalisest panuse toel turul toimivates etenduskunstide, klassikalise muusika ja filmi valdkonnas on tähtsaim Kultuuriministeeriumi eelarvelised toetused.
4. Loometöötajate tänast **toimetulekut ei ole võimalik parandada ilma lisarahastuseta, mis on suunatud töötasude suurendamisele**. Loomingu tegemist iseloomustab Eesti väikene turg, mis toimib valdavalt turutõrke kontekstis ning **ilma avaliku sektori toeta** kaasneks professionaalse loomingu drastiline vähenemine piirini, kus **kannataks kogu Eesti kultuuri mitmekesisus ja jätkusuutlikkus**. Suur osa loometööst valmib täna jätkuvalt autorite ja korraldajate enda heaolu või pideva rahalise omaosaluse arvelt. Teoseid turundatakse ja müüakse, hoides kokku isiklike tulude ja toimetuleku pealt või ohverdades sissetulekute nimel sotsiaalkaitse. Nii valitakse väikest loometulu suurendavad, ent kaitset mitteandvad lepingutüübid.
5. Töötasusid saadakse valdavalt **kas töötades töölepinguga** mõne teise või oma ettevõtte all või **esitatakse ettevõtjana arveid**. Vähem on kasutusel töövõtulepingud ning sisuliselt ei eksisteeri avaliku teenistuse seaduse alusel töötamist. Levinud on ka litsentsi- ja stipendiumilepingud, mida kasutatakse töötamise tasustamiseks. Viimased kaks lepingutüüpi ning töötasude saamine ettevõtjana arveid esitades on seotud loometöö tasu keskmise suurusega – väiksemate tasude korral on väiksema maksukoormusega töötasustamise vormid sagedasemad.
6. Kõik **loometöö valdkonnad** on valdavalt **projektipõhised**. Projektipõhine on nii püsival palgatööl tehtud projektitöö või töö, kus iga uus loometöö on tihti uus nullist algav üksikprojekt, mis võib olla tehtud ilma otsese tellija või rahastajata ja kus töö on vabakutselisuse iseloom. Projektipõhised tööd on tihti ajutise loomuga, seda nii rahastuse kui ka teiste ressursside kaasamise mõttes. Töö tegijad on enamasti (aga mitte alati) iseseisvad ja isemajandavad, mh ka enesearengus ning karjääriplaneerimises. Positiivsed küljed on paindlikkus ja vaheldusrikkus, kuid see tähendab ka tööaja ebaühtlast jaotust ning raskusi pikaajaliste plaanide tegemisel. Erasisiku tasandil toob see kaasa näiteks vähem koolitusi ning väljaõpet või suurema riski läbipõlemisele, eriti kui puudub püsiv n-ö töötajasse panustamine tööandja kujul. Lisanduvad mitmed teised vabakutselisusega kaasnevad riskid.

7. **Loomevaldkonnad** on erinevad, kuid **võrreldavad mitmete kriteeriumite alusel**, mis on seotud valdkonna toimeoloogikaga ja **kujundavad tausta valdkonna loometöö tasustamise üldpõhimõtetele**. Need on: protsessikeskne vs. objektikeskne loometöö, erialase ettevalmistuse ulatus loomealal tegutsemiseks, loometöö institutsionaliseeritus vs. vabakutselisus, eraturul põhinev vs. avalikul sektoril põhinev toimeoloogia, äriklient vs. eraklient, ettevõtete vaheline konkurents vs. loovisikute vaheline konkurents, individuaalsus vs. kollektiivsus, asendatavus ehk nõue standardiseeritusele vs. suurem taotlus originaalsusele. Teadlikkus loomevaldkondade iseloomust aitab muuhulgas meetmeid kujundades vähendada ühe valdkonna eripärade mõjusid ning võtta üle elemente teistest, sh loomevaldkondade välistest majandusaladest.
8. Loovisikute hoiakuid mõjutab **valdkonnakeskne vaade tasustamisele**, mida varjutab tajutud rahapuudus. Teisi loomevaldkondi ja loovisikuid nähakse nii valdkonna kui ka üksikisiku tasandil loometöö rahastamisel eelkõige konkurentidena. Tasustamise probleeme tunnetatakse oma loomeala sisesena, mitte kogu loomevaldkondade ülestenena. Iseloomulik näide on loomepalga meetme laiendamine, mida loovisikud peavad vajalikuks oma valdkonda, ent kui see valik kõrvale jätta, siis eelistatakse, et meetet ei laiendataks üldse. Sellist lahendust motiveerib hirm – isegi kui kultuuri loometöö tasustamisse lisandub raha, juhtub seda loovisikute jaoks tunnetuslikult niivõrd harva, et ei taheta riskida raha sattumisega n-õ valesse kohta ehk väljaspoole oma valdkonda. Tunnetatakse ohtu, et järgmine lisarahastuse tekkimisel ükskõik millisesse valdkonda jääbki see pikemaks ajaks ainsaks sammuks kogu laiema kultuurivaldkonna toetamisel.
9. **Arhitektuuri** valdkonna loometöö tasud on uuritud loomealadest suurimad ja regulaarne hõive tagab sotsiaalse kaitse. Tasustamise praktikatel eristuvad arhitektuur kui tellimuspõhine loometöö ja arhitektuur kui valdkonda arendav üldfilosoofilisemat laadi loometöö. Arhitektuur kui teenus on institutsionaliseeritud, töö tegemine sõltub ennekõike hangete ning tellimuste mahust ja nende kvaliteedist. Liigub eraraha ja tegevus on ettevõtete põhine. Arhitektuuri üldfilosoofilisem osa on seotud valdkonna arendamise, keskkonnateadlikkuse, näituste ja raamatutega ning konkureerib pigem teiste kultuurivaldkondadega. Toimimine on üksikisiku põhine ja töötasud väiksemad.
10. Kirjeldatud kahese jaotusega võib kannatada **arhitektuuri** kui tervikvaldkonna areng – avalik rahastamine ei suuda konkureerida erasektori töötasudega, mille tõttu panustavad valdkonna eksperdid just erasektori teenusepõhisele arhitektuurile. Ehkki turumajanduse mõistes ootuspärane, ei pruugi oodatavad arengud olla soovitatavad riigi arhitektuuripoliitika mitmekesisuse laiema vaatest.
11. **Disain** on mitmekesisuval tööturul kohanemis- ja arenemisvõimeline loomevaldkond. Uuritud loomealadest tajutakse disainis enim, et töötamisel on võimalik valida paljude töövormide vahel. Kõrgeid hinnanguid antakse digikanalites tegutsemise ja turustamise võimalustele ning teistest enam tehakse nii pika- kui lühiajalisi projekte. Tulemust on andnud Eesti disaini piiriülene tutvustamine, kui loovisikud tajuvad teistest enam rahvusvahelisel turul osalemise võimalusi.
12. **Disainis** on teistest valdkondadest suurem väljakutse leida valdkonnale ühene turuloogika. Nii ei ole ühe meetme või poliitikamuudatusega võimalik lahendada terve valdkonna töötasustamise väljakutseid. Suure sisemise muutlikkuse tõttu peavad disaini toetavad meetmed olema rollipõhised. Suuremat osa valdkonda mõjutava lahendusena on potentsiaal disaini sihtkapitali loomisel, mis on tõestanud ennast teiste valdkondade juures.
13. **Etenduskunstide** valdkond toimib riigi otsesel rahalisel toetusel ja eraturu põhine toimeoloogia kehtib vaid piiratult. See on ka tarvilik – eraturul piisavas rahalises mahus tellimus puudub ja kogu valdkonna professionaalsel tasandil mitmekesisena säilimiseks on vajalik avaliku sektori rahaline tugi. Valdkonnale seab piirid protsessikeskus ja Eesti väikene turg. Etenduse loomine ja ettevalmistamine on aeganõudev ning rahaliselt kulukas, samas saab ühes kohas anda ühel ajal korruga ühte etendust. Eriti just väikestes asukohtades tähendab see ammendatavust – pealvaatajate või huviliste hulk on niigi piiratud ning sama lavastust mitmendat korda vaatama ei tulda.

14. Loometöö tasud sõltuvad **etenduskunstides** riikliku kultuuritöötaja miinimumist, olles enamasti sellega võrdsed või lähedased. Sisuliselt on seeläbi riigi palgal ja vastutusel teiste valdkondadega võrreldes rohkem valdkonna tipptegijad, kes toetavad valdkonna arengut nii esinemiste, õpetamise kui ka kultuuriarengu mõttes. Muidu kollektiivse iseloomuga etenduskunstides on teose valmimisel võtmerollis individuaalses rollis töötavad lavastajad, kes on tasustatud ebaregulaarselt ning allapoole valdkonna loometöötajate keskmisi töötasusid.
15. **Filmi** näol on tegemist eriti pika protsessi tulemusel valmiva kollektiivse loometööga, kus tasustamine toimub väga ebaregulaarselt üksikute suurte väljamaksetena. Filmindusega seotud loovisikud saavad oma loometöö eest tasu keskmiselt 7 kuud aastas, mis on kõigest uuringus käsitletud valdkondadest väikseim näitaja. Ainult filmindusest tasu saavate loovisikute osakaal on marginaalne. Samal ajal on valdkondlikult suurim nii lünlkliku ravikindlustusega või tööd otsivate filmi valdkonna esindajate osa.
16. Sarnaselt etenduskunstidele on **film** kollektiivne valdkond, kus võtmeisikud on individuaalses rollis olevad režissöörid ja stsenaaristid. Nii on režissöörid ühena vähestest seotud filmiteose pika loomeprotsessiga projektitaotluse algusest kogu protsessi lõpuni, kandes Eestis sagedaselt vastutust nii teose rahastamise, osalejate kaasamise kui ka teose sisulise valmimise eest. Samas jääb režissööri keskmine loometööst saadav tasu ja ravikindlustusega kaetus valdkonna keskmisele alla.
17. **Klassikalist muusikat** iseloomustab loovisikute kõrge erialane haridus ja põhjalik ning ajaliselt pikk ettevalmistus loovisikuks saamisel. Lävend professionaalseks loovisikuks saamisele on kõrge, kuid ei ole proportsionaalne saadavatele töötasudele, mis jäävad alla teiste loomevaldkondade keskmistele. Klassikalise muusika esitus on sarnaselt etenduskunstidega loovisiku otsesest kohalolust üks enim sõltuvaid valdkondi. Samas on kontserditel piiratud auditoorium ja puudub n-ö kiire tulu võimalus. Väheseid sissetulekuid kompenseeritakse maksude ja lepinguvormidega optimeerimisega. Sagedane on töötasude saamine stipendiumitena või oma ettevõtte alt maksude mitte täies ulatuses tasumine. Väga levinud on teiste loomevaldkonna väliste töökohtade omamine, mis annavad sotsiaalkaitse.
18. Nii on **klassikalise muusika** loometöö tasustamine ja valdkonna püsimine sõltuvuses avaliku sektori ja tema allasutuste toetustest. Avalik sektor kui *de facto* sihtasutustena tegutsevate kollektiivide suurahastaja ja palgamaksja on vastutavaks valdava osa valdkonna kutseliste professionaalide riigis hõivatuna hoidmise ning tasustamise eest. See omakorda tähendab konkureerimist rahvusvahelise turuga – kuni tipud on Eestis hõivatud, on tagatud valdkonna areng nii otseste teoste loome kui valdkonna kultuurilise arengu ja esindatuse mõttes. Kui see ei ole tagatud, riskitakse loometöötaja lahkumisega välismaale või valdkonnast lahkumisega.
19. **Rütmimuusika** turg on valdavalt eraturu põhine, kus artistide tegutsemine, lepingud ja rahastus on seotud erasektori klientidega. Riigi rahastus on seotud eelkõige KULKA taotlusvoorudega, mis on loovisikute endi hinnangul mõeldud pigem pärimusmuusikutele kui teistele muusikažanritele. Turg on paljuski sõltuv majandustsüklistest.
20. **Rütmimuusika** on käsitletav pigem lisa- või kõrvaltulu allikana, aga mitte ametina, mis võiks Eestis tagada regulaarse hõive ja piisava sotsiaalkaitse. Väga madal on nii nende rütmimuusikute osakaal, kelle kõik tulud on ametlikud (54%), kui ka nende, kes maksavad ettevõtjana tegutsedes täiel määral nõutud maksud (38%). Sisuliselt tehakse rütmimuusikas väikeste loometöö tasude (600 eurot kuus) juures valik, kus eelistatakse suuremaid tasusid saadavatele sotsiaalsetele garantiidele. Kuna samal ajal on tööga seotud ravikindlustus valdkonna loovisikute seas siiski kõrgelt levinud (75%), viitab see, et paljude valdkonna loovisikute põhitöö on mujal valdkonnas. Nii sai vaid iga viies (21%) rütmimuusik saab tasu ainult muusikast.
21. **Kirjanduse** valdkonda, mis on oluline eesti keele säilitaja ja edasikandja, mõjutab samas väike keelepõhine turg. Vaid 5% kirjanikest leiab, et Eesti turg on tegutsemiseks piisavalt suur, samas arvab vaid 13% kogu valdkonnast, et lihtne on tegutseda rahvusvaheliselt. Eestikeelsete teoste arv on üle aastate kasvanud, ent samal ajal on tiraažid on languses. Nii on ühelt poolt turg kinnine (müüki välismaal on väga vähe) ja pigem väikese suurusega (piiratud lugejate arv), teisalt on kohalikul turul

suur pakkumine (nimetuste arv). Nii ongi tasakaal tekkinud kohta, kus on palju teoseid, kuid ühe teose peale keskmiselt vähe ostjaid. Kuna lisaks on ka laenutustasud praktikas olematud, tähendab see, et valdkonna autorid saavad teoste eest kokkuvõttes vähe töötasu. Probleemid on suurimad luuletajatel.

22. **Kirjandus** on individuaalne ja autorikeskne valdkond, kus Eestis lasub vastutus teose valmimise eest valdavalt autoril ainuisikuliselt – vastutus eristuda loomingus, leida või teha sellele turundus ja toimetus ning leida maksev klient. Kuna samal ajal on väikesel turul keeruline müüa piisav kogus teoseid, et see tagaks piisava sissetuleku ja sotsiaalkaitse, kaasnevad KULKA stipendiumite või muu töö puudumisel probleemid igapäevase toimetulekuga.
23. **Kunsti** valdkonna probleemid saavad alguse töökohtade puudusest ning väikestest või olematutest töötasudest. Kunstivaldkonna loovisikud on peamiselt vabakutselised kunstnikud ja kuraatorid, kellest vähesed saavad oma loometöö eest arvestatavat tasu. Samuti ei ole tasustamine reguleeritud riiklike miinimummääradega. Mediaantasud jäävad enamasti 500 euro juurde ühes kuus, tasu saadakse harva (7 kuud aastas) ning terve aasta töötasu saavaid valdkonna esindajaid on vähem kui kuuendik. Kui mitmetes valdkondades on madalad tasumäärad mitmete teiste tegurite tagajärg, siis kunstis on madalad tasud lähtekoht, mis mõjutavad ka kunstniku enda edasist käitumist. Üks suurim selline otsustuskoht on valik lepinguliikide vahel ehk millises vormis näidata oma töist tulu. Väikeste tasude tõttu langeb valik tihti suurema hetketulu poole, mis toob aga kaasa ravi-, pensioni- ja töötuskindlustuseta tööelu.
24. Madalad tasud seavad ohtu **kunsti** kui professionaalse valdkonna jätkusuutlikkuse. Avaliku sektori meetmed on ajas küll suurenenud, ent teiste valdkondadega võrlduses jätkuv rahastuse vähesus ning suur vabakutseliste arv tähendab, et avaliku sektori võimalus terve valdkonna töötasusid kiiresti mõjutada on jätkuvalt madal. Valdkonda iseloomustab ka vähene institutsionaliseeritus ja tugevate ametiühingute puudumine. Erasektori tarbija on harjunud kunstiteoste madalate hindadega ning teoseid soetavad eelkõige üksikisikud ja mitte ettevõtjad. Vaid madala hinnaga teoste ostmine ei kompenseeri kunstnikele teose valmimiseks kulunud aega ega äraelamist. Kunstist huvitunud noore loovisiku nimel konkureerivad kunsti valdkonna kõrval ka disain ning arhitektuur, mille kõrval on kunsti valdkond muutumas pigem entusiastide maailmavaateliseks kui professionaalset karjääri võimaldavaks loomealaks. Juba praegu töötab iga teine valdkonna esindaja mõnel teisel loomealal ning väga levinud on valdkonna väline töötamine.
25. Tänapäevane **loomepalga meetme korraldus** on tulemuslik ja ennast tõestanud. Kunsti ja kirjanduse valdkonna loovisikud peavad taotlemist lihtsaks (80%) ja valdavalt (70%) nõustatakse, et loomepalk on mõjunud valdkonna arengule ja avalikule suhtumisele positiivselt. Vastupidiste hinnangute korral tuuakse eelkõige kunstnikupalga juures esile sotsiaalset ebavõrdsust, eliidi tekkimist ja taaseelistamist ning valdkonnasisese ebavõrdsuse suurendamist, jagades loomepalka neile, kes seda majanduslikult ei vaja. Nii kunsti- kui kirjanikupalga taotlemisel on suurimaks motivaatoriks eelkõige võimalus teenida stabiilset tulu või keskenduda erialale, kus kolmeaastane palga saamise aeg võimaldab „totaalse pühendumise perioode“. Esile tuuakse ka ühe suurema projekti võimaldamist ning ravikindlustuse saamist. Eriti kirjanikupalga puhul tunnustatakse selle saajate produktiivsuse tõusu kvaliteedi põhjal.
26. **Loomepalga meetme arendamisel** ei ole kunsti ja kirjanduse valdkonnas eelistused kattuvad. Kui kirjanduses eelistati perioodi pikkust saajate arvu suurendamisele, siis kunsti valdkonnas oli esimene valik just saajate arvu suurendamine. Mõlemas valdkonnas eelistati mõlemaid valikuid omakorda palgasumma suurendamisele. Üldistatult on ka teiste valdkondade loovisikute arvates meetme edasise laiendamise korral nende valdkonda praegused tingimused (1,1-kordne kultuuritöötaja miinimum, saamine kolm aastat) valdavalt mõistlikud.
27. Loovisikud ise näevad **loomepalga meetme laiendust** kitsalt oma erialast lähtuvalt. Laiendamisel peaks loovisikute hinnangul seda tegema nende valdkonda. Kui enda valdkond kõrvale jätta, on levinum vastus, et meedet ei peaks edasi laiendama, kuna kardetakse, et see jääb mõneks ajaks ainsaks

loometöö rahastamist positiivselt mõjutavaks otsuseks. Kõige vähem pooldatakse meetme laiendamist arhitektuuri, rütmimuusika ja disaini valdkonda, teistest rohkem klassikalise muusika valdkonda.

28. Laienduse tegemisel peaks see juhtuma **rollipõhiselt**. Kui kunsti ja kirjanduse puhul oli lähtekoht peamiselt valdkonna suur vabakutseliste arv ja riigi rahastuse puudumine, siis siin analüüsis on ühine nimetaja kollektiivsed valdkonnad (klassikaline muusika, film, etendus Kunstid), kus on suure tähtsusega individuaalsed võtmerollid (režissöör/lavastaja, stsenarist ja helilooja). Eestis on nimetatud rollid seotud teose loomisega kogu protsessi algusest, olles tihti hõlmatud nii rahastuse, loovisikute kui ka tugitöötajate leidmisega. Tasud on väga ebaregulaarsed, valdkonna sees väikesed ja esinevad lüngad sotsiaalkaitses. Loomepalga saamine peaks juhtuma loometöö (filmi, lavastuse või heliteose) valmimise esimeses pooles esialgse kavandi valmimisel, kui tasustamine on ebakindlam.

POLIITIKASOOVITUSED

1. Jätkata liikumisega praktika poole, kus Kultuuriministeeriumi, KULKA ja ka teiste riiklike (all)asutuste nii praegused kui ka uued toetused ning stipendiumid hõlmaksid alati neilt makstavat sotsiaalmaksu.

Selgitus: Sotsiaalmaksu maksmisega tagatakse toetuse saajale sotsiaalsete garantiide teke – ravikindlustus, pensionistaaž, vanemapalk. Probleem sotsiaalmaksu miinimumi tasumisega on eelkõige vabakutselistel, kelle osakaalu hindab oma loomealal kõrgeks 80% loovisikutest.

Sotsiaalmaksu arvestamine peab tulema praeguseid stipendiumeid ja toetusi sotsiaalmaksuga lisanduva summa võrra suurendades. Siinses uuringus on väikesed loometöö tasud mitmes valdkonnas seotud mingil määral maksudest kõrvalehoidmisega ehk mitmes valdkonnas (eriti kunstis ja rütmimuusikas) ollakse juba praegu väga väikeste tasude tõttu motiveeritud valima lepingud või tasustamise vormid, mis maksimeerivad kohest kättesaadavat tasu sotsiaalsete garantiide arvelt. See on eriti levinud ettevõtjana tegutsemisel, kui mõlemas valdkonnas tasus alla poolte loovettevõtjatest täiel määral kõik kohustuslikud maksud. Valitakse stipendiumleping, ostu-müügileping või litsentsileping, kui tegelikkuses on tegemist töötamise ja töölepinguga. Praktikas jõuavad need riskid loovisiku ja riigini tagasi – näiteks lükates arsti juures käimist ravikindlustuse puudumise tõttu edasi, võimenduvad ajas terviseprobleemid. Lõpuks haiglasse jõudes on ravi nii riigi kui loovisiku jaoks alati kulukam kui ennetamisele kulutatud raha.

Nii on riigi ja tema allasutuste kohus investeerida tasude suurendamisse moel, et loovisikute netotasu ei väheneks, kuid tasu hõlmaks ka sotsiaalmaksu. Praegune lisainvesteering tasub ära nii rahvatervise vaates kui ka rahaliselt väiksemate töötu- või tervisekassa kulude näol juba lähitulevikus⁴.

Samal ajal on avalikul sektoril, aga ka loomeliitudel kohustus järjepidevalt selgitada ja kommunikeerida, et vastutus lasub ka loovisikutel, kelle ülesanne on nii praeguste kui tulevikus sotsiaalmaksustatud lepingute nõudlik kasutamine. See tähendab teha kollektiivselt ja koostöös loomeliitudega nähtavaks oma valdkonna loometöö tegelik ajaline ulatus, küsida tellijatelt tööga panustatud aja eest õiglast hinda, kus tunnitasu vastab vähemalt riiklikule miinimummäärale, ent selle kõige juures tasuda töötamiselt ettenähtud maksud. Töö maskeerimine stipendiumite või ostu-müügilepingutena vähendab iga loovisiku ja seeläbi loomevaldkonna tõsiseltvõetavust. Samuti on see vastuolus kultuuritöö kui terviku kauaaegse väljakutsega esitada kunsti-, muusika-, kirjandus- jt loometöid kui töötamise ja mitte hobina.

Soovituse eest vastutavad Kultuuriministeerium, KULKA jt riigi allasutused.

2. Võimaldada sotsiaalmaksu summeerida üle mitme kuu.

Selgitus: Sotsiaalmaksu summeerimine toimuks täiendavalt praegusele süsteemile, kus garantiid sõltuvad eelmise kuu sotsiaalmaksust. See tähendab, et mitme kuu peale makstud sotsiaalmaksu vaadatakse alles siis, kui viimane kuu ei ole sotsiaalmaks vajalikus alammäära ulatuses tasutud. Sotsiaalmaksu arvestusperioodi muutmine tagab kuus mitmele tuhandele vabakutselisele täiendavalt ravikindlustuskaitse ning parandab tööturu paindlikkust ka loomealade väliselt. Nii muutub vabakutselistele töövõtu- ja käsunduslepingute baasil tulu teenimine senisest soodsamaks, mistõttu võib rohkem loovisikuid olla valmis neid lepinguvorme kasutama, mida siinse uuringu põhjal teeb ligikaudu viiendik loovisikutest.

Summeerimise näol oleks tegemist siiski vaid väikese sammuga, mis ei adresseeri täielikult loometöö tasustamise tegelikku probleemi. Vajalikum on liikumine loometöö tasude üldise tõusu poole, kui hetkel ei ületa üheski uuritud loomevaldkonnas keskmine palk Eesti keskmist ning paiguti jäävad

⁴ Pearson, Mark, Colombo, Francesca ja James, Chris. Universal Health Coverage and Health Outcomes. Paris: 2016.

töötasud ka alla riikliku alammäära. Sotsiaalkaitse mõistes on jätkuvalt tarvilik liikumine universaalse tervisekindlustuse poole, mis on suunatud kõigile vabakutselistele ning on seotud paremate rahvatervise näitajatega ja vähendavad terviseprobleemide mõju sissetulekutele.

Soovitus on suunatud eelkõige Rahandusministeeriumile, ent muudatuse tegemist peavad toetama teised ministeeriumid ka Sotsiaal- ja Kultuuriministeerium.

3. Suurendada Kultuuriministeeriumi ja loomeliitude eesvedamisel veelgi enam loomeliitu mittekuuluvate loovisikute teadlikkust valdkonna loomeliitude tegevusest ja sinna kuulumise võimalustest. Arendada loomeliitude võimekust valdkonna huvikaitse eest seismiseks, liikudes ametiühingutena toimivate loomeliitude poole.

Selgitus: Loomeliitude ülesanne on esindada sinna kuuluvaid loovisikuid ja nende õigusi, motiveerida loovisikuid omal alal püsivalt loometegevusega tegelema ning vahendada loometoetust ja jagada valdkonna stipendiumeid. Samas peetakse loomeliitude praegust mõju ambivalentseks – kolmandik peab liitude mõju töötasustamisele oluliseks, kolmandik mitte ja kolmandik loovisikutest ei võta seisukohta. Suuremat mõju tajutakse ennekõike etenduskunstides, kus nähakse rohkem positiivset mõju ametiühinguna toimival Eesti Teatriliidul ja Eesti Etendusasutuste Liidul.

Uuringusse kaasatud valdkondades kuulub loomeliitu 68% loovisikutest, ent tegelik kuuluvus on uuringu valimi tõttu ilmselt väiksem. Kõrgemast loomeliitusesse kuuluvusest ja tugevamatest loomeliitidest on võita nii loovisikutel endal kui ka valdkonnal. Koos liikmete arvu, aktiivsuse ning professionaalsuse kasvuga suureneb liidu võime esindada ja taas tõstatada valdkonna seisukohti ning probleeme Kultuuriministeeriumile, avalikkusele ja poliitikutele. Liitudele on seejuures ülesandeks senisest jõulisemalt seista avalikkuses valdkonna vabakutseliste esindamise eest, seda eriti vabakutselistele makstavade tasude ajakohasuse ning nende töös rakendatavate lepinguliikide korrektsuse eest. Selle jaoks on loomeliitudele kriitiline suurendada oma esindajate võimekust ja kompetentse nii poliitikakujundamises, huvikaitstes kui ka juhtimises.

Samuti peitub kasutamata potentsiaal ametiühingutena organiseerumises, mida täna on kultuurivaldkonnas tehtud vaid marginaalselt ning loomevaldkondadest eelkõige etenduskunstides. Ehkki Eesti ametiühingute mõju ei ole võrreldav näiteks Põhjamaadega, pakuvad ametiühingud lihtsamat võimalust olla riigile dialoogipartner ja loovisikute huvikaitse esindaja. Samuti loovad ametiühingud võrdsemad alused näiteks vabakutselistele läbirääkimistel muuseumite või näitusekorraldajatega.

Soovitus on suunatud eelkõige loomeliitudele ning eeldab järjepidevat ja süstemaatilist tööd nii oma võimekuse tõstmisel kui avalikus kommunikatsioonis.

4. Suurendada kultuuritöötaja miinimumtasu määrasid tõstes vähemalt samal määral ka kõikide sellest sõltuvate tööandjate palgafondi.

Selgitus: Uuringus käsitletud valdkondadest mõjutab riiklik kultuuritöötaja miinimumtasu määr enim etenduskunstide valdkonda, kus suurimad tööandjad on teatrid. Seeläbi sõltub teatrites lepinguliste töötajate tasustamine just riikliku kultuuritöötaja miinimumist, mis määrab eri koefitsientide abil ära lavastajate, dramaturgide, näitlejate kui ka teiste töötasud. Töötasude sõltuvus teatritest ja nende omakordne sõltuvus Kultuuriministeeriumi toetustest ning kultuuritöötaja miinimumist tähendab teisalt, et miinimumi suurenemisega peab samas mahus kaasas käima teatrite lepinguliste tööandjate palgafond. Vastasel juhul väheneb tegelikkuses teatrite toimetulek, kui on kohustus suurendada miinimumile vastavalt palku, ent ei ole järgnenud samas mahus finantsvahendeid. Soovitus on relevantne ka klassikalise muusika valdkonnale, ent ka kohalikes omavalitsustes töötavatele kultuurikorraldajatele ning eestvedajatele.

Soovitus on suunatud Kultuuriministeeriumile.

5. Sõlmida palgakokkulepe loometöötajaid ühendavate ametiühingu või ametiühingutena tegutsevate loomeliitude, Kultuuriministeeriumi ja KULKA vahel, et kehtestada miinimumtasumäärad ka vabakutselistele loovisikutele.

Selgitus: Riiklik kultuuritöötaja miinimumtasu (ega ka riiklik alampalk) ei mõjuta praktikas üheski loomevaldkonnas vabakutseliselt tegutsevaid loovisikuid, kui nad töötavad käsundus-, litsentsi- või stipendiumlepinguga. Samas defineerib mitmeid valdkondi just vabakutseliste rohkus ja valdkondlike tööandjate puudumine.

Võrdsel tasandil läbirääkimisteks peab palgakokkuleppe sõlmimise ettepanek koos tasu suurusega tulema loometöötajate esindusorganisatsioonilt ja mitte üksikisiku tasandilt. Võtmetähtsusega on, et ettepandav miinimumtasu suurus on kooskõlastatud loomevaldkondade sees ka väikeettevõtjate ning -tööandjatega. Isegi kui kokkulepe saab formaalselt mõjutada vaid Kultuuriministeeriumi haldusalas olevaid riigi- või riigile kuuluvaid asutusi, kaasneb leppega palgasurve ka avaliku sektori sfäärist väljaspool, kuna tekitab loovisikute seas kohese nõudluse kõrgemaid tasusid maksvate klientide või tööandjate poole. Seeläbi tuleb jälgida, et ei kannataks realiseeruva kokkulepe teine pool ehk erasektori tasude maksjad, nagu on väikegaleriid või muuseumid.

Kokkuleppe sõlmimise eelduseks on seega tugev valdkondlik või loomevaldkondi ühendava esindusorganisatsiooni olemasolu, milleks on suurem potentsiaal ametiühingu vormis tegutseval loomeliidul või suuremal loometöötajate ametiühingul (vt soovitus 3). Samuti on kohustuslik eeldus esindusorganisatsiooni tehtud arvutused, mis tuginevad otsust mõjutava valdkonna (või valdkondade) turul tegutsevate professionaalsete vabakutseliste arvul ja nende tasustamise vajadustele ning kokkulepitavale miinimumtasule. Arvesse tuleb võtta nii konkreetsetes rollis olevate loovisikute arv kui ka valdkonna mõjutatud ettevõtteid ning mida tähendaks kehtestavate miinimumtasude maksmine nende kuludele, jätkusuutlikkusele ning seeläbi valdkonna mitmekesisusele. Need argumendid on koondatult aluseks kokkuleppe teisele poolele ehk Kultuuriministeeriumile ja KULKAle, kelle vastutusel on seejärel valdkondlike rahastuste suurendamine, mis ideaalis vastaks vabakutseliste ja ettevõtete miinimumvajadusele.

Soovitus on suunatud eelkõige loomeliitude eestvedamiseks ja eeldab nii nende üldise professionaalse organiseerituse tõusu (soovitus 3) kui ka vajadusel ametiühinguteks organiseerumist.

6. Arvestada KULKAs uusi loometöö projekte rahastades senisest enam valdkonnaüleste projektidega.

Selgitus: Uuringus ilmnes, et juba praegu näevad loovisikuid teisi loomevaldkondi ja loovisikuid eelkõige konkurentidena rahastusele ning domineerib valdkonnasisene lähenemine valdkondade ülestele probleemidele. Ehkki KULKAs on aastaid olnud jagamisel nõukogu toetused, kus arutatakse ka valdkonna üleseid projekte, valitseb teatav selgusetus, kuidas ja millises mahus toimub nõukogu projektide rahastamine ning kuivõrd on hindamisel päriselt rakendatud valdkondade ülesuse printsiip. Kõik positiivse otsuse saanud taotlused keskenduvad eelkõige ühele valdkonnale. Soovituse eesmärgiks on seega soodustada projekte, kus kaasneb mitme valdkonna vaheliste loovisikute koostöö ehk soodustada koostööd ka rohujuuretasandil. Olgu näiteks luuletajate kaasamine etenduskunstide või rütmimuusika projektidesse või kunsti ja disaini valdkonna ühisnäitused. See omakorda suurendab potentsiaali ka kõrgemal tasandil valdkondade üleseks koostööks, näiteks loomeliitude või ka neid ühendavate organisatsioonide tasandil, millel on omakorda suurem esindusjõud avalikkuses või dialoogides poliitikakujundajatega. Ühena esimestest sammudest ongi vajalik veelgi täpsustada olemasoleva sihtkapitali sisulist eesmärki ning vajadusel muuta vastavalt hindamiskriteeriumeid valdkonnaülesust veelgi enam arvestavaks ja suurendada sihtkapitali rahalisi vahendeid.

Soovitus on suunatud KULKAle.

7. Laiendada loomepalga meetet esmajärjekorras ja tänastel tingimustel režissööridele, stsenaaristidele, lavastajatele ja heliloojatele. Suurendada kirjanikupalga saajate arvu kümneni tingimisel, et saajatena on kaasatud toimetajad ja kriitikud.

Selgitus: Seni lahendati loomepalga meetmega eelkõige vabakutselisusest tulenevaid probleeme ehk meede loodi suure vabakutseliste osakaaluga valdkondadesse, kus on vähene institutsionaliseeritus ja vähe muid riigi toetusmeetmeid. Loovisikud hindavad loodud meetme tingimusi (1,1 – kordne kultuuritöötaja miinimumpalk kolmeks aastaks vähemalt viiele saajale valdkonnas) üldjuhul adekvaatseteks ja selle taotlemist pigem lihtsaks. Ühtseid ettepanekuid tingimuste muutmiseks analüüsis esile ei tulnud ning üksikud erisused olid pigem rollipõhised. Meetme laiendamisel soovivad loovisikud ise seda ennekõike oma valdkonda.

Praegused kunstnikupalga tingimused ja on uuringu aruande seisuga optimaalsed ja muutust ei vaja. Saajate arvu mitmekordistamisel näiteks uuringu käigus soovitud 40-ni ei kehtiks enam vastav loomepalga algse postulaadiga toetada valdkonna tipptegijaid, vaid meede oleks lähenemas universaalsemale toetusele. Mõju ulatuse laiendamiseks tuleb seda teha teiste meetmetega. Näiteks suurendada märkimisväärselt loomepalga rahastust, kus 2023. aasta vahendid lõppesid Eesti Kunstnike Liidul 6. veebruaril.

Samal ajal soovitavad uuringu autorid laiendada kirjanikupalga saajate ringi kümne inimeseni aastas tingimisel, et lisandunud saajate seas on ka toimetajad ja kriitikud. Kui kriitikud aitavad suurendada teoste nähtavust, neid tõlgendada ja arutelu tõstatada, siis praktikas saab kriitikat avaldada harva, seda tehakse peamise loometöö kõrvalt ning sümboolsete honoraride eest. Toimetajate tähtsus oleks samal esmalt mainekujunduslik – toimetajaid tuuakse korduvalt välja kui kriitiline, ent kaduv roll kirjanduses, ent toetavana ka teistes valdkondades (nt film või etenduskunstid). Teisalt tegeleks see ilmnenu hõiveprobleemidega, kus toimetajatel on küll pikk erialane ettevalmistus, kuid nad on valdkonnas uuritud rollide peale eesrinna tööotsingu poolest ning iseloomulik on suuremate tasude saamine kirjanduse valdkonna väliselt.

Meetme laiendus tuleks teha esmalt pigem rolli- kui valdkonnapõhiselt, lahendades probleemi kolme valdkonna (filmikunst, etenduskunstid ja klassikaline muusika) võtmerollides autorite ebaregulaarse ning vähese tasustamisega. Kolme valdkonda ühendab loometöös kollektiivsus, kus kesksel kohal on siiski individuaalse töö iseloomuga režissöörid ja stsenaaristid, lavastajad või heliloojad. Eriti režissöörid ja lavastajad on Eestis tihti hõlmatud teose valmimisega kogu kaasneva protsessi jooksul alates rahastuse kogumisest, sealjuures võivad lüngad nende töö tasustamise juures ilmnedu eelkõige protsessi esimeses pooles. Samuti teenivad nimetatud autorid oma valdkonna loovisikutest vähem keskmist tulu ja on suuremate lünkadega sotsiaalkaitses. Võimalik meetme edasine laiendus võiks aset leida klassikalise muusika valdkonna interpretidele. See adresseeriks klassikalise muusika valdkonnas väga laialdast teistes valdkondades lississetuleku teenimist ning protsessikeskset ja tulude poolest lünklikku töö iseloomu. Samal ajal on lävend valdkonda sisenemiseks loomevaldkondadest üks kõrgemaid.

Soovitus on suunatud Kultuuriministeriumile.

8. Jätkata ekspordivõimekuse arendamist ja täiendavate ekspordi- ning rahvusvaheliste koostöövõimaluste loomist kõikides loomevaldkondades.

Selgitus: Kuigi uuringu põhisuund ei olnud ettevõtluse ja loomemajanduse tasand, tuli igas valdkonnas välja, et neis nähakse suurt potentsiaali, kas siis ekspordi või laiemalt rahvusvahelise koostöö seiskohast. Kõikides valdkondades on arengutakistusena välja toodud, et siseturg on väike, aga samuti leitakse, et rahvusvaheliselt on keeruline tegutseda. Rahvusvaheliselt tegutsemist tajusid lihtsamana klassikalise muusika, disaini ja filmi loovisikud; keskmisena kunsti ja rütmimuusika loovisikud. Etenduskunstide, arhitektuuri ja eriti kirjanduse puhul tajuti rahvusvaheliselt tegutsemist pigem keerulisena.

Takistused on eelkõige keelespetsiifilised (kirjanduses, aga ka etenduskunstides või filmis) või rahvusvahelistel nõuetel või tavadel põhinevad (nt arhitektuuris). Samuti tugineb rahvusvahelistumine nii loovisiku kui ka tema päritoluriigi tuntusel ja kuvandil. Selleks vajalikud tegevused on kulukad, mistõttu on oluline asutuste, ettevõtete ja loovisikute vaheline koostöö. Praktikas on rahalisi vahendeid puudu peaaegu kõikides uuritud loomevaldkondades, ent investeringute tegemisel on need andnud ka tulemusi, nagu võib näha disaini või filmi valdkonnas. Mitmed loomevaldkonnad on juuresandil põimitud eesti keelega. Kuigi keele ja kultuuri säilitamine ongi nende olemuslik eesmärk, on see rahvusvahelistumise seisukohast aga väljakutse eelkõige just kirjanduse ja etenduskunstide valdkonnas ning vähem teistes. Siin on oluline roll tõlkidel (sh teatritõlkidel), kelle tegevus on samuti loometöö. Keele- ja kultuurispetsiifilisuse tõttu tuleb täiendavalt panustada turundustegevustesse. Teistes valdkondades jääb rahvusvahelise potentsiaali rakendamine eelkõige sihipäraselt panustatud vahendite vähesuse taha.

Samas toob rahvusvahelistumisse panustatud raha seda enamasti nii otseselt kui kaudselt tagasi. Nii on just ekspordivõimekuse arendamine ja täiendavate ekspordivõimaluste loomine vajalikud suunad, et loomemajanduses tegutsevad ettevõtted saaksid oma tegevust ja tulubaasi laiendada ning seeläbi ka loometöötajaid paremini tasustada. Oluline on põhimõte, et toetusmeetmed ja lisavahendid oleksid valdkondade suhtes ühtlasemalt jaotunud ja aitaksid leida võimalusi ka näiliselt väiksema potentsiaaliga valdkondade puhul. Tähtsad pole vaid konkreetsete tehingud ja otsene eksport, vaid ka Eesti kultuuri laiem levik tervikuna. Eesti kultuuri laiema tuntusel on positiivne mõju nii majandusele, välissuhetele, julgeolekule, sotsiaalsele sidususele kui otsesemalt ka konkreetsete valdkondade edasisele ekspordipotentsiaalile.

Soovitus on suunatud valdkondlikele katusorganisatsioonidele, ent toetavate tegevustena ja eesti kultuuri eestkõnelejana Kultuuriministeriumile ja loomemajanduse arendamisel MKM-le.

9. Jätkata KULKA andmebaasi kaasaajastamist, et suureneks tehtud otsuste analüüsitavus ja läbi- paistvus.

Selgitus: Valdkondades, kus tegutsevad valdavalt vabakutselised ja on määrava tähtsusega avaliku sektori toetus, saab suur osa analüüsist ja üldisest seirest tugineda eelkõige **KULKA kui mitmetes kultuurivaldkondades peamise rahastaja andmetele**. Ka Kultuur 2021-2030 arengukava⁵ näeb ette kultuuripoliitika teadmispõhise kujundamise, mis näeb ette süsteemset statistikakogumist, suurandmete analüüsi ja uuringute ning nende andmete (eelistatult avaandmetena) kättesaadavaks tegemist.

KULKA sihtkapitalide otsuste analüüsi keerukust – ehk mida on otsustatud rahastada ja mida mitte – on varem esile tõstnud ka Praxise 2018. aasta analüüs. Mitmed andmeväljad on vabatekstilised, rahastatud projektide ja keeldumisotsuste sisuliselt analüüsitavale kujule koondamine on tarvis teha käsitsi ning jätkuvalt on tarvilik lisada toetusest andmise keeldumise selgitus. Andmete paremaks analüüsiks ning mõtestamiseks on vajalik vähendada vabalt täidetavate andmeväljade mahtu (rahastamisliigi, projekti eesmärgi, keeldumise põhjenduse jne osas) ning asendada need eeldefineeritud valikuvariantidega. Nii soovime täiendada KULKA andmebaasi, mis sisaldaks erinevate rahastamisperioodide lõikes minimaalselt vähemalt järgmisi näitajaid:

- toetuse saaja, sihtkapital, loomevaldkond, toetuse liik, klassifitseeritud toetuse põhjus, vabatekstiline toetuse põhjus, summa suurus, otsuse kuupäev;
- toetuse mittaajaast taotleja, sihtkapital, toetuse liik, klassifitseeritud toetuse mittaamise põhjus, vabatekstiline toetuse mittaamise põhjus, taotletava summa suurus, otsuse kuupäev

⁵ Kultuuriministerium. Kultuur 2021-2030 [<https://www.kul.ee/kultuur2030>]

- andmete ristkasutamise potentsiaali suurendab (mitte avaandmetena jagatav) taotleja isikukood, mis võimaldab saadud andmeid ühendada teiste riiklike registrite ja andmekogudega.

Soovitus on suunatud KULKALE. Uuringus ei tulnud esile soovitus Kultuuriministeriumi andmebaaside korrastamiseks.

VALDKONNASPETSIIFILISED SOOVITUSED

Soovitused, mille rakendamine on suunatud eelkõige ühele või mitmele loomevaldkonnale, ent mis on muudatuse ulatuselt väiksemad ja kiiremini rakendatavad.

10. Disain: Luua KULKA disaini sihtkapital.

Selgitus: Disaineri suhestumine ühiskonnaga sisaldab olulisel määral sotsiaalset mõõdet ja tal on vastutus elukeskkonna kujundamise ees. Samas ei ole disainis arhitektuuri- jt valdkondadega samal tasemel arendatud üldfilosoofilist mõõdet, st valdkonnaga seotud teooriaid, disainist kirjutamist või näituste tegemist. Potentsiaal selle alavaldkonna toetamiseks on KULKA sihtkapitali loomise näol, mis disaini valdkonnas seni puudub ning mida jagatakse KULKAs arhitektuuri ja kunstiga. Nii aitaks KULKA sihtkapital arendada disainikultuuri loomist ja selle akadeemilist ning teoreetilist osa ja muudaks loomealastele projektidele rahastuse saamist lihtsamaks. Kapitali loomine võimaldab nt näituste või seminaride suurendada Eesti disaini nähtavust nii meedias kui ühiskonnas laiemalt, mis on omakorda aluseks nii rahastusprobleemide tõstatamisele poliitikakujundajate seas kui valdkonna jätkusuutlikkusele. Sihtkapitali loomine saab tulla läbi täiendavate vahendite lisamise ning mitte olemasoleva sihtkapitali ümberjagamise.

Soovitus on suunatud KULKALE.

11. Kirjandus: Suurendada mitmekordselt autorihüvitusfondi ja seeläbi laenutushüvitiste baasrahastust ning omakorda laenutuse eest makstavat tasu.

Selgitus: Laenutushüvitise puhul on sisuliselt tegemist litsentsitasuga, mida võib võrrelda tasuga, mida makstakse autorile raadios kõlava laulu eest. Hüvitise eesmärk on mitte toetus, vaid tasu maksmine autoritele teoste laenutamise või reprodutseerimise eest ehk teisisõnu saamata jäänud tulu kompenseerimine. Hüvitise suuruseks on kaks kuni kümme senti laenutuse pealt, mis jaguneb mitme autori korral nende vahel. Autorihüvitusfondist makstavad toetused, mis võiksid teoorias olla kirjanikele olulisteks sissetulekuallikateks, püsisid alates 2008. aastast kuni COVID pandeemiani alates pikalt muutumatuna, mis majanduskasvu ja hinnatõusu arvestades tähendavad reaalhüvitise mitmekordset vähenemist.

Ehkki fondi maht suurenes 2023. aastal 650 000 euronit varasema 200 000 pealt, annab olukorrale konteksti, et 2022. aastal oli laenutushüvitisteks makstav summa ajaloo madalaim – 125 000 eurot. Hüvitist sai 1605 autorit, hüvitise mediaansumma oli 15 eurot ja veerandi autorite puhul oli summa alla viie euro aastas, milles arvestatakse omakorda maha tulumaks. Nii ei ole kehtivad laenutustasud jätkusuutlikud ei kirjanike ega kirjandusvaldkonna toetamise mõttes ning pelgalt praegusel sümboolsel kujul ei ole tasudel ka mõtet. Autorite ettepanekul tuleks toetuste kaasaajastamine ette võtta ühe suurema sammuna ning suurusjärgu võrra, tõstes ühe laenutuse eest saadava hüvitise summa originaalkeelse teose originaalteksti autorile ühe euronit. See tähendaks fondi mahu suurenemist 4 miljoni euronit aastas.

Soovitus on suunatud Kultuuriministeeriumile.

12. Tellida maksimaalselt viieaastase vahega riiklikud turu- või tarbijauuringud kirjanduse, kunsti ja rütmimuusika valdkondadele, fookusega turu segmenteerimisele.

Selgitus: Kuigi uuringu põhisuund ei olnud ettevõtluse ja loomemajanduse tasand, eristusid uuringus vabakutselisusele orienteeritud ning pigem väiksemate sisenemisbarjääridega valdkonnad, kus looming on küll variatiivne ja lähtub loovisikust, kuid sissetulekud on sageli väiksemad kui tellimuspõhistes valdkondades.

Valdkonnad, mis toimivad tellimuspõhiselt, on kursis klientide soovidega. Neil on konkurssidega teada klientide ootused või toimub otsene kliendisuhtlus ja arutelu enne tellimust lõpptulemuse ning ootuste osas. Tootepõhistes ja institutsionaliseeritud valdkondades on suur konkurents, sisenemisbarjäärid ja ettevõtlusrisk, mistõttu positsioneeritakse end turul väga teadlikult ning seiratakse muutusi klientide

eelistustes ja turu osaliste käitumises üleüldiselt. Selline teave on oluline eelis ning sageli määrab, kes jääb püsima ja kes mitte⁶. Kui võtta aluseks ärioloogika, on kunst, kirjandus ja teataval määral ka rütmimuusika vabakutselisusel põhinevad. Teatavad suunised annavad küll valdkondadele haridusasutused ja loomeringkonnad, kuid enda turul positsioneerimine ja oma publikuni jõudmine toimub sageli katse-eksituse meetodil ning sisetundest lähtuvalt.

Kui seirata Eesti elanike loometeoste soetamist või muul moel tarbimist (nt raamatute laenutamine või näituste külastamine), võimaldab see paremini aru saada turu toimimisest, olemasolevatest turusegmentidest ja nende paiknemisest, tarbijate käitumisest, eelistustest (nt žanride või stiilide osas), peamistest trendidest jpm. Loovisik saab oma töös endiselt lähtuda iseendast ning oma loomingulisest vabadusest, tehes seda siiski teadlikumalt ja võimalusega suunata oma loodavat väärtust sinna, kus see tõenäoliselt rohkem kõnetab. Hästi tehtud uuring annab hääle kunstitarbijale, kes on galeriikülastuse formaadis tihti passiivsemas rollis⁷, võimaldades loometöö tarbijal oma eelistusi ja soove paremini väljendada. Sarnaseid uuringuid on varem tehtud muusika või üldise kultuuri-tarbimise kohta, kuid ülevaatlikumal kujul ning need ei sisalda loovettevõtjate seisukohast olulist tarbijate segmenteerimist.⁸

Soovitus on suunatud nii Kultuuriministeriumile kui ka valdkondlikele esindusorganisatsioonidele.

---

⁶ Loov Eesti. Turundus [<https://www.looveesti.ee/arenda-ettevotet/turundus/>]

⁷ Saar, J. (2015) Publiku Pilik [<https://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/publiku-pilk/>]

⁸ Ert, K. (2017) Selgusid eesti elanike muusikatarbimise harjumused [https://kultuur.postimees.ee/4065069/selgusid-eesti-elanike-muusikatarbimise-harjumused?_ga=1.55614254.42980426.1490942918] Kultuuriministerium. Kultuuritarbimise uuringud [Leitav: <https://www.kul.ee/uuringud#kultuuritarbimise-uu>]

1. LOOMETÖÖ TASUSTAMINE EESTIS

1.1. LOOMETÖÖ TASUSTAMISE ÜLDVAADE JA VÕRDLU

Peatükis võrdleme loomevaldkondi läbi neid enim iseloomustavate ning eristavate tunnuste. Võtmemärksõnad tuginevad eelkõige projekti käigus tehtud loometöötajate küsitlusele, kus osales ligikaudu 1000 loometöötajat kaheksast eri valdkonnast. Küsitluses paluti loovisikutel iseloomustada oma loomevaldkonda neljas kategoorias: üldiseloomustus, loomealal töötamine, seal levivad lepingud ja töötasustamine. Igas kategoorias oli ligikaudu kümme skaalaküsimust. Uuringu autorid valisid vastuste ja ekspertanalüüsi põhjal omakorda välja need küsimused, mis eristavad loomevaldkondi sisuliselt või statistiliselt enim. Väljalõuete märksõnadest koostati omavahel loogilises seoses olevad märksõnapaarid.

Võtmemärksõnu on valideeritud fookusrühmade intervjuude ning võimalusel Äriregistri ja Töötamise registri andmetega. Valdkondade liigitus vastab seega peamiselt loovtöötajate endi enesemääratlusele, kuid selle tõlgendused ja märksõnapaaride koostamine pärineb uuringu autoritelt. Eelkõige keskendutakse ühe või teise omadusega kaasnevatele väljakutsetele.

Märksõnade ja nende kirjelduste abil pakume raamistikku, mis on tulevaste poliitikamuudatuste ja meetmete kujundamisel toeks. Teadlikkus loomevaldkondade iseloomust aitab meetmeid kujundades vähendada ühe valdkonna eripärade mõjusid ning võtta üle elemente teistest, sh loomevaldkondade välistest majandusaladest.

Praktikas on loomevaldkondade jaotus mõnes alltoodud paaris harva mustvalge. Igas loomevaldkonnas võivad esineda tunnuseid skaala mõlemast küljest – näiteks võib olla võrdselt levinud nii ettevõtete vaheline konkurents kui ka loovisikute vaheline konkurents. Sellegipoolest ei ole võtmemärksõnade puhul tegemist loomevaldkondadele ainuomaste tunnustega. Samade tunnuste abil on võimalik liigitada ka iga loomevälist ärivaldkonda mõne kirjeldatud jaotuse alla, kusjuures esitatud väljakutsed oleks analoogsed.

Loomevaldkondade puhul on läbiv taust, et kõiki loometöö valdkondi iseloomustab **projektipõhisus**. Projektipõhisuse all mõeldakse ja selleks loetakse siin analüüsis selle laia tähendust – projektipõhine on nii püsival palgatööl tehtud projektitöö (nt enamasti arhitektuuris) või töö, kus iga uus loometöö ongi tihti uus nullist algav üksikprojekt, mis võib olla tehtud ilma otsese tellija või rahastajata ja kus töö on vabakutselisuse iseloom.

Projektipõhised tööd on tihti ajutise iseloomuga, seda nii rahastuse kui ka teiste ressursside kaasamise mõttes. Töö tegijad on enamasti (aga mitte alati) iseseisvad ja isemajandavad, mh ka enesearengus ning karjääriplaneerimises. Positiivsed küljed on paindlikkus ja vaheldusrikkus, kuid see tähendab ka tööaja ebaühtlast jaotust ning raskusi pikaajaliste plaanide ja valikute tegemisel. Eraisiku tasandil toob see kaasa näiteks vähem koolitusi ning väljaõpet või suurema riski läbipõlemisele, eriti kui puudub püsiv n-ö töötajasse panustamine tööandja kujul. Samuti lisanduvad mitmed teised vabakutselisusega kaasas käivad riskid.⁹

Valitud kesksed märksõnad, millega iseloomustame loomealasid:

⁹ Bernhard-Oettel, C., Cuyper, N. D., Berntson, E., & Isaksson, K. (2008). Well-being and organizational attitudes in alternative employment: The role of contract and job preferences. *International Journal of Stress Management*, 15(4), 345-363.

1) **Protsessikeskne vs. objektikeskne loometöö.**¹⁰

Objektikeskne loometöö keskmes on toode ehk objekt oma valmis kujul – olgu selleks muusikateos, valminud hoone, luuletus või raamat, kudum, käsitööehe või maal. Tähtis on asi, ese, teos või sooritus kui lõpptulemus, mida saab katsuda, kuulata, näha või tajuda. Võtmesõnaks on füüsiline korratavus ja kvaliteedi kõrval on selgelt oluline ka kvantiteet. Objektiga loodud lisaväärtus on mõõdetav eelkõige näiteks rahas või loodud objektide arvus. Objekt on reeglina protsessist paindlikum ja kohati kiirem luua, neid on korruga palju ning tihti mitmetes variatsioonides. **Seeläbi on objektikeskses loometöös üldjuhul suur konkurents**, kui lisaks autoritele konkureerivad nende arvukad teosed. Konkurents omakorda võib olla nii otsene (sama turg ja sama toode – nt ühe autori käevõrud vs. teise autori käevõrud), kaudne (sama turg ja tarbija vajadus, kuid erinev toode – nt erineva muusikastiili autorite albumid) kui ka asenduskaupade põhine (näiteks hoogustunud vestlused, kuivõrd võib tehisintellekti loodud kunst asendada maalikunsti). Siin uuringus määratlevad loovisikud ise objektikesksete valdkondadena enim kirjandust, disaini, arhitektuuri, filmi, mõnevõrra vähem ka kunsti. Rollipõhiselt ka heliloojad muusika valdkonnas.

Protsessipõhine loometöö on teenus ja keskendub loomingu autori tegevusele – näiteks kontserdi andmine või teatri tegemine. Protsessis tehtavad tegevused on järjestatavad nii ajaliselt kui ruumis, protsessi iseloomustab tegevuste pidev muutumine ja kaduvus. Üheks eeliseks on võimalus protsessi pidevalt täiendada ja parendada. Protsessi tulemusel valmiv objekt on teisese tähtsusega või puudub sootuks. Protsessipõhise loomingu suurim eripära ja ühtlasi risk on protsessi enda seatud ajalised piirid ning tema korratavus. **Protsessi loomine ja taasloomine on reeglina aeganõudev ning piiratud ka ruumis** – üks orkester saab ühe kontserdi korruga anda ühes kohas. Sama ei kehti näiteks väljaantud albumile digitaal- või füüsilisele albumile (objekt), mida saab objektina toota või paljundada hulgi ning kuulata üheaegselt mitmes eri ruumis. Eesti väikese turu kontekstis on konkurents üldnimetatud liigituses pigem kaudne (sama turg, aga erinev toode/looming). Uuringus käsitletud loomevaldkondadest on protsessikesksed etenduskunstid, rütmimuusika ja klassikaline muusika, ent eriti just muusika valdkonnas on jaotus väga konkreetsest rollist sõltuv.

2) **Erialase ettevalmistuse ulatus loomealal tegutsemiseks.**

Loometöö, nagu iga teine valdkond tööturul, nõuab valdkonnas professionaalina alustamiseks ja tegutsemiseks erialast ettevalmistust. Nii ei ole ühelgi loomealal elukutselisena alustamine ja tegutsemine võimalik ilma teatava erialase ettevalmistuseta, olgu selleks erialase hariduse omandamine, huvi- või kutsekoolis käimine, formaalhariduse väline ettevalmistus või näiteks töökohapõhine õpe. Samal ajal erineb loomevaldkonnast ja täpsemast rollist sõltuvalt ettevalmistuse ulatus – kas valdkonnas tegutsemiseks on nõutav mõni konkreetne formaalne haridustase; kui palju aega nõuab valdkonnas professionaalsuse saavutamine; kuivõrd on võimalik sisenemiseks vajalik tase saavutada ise vs. kuivõrd on nõutav õppejõu või mentori olemasolu jne.

Pikk erialane ettevalmistus on riskantsem selleks panustatud ressursside tõttu, olgu selleks nii loovisiku enda ja ka riigi panustatud aeg või raha. Õpingute või eriala vahetamine on aeganõudev ning kõrghariduses samal haridustasemel uuesti alustamine on lühiajaliselt¹¹ võimalik ainult

¹⁰ Tellimustöö liigitub klassikalises ärioloogikas ja toode-teenus jaotuses alati teenuse alla, kuid see võib põhjustada küsitlusele vastajas segadust, kui tema tegevuse tulemik on asi või objekt. Lisaks võidakse liigitada objektipõhise valdkonna alla ka sooritusi või interpretatsioone, mis küll ei ole autorist sõltumatud ega niivõrd objektikesksed, kuid neid on käsitletud kui autoriõiguse alla käivat ja seetõttu piiritletud tegevust.

¹¹ Kõrgharidusseaduse § 16 lg 6 p 3: "(6) Õppekulude hüvitamist ehk tasu kogu õppekava ulatuses võib nõuda üliõpilaselt, kes .. on juba õppinud samas kõrgharidustaseme õppes vähemalt poole õppekava nominaalkestusest tasuta ning sellesse õppesse vastu võtmisest on möödunud lühem aeg kui õppekava kolmekordne või integreeritud bakalaureuse- ja magistriõppe korral kahekordne nominaalkestus;"

tasuliselt. Samuti ei ole Eesti loomealade väikesel turul garanteeritud põhjalikuma erialase ettevalmistusega kaasnev suurem tulu ei rahalises ega mõnes muus (nt loovisiku tuntus) mõttes, nagu on korduvalt näidatud üldist seost tööturul töise tulu ja haridusse panustatud aastate vahel.¹² Siinse uuringu tulemuste järgi hindavad nõutavat erialast ettevalmistust põhjalikumaks ja aeganõudvamaks need valdkonnad, millega võib rohkem seostada enamasti otseselt või kaudselt riigi rahastatavat formaalset ning pigem pikaajast koolitust – klassikaline muusika, arhitektuur, ent ka etendus Kunstid (eriti nt baleriinid).

Lühema ja vähem põhjalikuma ettevalmistuse suurimaks riskiks on eelkõige konkurents, kui madal sisenemislävend võimaldab rohkem osalejaid. Samuti seistakse silmitsi potentsiaalse riskiga, kus hoolimata sellest, et valdkond seda ei nõua, on turul sellegipoolest põhjalikuma erialase ettevalmistuse või koolitusega osalejaid. Praktikast tähendab see allajäämist tehnilistes/eriala meisterlikkust näitavates oskustes. Alternatiiv on ka, et erasektori tellija eelistab teenusepõhisel turul vähem põhjaliku ettevalmistusega loovisikut, kes on nõus töötama väiksema tasu eest, kuid vastavalt väiksema kvaliteediga. Teistest aladest väiksemat lävendit valdkonda sisenemiseks ja seal tegutsemiseks tunnetatakse rütmimuusikas ning kirjanduses.

3) Loometöö institutsionaliseeritus vs. vabakutselisus.

Institutsionaliseeritud valdkondi iseloomustab vähemalt teatav struktuursus ja sisemiste reeglite ning hierarhiate olemasolu. Eesti loomealade mõistes tähendab see, et mõnes valdkonnas või loomerollis on olemas (1) üksikud kindlad ja suured, ent arvuliselt vähesed tööandjad, kelle juures töötamine tagab hõive, ent arvestama peab valiku vähesuse või puudumisega või (2) erasektoris tegutseb palju suuremaid ettevõtteid, sest see on äriselt kasulik või turureeglitega¹³ rohkem vastavuses kui vabakutselisena tegutsemine. Mõlemal juhul iseloomustab olukorda küll stabiilsem töösuhe, kuid loominguliste väljundite ja valikute piiratus. Võib tekkida ka sõltuvus ühest kindlast turuallikast või tööandjast. Teisisõnu kaasneb suurema institutsionaliseeritusega tihti suurem stabiilsus, kuid liigse institutsionaliseerituse ohuks on võimalik rajasõltuvus, jäikus ja vähene struktuuride avatus¹⁴. Sellised loomevaldkonnad on siin uuringus eelkõige etendus Kunstid ja klassikaline muusika, ent ka arhitektuur.

Vabakutselisust võib pidada kõrgele institutsionaliseeritusele mõnes mõttes vastandiks – vabakutseliste turul puuduvad (või on neid vähe) suured tööandjad, suur reglementeeritus ja on vähe avaliku sektori sekkumisi, millega võib kaasneda suurem paindlikkus¹⁵. Liiga suurt vabakutselisuse taset võib samal ajal seostada rohkemate turutõrgete ja valdkondliku sisemise suurema ebavõrdsusega. Turul on eelkõige iseendale tööandjaid, kes müüvad oma tooteid või teenuseid kas juriidilise või füüsilise isikuna, et tagada endale (lisa)sissetulek. Kasutatavaid töö- ja lepinguvorme on võrreldes suure institutsionaliseeritusega pigem rohkem kui vähem, tasude suurused ülimalt varieeruvad ning miinimumtasude suurused tihti reguleerimata. Suurimaks riskiks on eelkõige ebaühtlane tööhõive, mis ei taga Eestis ebaregulaarse sotsiaalmaksu tasumise tõttu ravi-, töötus või pensionikindlustust. See omakorda tähendab, et töötuse tekkel ollakse sissetulekuta ja arstil käiku lükatakse rahalistel põhjustel edasi. Nii on otseseks tagajärjeks toimetulekuriskid ja terviseprobleemid, mis on ajas võimenduvad ning takistavad edasist loometöö tegemist. Loometöö koormus ise on väga varieeruv ja nõuab pidevat vastutust oma aja ja vahendite planeerimise pärast. Vabakutselisus iseloomustab uuritud valdkondadest enim kunsti ja rütmimuusikat, ent on levinud ka kirjanduses, filminduses, disainis.

¹² Kruusma, K. 2015. "Sissetulekute ja haridustaseme seos Eestis: Mincer'i võrrand". Samuti arvukad HTMI tehtud lõpetajate palgaanalüüsid.

¹³ Nt konkursitel/hangetel osalemise kriteeriumitega.

¹⁴ Tiirik, G. 2012. "Erakonna sisedemokraatia erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna näitel"

¹⁵ Eamets, R. 2013. "Labour Market and Labour Market Policies During the Great Recession: The Case of Estonia. IZA Policy Paper No. 60"

Sunnitud vabakutselisus on institutsionaliseeritud valdkonna tööandja ettekirjutatud tegutsemisvorm, kus kulude vähendamise nimel eelistatakse mitte võtta töötajaid, vaid arveldada juriidiliste isikutega. See jätab loometöötaja positsiooni, et isegi kui ta eelistab juriidilise isikuna tegutsemist, ei olegi tal sisuliselt valikut ega samas ka piisavalt vahendeid endale sotsiaalsete garantiide tagamiseks. Uuringus ei leidnud kinnitust, et loometöötajad üheski valdkonnas sellises olukorras oleksid.

4) Eraturul põhinev vs. avalikul sektoril põhinev toimeleogika.

Eraturul põhineva kapitalistliku turumajanduse märksõna on eraettevõtted, mida juhitakse kasumi saamise eesmärgil ning mis on üles ehitatud kapitali kogumiseks. Tehtavad investeeringud, valdkonnas tegutsejate sissetulekud ja toodete hinnad määrab ainult turg ning pakkumise ja nõudluse tasakaal. Konkurents on pigem suur ning eksisteerivad eratarbijad, kellele toimubki valdkonnas müük. Turumajanduse äärmusliku vormi ehk *laissez-faire*'i¹⁶ ehk vaba turu käsitluse puhul ei sekku riik hinnakujundusse ning teenuste ja toodete pakkumisse üldse ehk valdkonna kogu tulu ja toimime püsib eratarbimisel ja -tootmisel. Eraturu loogikas toimiv valdkond sõltub majanduse käekäigust – kui majandusel läheb hästi, läheb hästi ka turuosalistel. Koos majanduse kasvuga suureneb ka ettevõtte müük ja tarbimine või tehakse rohkem ning suuremahulisi tellimusi. Sõltumata majanduse langusest või tõusust äärmuslikus eraturu põhises majanduses ettevõtetele toetusi ei jagata. Igasugune mittekasumlikkus võrdub ebaefektiivsusega ja ilma tuluta vähekasumlikud ettevõtted suletakse, sama kehtib igasuguse mittetulusa isiku tasandi tootmisega. Kaasnevaks miinuseks on väga suur valdkonna sisene ebavõrdsus, suur mahajääjate hulk ning toetuste puudumisel mahajäämuse tase. Prioritiseeritakse eelkõige kasumlikku tegevust ja enamasti jääb kõrvale valdkonna üldarendus või igasugune variatiivsus ning innovatsioon, mis ei ole nähtavalt rahaliselt kasumlik.

Praktikas on puhas vaba turu käsitlus arenenud riikides vähelevinud kõikides valdkondades, sh loomevaldkondades. Seevastu pigem eraturu-põhisele loogikale tuginevad valdkonnad on siinsetest rütmimuusika, (äriline) arhitektuur ja disain. Ka filmikunsti, kunsti- ja kirjandusvaldkond on tarbijate mõttes pigem eraturu põhised (on arvestatav eratarbijate turg ja konkurents), ent on rohkemate turutõrgetega ning vajavad efektiivsemaks toimimiseks enam avaliku sektori toetusi.

Avaliku sektori toel toimiv (sekkuv) turumajandus¹⁷.

Ettevõtted sõltuvad toimimisel avaliku sektori või selle allasutuste toest. Tarbimise mõttes on eraturg ning eelkõige sealt saadav tulu marginaalne – müügitulu küll on, ent see ei ole majandamiseks piisav ja ilma riigi otsese rahalise toe või sekkumisteta kaoks suurem osa valdkonnas tegutsevaid loovisikuid ja ettevõtteid. Loomealade mõttes toetatakse loovisikuid ning loomeettevõtteid eelkõige mittemajanduslikel põhjustel ehk eesmärk ei ole nende kasum, vaid kultuuri säilimine ja mitmekesisus. Nii on potentsiaalsed nõrkused sõltuvus toetustest ja võimalik konkurentsi vähesus. Riigi jagatavad toetused on piiratud ja enamasti seotud küsimusega „paljudele vähe vs. vähestele palju“. Samal ajal tekitab pidev ükskõik millises suuruses toetuse saamine vähese konkurentsiiga turul riski n-ö mugandumiseks, kui rahastus on tagatud ilma püsiva efektiivsusega. Kvaliteedilanguse vältimiseks on seega vajalik lävendi seadmine rahastuse saamiseks, kus paradoksaalselt on väheste tegijate ja riigi toetusega domineeritud ettevõtete turul võimalik lävendit lihtsamalt täita juba toetust saavatel ettevõtetel ehk tekib suletud süsteem. Professionaalse töö taustal sõltub uute artistide arv paljuski riigi tellimusest, mis võib olla väheinertne kultuuri igapäeva elu suhtes või halvemal juhul sõltuda pelgalt poliitilistest otsustest.

¹⁶ Prantsuse keeles „*laske teha*“, „*laske juhtuda*“

¹⁷ Avaliku sektori tellimusel tehtud projektid võivad siin jaotuses liigituda nii erasektori kui avaliku sektori toimeleogika poole. Arvestatavat osa praeguseid avaliku sektori tellitud projekte ilma riigi olemasoluta erasektoris ei tellitaks, samas teevad projekte erasektori asutused, kes tellivad ka ise valdkondlike turu-uuringuid.

Eelkõige just avaliku sektori toel toimivad kirjelduse lähedased loomevaldkonnad on professionaalse töö mõttes klassikaline muusika ja etenduskunstid – valdkonnad kui sellised ilma riigi sekkumiseta küll täielikult ei kaoks, ent eraturul taanduks nende toimimine peaaegu täielikult hobi tasandile.

5) Äriklient vs. eraklient

Ärikliendi all mõeldakse, et toodete või teenuste peamine klient on asutus või organisatsioon ehk juriidiline isik. Tavaliselt on see seotud korruga suuremas mahus tehingutega ja kliendile eelkõige materiaalse väärtuse loomisega. Äriklient ise võib olla nii era- kui avaliku sektori organisatsioon. Kui viimasel juhul on võimalikud probleemid seotud näiteks hankesüsteemi ja hangetega seotud turul osalemise miinustega, siis erasektori organisatsiooni puhul on mõnevõrra suurem risk arвете mittetasumiseks. Kirjeldatud valdkondades on ärikliendid valdavalt levinud disainis ja arhitektuuris.

Erakliendi puhul on tegemist füüsilise isikuga. Teenuste ja toodete müük on pigem väiksemas mahus ning väärtus ei pruugi olla mitte ainult rahaline, vaid ootused on tihti laiemad. Riskiks ongi eelkõige teenuste väikesed mahud ehk müügitulu tekitamiseks ning kasumi teenimiseks on tarvilik suurem kliendibaas või rohkemate maksvate klientide olemasolu.

6) Ettevõtete vaheline konkurents vs. loovisikute vaheline konkurents.

Mõnes valdkonnas eelkõige **ettevõtete vahelise konkurentsi** tunnetamine viitab, et loometöö tasustamisega seotud praktikad ja võimalikud probleemid on rohkem seotud just ettevõtete tasandiga. Valdkonnas tehtava töö ning valdkonnas liikuva raha nimel konkureerivad ettevõtted, kes määravad või kellest sõltuvad rohkem ka loovisikute tasustamispraktikad. Nii on üksikisikul loovisikuna mõneti väiksem mõju töötasu kujunemisse, vaid see asetub ettevõtte enda või ettevõtte tegevusalal ja -vormis etteseadetud raamidesse. Samuti võivad loovisiku nii töötasu kui ka heaolu olla mõjutatud ettevõtte investeeringutest, üldkuludest, üldisemast personalipoliitikast või kasumi nimel tehtud käitumisest turul. Riskideks võivad olla koondamised ning tihti on ettevõtete turul uue ettevõtte alustamiseks kõrgem sisenemislävi. Näiteks võib hangete turul olla kehtestatud minimaalsed kriteeriumid ettevõtte käibe või on nõuded kaasatavate ekspertide kogemusele. Ettevõtete vahelist konkurentsi tajutakse loovisikute vahelisest rohkem eelkõige arhitektuuris. Loovisikute vahelist konkurentsi ja ettevõtete vahelist konkurentsi ligikaudu võrdsest disaini ja filmi valdkonnas.

Loovisikute vaheline konkurents viitab, et hõive ja/või sissetulekute suuruse nimel on konkurents just loovisikute tasandil. Turul on reeglina rohkelt osalisi ja konkurents võib avalduda nii eraisikute ja vabakutseliste vahel, ettevõtete siseselt või arvukatest taotlusvoorudes ning seda kõike ka üheaegselt. Käitumise esmane motivaator on eelkõige inimese ja mitte ettevõtte toimetulek, mis tähendab vähem jagatud vastutust. Ka kõik riskid on isikupõhised. Nii on keerulisem teadmiste ja kogemuste positiivne jagamine ning suurem on vastutus ükskõik millisel moel omaenda hõive ja töötasu positiivse kujundamise eest. Enim tunnetatakse loovisikute vahelist konkurentsi kunsti ning etenduskunstide valdkonnas.

7) Individuaalsus vs. kollektiivsus.

Individuaalse töö iseloom tähendab loovisikutele enamasti suuremat paindlikkust töö korraldamises. Individuaalsusega kaasneb loomingus suurem sõltumatus ja võimalus rohkem süveneda, ent ka suuremat vastutust nii töötasu kui ka sisemise motivatsiooni ning tööpraktika leidmisel. Väljakutseks võib osutada ka kogemuste vahetuse vähesus ning vähene suhtlemine ja mõttevahetused sarnases rollis/valdkonnas olevate loometöötajatega. Teisisõnu on raskem kolleegidelt õppimine ehk kompetentside jm erialase teabe ülekandumine. Loomevaldkondades on individuaalne töö tihti seotud vabakutselisusega, mille juhul võivad kaasneda vabakutselisuse hõive- ja sotsiaalkaitse riskid. Enamus uuringusse kaasatud loomealadest liigituvad loovisikute endi

hinnangul pigem individuaalse loometöö poole. Teistest enim kirjandus, ent suurel määral ka kunst ja disain. Rollidena näiteks klassikalises muusikas heliloojad.

Kollektiivne loometöö on seotud suurema koordineerimise ja juhtimisega. Tihti kaasnevad kollektiivsusega suuremad kulud ning suurem keerukus nii teose loomisel kui tööprotsesside haldamisel. Individuaalse loometööga võrreldes on eeliseks suuremad võrgustumise ja enesetäiendamise võimalused - kollektiivsele tööle iseloomulik kompetentside ülekandumine. Vabakutselisust on valdkonna üldisel tasandil mõnevõrra vähem, ent välistatud ei ole kollektiivsetel aladel individuaalse iseloomuga (võtme)rollide olemasolu. Väiksema individuaalsuse tasemega võib potentsiaalelt vähendada ka individuaalne loominguline vabadus. Kollektiivsed loomevaldkonnad on eelkõige etenduskunstid, film tervikuna ja rütmimuusika. Samas võib eriti filmi puhul lugeda valdkonna võtmeisikuteks valdkonna kollektiivse töö iseloomust hoolimata rohkem individuaalse iseloomuga režissööri ja stsenaaristi rolli.

8) Asendatavus ehk nõue standardiseeritusele vs. suurem taotlus originaalsusele

Küsitluses osalenud loovisikutelt paluti hinnangut, kuivõrd erinev oleks loometegevuse tulemus ilma konkreetse loovisikuta ning kas ilma temata oleks üldse teose või toote valmimine võimalik.

Suurem asendatavus loometöös on praktikas seotud suurema eeldusega teatavale standardiseeritusele. Loovisiku loominguline vabadus on oodatud, ent ei ole tingimata absoluutne ja piiritlemata ning vajalik võib olla tööle kindlas etteantud raamistikus lähenemine. Tihti on tegemist töölepingulise palgatöö, tellimustöö või hankepõhiste loomeprojektidega, kus vältimatu on töandja või tellija nägemuse arvestamine. Viimast arvestamata võib tellimus jääda tegemata ja minna konkurentidele, jättes loovisiku enda tasustamata. Kompromissid isikliku loomevabadusega ning sõltuvus tellimusega oodatavatest standarditest võivad takistada autori loomingulist mitmekülgset (nt tellitakse domineerivalt ühte liiki ja ühes stiilis loometöid) või vastupidiselt aeglustada arengut artistile endale meelepärases suunas (nt väike, aga valdkonna sisemiselt muutlik hangete turg). Samal ajal on nõudlus teatava standardiseeritusega töödele alati olemas ehk etteantud kriteeriumitele vastates on võimalik tagada potentsiaalselt stabiilsem hõive ning sissetulek. Valdcondade võrdluses on kirjeldatud tunnustega enim klassikaline muusika, arhitektuur ja etenduskunstid.

Vähene asendatavus loometöös on seotud individuaalse iseloomuga loometööga ning võib teoreetiliselt tähendada suuremat loomevabadust ja sõltumatust. Vajalikke kompromisse on vähe ning looming on üksikasjadeni täielikult autori enda kujundada. Väikese nõudlusega Eesti loometurul on suureks väljakutseks edestada konkurente – keda on arvukalt – ning leida unikaalsust eelistav maksev klient. Tekkida võivad probleemid hõivatuse ja sissetulekute regulaarsusega, mis toovad koheselt kaasa lüngad sotsiaalkaitstes. Kaks enim kriteeriumitele vastavat valdkonda on rütmimuusika ja kunst, suurel määral ka disain ja kirjandus.

KASUTUSVÕIMALUSED MÕTESTAMISEL

Nendest valdkondi iseloomustavatest argumentidest tulenevad valdkondade kitsaskohad või lihtsalt eripärad. Teadlikkus selles vallas võimaldab kasutada seda informatsiooni tööriistana ning kujundada meetmeid erinevatel tasanditel, mis aitaksid valdkonda arendada või tegevusi/projekte kujundada. Nii saab näiteks vähendada oma valdkonna eripärade mõjusid, kui võtta üle elemente teistest valdkondadest, mis on fookuses oleva(te)s aspekti(de)s vastupidise toimeoloogikaga, näiteks:

- Etenduskunstid on olemuselt kaduv ja protsessikeskne, ent filmi lõpptulemus on jääv. Seega võib tulla kasuks etenduse filmimine, et suurendada selle kultuurilist jäävust (nt Elmo Nüganeni lavastus „Armastus kolme apelsini vastu“).
- Kirjanduses (objektikeskne) saavad loovisikud suurendada protsessikesksust, käies oma teoseid raamatukogudes või nt haridusasutustes esitlemas.

MIS EI ERISTA LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ERI VALDKONDADES?

- 1) Lepingutüübid.** Mõnes valdkonnas töötamine ei too automaatselt kaasa kindlat tüüpi lepinguid. Ettevõtte alt arvete esitamine ja litsentsi- või stipendiumilepingute levimus on uuritud valdkondades seotud madala töötasu, ent ka vähese institutsionaliseeritusega. Uuringus ilmneb, et enamasti ei ole tegemist tööandja sunnitud variandiga, vaid sisuliselt teeb loovisik kaalutletud valiku, kus eelistab suuremat kohest kättesaadavat tulu sotsiaalsetele garantiidele. Väga madala loometöö sissetuleku ja kõrge sotsiaalmaksu miinimumi lävendi juures võib selline valik osutada loovisikule lühiajalise toimetuleku mõttes ainuvõimalikuks.

Selgitus: Kaheksa loomevaldkonna vastajat leidsid enim ühiseid külgi eelkõige loometöös levinud lepingutüüpide osas, kus suuremaid erinevusi põhjustab vaid litsentsilepingut levimus. Üheski valdkonnas ei ole praktikas levinud töötamine avaliku teenistuse seaduse alusel. Mõnevõrra suuremal tasemel – ent pigem vähe – kasutatakse ostu-müügilepinguid, autorilepinguid, töövõtulepinguid ning stipendiumilepinguid. Valdkondade vahel on küllaltki sarnane ka teise ettevõttega tehtud töölepingute vähene levimus. Tasustamise poolest on samal ajal kõigis valdkondades kõige levinuimaks oma ettevõtte alt arvete esitamine.

Loovisikute hinnangul ei ole lepingutüüpide erinevus ka üldise tunnuse loometöö tasustamispraktikaid oluliselt mõjutav ega valdkondi eristav tunnus. Pigem on loovisikutele tajutav, et lepingutüüpide mõju on tasustamistegurina keskmine ning suuri lahknevusi selles ei tunnetata. Kuigi tegelikkuses on lepingute erisus vaieldamatult igapäevast kättesaadavat töötasu otseselt mõjutav tegur, siis ennekõike on lepingute varieeruvuse näol tegu väikeste tasude tagajärgega.

- 2) Loometöö turu suurus.** Kohaliku turu väiksus mõjutab kõiki uuritud loomevaldkondi. See võib tähendada riski loometöö variatiivsuse vähenemisele, kui ei tajuta, et turul leidub eripära eest maksev klient.

Selgitus: Loovisikute jaoks on kohaliku turu väiksus kolme loometöö tasustamist enim mõjutava seas igas uuritud valdkonnas. Seda, kas tegemist on loovisikutele kõige tähtsaima tasustamist kujundava teguriga või tähtsuselt teise või kolmanda kohaga, mõjutab eelkõige valdkonnaga seotud rahastusmudeli toimeloogika või sellega omakorda seotud puudujäägid. Turu väiksuse väljakutse ise on seotud eelkõige maksva kliendi puudusega. Probleemi olulisus kehtib sõltumata valdkonna keskmistest loometöö tasudest, era- või avaliku sektori tellimuse levimusest, vabakutseliste osakaalust turul, protsessikeskusest või tunnetatud loovisikute vahelise konkuretsi suurusel. Ainsana tunnetab alla poolte loovisikutest seda muret arhitektuuris. Väike turg seostub üksikute suuremate tellijate, rahastajate või klientide suure osatähtsusega loometöö tasustamisel. Kui valdavalt on selleks rahastajaks riik, siis mõjutavad üksikud suurtellijad või kliendid loometöö rahastamist ka eraturu domineeritud valdkondades. Üheks väikese turu eeliseks võib olla, et tuntuks on võimalik saavutada väiksema vaevaga.

- 3) Loomeliidud ja ametiühingud.** Loomevaldkonna spetsiifilisi suuri ametiühinguid on Eesti vähe, loovisikute ametiühingusse kuuluvus on madal ja nende panust ei tunnetata. Loomeliitudesse kuulutakse rohkem, ent mõju osas tasudele ollakse ambivalentsed.

Selgitus: Ametiühingute panus mõjutab loometöö tasustamist vaid iga kümnennda loovisiku hinnangul. Peale Eesti Teatriliidu, Eesti Ajakirjanike Liidu ja Eesti Kultuuritöötajate Ametiliidu puuduvad suured ametiühingud. Loomeliite leidub küll igas valdkonnas ja on enamasti mitmesajaliikmelised, ent vähemalt uuringus küsitletud loovisikud ja fookusrühmades osalenud valdkondade esindajad liitude mõju esile ei tõstnud. Valdkonnast sõltumata kolmandik tajub mõju, kolmandik mitte ja kolmandik on erapooletud. Üks võimalik põhjendus väheses mõju tunnetamises on COVID-19 pandeemia, mille ajal lihtsustati vabakutselise loovisiku toetuse saamise tingimusi ning hüppeliselt suurenes toetust saanud loomeliitu mittekuuluvate vabakutseliste arv. Ainus väike erand on valdkondadest etenduskunstid, mis on väikese vahega esimesel kohal nii hinnangutes ametiühingute kui ka loomeliidu mõjule.

TUNNUSED, MIS ERISTAVAD VAID ÜHTE VALDKONDA

- 1) **Valdkondliku töö olemasolu ja leidmine.** Vaid 7% kõikidest loovisikutest vastajatest hindab, et nende valdkonnas on loovisikutele piisavalt töökohti. **Arhitektuuris** arvab seda 45% ja kolmandik ei võta seisukohta. Teistest mitu korda suurem osakaal hindab arhitektuuris lihtsaks ka valdkondliku töö leidmist.
- 2) **Konkurents.** Kaheksast uuritud valdkonnast viies (etenduskunstid, klassikaline ja rütmimuusika, kunst, kirjandus) on suurem nende loovisikute osakaal, kes tunnetavad valdkonna sees rohkem loovisikute kui ettevõtete vahelist konkurentsi. Kahes valdkonnas (disain, film) on osakaalud ligikaudu võrdsed, seevastu **arhitektuuris** tajutakse ainsana suuremana just ettevõtete vahelist konkurentsi.
- 3) **Vabakutselisuus.** Vabakutselisuus on levinud igas loomevaldkonnas. Teistega võrdluses eristub **klassikaline muusika**, kus vabakutseliste osakaalu hindab kõrgeks keskmisest 25% vähem vastajaid.
- 4) **Teoste valmimise aeg.** Kolmest loovisikust kaks leiavad, et nende teosed valmivad pigem (subjektiivse enesemääratluse järgi) pika ajaperioodi jooksul. Ainsa valdkonnana hindavad lühikest ja pikka valmimisperioodi ligikaudu võrdseks **disaini** esindajad.
- 5) **Digikanalid.** Loovisikutest 36% peavad digikanalites tegutsemist oma valdkonnas pigem lihtsaks ja mõneti rohkem (40%) keeruliseks. **Disaini** valdkonnas peab digikanalites tegutsemist lihtsaks 62% ning selle arvamusega ei nõustu ainult graafilised ja digitootedisainerid, vaid ka ehtekunstnikud, rõivadisainerid või sisekujundajad. Nii ei peeta disainiks lihtsaks mitte tingimata tegelemist, vaid ka toodete esitlemist.

1.2. VALDKONDADE STATISTIKA KÜSITLUSE JA REGISTRITE PÕHJAL

Uuringu valimis oli registreeritud järgi kokku 31 200 inimest. **Kuna uuringusse ei ole kaasatud kõik loomevaldkonnad ja keskmis on eelkõige professionaalsed loometöötajad, kelle töö tulemusel tekib autoriõigus, ei vasta see arv loometöötajate arvule kogu kultuurivaldkonnas.** Ka valimi puhul ei ole kõik loovisikud üheaegselt hõivatud, ei pruugi teenida igakuist tulu ja valdav osa valimisse sattumisest on seotud ettevõtlustegevusega. Arvestada tuleb EMTAK 2008 ja ISCO-8 klassifikaatorite suurt ebatäpsust kogu loomevaldkonnas (eriti näiteks muusika ning disaini valdkonnas), millele on korduvalt viidanud nii Eesti Konjunktuuriinstituudi, Music Estonia kui ka OSKA uuringud¹⁸.

Sihtrühma alla liigitub professionaalne loometegevus, mis tähendab loovisikuid, kellel on erialane haridus ja kellele loominguga tegelemine annab põhisissetuleku. Uuring ei hõlma loovisikute hõivet muudes sektorites, mis ei ole seotud loominguga. Arvesse ei lähe ettevõtted, kus põhiosa käibest tuleb muust tegevusest ning loometegevus on vaid kõrvaltegevus.

Kui loomealade tööandjate eristamisel piisab tegevusala määramisest, siis loovisikute puhul lähtutakse nii tegevusala (EMTAK 2008) kui ka ametite (ISCO-8) klassifikaatoritest (Tabel 1). See on kokkuvõttes kitsam määratlus kui oleks eraldi võttes kõik kultuuritöötajad, kõik kultuurisektori töötajad või kõik kultuuri ametialade töötajad. Lihtsustatult oli registreeritud valimisse sattumise kriteeriumid järgmised:

¹⁸ Eesti Konjunktuuriinstituut, 2022. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus. Music Estonia, 2022. Eesti ühiskonna kulutused muusikale 2018 – 2020. [https://admin.musicestonia.eu/wp-content/uploads/2022/01/MusicEstonia_Est_Yhisk_Kulutused_Muusikale_speads_II.pdf]

- Tegemist on mõnes kaheksas uuritavas kultuurivaldkonnas töötava inimesega, kes töötab ühtlasi kultuuriga seotud erialasel ametil.
- Vabakutselised loovisikud, kes ei tööta, kuid kes omavad 1–2 osanikuga juriidilist keha.
- FIE-na tegutsevad vabakutselised.
- Kõik kunstniku- ja kirjanikupalga saajad ning seda taotlenud isikud.

TABEL 1. UURINGUS REGISTRANDMETEGA KASUTATUD VALDKONDLIK JAOTUS TÖÖANDJATE JA LOOVISIKUTE LÕIKES

Valdkond	Tööandja (EMTAK 2008)	Loovisik (ISCO-08)
Arhitektuur	7111 Arhitektitegevused	2161 Ehitusarhitektid 2162 Maastikuarhitektid
Disain	7410 Disainerite tegevus	2163 Toote- ja rõivadisainerid 2513 Veebi- ja multimeediaarendajad 2166 Kujundajad ja multimeediadisainerid 3432 Sisekujundajad ja dekoraatorid
Etenduskunstid	9001 Lavakunst (sh teatri- ja tantsuetenduste lavastamine ja esitamine)* 9002 Lavakunsti abitegevused	2653 Tantsijad ja koreograafid 2655 Näitlejad 2654 Filmi-, teatri- jms lavastajad ja produtsendid: nt teatriprodutsent, teatrilavastaja, näitejuht
Film	5911 Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine 5912 Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmisjärgsed tegevusalad (nt montaaž, visuaalsed efektid jne)	2654 Filmi-, teatri- jms lavastajad ja produtsendid: nt filmiprodutsent, dokumentaalfilmi või mängufilmi režissöör 2655 Näitlejad
Helikunst	5920 Helisalvestiste ja muusika kirjastamine	2652 Muusikud, lauljad ja heliloojad: nt muusikajuht; helilooja; muusik; repetiitor
Kirjandus	5811 Raamatukirjastamine 9003 Kunstialane loometegevus	2641 Kirjanikud: nt kirjanik; kirjandusteadlane; raamatutoimetaja; dramaturg 2643 – Tõlkijad, tõlgid, keeleteadlased
Kunst	9003 Kunstialane loometegevus	2651 Kujutavad kunstnikud: nt maalikunstnik; skulptor; klaasikunstnik; videokunstnik; graveerija; keraamik; kunstirestauraator; karikaturist 2659 Mujal liigitamata loomingulised töötajad

* Välja arvatud 90012, mis on „kontsertide lavastamine ja esitamine, muusikaline loometegevus jms tegevus“, mis läheb muusika valdkonna alla

Allikas: autorite koostatud

KÜSITLUS

Uuringu küsitlus saadeti ja valimis olid kõik Eesti loomeliitude liikmed (liidud nimetatud iga valdkonna juures eraldi) ning kõik Statistikaameti järgi 2022. aastal mõnes loomevaldkonnas ettevõtlusega tegelevad inimesed, kus viimaseid oli ligikaudu 14 800. Küsitlusele vastas üle tuhande inimese. Valdkondliku

kuuluvuse järgi liigitas ennast kaheksa valdkonna alla 1091 vastajat. Enim vastajaid oli kunsti (240) ja etenduskunstide valdkonnas (200), kõige vähem oli rütmimuusikuid (60).

Vastajate loometööst saadavad kogusissetulekud erinesid mitmekordselt, kus valdkondade keskmised olid vahemikus keskmiselt 600 eurot kuus (rütmimuusika, kirjandus ja kunst) – 1500 eurot kuus (arhitektuur). Loometöö eest saadav tasu moodustas keskmiselt kaks kolmandikku (67%) loovisikute kõikidest sissetulekutest. Selgelt eristub, et suurema keskmise loometöö sissetulekuga loovisikutel moodustas see ka suurema osa nende kogutuludest. Teisisõnu sai taas tuge hüpotees, et vähest loometöö tasu kompenseeriti muu tööga teistes valdkondades ning suurem sissetulek oma loometöö erialal motiveerib ka töö otsingute puhul seda tegema just valdkonna sees.

Uuringu valimisse kuuluvate loovisikute keskmine tulu valdkonnas „Kunst, meelelahutus ja vaba aeg“ moodustab ligikaudu 80% Eesti keskmisest.¹⁹

TABEL 2. KÜSITLUSELE VASTANUD LOOMETÖÖTAJATE HÕIVE JA TULUD

Valdkond	Vastajaid	Kuine sissetulek loometööst (€)	Keskmise tasu saamise kuude arv aastas	Loometöö tasu osakaal kogutulust	Valdkonnas ka ettevõtjana tegutsejad
Arhitektuur	80	1480	11	85%	82%
Disain	137	1350	9	69%	95%
Etenduskunstid	196	890	8	71%	75%
Film	162	1170	7	73%	89%
Klassikaline muusika	82	1060	8	57%	73%
Rütmimuusika	59	600	8	56%	86%
Kirjandus	137	630	7	55%	72%
Kunst	238	670	7	62%	72%
Koondatult kokku	1091	960	7,8	67%	79%

Allikas: autorite koostatud loometöötajate küsitluse andmete põhjal.

Registriandmete ja registriandmetele vastavate ametialade – ja kohtade liigituste põhjal teenis 2022. aasta oktoobri seisuga uuringusse kaasatud loomealadel palgatulu 7100 inimest. Müügituluga ettevõtteid oli aastas ligi 9000, kellest ligikaudu neljandik maksis dividende. Levinuimate loovisikute ametikohtade ja levinuimate loovisikutele kuuluvate ettevõtete põhilised statistilised näitajad on esitatud järgnevas tabelites.

Seejuures ei erine registriandmete põhised loometöötajate sissetulekud küsitlusandmete tulemustest nii palju, kui võib absoluutarvude erinevusest esmapilgul tunduda. Küsitlusandmetes on uuritud rangelt loometööst saadavat kogutulu. Kui arvestada siia juurde loometööst saadava tulu osakaalu kõigist sissetulekutest, tähendaks see eri valdkondade loovisikute arvutuslikku kogutulu, mis on 17% (arhitektuur) kuni 80% (kirjandus) suurem kui tabelis esitatud loometulu, seades tulud oluliselt lähedasemaks registriandmete keskmistele. Samamoodi tuleb arvestada, et küsitlusandmetes on üksikud väga kõrged sissetulekud registritega võrreldes peaaegu alati alaraporteeritud²⁰ ehk küsitlustes ei kajastu enamasti väga

¹⁹ Paari protsendipunkti suurune kõikumine sõltub, kas võrrelda 2022. aasta III kvartaliga või viimase kättesaadava kuuga, milleks on uuringu hetkel september.

²⁰ Paulus, Alari (2015) : *Income underreporting based on income expenditure gaps: Survey vs tax records, ISER Working Paper Series, No. 2015-15, University of Essex, Institute for Social and Economic Research (ISER), Colchester*

suure tuluga inimesed. Suurte tulude puudumine mõjutab eelkõige valdkondade keskmisi ja mitte mediaane.

Tähelepanuväärne on, et mitme ametikoha esindaja töised tulud erinevad, kui vaadata nende tulu samas rollis (ehk ametinimetus on sama), aga eri valdkondades töötades. Enamasti osutub madalamaks just loovisiku peamise rolliga seotud valdkonnast saadav tulu. Üheks näiteks on mõnes kirjanduse küllaltki laialt määratletud rollis (ISCO 2641 Kirjanikud: nt kirjanik; kirjandusteadlane; raamatutoimetaja; dramaturg) töötavad loovisikud, kelle tasu on selles rollis 300 eurot madalam, kui töötatakse kitsalt kirjandusega seotud valdkonnas vs. kui töötatakse mujal valdkonnas (nt etenduskunstides), ent samuti samas rollis.

TABEL 3. TÖÖTAMISE REGISTER - LEVINUIMAD AMETID JA SEALSETE HÕIVATUTE KOGUTULUD, OKTOOBER 2022

AMET (ISCO-4)	KOGUTULU KÕIKIDES VALDKONDADES*	KOGUTULU KITSALT OMA VALDKONNAS TÖÖTADES	TULU SAAJATE ARV
Kujundaja ja multimeediadisainer	1535	1179	1023
Ehitisarhitekt	1545	1558	803
Muusik, laulja, helilooja	1272	1252	733
Tõlkija	1131	1607	645
Muud kunsti- ja kultuurivaldkonna spetsialistid	1479	*	592
Filmi- teatri jms lavastaja, produtsent	1560	1259	502
AV tehnikud	1452	1503	462
Kuraatorid ja arhivaarid	1516	1109	356
Näitleja	1382	975 (film) või 1481 (etenduskunstid)	343
Fotograaf	969	821	342
Kujutav kunstnik	1103	704	214
Kirjanik	1706	1516	208
Toote- ja rõivadisainer	1239	997	192
Tantsija või koreograaf	1283	1458	148
Sisekujundaja ja dekoraator	1123	969	141
Raadio või tele saatejuht	1819	2058	118

Märkus: Tabelis on tegemist kogusissetulekuga, mitte vaid kitsalt loometöö tuludega nagu kajastati küsitlustulemuste tabelis. *Töötamist vaadatakse tabelis nimetatud rollis, aga kõikides sektorites, mitte vaid kitsalt valdkonnaga seotud EMTAKi all. Samuti kehtivad ametikoha määratlusest tulenevad piirangud, kui ühe ISCO koodi all on koos mitu rolli (eriti nt muusikud, kuraatorid või filmiga seotud rollid)

Allikas: autorite koostatud MTA registriandmete põhjal.

TABEL 4. LEVINUIMAD LOOVISIKUTELE KUULUVAD ETTEVÖTETE VALDKONNAD 2022. AASTAL

VALDKOND (EMTAK 5)	ETTEVÖTETE ARV	AASTANE MÜÜGITULU	AASTAS MAKSTUD DIVIDENDID
Kunstialane loometegevus (90031)	1549	12 662	16 881
Kontsertide lavastamine ja esitamine, muusikaline loometegevus (90012)	1445	13 630	11 854
Disainerite tegevus (74101)	1259	14 741	23 162
Reklaamiagentuurid (73111)	1102	13 770	26 357
Kirjalik ja suuline tõlge (74301)	685	13 938	18 994
Arhitektitegevused (71111)	579	16 606	26 357
Fotograafia (74201)	541	14 351	10 720
Teatri- ja tantsuetenduste lavastamine ja esitamine (90011)	464	14 039	15 908
Kinofilmide ja videote tootmine (59111)	455	14 914	22 973
Lavakunsti abitegevused (90021)	310	15 086	14 892*
Reklaami vahendamine meedias (73121)	292	15 185	159 331**
Muu huvikoolitus (85529)	268	13 935	13 937*
Muusika- ja kunstikoolitus (85521)	264	15 320	5207*
Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine, täpsustamata (5911) ²¹	227	17 750	15 401*
Lavakunst, täpsustamata (9001) ²²	212	14 310	13 352*

* Dividende maksis valdkonnas alla 25 ettevõtte. **Kahel ettevõttel on dividende makstud üle miljoni euro, ent ka ilma neid arvestamata on keskmine ligi 100 000 eurot.

Allikas: autorite koostatud MTA registriandmete põhjal

²¹ On üldisem kategooria ega sisalda neid, kelle puhul registris on täpsem liigitus olemas (vt tabelis nt 59111).

²² On üldisem kategooria ega sisalda neid, kelle puhul registris on täpsem liigitus olemas (vt tabelis nt 90011 ja 90012).

2. LOOMETÖÖ TASUSTAMINE - VALDKONNAD

2.1. ARHITEKTUUR

MÄÄRATLUS

Arhitektuur tähendab eelkõige ehituskunsti ning arhitektidel on oluline roll inimeste elukvaliteeti parandavate hoonete, avaliku ruumi ja linnamaastike projekteerimisel.²³ Autoriõigus²⁴ arhitektuuri valdkonnas tekib järgmistele teostele: arhitektuurne graafika (joonistused, eskiisid, skeemid, joonised, plaanid, projektid jm), projekti sisu mõtestavad seletuskirjad, tekstilised, programmid, arhitektuursed plastika-teosed (mudelid, maketid jm), arhitektuuri- ja maastikuarhitektuuriteosed (hooned, rajatised, pargid, haljasalad jm), linnaehitusansamblid ja kompleksid. Autoriõigus tekib seega juba enne teose valmis ehitamist.

Arhitektuurialase loometegevusega kaasneb ka üldfilosoofilisemat laadi muu loometöö, mis võib hõlmata näiteks arhitektuuriteooriat ja kirjutamist, aga ka ruumiinstallatsioone, kunstiprojekte, eksperimentaal-arhitektuuri jne.

Arhitektide loometegevuses domineerib arhitektuuriteoste kavandamise ja projekteerimisega seotud **tellimuspõhine loometöö**, kus osa rahastusest tuleb erasektorilt või eratarbijatelt ja teine osa avaliku sektori riigihangetest (konkursitest), sh **avaliku ruumi planeerimisega** seotud tegevustest.

Arhitektuurialase loometegevusega kaasneb ka **üldfilosoofilisemat laadi muu loometöö**, mis võib hõlmata näiteks arhitektuuriteooriat ja kirjutamist, aga ka ruumiinstallatsioone, kunstiprojekte, eksperimentaal-arhitektuuri jne. Siia alla käib ka arhitektuurialane ajakirjandus ja ruumialase ühiskondliku diskussiooni üleväl hoidmine.

Lisaks kannab arhitektuur ka sotsiaalset mõõdet, mis on iga projekti kohati vältimatu osa, mida on kirjeldanud ka Arhitektide Liit järgnevalt²⁵: „Arhitekti suhe ühiskonnaga ei ole üksnes esteetikakeskne, vaid sisaldab ka sotsiaalset mõõdet. Viimasele annab aluse riigi usaldus ja ühiskond, mis tunnustab arhitekti kui elukeskkonna kujundajat ja võimaldab tal oma oskustega arenguprotsessides osaleda. See seab arhitektidele ka suure vastutuse ühiskonna ees.“

Eestis on erineva taseme ja spetsialiseerumise suunaga arhitekte²⁶: nt (hoone)arhitekt, sisearhitekt, maastikuarhitekt, aga ka näiteks arhitektuuripärandi spetsialist.²⁷

Loomeala arengu ja loometöötajate õiglase tasustamise eest seisavad erinevad arhitektuuri valdkonna loomeliidud: Eesti Arhitektide Liit²⁸ (EAL), Eesti Maastikuarhitektide Liit (EMAL), Eesti Sisearhitektide Liit (ESL).²⁹ Arhitektuurivaldkonnaga on seotud ka näiteks Eesti Planeerijate Ühing - ruumilise planeerimisega tegelevate isikute ühendus, MTÜ Eesti Arhitektuurikeskus (arhitektuurivaldkonna arenduskeskus) ja Eesti Arhitektuurimuuseum.³⁰

²³ Euroopa Komisjon. Arhitektuur [https://culture.ec.europa.eu/et/cultural-and-creative-sectors/architecture]

²⁴ AutÕS [https://www.riigiteataja.ee/akt/810714]

²⁵ EAL. Eesti arhitektuuripoliitika [http://www.arhliit.ee/arhitektuuripoliitika/eesti_arhitektuuripoliitika/]

²⁶ Kutsekoda. Kutsestandardid [https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/show/]

²⁷ Kui teised on valdavalt loodus- ja tehnikateaduste tippspetsialistid, siis arhitektuuripärandi spetsialist on õigus-, sotsiaal- ja kultuurivaldkonna tippspetsialist - ISCED haridustaseme klassifikaatori järgi humanitaaria suuna esindaja.

²⁸ Eesti Arhitektide Liit (EAL) [http://www.arhliit.ee/koosseis/liikmed/]

²⁹ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

³⁰ Kultuuriministeerium. Arhitektuur [https://www.kul.ee/arhitektuur]

TEOSE LOOMISE PROTSSESS ÜLDISELT

Et tegemist on valdavalt loodus- ja tehnikateaduste tippspetsialistidega³², on arhitektide peamised tegevussuunad, nõuded, volitused jms Eestis standardiseeritud. Seetõttu³³ on järgnev kirjeldus suuresti tsiteeritud väljavõtte kutsestandarditest.³⁴ Arhitekti töö seisneb valdkonna-alastes planeerimis- ja juhtimis-tegevustes, mistõttu teoseks on tihti erinevat tüüpi vormistatud dokumendid (eskiisid, eksperthinnangud, kavandid jne). Enamasti on tegemist tellimustöö või riigihankega (konkursiga) - arhitektid võivad osaleda ja pakkuda välja enda loomingulisi ideid ja kavandeid. Nende looming jõuab eskiisprojektist ehitiseni pika protsessi tulemusena.³⁵ Teose levitamine ei ole arhitektuuri ja loometöö tasustamise kontekstis üldjuhul relevantne.

Arhitektuuri alal kehtivaid kutsetunnistusi oli 2022. aasta veebruari alguse seisuga välja antud 801.³⁶

Hoonearhitekt ühendab oma töös kunstilised, tehnoloogilised, tehnilised ja majanduslikud lahendused tasakaalustatud ruumiliseks terviklahenduseks, mis hõlmab välisruumi, ehitiste arhitektuuri ja hoonete siseruumi lahendusi ning on projekteerimise ja ehitamise tulemusel valmiva säästva ja tervikliku elukeskkonna loomise aluseks. Oma töös lähtub arhitekt avalikust huvist ning heast planeerimis-, projekteerimis- ja ehitustavast. Arhitekti töö hõlmab:

- planeeringu terviklahenduse koostamine erinevates planeeringu liikides ja selle vormistamine;
- ehitusprojektide arhitektuuri osa, sh välis- ja siseruumi terviklahenduse koostamine selle kõigis staadiumites, st lähteülesandest kuni autorijärelevalve ja osalemiseni ehitise kasutuselevõtu protsessis;
- ruumiliste otsuste koordineerimine ja ettevalmistamine avalikus sektoris, samuti osapoolte nõustamine;
- ehitusprojektide koostamise juhtimine, sh koostöö eri osapoolte vahel.

Arhitekt töötab valdavalt arhitektibüroos, aga ka projekteerimisbüroos või ametiasutustes. Võib täiendavalt tegutseda ka ametiasutustes, välitingimustes objektil ja mujal. Ehitusobjektile tuleb järgida ohutusnõudeid, siseruumides kehtivad üldised bürooruumidele esitatavad tervisekaitsenõuded. Töö on loominguline, kuid võib olla periooditi vaimselt pingeline.

Töökoormus võib jaotuda ebaühtlaselt, nagu on projektipõhise töö laiem iseloom. Arhitekt kasutab oma töös tavapäraseid bürootöövahendeid, erinevaid kommunikatsioonitehnikaid, kontori- ja projekteerimistarkvara ning maketeerimisvahendeid. Arhitekti kutsealal on kirjeldatud kutsed järgmistel EKR tasemetel: rakendusarhitekt, tase 6; diplomeeritud arhitekt, tase 7; volitatud arhitekt, tase 7; volitatud arhitekt-ekspert, tase 8.

Maastikuarhitekt töötab välja maastiku kui välisruumi ruumilise terviklahenduse. Ta kavandab meetmeid ja tegevusi keskkonna edendamiseks, planeerimiseks, loomiseks või taastamiseks, võttes sealjuures arvesse kultuurilisi, sotsiaalseid, majanduslikke, tehnilisi, ohutuslaseid, keskkonnasäästlikke ja ökoloogilisi aspekte. Maastikuarhitekti poolset välisruumi projekteerimist käsitletakse arhitektuurse projekteerimisena. Enamlevinud ametinimetused on maastikuarhitekt, maastikuarhitekt-konsultant, linna maastikuarhitekt, valla maastikuarhitekt, maastikuarhitekt-planeerija, planeerija, arhitekt-planeerija, linnaaednik, vallaarhitekt, linnakujunduse spetsialist, haljastuse- ja heakorra spetsialist jne. Maastikuarhitekti töö osad on:

- ehitusprojekti arhitektuuri välisruumi osa terviklahenduse koostamine selle kõigis staadiumites;

³² V.a. arhitektuuripärandi spetsialist, kes on ametite klassifikaatori järgi õigus-, sotsiaal- ja kultuurivaldkonna tippspetsialist.

³³ Lisaks ka seetõttu, et fookusgruppide ekspertide kirjeldused töö protsessist kattusid suuresti standardite omadega.

³⁴ Kutsekoda. Kutsestandardid. [<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10722233>]

³⁵ Eesti Konjunktuuriinstituut. Arhitektuur [https://eas.ee/wp-content/uploads/2022/04/2_eeesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_arhitektuur.pdf]

³⁶ Ibid.

- planeeringu koostamine erinevates planeeringu liikides;
- maastiku uurimine, inventeerimine, hindamine ja maastiku hooldamise kavandamine.

Maastikuarhitektuuri kutsealal on välja töötatud neli erinevat kutsestandardit: diplomeeritud maastikuarhitekt, tase 7; volitatud maastikuarhitekt, tase 7; volitatud maastikuarhitekt-ekspert, tase 8; ruumilise keskkonna planeerija, tase 7.

Sisearhitekt³⁷ loob esteetiliselt tervikliku interjööri, arvestades projekteeritava hoone/ruumi kõiki ehitustehnilisi ja funktsionaalseid aspekte. Kuna sisearhitekti töö on tihedalt seotud arhitekti, ehituskonstruktori ja teiste insenerivaldkondade projekteerijate tööga, peab sisearhitekt nende projekteerimisvaldkondade lahendusi mõistma, analüüsima ja asjakohaseid ettepanekuid tegema. Oma töös lähtub sisearhitekt lähteülesandest, heast projekteerimis- ja ehitustavast, kehtivatest õigusaktidest, normdokumentidest ja kokkuleppest tellijaga. Sisearhitekti töö osad on

- hoone sisearhitektuuri projekteerimine,
- nõustamine sisearhitektuuri küsimustes,
- projekteerija järelevalve ja/või autorijärelevalve tegemine,
- olemasoleva ruumi ja planeeritava sisearhitektuuri lahenduse hindamine,
- mööbli ja sisustuselementide projekteerimine.

Sisearhitektuuri kutsealal on välja töötatud neli erinevat kutsestandardit: sisearhitekt, tase 6; diplomeeritud sisearhitekt, tase 7; volitatud sisearhitekt, tase 7; sisearhitekt-ekspert, tase 8.

Arhitektuuripärandi spetsialist osaleb töödes, mis väärtustavad ja säilitavad arhitektuuripärandit praegustele ja tulevastele põlvkondadele. Ta tegeleb ehitiste (sh ehitis-, tehnika-, tööstus- ja ajaloomälestiste) ja hoonestatud alade (sh muinsuskaitsealade, miljöövääruslike alade, rahvusparkide) uurimise, inventeerimise, kaitse tingimuste, eksperdihinnangute, restaureerimiskontseptsioonide ja säilitamiskavade koostamisega ning nõustamise ja nimetatud tegevuste juhtimisega. Sellel alal on välja töötatud kolm erinevat kutsestandardit – arhitektuuripärandi spetsialist: tasemed 6, 7 ja 8.

Standardiseerimata osa valdkonna loometööst on eespool mainitud (arhitektuur kui kunstivaldkond; arhitektuuri mõtestamine avaliku ruumi kontekstis) nn valdkonda arendav muu üldfilosoofilisemat laadi loometegevused: näitused, arhitektuurialane (aja)kirjandus jm ühiskondlik ja loome-spetsiifiline diskussioon. See alavaldkond on väga kirju ning tegevuste protsess ja loogika võib kattuda nii kujutava kunsti (ja fotograafia), kirjanduse, filmi jt valdkondadega.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

„Põhjamaad on eeskujud, projekteerimine on nende jaoks püha protsess ja väga pikk protsess. Me paneme väga vähe rõhku eskiisi staadiumile, aga see on tegelikult üks olulisemaid.“

Arhitektuuri valdkonna loovisikute töö on uuringu käigus küsitlusele vastanute hinnangul rohkem **objekti-** (49%) kui protsessikeskne (19%) ning on mõneti rohkem **individuaalne** (46%) kui kollektiivne (36%). Rohkem kollektiivsust tunnetavad maastikuarhitektid, kes tunnetavad ka enim, et töö fookuses on objekt ja mitte protsess. Siin erineb mõneti ka tööandjate vaade, kes peavad arhitektuuri enam kollektiivseks tööks.

---

³⁷ „Sisearhitekt“ on sisearhitektuuri puhul enamlevinud ametinimetus.

Kui teatav erialane ettevalmistus on nõutav igal loomealal professionaalina tegutsemiseks, siis arhitektuuris tegutsemiseks on aastatepikkune erialane ettevalmistus tarvilik eeldus valdkonnas tegutsemiseks. Turule sisenemine nõuab mitmetest teistest loomealadest pikemat protsessi ning suurema lävendi ületamist. Nii iseloomustab arhitekthe küsitluse põhjal teiste loomealadega võrreldes valdkonna professionaalide **väga pikk erialane ettevalmistus**. 97% sõnul nõuab valdkonnas loovisikuna alustamine ja tegutsemine põhjalikku erialast ettevalmistust. See on koos klassikalise muusikaga valdkondlikus võrdluses selgelt suurim hinnang. Mõlemal juhul kinnitab erialast ettevalmistust erialase magistri- ja doktorikraadiga tippude suur osakaal.

Rohkem, kui teistes loomevaldkondades, on arhitektuuri puhul oluline **kutsetunnistuse** olemasolu. Seda peamiselt seetõttu, et arhitektide loominguline tegevus on üheaegselt lõpptulemuse mõttes praktilise väärtusega, olles seejuures tehniline ning omakorda seotud teiste tehnilisemate valdkondadega. Kutsekojas esindab neid Arhitektuuri, Geomaatika, Ehituse ja Kinnisvara Kutsenõukogu.³⁸

Arhitektuuris valitseb eelkõige ettevõtete vaheline konkurents ja ainsa valdkonnana tunnevad loovisikud, et Eesti turg on neile piisavalt suur.

Töö on projektipõhine ning teistest valdkondadest enam tegeletakse mitmete tulutoovate projektidega korraga.

Arhitektuuri loometöö on enamasti **pika perioodi jooksul valmiv**.

Nii leiab ka 89% arhitektidest (vs. 61% teistes valdkondades). Ainsa kaasatud valdkonnana tunnetavad arhitektid, et **Eesti turg on piisavalt suur** (56% vs. 29% kõikide loovisikute keskmine). Seonduvalt tajutakse eelkõige **valdkonna ettevõtete vahelist suurt konkurentsi** (75% vs. 46%) kui loovisikute vahelist (62%). Seejuures on erisused eri rollis arhitektide hinnangute vahel väikesed. Kui **rahvusvahelisel** turul tegutsemise võimaluse osas jääb hinnang valdkonna keskmisena ambivalentseks (pooled ei hinda seda ei lihtsaks ega keeruliseks), siis hoonearhitektidest 53% peab Eestist välisel turul tegutsemist siiski raskesti teostatavaks.

Arhitektuur on **projektipõhine**. Teiste samuti projektipõhiste loomevaldkondadega võrreldes erineb arhitektuur eelkõige pikemate, reeglina mahukamate projektide osas, kus selle võrra on suuremad ka projektide mahud ning tasud. Nii tegeletakse teistest valdkondadest rohkem **mitmete tulutoovate projektidega korraga**, seda teeb keskmiselt 63% arhitektidest vs. 38% kõikidest loovisikutest. Samuti iseloomustab projektipõhisele maailmale omaselt valdkonda seos ühe suure tellija või rahastajaga. 55%-l arhitektidest moodustab suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust. Mõneti väiksem on osakaal hoonearhitektide seas, kes tegutsevad valdkonna keskmisest rohkem korraga mitmete tulutoovate projektidega.

Teisalt seistakse vastamisi projektimaailma põhiprobleemiga, milleks on tegutsemiseks vajalik pidev osalemine taotlustel ning hangetel, ilma et konkursil osalemiseks aeg oleks ise kompenseeritud. Ekspertide hinnangul on valdkonnas hangete ja projektidega kaasnevad probleemid enamasti büroo ning mitte loovisiku tasandil. See on tõenäoline eriti suuremates büroodes, kui näiteks tellimuste potentsiaalselt madal hind mõjutab esmalt büroo otsuseid, jõudes vähem arhitekti endani. See ei kehti vabakutseliste arhitektide puhul. Küsitletute hinnangul on ka **konkurents** valdkonnas suurem ennekõike **ettevõtete** ning mitte üksikisikute vahel.

„Olen üle 20 aasta projekteerinud ja olen näinud kahte head lähteülesannet, aga mitte väga head.“

---

³⁸ Kutsekoda SA. Kutsenõukogud [<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Noukogud/vaata/10585970>]

Arhitektuuris hindab keskmiselt 63%, et nad on oma töös asendamatud ning ilma nendeta oleks valmiv teos täiesti teistsugune või ei valmiks üldse. Ehkki kontekstiväliselt võib osakaal tunduda pigem kõrge, on see uuringusse kaasatud loomealade võrdluses siiski tagantpoolt kolmas, edestades napilt vaid klassikaliste muusikute esindajaid. Näiteks maastikuarhitektidest on enda hinnangul oma töös asendamatud vaid 40%. See võib tõenäoliselt tuleneda loometöö teatavast tehnilisusest ning tehnilise iseloomuga tellimustöö suurest osakaalust, mis jätab sageli vähem ruumi loovusele.

Valdkonnas töö leidmine

29% tunneb, et valdkonnas töö leidmine on keeruline, mis on kõikide valdkondade peale suure vahega kõige väiksem osakaal. Iga neljanda jaoks on töö leidmine pigem lihtne, mis ületab teiste vastajate keskmist samuti neljakordselt. Samuti leiavad arhitektid teistest valdkondadest märgatavalt enam (45% vs. 7%), et nende loomealal on loovisikutele palju täiskohaga töökohti. Igasugust tööd on viimase aasta jooksul otsinud iga kolmas arhitekt, mis on taas märgatava vahega kõikide loomevaldkondade peale madalaim näitaja. Kuigi üheks põhjuseks suhteliselt madalale määrale võib olla projektide pikkus, siis samuti pikaaegsete projektidega filmi valdkonnas on tööotsijate määr oluliselt madalam.

Sellegipoolest hindab **vabakutselisuste osakaalu** valdkonnas suureks 74% kõikidest arhitektidest, mis vastab ligikaudu kõikide loomealade keskmisele. Veelgi sagedasemalt arvavad nii sisearhitektid (88%). Et tegutsetakse palju arhitektuuribüroodes ja avalikus sektoris, võib öelda, et arhitektuuri iseloomustab teatav **institutsionaalsus**. Loovisikud hindasid keskmiselt kõrgemaks (78% vs 66% üldkeskmine), et nende valdkonnas on oluline roll **suurtel tööandjatel**.

VALDKONNA RAHASTAMINE

Valdkondlike ekspertide sõnul on igas arhitektuurivaldkonnas mõnevõrra erinevad rahastamismudelid, kuid erinevused ei ole liiga suured. Sisearhitektide puhul on olemas seosed ka nt disainivaldkonnaga. Valdkonna rahastus sõltub paljude loovisikute enda hinnangul vähem riigi tellimusest ja KULKAst (valdkondade madalaim hinnang). Põhjuseks on ilmselt see, et arhitektuuri valdkonnas on enamasti äriettevõtted ja neid riiklikult ei finantseerita.

Konjunktuuriinstituudi uuringu põhjal oli arhitektuurisektori müügitulu aastal 2019 erinevates ettevõtlusvormides kokku 57,9 mln eurot. Võrdluseks, Kultuuriministerium ja KULKA rahastasid arhitektuurivaldkonna tegevusi kokku 1,2 mln euroga. Peamine eesmärk selleks oli arendada ja hoida head avalikku ruumi. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) vahendusel sai arhitektuurivaldkond lisarahastust arendustegevusteks Euroopa Liidu tugifondidelt ligikaudu 0,3 mln eurot. Avaliku sektori panus arhitektuurivaldkonda oli 2019. aastal seega kokku 1,5 mln eurot.

Kultuuriministerium käsitleb eelarvestamisel arhitektuuri- ja disainipoliitika kujundamist ja rakendamist koos.³⁹ Riigieelarvest toetatakse Eesti Arhitektide Liidu, Eesti Sisearhitektide Liidu ja Eesti Maastikuarhitektide Liidu kui tunnustatud loomeliitude tegevust loometoetuse andmisel^{40,41}. Lisaks toetatakse nt Veneetsia Arhitektuuri biennaalil osalemist ning erinevaid arhitektuuriüritusi. Samuti on riiklik nt Arhitektuurimuseum, millest tulenevalt eraldatakse raha ka selle tegevuskulude katteks, 2021. aastal 2021. aastal 863 451 eurot.⁴²

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS) toetas arhitektuuriettevõtteid 2015.-2019. aastal peamiselt loomemajanduse ettevõtete ekspordivõime arendamise programmi raames – kokku toetati 10 arhitektuuri

³⁹ KuM. Majandusteave [leitav: <https://www.kul.ee/asutus-uudised-ja-kontakt/organisatsioon/majandusteave>]

⁴⁰ Kultuuriministerium. Tunnustatud loomeliidud [<https://kul.ee/tunnustatud-loomeliidud>]

⁴¹ Formaalselt ei ole tegemist loomeliidu enda tegevuse toetamisega, vaid tegevustoetuseks on vormistatud LLS alusel makstav loometoetus, mis jaotatakse proportsionaalselt loomeliitude vahel. Sellest rahast võib liit kuni 15% kasutada toetuste väljamaksmisega seotud administratiivkuludeks.

⁴² Eesti Konjunktuuriinstituut. Arhitektuur [https://eas.ee/wp-content/uploads/2022/04/2_eeesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_arhitektuur.pdf]

valdkonna ettevõtet kogusummas 517 900 eurot. 2020. aastal lisandus veel üks projekt suuruses 50 000 eurot ning 2021. aastal ei toetatud ühtegi ettevõtet. Seega oli EASi hinnanguline otsene toetus arhitektuuri valdkonnale ligi 570 000 eurot.⁴³ Konjunktuuriinstituudi sõnul on viimastel aastatel nõudlus arhitektiteenustele Eestis suurenenud, mistõttu on vähe vabu ressursse välisturul konkureerimiseks. Viimast raskendab ka ettevõtete väiksus.⁴⁴

KULKA sihtkapitalist on võimalik taotleda toetust projektidele (vt määratlus – valdkonda arendav muu üldfilosoofilisem loometöö), nagu arhitektuurialaste näituse korraldamiseks, erialatrükiste ja uurimuste väljaandmiseks, avalike sündmuste korraldamiseks ning sündmustel osalemiseks.⁴⁵ Fookusrühmas intervjuueeritud valdkonna ekspertide sõnul on loovisikutel siiski valdavalt tunne, et sellealaseid tegevusi teevad nad vaid nõ missioonitundest.

Fookusgrupis osalenud töid valdkonna rahastamisega seotult välja ka, et tihtipeale ei saada ühiskondlikus diskussioonis aru, kui suurt rolli mängivad arhitektid inimesi ümbritseva ruumi kujundamises nii esteetilisest kui funktsionaalsest vaatest. Ka tellija jaoks on enamasti kõige prioriteetsemateks kriteeriumiteks kiirus ning hind, mitte lõpptulemusena kvaliteetsem ruumiloome.

„Kui vaadata, kuivõrd suurt mõju omab planeerimine ja kui suur mõju on SKP-l, siis see on see koht, kus panus on alahinnatud. Ise tunneme, et suudaksime rohkem, meil on pädevad inimesed, kui antaks aega ja raha.“

„Üks väga oluline ja lihtsasti teoreetiliselt tehtav (lahendus- toim.), lõpetada ära vaid hinnapõhine hankimine.“

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Tellimuspõhiselt töötab arhitekt nii tunnihinna kui ka kogu projekti tükihinna alusel, vastavalt tellijale ja kokkulepetele tööandjaga. Suuremates büroodes rakendatakse tööajatabeli põhise arvestust. Nagu juba mainitud, siis loometöö rahastamisel tuntakse, et tellija (eriti erasektori tellija) on pigem nõus maksma nende töö tehnilise osa eest, kuid vähem hinnatakse ühiskondlikku ja sotsiaalset mõõdet. Täiendav aja- ja kasumlikkuse surve lisandub ka tööandja poolt, kui tegutsetakse büroo alt. See võib viia selleni, et arhitektid peavad tegema kompromisse oma loominguilisuse arvelt ning seetõttu ei taju oma tööd nii inspireerivana, nagu see võiks olla. Teisalt on just tehniline osa tööst see, mis raha sisse toob – kuigi siin on peamiseks probleemiks jällegi hinnapõhised hanked.

„Kui (tellija poolt – toim.) antakse väga vähe aega, siis töö on intensiivne. Ja kui vähe aega, siis tundub, et asi on odav. Võib tunduda, et mida sa selle kolme kuu eest ikka tahad saada. Teine pool on see, et kui hanked on seotud ainult hinnaga, siis me teeme seda intensiivselt vähe ja see peegeldub lõpptulemusel ja tegija sissetulekul.“

Avalik sektor, vastupidiselt ja vähemalt toetusi jagades (võrreldes tellimusega), hindab kõrgemalt just arhitektuuri loominguilist ja sotsiaalset mõõdet – arhitektuur on kultuuri osa. Näiteks viimane KULKA

---

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Eesti arhitektuuripreemiad. Tutvustus [<https://arhitektuuripreemiad.ee/tutvustus/>]

arhitektuuri sihtkapitali elutööpreemia⁴⁶ on määratud “julgele ning isepäisele arhitektile ja mõtlejale, kes on aastakümnete jooksul pakkunud ainest nii ajakohastele kui ka arhitektuuriajaloolistele diskussioonidele.” KULKA preemiaid saavad ka juriidilised isikud ja nende silmapaistvamad projektid. Fookusgrupis osalenud ekspertide sõnul ei ole avaliku sektori toetus arhitektidele võrreldes era- või avaliku sektori tellimusega piisavalt konkurentsivõimeline – siit ka ilmselt taju, et neid asju tehakse missioonitundest.

KULKA toetab arhitektuuri valdkonnas tegutsejaid erinevate stipendiumitega, sh loominguline stipendium, õppetipendium jne. Vähemal määral kui teisi loomevaldkondi, toetab arhitektuuri ka Eesti Rahvuskultuuri fond kahe allfondiga.⁴⁷ Lisaks saavad nad taotleda stipendiume KOV-idelt ja ka KÜSK-ilt ning valdkondlikelt erialaliitudelt. KULKA toetab ka Eesti arhitektuurpreemiate väljaandmist, mille raames korraldatakse koos suuremate erialaliitudega iga-aastast preemiate väljakuulutamise tseremooniat. Iga aasta jagatakse välja viis preemiat:⁴⁸

- KULKA arhitektuuri sihtkapitali aastapreemiad,
- Eesti Arhitektide Liidu arhitekti aastapreemia, preemiad “Eramu”/“Väike” ja tudengipreemia,
- Eesti Sisearhitektide Liidu aastapreemiad ja Vello Asi nimeline tudengipreemia,
- Eesti Maastikuarhitektide Liidu aastapreemiad ja tudengipreemia,
- Maja ja Sirbi ruumipublikatsiooni preemia.

SISSETULEKUD

Arhitektuur on loometöö tasustamise praktikatest teistest kaasatud valdkondadest eristuvaim valdkond. Paljudes tasustamise ja lepingutega seotud küsimustes ollakse valdkondade vastajate osakaalude võrdluses skaala äärmustes, positiivse loomuga küsimustes enamasti esimene.

Arhitektuuri valdkonna loovisikud saavad küsitluse põhjal loometöö eest tulu keskmiselt 1480 eurot kuus. Tasu on valdkonna sees pigem varieeruv, ent mediaantulu (1350 eurot) sarnaneb siiski keskmisele. Valdkonna siseselt on suuremad keskmised kogutulud maastiku- (1840 eurot) ja väiksemad sisearhitektidel (1240 eurot). Seejuures on maastikuarhitektide seas tulu mediaan (2000 eurot) koguni kõrgem kui keskmine, ent selle rolli puhul oli küsitluses tegemist pigem väheste vastajate arvuga.

Arhitektuurist saadav sissetulek on loomealade võrdluses suurim ja piisav vähemalt selleks, et motiveerida töötamist ja töö otsimist eelkõige oma valdkonna siseselt.

Kokku moodustas loometööst saadav tulu 85% arhitektide kõikidest sissetulekutest, mis tähendab keskmist arvutuslikku kuist kogutulud 1750 eurot. Valdkonna sisesed erinevused on siin marginaalsed. Iga teine arhitekt saabki tulu ainult loometööst, mis on uuringusse kaasatud loomevaldkondade peale taas suurim näitaja (vs. 34% kõikide valdkondade keskmisest).

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 11 kuul aastas, ent 75% arhitektidest saavad seda kõigil 12 kuul. Nii keskmise loometöö tasu suuruse, selle osakaalu poolest kogutuludest kui ka tasu saamise kuude poolest olid arhitektid uuringu keskmises olevatest loomevaldkondadest olulise vahega esimesel kohal. Küsitluse põhjal jääb kõigi loometöötajate keskmine tasu saamise kuude arv aastas alla kaheksa ning kõik 12 kuud saavad loometööst sissetulekuid vaid 40% loovisikutest. Teisisõnu on arhitektuurist saadav tasu piisav vähemalt selleks, et motiveerida töötamist ning töö otsimist eelkõige valdkonna siseselt.

Loovisikute tulu on peamiselt seotud ühe-kahe suurema tellija või rahastajaga. 55%-l arhitektidest moodustab suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust.

Töötamise registri põhjal on ISCO 2161 (hoonearhitektid) ja 2162 (maastikuarhitektid) ametikohaga arhitektide kogusissetulek 2022. aasta oktoobris töötades keskmiselt 1540 eurot. Rollide võrdluses on

⁴⁶ KULKA. Aastapreemiad 2021. Vilen Künnap [<https://www.kultuurkapital.ee/meist/aastapreemiad/2021>]

⁴⁷ Eesti Rahvuskultuuri Fond. Allfondid [<https://www.erkf.ee/allfondid>]

⁴⁸ Eesti arhitektuuripreemiad. Tutvustus [<https://arhitektuuripreemiad.ee/tutvustus/>]

mitusada eurot suurema sissetulekuga hoonearhitektid. Seejuures on sissetulek sisuliselt võrdne nii kitsalt arhitektuurivaldkonnas töötades (tööandja EMTAK 7111) kui ka vaadates arhitektide tulusid ka kõikides teistes valdkondades töötades. 82% arhitektidest töötab töölepinguga 1,0 koormusega.

Füüsilise isiku tuludest suurema osa moodustab töölepinguline tulu, ligikaudu 50 juhul on saadud ka mõne võlaõigusliku lepingu alusel saadud sissetulekut. Stipendiumi- ja litsentsilepingutega saadud tulu sisuliselt ei leidu. Alates 2020. aastat on sissetulekud suurenenud 200 euro võrra.

Valdkonna ettevõtetest said dividenditulu 121 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 26 400 eurot aastas, mis on ligikaudu 2200 eurot kuus. Vastavad mediaantulud oli siiski 10 000 eurot aastas ehk 840 eurot kuus. Müügitulu registreeriti 400 ettevõttes.

Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas selle saamisel keskmiselt 1300 eurot, ent seda said vaid üksikud arhitektid ning autoritasu tegelik osakaal tuludest on arhitektidel kõikidest valdkondadest väiksem.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Arhitektuuri valdkonnas tegutsejaid iseloomustab teistest loovisikutest parem sotsiaalne kaitstud, mis tuleneb stabiilsemast töisest staatusest. Küsitluse hetkel on kehtiva ravikindlustusega 96% arhitektidest, mis ületab ka kogu Eesti tööealist elanikkonda (89%⁴⁹). Töötamisega seotud põhjustel on ravikindlustus 77%-l, mis on kõigi uuringus kajastatud loomevaldkondade autorite peale suurim osakaal. Viimase 12 kuu jooksul on tööd otsinud iga kolmas arhitekt (32%), mis on loomealade võrdluses samuti mitmekümne protsendipunkti vahel väiksem näitaja.

90% arhitektide sõnul on nende kogu tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on loomevaldkondade kõrgeim osakaal (vs. 69% keskmiselt). Ettevõtjana tegutseb arhitektidest 82% ning 70% neist maksab ettevõtjana tegutsedes ka täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu. Ka see on kõigi uuringu loomevaldkondade kontekstis suurim osakaal.

Töötasu saadakse enim oma ettevõtte alt arveid esitades (64%) või töötades samaaegselt töölepinguga oma (52%) või mõne teise ettevõtte all (31%). Ka fookusgruppides osalenute sõnul töötavad paljud arhitektid korraka mitmes büroos (näiteks enda väikese eraettevõtte alt ja mõne suurema teenusepakkuja juures). Just endale kuuluvas ettevõttes töölepingu alusel töötamine on kõige sagedasem arhitektide seas, kõikide valdkondade keskmine on 33%. Vaid üksikud arhitektid saavad tasu avaliku teenistuse, litsentsi-, stipendiumi-, autori või ostu-müügilepingu alusel.

„Teenusarhitektuuris on keskmine büroo suurus alla kahe. Ehk need, kes töötavad büroos, teevad mingi OÜ kõrvale või toimetavad mitmes büroos.“

Töötamisega seotud lepingud on teistest valdkondadest enam kirjalikud (86% vs. 77% kõikide valdkondade keskmine) ja just arhitektide seas on enim ka tähtajatuid lepinguid (41%). Mõneti levinumad on siiski tähtajalised lepingud (50%). Otseselt riigi või riigi allasutustega tehtud lepingud ei ole pigem levinud, kui ligi pooled arhitektid ütlevad, et riigi või KOViga sõlmitud lepingute osakaal jääb kõigist lepingutest alla 25%.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

- **Praktikatel erineb arhitektuur kui tellimuspõhine loometöö ja arhitektuur kui valdkonda arendav üldfilosoofilisemat laadi loometöö.** Arhitektuur kui teenus on institutsionaliseeritud, töö tegemine sõltub ennekõike ja peamiselt hangete ning tellimuste rohkusest, mahust ja nende

---

⁴⁹ Tervise Arengu Instituut, RA01: Ravikindlustatute arv vanuserühmas 20-59 ja osatähtsus samas vanuses registreeritud elanikkonnast soo, vanuserühma ja maakonna järgi. Vaadatud_ detsember 2022.

kvaliteedist. Liigub eraraha ja tegevus on ettevõtete põhine. Samal ajal on valdkonnas tegutsejate hinnangul rohkem tasustatud arhitektuuri tehniline pool ning vähem loominguine ja sotsiaalne mõõde. Arhitektuuri üldfilosoofilisem osa (keskkonnateadlikkus, arhitektuurist kirjutamine, valdkonna arendamine, näitused, raamatud) konkureerib pigem teiste kultuurivaldkondadega, on neile sarnaste probleemidega ja on seotud avaliku rahastuse või KULKA toetustega. Alavaldkonna toimimine on üksikute loomeinimeste põhine, töötasud on küll olemas, kuid ebastabiilsed ja arhitektuuri kui teenusvaldkonnaga võrreldes väiksemad. Kirjeldatud jaotus tekitab olukorra, kus võib kannatada arhitektuuri kui tervikvaldkonna areng – arhitektuuri kui kultuurivaldkonna avalik rahastamine ei suuda konkureerida erasektori töötasudega, mille tõttu panustavad valdkonna eksperdid just erasektori teenusepõhisele arhitektuurile. Ehkki turumajanduse mõistes ootuspärane, ei pruugi praktika ja oodatavad arengud olla soosivad riigi kultuuripoliitika laiemast vaatest.

- **Sõltuvus majanduse käekäigust ja hangetest ning nende kvaliteedist.** Arhitektuuris kehtib paljuski erasektori toimeelogeika – kui majandusel läheb hästi, korraldatakse rohkem hankeid ja tellimusi. See mõjutab otseselt ning positiivselt ka arhitektuuribüroode käekäiku. Majanduse jahtudes tellimuste arv ja maht väheneb, mis jõuab viiteajaga ka büroodeni. Otsest esmast riski tajuvadki eelkõige arhitektuuribürood ning tingimata mitte seal töötavad loovisikud. Konkurents hangete ja tellimuste vahel on peamiselt ettevõtete vaheline. Arvestada tuleb projektipõhise maailma küljega, kus mahuka eskiisprojekti koostamine konkursitöö või hankeprojekti näol ei ole reeglina tasustatud ning edu konkursil ei ole garanteeritud. Projektide sisulist kvaliteeti võib aga negatiivselt mõjutada hinnapõhiste hangete suur osakaal.
- **Regulaarse tasustamisega kaasneb sotsiaalne kaitstus.** Valdkonna loovisikute tulu on valdavalt ametlik, igakuine ja ületab oluliselt sotsiaalmaksu alammäära. Lepingud on kirjalikud ning teistest loomevaldkondadest enam ka tähtajatud. Selle tulemusena ületab arhitektide ravikindlustusega kaetus kogu tööealise elanikkonna kaetust ja eriti kõrge on katvus just töötamisega seotud põhjustel.

2.2. DISAIN

MÄÄRATLUS

Autoriõigus⁵⁰ kehtib disainiteoste. „Disain kutsealana on suhteliselt noor, kuid disainimine kui selline ise igivana. Disain erialana sündis, kui tootmine ja arendamine üksteisest lahutati.“⁵¹ 2018. aastal Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskuse tehtud uuringus⁵² on määratletud erinevad disaini liigid:

- graafiline disain: näiteks logo, visuaalne identiteet (sh ka tööriivastele, sõidukitele), pakend jne;
- kommunikatsioonidisain: võtmesõnumid, loovlahendused, reklaammaterjalid, kommunikatsioon ja müügiedendus, sotsiaalmeedia;
- keskkonnadisain: sisekujundus, teeninduskeskkond, poe- või muu müügikeskkond, viidandus ja navigatsioon;
- tootedisain/tööstusdisain ehk käegakatsutavate tootete kujundamine;⁵³
- teenusedisain ehk kasutajakogemuse, -teekonna ja teenuse arendamine;
- digitaal- ja interaktsioonidisain: kodulehekül, mobiili- ja veebirakendused, e-pood, tellimiskeskonnad, kasutajaliidesed, interaktsioonidisain;
- strateegiline disain ehk disain kui mõtlemisviis, mis aitab muuta ja arendada ideid kasutajasõbralikeks ja innovatiivseteks toodeteks/teenusteks.

Valdavalt on tegemist **tellimuspõhiste teenustega**, välja arvatud tootedisaini see osa⁵⁴, mille tulemuseks on kas disaineri enda poolt kujundatud ja tehtud/tellitud tooted. Teisisõnu, need on Eesti **disainerite-väiketootjate endi tooted** – ehted, rõivad jm tekstiilitooted, dekoratiivesemed, mööbel, aga ka arhitektuuritooted (väikehooned ja moodulmajad) ja palju muud.⁵⁵ Olulised erisused eelneva jaotuse puhul on veel järgnevad⁵⁶:

- Tellimuspõhiste teenuste puhul sõltub palju sellest, kas disainer tegutseb vabakutseliselt ja teeb näiteks väiksemaid või kitsama fookusega disainiprojekte, või teeb oma loometööd disainibüroos.
- Tellimuspõhistel teenustel on enamasti ärikliendid, seda nii era- kui ka avalikust sektorist.
- Väiketootjate-disainerite loometöö tulemus on sagedamini suunatud kas erakliendile või vahendajatele/ edasimüüjatele. Aeg-ajalt võib tulla tellimusi ka äriklientidelt, kuid seda vähem.
- Tellimuspõhised teenused on tihti olemuslikult seotud kunstiga, aga ka kirjandusega, arhitektuuriga jt loomevaldkondadega laiemalt. Seoseid on ka IKT valdkonnaga ja sotsiaalteadustega.
- Väiketootjate-disainerite tegevus on seotud peamiselt kunsti ja tarbekunstiga, oluline on ka materjaliteadus⁵⁷ ja muu tehniline ning tootmisspetsiifiline teadmus. Kunstist (aga ka näiteks arhitektuurist) eristab teda peamiselt tõsiasi, et sama või sarnast teost luuakse nõ mitmuses (tiraaž, kollektsioon, partii, püsitooted), mistõttu väiketootja-disaineri tegevus on vähemalt pakkumispõhiselt lihtsamini skaleeritav.

⁵⁰ AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

⁵¹ Melioranski, R-H., Pärn, M. (2020) Avatud ja hägus - tarkavate disainipraktikate kaardistamine. [Leitav: <https://www.kul.ee/disain>]

⁵² RAKE. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus 2018: disain [leitav: <https://www.kul.ee/disain>]

⁵³ Tooted võivad olla väga erinevatest tööstusvaldkondadest, siia alla käib ka näiteks tekstiili- ja moedisain.

⁵⁴ Täpsustuseks – teine osa on need tootmisettevõtted, kes ostavad tootedisaini teenusena disainiettevõttelt või vabakutseliselt disainerilt sisse. Lisaks, need, kes ei tegutse disainivaldkonnas, kuid kellel on disainer(id) palgal, siinse uuringu sihtgruppi ei kuulu.

⁵⁵ Tootedisaini ettevõtte jaoks klassifitseerub samuti tellimuspõhise teenuse alla, kui disaineri roll ja vastutusala piirneb üldiselt vaid temalt tellitud kujundusega, kuid uurings ei käsitleta loometööd, mida tehakse teistes valdkondades – erandiks on disainer-väiketootjad.

⁵⁶ Fookusgrupi intervjuud, päringud, kaasatud ekspertide ja autorite endi ekspertis.

⁵⁷ Näiteks töid intervjueritavad välja seentest loodud mööbli, biomaterjalidest tehtud joped jne.

RAKE 2018. aasta uuringust tulenevalt⁵⁸ on ettevõtete seas kõige sagedamini kasutatav disainiliik graafiline disain ja kommunikatsioonidisain. Riigi osalusega ettevõtete seas on osakaalud veidi teistsugused. Pea kõik vastanud riigi osalusega ettevõtetest on kasutanud graafilist disaini ja digitaalset ja interaktsioonidisaini, keskmisest enam ka strateegilist disaini. Mitte ükski neist ei ole aga kasutanud tootedisaini ning teenusedisaini on kasutanud ka vaid veidi alla poolte.

Disaini valdkonna loomeliidud on Eesti Disainerite Liit⁵⁹ (EDL) ja Eesti Kujundusgraafikute Liit (EKGL),⁶⁰ mis ühendab kutselisi kujundusgraafikuid.⁶¹ Eesti Disainikeskus (EDK)⁶² on disainivaldkonna arenduskeskus. Väiksemaid valdkonnaga seotud liite ja ühinguid on veelgi.

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja seal olid kesksel kohal need loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi disaini valdkonnaga seotud loometöötajad (ISCO 2163, 2513, 2166, 3432⁶³) ja kelle tööandja põhitegevusala on disainiga seotud loomevaldkond (EMTAK 7410) või (2) kes tegutsevad omaenda disainiga seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid disaini valdkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus- või abitegevusega (koolitajad, turundus) seotud inimesi.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõigile MTÜ Eesti Disainerite Liidu ja MTÜ Eesti Kujundusgraafikute Liidu liikmetele ning kõigile EMTAKi põhjal disainiga põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 1567 disainerit, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut eelnimetatud ISCO määratluse all töötades. Kitsalt disaini valdkonnas sai tulu 437 autorit. Tulu saavate disaini valdkonna esindajate arv on üle viimaste paari aasta olnud väikeses tõusutrendis. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud uuringus vaadeldavate disainerite tegevusega, oli 786. Registriandmete ametikoodide järgi oli valdkonnas selgelt enim graafilisi disainereid, multimeediakunstnike jt (ligikaudu 1000), toote- ja rõivadisainereid oli 200 ning sisekujundajaid ja dekoraatoreid ligi 150. Valdkonna esindajate hinnangul on Eestis hinnanguliselt 2000 disainerit, mis võib arvestades ISCO ja EMTAK koodide ebatäpsust loomevaldkonnades olla lähedane ka nende tegelikule arvule. Disainerid-väiketootjad tihti registriandmetes ei kajastu, sest nad võivad oma tegevusvaldkonda klassifitseerida ka vastavalt oma toodetele, näiteks töötleva tööstuse⁶⁴ alla.

Disaini valdkonnast vastas küsitlusele 137 disainerit, kellest pooled on graafilised disainerid (66 tk) ja ligikaudu võrdselt on teenuse-, digitoote- ja tootedisainereid. Samuti vastasid küsitlusele rõivadisainerid, ehtekunstnikud ja sisekujundajad. Fookusrühmades osales kolm inimest, täiendavalt tehti kaks süvaintervjuud.

⁵⁸ RAKE. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus 2018: disain [leitav: <https://www.kul.ee/disain>]

⁵⁹ Eesti Disainerite Liit [<https://www.edl.ee/et>]

⁶⁰ *ibid.*

⁶¹ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

⁶² Eesti Disainikeskus [<https://disainikeskus.ee/disainikeskusest>]

⁶³ 2163 – toote- ja rõivadisainerid; 2513 – veebi- ja multimeediadisainer, digimängud; 2166 – graafikud, multimeediakunstnikud jt; 3432 – sisekujundajad ja dekoraatorid; lavakujundajad jt

⁶⁴ Nt rõivatootmine.

Disainerid sarnanevad teiste vastajatega nii keskmise vanuse (42), soolise jaotuse (56% on naised) ning elukoha poolest (73% Harjumaal). Lähedane demograafiline jaotus on ka küsitluses vastanud disaineritel. Teiste valdkondadega võrreldes on disaineritel sagedasemalt pigem bakalaureusekraad (44%), teisena on levinud magistrikraad (38%). Haridus on enamasti humanitaaria ja kunstide valdkonnas (72%).

Iga teine disainer tegutseb lisaks oma peamisele erialale ka mõnes teises loomevaldkonnas, kõige sagedasemalt kunstis (21%). Disainikunst eriala-kõrvaleriala suhe on vastastikku kõikide valdkondade peale kõige levinuim kombinatsioon. Lisaks kunstnikele on disain teiseks tegevusvaldkonnaks sagedasemalt veel arhitektidele. Disainerid kuuluvad kõige väiksema tõenäosusega mõnda ametiühingusse (1%) ning loomeliitusesse (47%). Disainerite loomeliitusesse kuuluvus jääb uuringusse kaasatud valdkondadest ainsana alla 50%.

Disainiga seotud õppekavad on seni olnud EKA ühed populaarsemad, omades igal aastal eriala põhiselt enim lõpetajaid.

TEOSE LOOMISE JA TOOTMISE PROTSSESS ÜLDISELT⁶⁵

Tellimuspõhised teenused

„Kui kunstniku puhul saab öelda, et sünnib teos, siis meil ei sünni. Kunstnik vaatab iseendasse ja lähtub endast, kuid disainer lähtub lõppkasutajast, tellijast või funktsionaalsusest. Meil tulevad töös tulemid, nad on funktsionaalse väärtusega.“

Graafiline disainer töötab kas disainibüroos või vabakutselise disainerina. Esimesel juhul tegutseb ta tavaliselt töölepingu alusel ning tööajatabeli põhise ajaarvestusega. Koos temaga on seal tõenäoliselt kuni 10 inimest. Vabakutselise disainerina teeb ta iseseisvalt väiksemahulisi projekte ja aeg-ajalt projektipõhise koostööd ka suuremate disainibüroodega. Sellisel juhul esitab ta kas arve enda ettevõtte alt või tegutseb töövõtu- või käsunduslepinguga.

„Freelancereid on tegelikult palju, nad teevad ka head tööd ja nende töö iseloom ei ole erinev (suuremast disainibüroost – toim.). Projektide suurus on erinev, aga ka vastutuse suurus.“

Avaliku sektori tellimuse puhul eeldab töö saamine sageli konkursitel osalemist ja ideekavandite kujundamist. Tingimused on üldiselt suhteliselt spetsiifiliselt paika pandud ning nn mänguruumi on vähe. Erasektori tellimuste puhul pöörduakse disainerite või büroo poole ülesande või ideega, mida ühiselt hakatakse lahendama. Erasektoriga saab pidada läbirääkimisi ka hinnastamise osas, kuid riskide vähendamiseks on olulised selgelt määratletud ja võimalusel kirjalikud eelkokkulepped.

Disaineri tegevus on kõige efektiivsem kui ta on projekti kaasatud juba võimalikult varajases staadiumis. Õigesti tellitud disain hõlmab endas eeltööd, uurimistööd, koostööd tellijaga ja võimalusel ka sihtgrupiga, kes seda kasutama hakkab. Disaini tulem on tihti mitmetest protsessidest koosnev projekt, st süsteemne, erinevaid elemente ja reegleid sisaldav disainiteos, mis on visuaalselt kujutatud paberil või digitaalselt.

---

⁶⁵ Kirjeldused tuginevad intervjuudele, kui ei ole mainitud teisiti.

Üheks graafilise disaini töö väljundiks saab pidada ka mõne tehtud tulemi litsentsipõhist müüki, näiteks mõne kirjatüübi loomine jm tüpograafia. Seda kasutatakse siiski vähe ning tasud ei ole väga märkimisväärsed.

Tootedisain tellimustööna

Tootedisain tellimuspõhise tööna toimib sarnaselt eelmisele alapunktile ja liigitusena kuulub selle alla, kuid erinevusega, et klient on tootmisettevõtte, kes tootearenduse käigus tellib disainerilt kas toote- või pakendi kujunduse. Tooted võivad olla väga erinevatest valdkondadest (rõivad, mööbel jne) ja vastavalt sellele valitakse ka disainer.

Mõnele tootmisettevõttele võib silma jääda ka juba varasemalt valminud disain, mistõttu sõlmitakse disaineriga näiteks litsentsileping kindla perioodi, nt kahe aasta peale, ning kasutatakse tema disaini oma toodangus. Samal ajal saab disainer tegeleda juba uute projektidega ning lepingu lõppedes saab enda litsentsi nõ tagasi. Disaini valdkonna esindajate hinnangul on see üks parimaid sissetuleku tagamise võimalusi. Siiski on sellega kaasnenud ka negatiivseid kogemusi, kus autori algset visiooni on muudetud.

Disainerid on praktiseerinud ka tiraažipõhist tasustamise mudelit, kus müüdud toodangu põhjal makstakse disainitud toote eest tasu – see ei ületa tavaliselt 10% toodangu hinnast ja on kasumlik juhul, kui tiraažid on suured. Tiraažipõhise tasuga kaasneb ka ettemaks, millele siis lisanduvad jooksvad väljamaksed. Sellise koostöövariandi peamine probleemkoht on täpse müüdud toodangu mahu tuvastamine juhul, kui tootmisettevõtte ei soovi seda korrektselt näidata.

Disainerite-väiketootjate endi tooted

„Nendel (disainer-väiketootjatel – toim.) on võib-olla rohkem vabadust teha omaenda väljendusviisi, neil ei ole konkreetne tellimus, vaid nad teevad tulemeid, mis peavad olema originaalsed, aga ka funktsionaalsed, et need müüks.“

Disainereid-väiketootjaid võib leida väga erinevatest valdkondadest ning nende tegevus järgib tootmise üldist ärioloogikat: toote planeerimine ja arendamine, prototüübi valmistamine ja testimine, lõpliku toote kujundamine, tootmine (kas ettevõtte ise toodab või ostetakse see teenusena sisse), müük läbi erinevate müügi- ja jaotuskanalite. Läbivalt on vaja tegeleda turunduse, reklaami ja teiste ettevõtte põhifunktsioonidega. Suur osa disaineritest tegutsevad püsivalt vabakutseliste või väikeste kollektiividena, kuid on ka kasvuambitsioonidega ja -potentsiaaliga ettevõtjaid.

„Kui tootedisainer teeb tiraaži valmis, aga ei suuda seda maha müüa, siis on probleem. Graafilistel disaineritel tööd jätkub. Digidisain on tulevik, paljud õpivad ümber, et seda teha [...] Seal on nõudlus suurem kui pakkumine, seal muret ei ole. Tootedisaini valdkond on raskustes.“

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Disaini valdkonna loovisikute hinnangul on nende töö pigem **objekti-** (51%) kui protsessikeskne (20%) ning paikneb skaalal individuaalne-kollektiivne sarnaselt kirjanike ja kunstnikega selgelt **individuaalsel** poolel. Seejuures muutuvad hinnangud ka valdkonna sees rollipõhiselt käsikäes – need, kes tajuvad oma töös rohkem individuaalsust, hindavad tööd rohkem objektikeskseks. Nii tajuvad nii individuaalsust kui ka objektikesksust enim ehtekunstnikud ja rõivadisainerid, valdkonna keskmisest vähem graafilised disainerid

ja digitootedisainerid. Eesti Disainikeskuse 2020. aastal tellitud uuringu põhjal⁶⁶ on disainikäsitluses objekti asemel fookusesse tõusnud üldisemad eesmärgid, laiem kontekst ja muutuste juhtimisega seotud mõjud. Tõusnud on disaini protsessis osalenute arv ja nt kogukonna kaasamisega seotud projektid iseloomustavad objekti kui üleantava lõpptulemuse asendumist pideva protsessi või platvormiga.

Disainis tajutakse loomealadest enim, et valdkonnas on võimalik valida eri töövormide ja töösuhte liikide vahel. Samuti kasutatakse enim digikanaleid.

Valdkonna loovisikutest 75% leiab, et disaini valdkonnas tegutsemine nõuab põhjalikku või väga **põhjalikku erialast ettevalmistust**, mis on kõigi uuringusse kaasatud loovalade peale keskmine hinnang. Suurima hinnangu vajalikule ettevalmistusele annavad ehtekunstnikud (90%).

Iga teine (48%) disainis tegutsev loovisik hindab, et nende valdkonnas laiemalt on **suur võimalus valida erinevate töövormide ja töösuhte liikide vahel**. Samuti on vastajate hinnangul just disainis suurim **võimalus tegutseda läbi digikanalite** (62%). Enim arvavad nii rõivadisainerid (80%). Mõlemad osakaalud on uuringus valdkondade võrdluses esimesel kohal, edestades kõikide loovisikute keskmist 20 protsendipunktiga.

Disaineri valdkonna loovisikute arvates valmib nende looming võrdselt nii **lühi-** (35%) kui pika (39%) **ajaperioodi** jooksul, olles sellega ainus loomeala, kus sellised hinnangud jagunevad ligikaudu võrdselt. Kõigis muudes uuringus kajastatud aladel on selgelt levinum pika perioodi jooksul valmivad teosed. Lühiperioodil valmivad tööd on levinumad graafiliste disainerite seas.

Eesti turgu peavad piisavalt suureks 40%, mis on küll alla poolte, ent siiski arhitektide järel uuritud loomealade suuruselt teine hinnang. Sellest hoolimata peetakse samal ajal just kohaliku turu väiksust valdkonna rahastamist enim mõjutavaks teguriks. Samuti hindavad disainerid teistest rohkem, et **valdkonnas on lihtne tegutseda rahvusvaheliselt** (46% vs. 30% teised alad). Valdkonna siseselt jaotuvad hinnangud Eesti turule küllaltki ühtlaselt, rahvusvahelisi võimalusi näevad rohkem rõivadisainerid ja digitootedisainerid.

„Oleme käinud 20 erinevas riigis ja levitanud sõnumit, et me pole enam allhanke maa, vaid disainerite maa, et saaks õiglase hinna eest müüa oma tooteid.“

Konkurentsi tajutakse suurena võrdselt nii ettevõtete (59%) kui ka loovisikute vahel (58%). Disain on laiemalt üks kolmest valdkonnast, kus ettevõtete vahelist konkurentsi tajutakse loovisikute vahelise konkuretsiga sama suurena (nii on veel filmis) või veelgi suuremana (arhitektuur). Disaini siseselt on levinud, et mõlemat liiki konkurentsi tajutakse kas korruga või ei tajuta kumbagi. Nii hindavad näiteks ehtekunstnikud, graafilised disainerid ja rõivadisainerid nii ettevõtete kui loovisikute vahelist konkurentsi korruga suuremana ka valdkonna kogukeskmisest.

Valdkonnas töö leidmine

Kaks kolmandikku (64%) disaineritest leiab, et valdkonnas töö leidmine on keeruline. See osakaal jääb siiski allapoole kõikide loomealade keskmist (75%). Seevastu 14% tunnetavad, et erialase töö leidmine on pigem lihtne (vs. 7% kõikide keskmine) ning samuti 14% disaineritest leiab, et nende loomealas on loovisikutele palju täiskohaga töökohti. Valdkonna siseselt peavad töö leidmist vähem keerulisemaks teenusedisainerid, väga keeruliseks aga ehtekunstnikud ja rõivadisainerid.

Tööd on otsinud viimase aasta jooksul otsinud iga teine disainer, teistest enam rõivadisainerid. Ehkki vabakutseliste suurt osakaalu tunnetavad kõik loomealad, peavad seda disaineritest (82% leiab, et

---

⁶⁶ Ruth-Helene Melioranski, Martin Pärn. 2020. Avatud ja hägus. Tärkavate disainipraktikate kaardistamine. [<https://www.kul.ee/media/657/download>]

valdkonnas on palju vabakutselisi) oma valdkonnas suuremaks vaid filmi ja rütmimuusikaga tegelejad. Valdkonna vabakutselised teevad võrreldes büroodega väiksemate mahtudega projekte iseseisvalt või projektipõhiselt koostööd mõne disainibürooga.

VALDKONNA RAHASTAMINE

Disaini valdkond on oma olemuselt sarnane arhitektuuriga, sest toimub peamiselt eraettevõtluse vormis. Sarnaselt, Eesti disaini arengukava 2023⁶⁷ on tuginenud mitte vaid loometöö, vaid pigem loovettevõtluse arendamisele. Lahenduste seas on näiteks Eesti disaini turundus, eksporditoetusmeetmed, disainidiplomaatia, ühistele välisturgudele minekud, toetused ja laenu tagatised innovaatilistele disaini-väikefirmadele jms. Valdkonna suurim rahastaja on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus (EAS).^{68 69}

Valdkonna rahastus sõltub arhitektidele sarnaselt suurel määral eelkõige suurtest üksikellijatest ja teiste loomevaldkondadega võrreldes vähem riigi tellimusest (küsitluses valdkondade madalaim hinnang) ning KULKA toetustest.

Küsitlustulemuste põhjal on arhitektuur ja disain ainsad kaks valdkonda, kes ei pea KULKAt kõige tähtsamaks või tähtsuselt teiseks loometöö tasustamist mõjutavaks teguriks. See tuleneb tõsiasiast, et disaini valdkonnal puudub enda KULKA sihtkapital, mistõttu on KULKA panus väiksem kui teistes loomevaldkondades. Siiski on rahalisi vahendeid eraldatud nii kujutava- ja rakenduskunsti kui arhitektuuri sihtkapitalidest.^{70 71} Fookusrühmades toodi välja, et hinnanguliselt antakse arhitektuuri valdkonna sihtkapitalist ligi 20% disaini valdkonnale. Valdkonna

ekspertide sõnul on probleemiks, et kunsti sihtkapitalis on järjekorrad väga pikad ning arhitektuuri puhul saab toetust vaid hoonetega seotud disaini eest.

„Nr 1 jõulusoov on, et eksisteeriks disaini sihtkapital.“

Kultuuriministeerium toetab Eesti Disainerite Liitu ja Eesti Kujundusgraafikute Liitu loometoetuse maksmisel, samuti saab ministeeriumilt tegevustoetust Eesti Disainikeskus.⁷² Lisaks toetab Kultuuriministeerium disaini valdkonda arhitektuuri ja disaini arendusprojektide taotlusvooru kaudu. Projektide kaudu on võimalik korraldada sündmusi, osaleda rahvusvahelistes projektides või arendada loovisikute teadmisi ja oskusi.⁷³ Kuigi need on mõeldud ennekõike lastele ja noortele suunatud tegevuste rahastamiseks, leidub rahastust saanud projektide seas ka valdkonna üldisemat arengut mõjutavaid tegevusi, näiteks Eesti Disainikeskuse korraldatav üritus „Eesti Disainiauhinnad 2022“ või Eesti Kujundusgraafikute Liidu „Haapsalu Graafilise Disaini Festival (HGDF) 2022“.⁷⁴

⁶⁷ Eesti disaini arengukava 2023

[https://media.voog.com/0000/0038/1850/files/EEST%20DISAINI%20ARENGUKAVA%202023_loplik.pdf]

⁶⁸ Eesti Konjunktuuriinstituut (2022) Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus

[https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/5_Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_DISAIN.pdf]

⁶⁹ Kultuuriministeerium. Disaini valdkonna rahastamine [<https://www.kul.ee/disaini-valdkonna-rahastamine>]

⁷⁰ Eesti Konjunktuuriinstituut (2022) Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus

[https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/5_Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_DISAIN.pdf]

⁷¹ Kultuuriministeerium. Disaini valdkonna rahastamine [<https://www.kul.ee/disaini-valdkonna-rahastamine>]

⁷² Eesti Konjunktuuriinstituut (2022) Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus

[https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/5_Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_DISAIN.pdf]

⁷³ Kultuuriministeerium. Arhitektuuri ja disaini arendusprojektid [<https://www.kul.ee/arhitektuuri-ja-disaini-arendusprojektid>]

⁷⁴ Kultuuriministeerium. Toetuste menetlemise infosüsteem [<https://toetused.kul.ee/public/applications>]

Et suur osa loometööst tugineb tellimusele, st äritegevusele, on oluline osa ka müügitulul. Lepingud riigiga ei ole levinud – 40% ütleb, et riigi või KOViga sõlmitud lepingute osakaal jääb alla 25% ja vaid 36% leiab, et nende valdkonnas on tähtis eelkõige riigi roll või tellimus (vs. 40%, kes peab tähtsamaks erasektori tellimust). Erasektori rolli peab samaväärseks ainult rütmimuusika (41%), kõikide teiste loomealade keskmine on 21%.

„Kui toode on kvaliteetne, siis ei osteta seda uuesti, sest see kestab, aga siis jäävad mahud Eestis väikseks.“

Fookusgruppides toodi välja, et kuigi kogu disaini valdkond on viimaste aastate jooksul parandanud oma positsiooni Eesti turul ja rahvusvaheliselt, on jätkuvalt õhus probleemid vähese nõudluse ning madalate tasudega. Küsitlusele vastanud disainerite hinnangul on valdkonda enim mõjutav tegur eelkõige kohaliku turu väiksus (58%), mis on kõige suurem osakaal kõikide loomealade peale selles küsimuses (“vali tegur, mis mõjutab rahastust enim”). Siinse uuringu tulemused on kooskõlas ka Konjunktuuriinstituudi uuringuga,⁷⁵ kelle sõnul pakuvad disainiteenust disainibürood, mis on enamasti 1–2 inimesega väikeettevõtted. See omakorda takistab suuremate tellimuste vastuvõtmist ja välisturule sisenemist. See kehtib ka disainerite-väiketootjate tegevuse kohta. Lahendusena nähakse ettevõtete vahelist koostööd, st ühistegevusi, sest rahvusvahelisel tasandil kõlapinna saavutamiseks vajalikud investeeringud ei ole üksikute mikro- ja väikeettevõtte jaoks enamasti teostatavad. Näiteks disainerite-väiketootjate puhul adresseeritakse sarnaseid probleeme erinevate vahendajate (nt veebiplatvormid⁷⁶ ja kauplused⁷⁷), rahvusvahelistel festivalidel ja messidel osalemise jms kaudu.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Disainerid-väiketootjad liigitavad end tegevusvaldkonnana spetsiifilise tööstusharu (aga ka tarbekunsti-käsitöö) alla ning disainiteenuse pakujate loometöö on enamasti tellimuspõhine teenus. Küsitluse ja fookusgruppide põhjal tegutsevad disainerid valdavalt ettevõtjana (valdkondlikus võrdluses kõrgeim näitaja) ning ka töötasu saadakse eelkõige äritegevuse tulemusena ja oma ettevõtte alt arveid esitades. Pooled tegutsevad oma ettevõttes töölepinguga. Täpsemalt on seda osa loometööst kajastatud sissetulekute ja töötamise vormide alapeatükkides.

Nagu eespool juba mainitud, siis on KULKA panus väiksem kui teistes loomevaldkondades, kuid rahalisi vahendeid on eraldatud nii kujutava- ja rakendus kunsti kui arhitektuuri sihtkapitalidest. Eesti Rahvuskultuuri Fondi juures puuduvad eraldi allfondid disaini valdkonna jaoks.

„Disaineritel on moraalne õigus saada ka näiteks KULKA aastapreemiat, praegu riik meid ei tunnusta.“

SISSETULEKUD

Disaini valdkonna loovisikud saavad küsitluse põhjal **loometööst kogutulu** keskmiselt 1350 eurot kuus, ent keskmine tasu on loomealade peale valdkonna siseselt kõige varieeruvam, kui tasu mediaan on 744 eurot. Valdkonnasisesed on suuremad loometulud teenusedisaineritel (1800 eurot) ning digitootedisaineritel

⁷⁵ Eesti Konjunktuuriinstituut (2022) Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus [https://www.ki.ee/publikatsioonid/valmis/5_Eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_DISAIN.pdf]

⁷⁶ Näide: Eesti Disaini Maja [https://www.estoniandesignhouse.ee/]

⁷⁷ Näide: Loomeka pood. Disainipood ja pop-up galerii [https://loovtartu.ee/lmk/loomeka-pood]

(1600 eurot). Kõige varieeruvamad on graafiliste disainerite loometulud, selgelt väikseimate tasude poolest eristuvad enim sisekujundajad.

Kokku moodustas loometöö eest saadav tasu 69% kõikidest disainerite sissetulekutest, mis tähendaks keskmisi kogutulusi 1950 eurot. Rollipõhiselt moodustavad loometulud kõige väiksema osa sisekujundajate ja dekoraatorite sissetulekutest (50%), mis on väga väikeseid loometulusid arvestades pigem ootuspärane. Teiste loojate puhul on loometulude osakaal vahemikus 65 – 75%. Viiest disainerist kaks (38%) saavad tulu ainult loometööst, mis on ligilähedane valdkondade keskmisele (34%). Sagedamini kui teistel disaineritel, on loometulud ainus sissetulek rõivadisaineritel. Disainerite puhul tuli küsitlusest teistest valdkondadest sagedamini välja, et loometöös suurendab sissetulekuid ka isikaturundus ja tuntus.

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 9 kuud aastas, kuid ligikaudu iga teine (53%) disainer saab seda kõigil 12 kuul. Valdkonna üldist keskmist osakaalu vähendavad sisekujundajad ja dekoraatorid, kes saavad loometulu vaid viiel kuul aastas. Valdkondade võrdluses iseloomustab disainereid keskmisest loometöötajast suurem loometöö tasu suurus ja ka tasu saamise kuude arv, kui mõlemal juhul jääda alla vaid arhitektuuris tegutsejatele. Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas selle saamisel keskmiselt 2300 eurot, ent seda saavad vaid üksikud disainerid ning autoritasu tegelik osatähtsus tuludest on küllaltki madal. Disainereid ei iseloomusta väga suur sõltuvus ühest kliendist või tööandjast, kui 45%-l moodustab suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust.

Töötamise registri põhjal⁷⁸ on disaini ametikohaga⁷⁹ tulu saanud loovisikute keskmine füüsilise isiku kogusissetulek 2022. aasta oktoobris 1390 eurot, olles viimaste aastate üks kõrgemaid. Kui vaadata kitsalt töötamist disaini valdkonnas (EMTAK 7410), on keskmine kogutulu samas kuus 1100 eurot. Teisisõnu on samadel ametikohtadel töötajate töötasud 300 - 400 eurot suuremad, kui töötatakse väljaspool disaini valdkonna tööandjaid. Suurema kogusissetulekuga on graafilised disainerid ja multimeediakunstnikud. 81% palgatöona tulu saanud disaineritest töötab 1,0 koormusega.

Kogutulu suurim osa on palgatulu, levinud on ka VÕS lepinguline tulu (selle saamisel 500 eurot) ning litsentsi- ja intressitulu. Valdkonna ettevõtetest said dividenditulu 164 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 23 200 eurot aastas, mis on ligikaudu 2100 eurot kuus. Vastavad mediaantulud olid 7000 eurot aastas ehk 600 eurot kuus.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Disainerid sarnanevad sotsiaalse kaitstuse poolest teiste valdkondade keskmisega või on teistest mõnevõrra paremas olukorras. Kehtiv ravikindlustus on 90%-l ja viimase aasta jooksul on katkestusi olnud igal kuuendal (18%). Teistest rohkem on katkestusi olnud tootedisaineritel. Seejuures ei ole disainis seost sissetuleku suuruse ja ravikindlustuse määra vahel, mis viitab pigem, et uuringu põhjal väga väikese tasuga sisekujundajad on tervisekindlustuse saanud teise töökohaga või muul moel. Tööd on otsinud iga teine (51%).

80% disainerite sõnul on nende kogu tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on valdkondade peale suuruselt teine näitaja (vs. 69% keskmiselt) ning jääb alla vaid arhitektidele.

Peaaegu kõik disainerid (95%) tegutsevad loomevaldkonnas ettevõtjana (valdkondlikus võrdluses kõrgeim näitaja) ja 60% neist maksab ettevõtjana tegutsedes ka täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu. See on mõnevõrra kõrgem kõikide loovisikute keskmisest (55%). Ka töötasu saadakse eelkõige oma ettevõtte alt arveid esitades (88%, valdkondade kõrgeim näitaja) või töötades töölepinguga oma ettevõtte all (52%). Kõikide teiste lepingute osakaal on marginaalne ja valdkondlikus võrdluses tuleb esile nii töölepingute kui töövõtulepingute väike osatähtsus. Ka valdkonna loomeliidu esindaja tõstatab taas suure murekohana

⁷⁸ NB: Registriandmed tuginevad vaid kindlatele EMTAK ja ISCO koodidele ning kajastatud sissetulekunumbritesse tuleb loomevaldkondade puhul suhtuda kriitiliselt.

⁷⁹ISCO 2163 (toote- ja rõivadisainer), 2513 (veebi- ja multimeediaarendaja), 2166 (graafilised disainerid ja multimeediakunstnikud) või 3432 (sisekujundajad, dekoraatorid jt).

esile, et endale ei maksta töötasu. See on juba praegu ning võib lähitulevikus veelgi võimendada toimetulekuprobleeme pensionieas.

„Kui mulle (disainiprojekti – toim.) tuleb vabakutseline, siis küsin, kas ta saab arve esitada. Kui ei saa siis on ka hästi, aga tähendab, et peame tegeleme tema lepingutega.“

Disainerite lepingud on teistest valdkondadest vähem kirjalikud (69% vs. 77% kõikide valdkondade keskmine), ületades osakaalult vaid rütmimuusikat. Ligikaudu iga neljas (27%) leping on tähtajatu (vs. 18% kõik vastajad) ja 60% tähtajalised.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

Disaini valdkonna esindajaid võib üldises plaanis jagada tellimuspõhisteks teenuseosutajateks ja disainer-väiketootjateks. Kui esimene sarnaneb loomevaldkondade mõttes teataval määral arhitektuurile ning sisaldab suurt hulka võimalikke disainiteenuseid, siis teine rohkem tarbekunstile ja on seotud ettevõtluse ja innovatsiooniga. Disainer-väiketootjate tegevus võib ametlikult klassifitseeruda ka mõne laiema tootmisvaldkonna alla, mis teeb registripõhise kaardistamise keeruliseks. Kuigi üldjaotusi on kaks, esineb tugev **valdkonnasisene variatiivsus**. Disaini puhul on teistest valdkondadest suurem väljakutse leida valdkonnale ühene turuloogika. Nii võib disain olla üheaegselt tellimuspõhiste valdkondadega kui ka enda kujundatud toodete müümise põhine; peamiselt riigi osalusega, eraosalusega või segaosalusega; digitaalne, kommunikatiivne või füüsiline; protsessikeskne või objektikeskne; suurte loometöö tasudega vs. alampalga lähedaste tasudega; nagu on võimalikud veel mitmed liigitused. Kuigi valdavalt on disainis tegemist teenusepõhise ja ettevõtetele (mitte niivõrd avalikule sektorile või eraisikule suunatud müügiga) ei ole võimalik lahendada ühe meetme või poliitikamuudatusega disaini valdkonna tasustamise väljakutseid. See lähenemine peab disaini sees olema liigendatud ja rollipõhine.

Säilenõtkus: tegutsemis- ja töötamisviiside mitmekülgus. Disaini valdkonnas tajutakse uuritud loomevaldkondadest enim, et töötamisel on võimalik valida paljude töövormide ning töösuhte liikide vahel. Valdkondlikult kõige kõrgemad hinnangud antakse mh digikanalites tegutsemise lihtsusele, edestades selgelt teisi loomealasid. Keskmisest lihtsamana tajutakse rahvusvahelisel turul osalemise võimalust ning pikaajalistele projektidele kõrval tehakse vähemalt sama palju või rohkem lühiajalisi. Disain kui valdkond on mitmekesistaval tööturul kohanemis- ja arenemisvõimeline loomevaldkond. Selle üks praktiline võimalik kinnitus on näiteks ravikindlustusega loovisikute osakaal, kus disaini valdkonnas on oma sisemisest mitmekülgusest hoolimata üks väiksemaid tervisekindlustuse katkestusega loovisikute osakaalusid.

Puudub KULKA disaini sihtkapital. Kuigi disain kannab elukeskkonna kujundamise eest sarnast vastutust kui arhitektuur, ei ole arhitektuuri- jt valdkondadega samal tasemel arendatud disaini üldfilosoofilist mõõdet, nt valdkonnaga seotud teooriaid, disainist kirjutamist või näituste tegemist. Potentsiaal selle alavaldkonna toetamiseks on KULKA sihtkapitali loomise näol, mis disaini valdkonnas seni puudub ning mida jagatakse arhitektuuri ja kunstiga. Lisaks, sarnaselt arhitektidega on oluline rõhutada, et disaineri „suhe ühiskonnaga ei ole üksnes esteetika-keskne, vaid sisaldab ka sotsiaalset mõõdet.“ KULKA sihtkapital aitaks arendada disainikultuuri, ning muudaks loomealastele ettevõtmistele rahastuse saamist lihtsamaks.

Nii disainer-väiketootjate kui ka erinevate disainiteenuste pakkujate toetamiseks on olnud mõjusad **rahvusvahelistumise ja ekspordi toetamisega seotud ettevõtlusmeetmed**. Rahvusvahelistumise potentsiaali tajutakse teistest valdkondadest suuremana. Samas on ekspordivõime jätkuv arendamine ja ekspordivõimaluste otsimine endiselt tähtsad arengusuunad, mis suurendaksid muuhulgas ka loometööst saadavat tasu.

2.3. ETENDUSKUNSTID

MÄÄRATLUS⁸⁰

Eesti Näitlejate Liit reastab etendusasutuste loomingu⁸¹ töötajaid ametikohtade loetelu alusel järgmiselt:⁸²

- kunstiline juht (ka loomingu⁸¹line juht, peanäitejuht), teatrijuht;
- peadramaturg, pealavastaja, peadirigent, peakoormeister, draamajuht, muusikajuht, balletijuht, peaballettmeister, peakunstnik, peaproductsent;
- lavastaja, kunstnik, dirigent, ballettmeister, koreograaf, koormeister, kontsertmeister, dramaturg, toimetaja, productsent, repertuaarinõunik ja nende abid ning assistendid;
- näitleja, solist, tantsija, balletiartist, laulja, interpret, orkestrant, orkestriartist, kooriartist;
- nukukunstnik, valguskunstnik, helikunstnik, videokunstnik, kostüümikunstnik, jumestuskunstnik, kunstnik-butafoor, dekoratsioonikunstnik;
- näitejuht, repetiitor, hääleseadja, inspitsient, liikumisjuht, tantsuõpetaja, lauluõpetaja.

Teose esitajaks loetakse AutÕS tähenduses „näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel, aga samuti isikut, kes esitab estraadi-, tsirkuse-, nukuteatri- jms numbreid. Teose esitajal tekivad teose esituse (interpretatsiooni) suhtes isiklikud

ja varalised õigused. Oma otseste tööülesannete täitmise korras teoste esitamisel lähevad esitaja varalised õigused tööandjale üle ainult poolte kirjaliku kokkuleppe alusel.“⁸³ Teater on kas professionaalne ehk kutseline teater või harrastusteater. Eesti Teatri Agentuuri sõnul on viimastel aastatel sagenenud kutseliste näitlejate ja harrastajate koostöölavastused, aga kehtiv praktika autoriõiguste saamisel arvestab siiski professionaale ja harrastajaid eraldi. Autoritasud on harrastajatele enamasti soodsamad, aga alati ka mitte.⁸⁴

“Etendusuuringuid on alates 1990ndatest märkimisväärselt mõjutanud Peggy Phelani väide **etenduse kaduvuse kohta**, mille järgi on etendus raskesti tabatava kohaloluga, määratud mälu kaotamisele ja kordamisele. [...] See korduste tants kindlustab meie kestva kohalolu: me oleme alati kaduvad.”

Peamised valdkonna loomeliidud on Eesti Näitlejate Liit, Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit, Eesti Lavastuskunstnike Liit, Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liit, Eesti Balletiliit,⁸⁵ ning

ametiühinguna toimiv Eesti Teatriliit. Olulised on ka näiteks Eesti Teatri Tehniliste Töötajate Ühendus, Eesti Teatriuurijate ja -kriitikute Ühendus, Eesti Teatriseeniioride Ühendus. Seostuvad ka loomeliidud nagu Mittetulundusühing Eesti Esitajate Liit ja Eesti Interpretide Liit. Teisi valdkondlike ühendusi ja seotud asutusi on rohkelt, pigem hobitasandiga on seotud muuhulgas nt 70-t teatrit ühendav Eesti Harrastusteatri Liit.

Kultuuriministeriumi valitsemisala asutused, mille alt loovisikutele palkasid makstakse, on: (avalik-õiguslik) Rahvusoper Estonia, SA Eesti Draamateater, SA Eesti Noorsooteater, SA Kuressaare Teater, SA Endla Teater, SA Rakvere Teatrimaja, SA Sakala Teatrimaja, SA Teater Vanemuine, SA Ugala teater, SA Vene

⁸⁰ (Alapeatüki sinises kastis olev tekst:) Koreograafia ja etendus. Raamatust “Choreographing problems: Expressive Thoughts in European Contemporary Dance” (2015) Bojana Cvejić, tõlkinud Ele Viskus [https://kuukiri.tantsuliit.ee/artikkel/koreograafia-ja-etendus/]

⁸¹ Laiem käsitus kui uuringus.

⁸² Eesti Näitlejate Liit [https://www.enliit.ee/etendusasutuse-loominguliste-tootajate-ametikohtade-loetelu]

⁸³ Autoriõiguse seadus [https://www.riigiteataja.ee/akt/810714]

⁸⁴ Eesti Teatri Agentuur. KKK [https://teater.ee/autorioigused/korduma-kippuvad-kusimused/]

⁸⁵ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

Teater.⁸⁶ Neist suurimad nii töötajate arvu kui ka riigi toetuse poolest on Rahvusooper Estonia ning Teater Vanemuine. 2021. aastal viidi Eestis 83 etendusasutuse- ja projekti peale kokku läbi 4790 etendust.⁸⁷ Lavastusi oli 571, millest 211 olid uuslavastused. Vaatajaid oli etenduste peale kokku umbes 651 000, mis on ligi poole võrra vähem võrreldes 2019. aastaga, kus külastajaid oli ligi 1,2 miljonit.⁸⁸

Määratlustes on samuti erinevaid võimalusi nii žanri-, stiili- kui ajastupõhiseks lähenemiseks, seda nii teatri, tantsu kui muu etenduskunsti mõistes. Jaotuse aluseks võib olla ka etenduse toimumise koht (nt teatrisaal, vabaõhuetendus, digitaalne teater). Loovisikute tasustamise seisukohast on olulised pragmaatilisemad jaotused. Eesti Konjunkturiinstituudi sõnul võib teatrid liigitada sõna-, tantsu- ja muusikateatriteks ning etenduskunstikeskusteks/ produktsioonimajadeks, kuid piirid ei olevalati väga selged. Tants jaguneb klassikaliseks ja nüüdistantsuks. Riiklik statistika jagab teatrid avalik-õiguslikeks, riigi osalusel asutatud sihtasutusteks, munitsipaalteatriteks ja eraõiguslikeks väiketeatriteks (valdavalt mittetulundusühingute vormis).⁸⁹ Uuringus osalenud eksperdid tõid määratlusse juurde ka vaba projektipõhise lavastuse, kus erinevad osapooled, kellel tihtipeale ei ole kindlat töökohta, saavad ajutiselt kokku ühise lavastuse tegelemiseks. Teisisõnu, lavastus võib luua ka projektipõhiselt, sarnaselt filmi valdkonnale.

Teatrikunsti institutsioonide tegevust reguleerivad Etendusasutuste seadus ning Rahvusooperi seadus, mis on oma sätete sisult analoogsed. Riiklikku toetust saavad institutsionaalsed teatrid, kellel on oma teatrimaja, püsiv kaader ja stabiilne etendustegevus. Toetamise eesmärk on mitmekesisuse ja kättesaadavuse säilitamine, rahvuskultuuri arengu tagamine, ent ka riiklik eesmärk hoida aastane küllastuste arv 800 000 tasemel, kuigi COVID-19 pandeemia ajal oli selle saavutamine keeruline.⁹⁰

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi etenduskunstidega seotud loometöötajad (ISCO 2653, 2654 või 2655⁹¹) ja kelle tööandja põhitegevusala on etenduskunstidega seotud loomevaldkond (EMTAK 9001 või 9002) või (2) kes tegutsevad omaenda etenduskunstidega seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid etenduskunstide valdkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus- või abitegevusega (nt õppejõud või lavalised tugitegevused) seotud inimesi.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele MTÜ Eesti Lavastuskunstnike Liidu, MTÜ Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liidu, MTÜ Eesti Balletiliidu, MTÜ Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liidu ning MTÜ Eesti Näitlejate Liidu liikmetele ja kõigile EMTAKi põhjal etenduskunstidega põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 487 etenduskunstide valdkonnas tegutsejat, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut. Neist lavastajaid oli 92, näitlejaid 273 ning tantsijaid ja koreograafe 12. Kui vaadata etenduskunstnikuna tegutsemist laiemalt ja mitte vaid kitsaste EMTAK koodide all, on etenduskunstnikke

⁸⁶ Kõikidest Eesti teatritest kaheksa tegutsevad riigi või riigi osalusel asutatud sihtasutusena ning üks avalik-õigusliku asutusena. Kohaliku omavalitsuse asutusena toimib kolm teatrit. 2021. aastal tegutses veel 70 erateatrit ja lavastusi väljatoovat ühendust ning kolm etenduskunstikeskust. Eesti Teatri Agentuur [<https://teater.ee/teatristatistika/eesti-teatrisusteem/>]

⁸⁷ Kultuuriministeerium. Etenduskunstid [<https://www.kul.ee/kunstid-ja-loomemajandus/etenduskunstid>]

⁸⁸ Statistikaamet, 2023

[https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu__kultuur__teater/KU086/table/tableViewLayout2]

⁸⁹ Eesti Konjunkturiinstituut. Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus – Etenduskunstid

[https://eas.ee/wp-content/uploads/2022/04/6_eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_etenduskunstid.pdf]

⁹⁰ Eesti Teatri Agentuur [<https://teater.ee/teatristatistika/eesti-teatrisusteem/>]

⁹¹ 2653 – tantsijad ja koreograafid; 2654 – filmi ning teatri lavastajad ja produtsendid, näitejuhid; 2655 – näitlejad.

kokku 993 ja suurim on lavastajate arv. Alates 2020. aasta algusest on etenduskunstnike arv ligikaudu 100 inimese võrra suurenenud. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud etenduskunstide tegevusaladega, oli 621.

Etenduskunstide vallas osales küsitluses 196 vastajat, kes tegutsesid enim näitlejana (93) või lavastajana (53). Vähem oli tantsijaid või koreograafe, dramaturge, balletitantsijaid või ballettmeistreid, stsenograafe, lavastuskunstnike ja valgus- või helikunstnike. Uuringu fookusrühmades osales seitse inimest. Osalejate hulgas oli erialaliitude esindajaid, teatrijuhte, festivalikorraldajaid, näitlejaid, tantsijaid ning Kultuuriministeriumi esindajad. Lisaks tehti eraldi üks täiendav süvaintervjuu.

Etenduskunstidega tegelejatest on naised ja mehed ligikaudu võrdselt, 70% valdkonna loovisikutest elab Harjumaal ning keskmine vanus on 41. Ka loovisikute küsitluses oli valdkonna loovisikute demograafiline profiil ligilähedane. Teiste valdkondadega võrreldes on etenduskunstide esindajatel sagedamini bakalaureusekraad (45%), mis on reeglina humanitaaria ja kunstide valdkonnas (88%).

37% etenduskunstide vastajatest teatas kuulumisest mõnda valdkonna ametiühingusse. See on kõigi küsitluse kaasatud valdkondade peale selge vahega suurim liikmelisus, kõikide teiste valdkondade keskmine ametiühingusse kuuluvus on 12%. Loomeliitidesse kuulub 83%, mis on samuti kõrgeim tulemus koos klassikaliste muusikutega.

Iga teine etenduskunstnik tegutseb lisaks oma peamisele erialale ka mõnes teise loomevaldkonnas, kõige sagedasemalt filmikunstis (14%). Etenduskunstid ise on teiseks loomealaseks tegevusvaldkonnaks enim rütmimuusikutele.

TEOSE LOOMISE JA ESITAMISE PROTSESS ÜLDISELT⁹²

Projektiteatrite⁹³ tegevus lähtub tihtilugu produtsendi isikust, kes koos iga projekti lavastajaga koostab vajaliku meeskonna vajalikest esitajatest ja ka tehnilistest töötajatest. Osalejad saavad tasustatud arve alusel, töötasuna soovitud lepinguvormiga või töötasuna koos litsentsitasuga. Lepingutüübid ning tasustamise viisid sõltuvad omakorda projektijuhi kogemustest ning võimalustest tasu välja maksta. Projektiteater saab rahastuse lavastuse kohta ning projektijuht jaotab selle vastavalt tootmisle osapoolte vahel ära.

Nõ **klassikaline teater** (sõna-, tantsu- ja muusikateater ja/või etenduskunstikeskus/ tootmisorganisatsioon) on valdkonna tüüpilisim tööandja. Sõltuvalt teatri suuruselt ning tegevusvaldkonnast on teatritel oma palgalised loovisikud ning võimalusel ka alaline teatrisaal. Palgalistele loovisikutele makstakse regulaarset töötasu enamasti töölepingu/kollektiivlepingu alusel. Seega, loovisikud on teatriga lepingulise töövormiga seotud, nendele makstakse stabiilset palka koos sotsiaalsete garantiidega ning töötajad on kohustatud kindla perioodi jooksul andma kokkulepitud hulga etendusi.

Tantsus eristuvad **klassikaline tants** ja **nüüdistants**, kus esimene on toimetamismehhanismidelt sarnasem klassikalisele teatrile, aga teise puhul võib leida paralleele ka näiteks rütmimuusikaga (vt pt 2.6. Rütmimuusika).

Et tegemist on kollektiivse ja seetõttu keeruka loomise ja esitamise protsessiga, kus kõigil osapooltel on oma perspektiiv, keskendutakse kirjeldamisel kahele rollile: lavastaja ja näitleja.

- Lavastaja valib algteksti, analüüsib seda ning kujundab laiema vaate teosele ja selle lõpptulemusele. Lisaks paneb paika põhisündmused ja tegevusliinid, kujundab etenduse stiili ja reeglid,

⁹² Siin alapeatükis esitatud väited tuginevad suuresti fookusgrupi intervjuudele, kui konkreetsetes tekstilõigudes ei ole mainitud teisiti.

⁹³ Harilikult püsitrupita teater, kus iga lavastuse jaoks võidakse moodustada uus loominguiline koosseis, lavastust etendatakse kindlal perioodil teatud arv kordi.

Terminoloogia. Eesti Teatri Agentuur [<https://teater.ee/teatriinfo/terminoloogia/>]

Samuti paneb paika rollid ja kaasab näitlejad. Ta juhendab ka proove ning tegutseb koos kunstnikuga lavastuse visuaalse külje väljaarendamisel.

- Proovide ajal teevad näitleja ja lavastaja teatud määral koostööd, st näitleja panustab oma karakterisse ja võib seda arendada. Siin on suur osa nii terviku õppimisel kui ka kollektiivsel loomel ja suhestumisel.
- Näitleja esineb publikule ja töötab ettenähtud teksti ja lavastusterviku piires.

Lavastusele tehakse reklaami ning müüakse pileteid. Tavaliselt etendatakse ühte lavastust erinevale publikule mitu korda pikema perioodi jooksul.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Etenduskunstide valdkonna loovisikute töö on nende hinnangul pigem **protsessi-** (39%) kui objektikeskne (27%) ning paikneb skaalal individuaalne-kollektiivne kõikidest teistest valdkondadest enam **kollektiivsuse** pool (72% hindab valdkonna loometööd kollektiivseks vs. 11% individuaalseks). Valdonna sisesealt on arvamused pigem sarnased – enim kollektiivsust tunnetavad näitlejad (80%), kõige vähem tantsijad (50%). Tantsijad ning balletitantsijad peavad valdkonna loometööd ka kõige enam protsessikeskseks (58%).

„Küsimus on selles, et teater on kollektiivne. Iga loomingulise inimese kohta on vaja 2,5 tehnilist inimest, et kõike ei saa miinimumini viia. Sa ei saa sümfooniaorkestrit teha väiksemaks, siis ta pole sümfoonia.“

Valdkonna esindajatest 84% hinnangul on etenduskunstides töötamiseks vajalik **põhjalik erialane ettevalmistus** ja turule sisenemine nõuab mitmetest teistest loomealadest pikemat protsessi. See on suurem osakaal teistest uuringusse kaasatud loomevaldkondadest ja jääb alla vaid arhitektuurile ning klassikalisele muusikale. Rollipõhiselt on veelgi kõrgeimad hinnangud baleriinidel, näitlejatel ja heli- ning valguskunstnikel.

Etenduskunstide loometöö on pigem **pika perioodi jooksul valmiv** (66%), samas nõuab loometöö n-ö tarbimine loovisiku vahetut kohalolu (62%). Viimane osakaal on valdkondlikus võrdluses pigem eristuv koos klassikaliste ja rütmimuusikutega, teistel loomealadel ei ole loovisiku vahetu kohalolek teose tarbimiseks vajalik.

Etenduskunstide valdkond on küll uuritustest kõige kollektiivsem loomeala ja konkurents valitseb loovisikute vahel, ent nii loometöö tegemise kui selle tasustamise keskmes on üksikud suured teatrid.

Ligikaudu 38% etenduskunstnike valdkonna loovisikutest leiab, et **Eesti turg on piisavalt suur**. Väitega ei nõustu 30%. Valdonna sees on hinnangud enamasti sarnased ja enim eristuvad eelkõige tantsijad ning balletitantsijad, kes tunnetavad Eesti turgu väiksenä. Eesti turu sisesealt tajutakse pigem **loovisikute** (59%) kui ettevõtete **vahelist konkurentsi** (44%) ning mõlema osakaalu poolest on valdkond lähedane ka kõikide teiste valdkondade keskmisele. Samuti iseloomustab valdkonda teiste loomealadega

võrreldes **suurte tööandjate olemasolu**, mida leiab rohkem kui iga teine (54% vs. 33% kõikide valdkondade keskmine). Seda, et **rahvusvahelisel turul** on etenduskunstide valdkonnas lihtne tegutseda, arvab 16%, mis on valdkondlikus võrdluses üks väiksemaid osakaale.

Etenduskunstid eristuvad teistest valdkondadest oluliselt veel kahes küsimuses. Ühelt poolt arvab vaid 9%, et valdkonnas on lihtne tegutseda läbi digikanalite (vs. 36% teised valdkonnad). Samuti leiab etenduskunstides keskmiselt 61%, et nad on oma töös **asendamatud** ning ilma nendeta oleks valmiv teos täiesti teistsugune või ei valmiks üldse. Kuigi konteksti väliselt võib osakaal tunduda pigem kõrge, on see uuringusse kaasatud loomealade võrdluses tagantpoolt teine, edestades vaid klassikalisi muusikuid. Valdonna sees on madalamate hinnangutega eelkõige näitlejad.

Valdkonnas töö leidmine

Koguni 81% valdkonna esindajatest leiab, et valdkonnas on erialase loomingulise palgatöö leidmine keeruline, mis ületab teiste valdkondade keskmist (75%). Vaid 3% tunnetab, et erialase töö leidmine on pigem lihtne (vs. 7% kõikide keskmine) ja sarnaselt teistele valdkondadele nõustuvad mõneti üllatuslikult vaid üksikud (7%), et nende loomealal on loovisikutele palju täiskohaga töökohti. Valdkonna sees peavad loomingulise palgatöö leidmist teistest keerulisemaks balletitantsijad ja stsenograafid ning lavastuskunstnikud.

Valdkonna üldisi hinnangud töö leidmise keerukusele ei selgita ka vabakutseliste osakaal, mis kattub ligikaudselt kõikide teiste loomealade keskmisega. Rohkem võib selgitust pakkuda suur konkurents loovisikute vahel (nt näitlejate puhul), ootust eelkõige täisajaga tööle või töökohtade otsene vähesus ja turu väiksus mõnes kindlas rollis (balletitantsijad). Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 61%, mis on suurem osakaal teiste valdkondadega võrreldes. Teistest rohkem on seda teinud lavastajad ning lavastuskunstnikud.

ETENDUSKUNSTIDE VALDKONNA RAHASTAMINE

Eesti Teatri Agentuuri 2021. aasta statistika kohaselt, milles kajastatakse 30 aktiivset Eesti etendusasutust, moodustab riiklik toetus kajastatud teatrite tuludest väga suure enamuse⁹⁴. Kõikide kajastatud teatrite tulust moodustab riiklik toetus 81% ning omatulu vastavalt 19%. Omatulust moodustab omakorda piletitulu 64%. Kõige suurem tulude maht on Estonia teatril, mille kogutulu ulatub 13,6 miljoni euroni, millest 82% moodustab riiklik toetus.

Ka fookusrühmades osalenud teatrijuhid toovad välja, et teatrite eelarvetest moodustab riiklik panus väga suure hulga. Teatrijuhid tõid välja, et hinnanguliselt on teatri eelarvest ligi 2/3 riiklik tegevustoetus, millele lisandub 1/3 KULKA projektipõhine panus ning teatri omatulu kombinatsioon. KULKA proportsioon on suurem eelkõige erateatrite puhul.

Seega, etenduskunstide valdkonda rahastatakse peamiselt kas Kultuuriministeeriumi eelarvest või KULKA kaudu ning valdkond on tugevalt avalikust rahastusest sõltuv, seda ka erateatrite puhul. Viimaste rahastus moodustub mitmete allikate peale, millest peamised on Kultuuriministeeriumi tegevustoetused erateatritele, KULKA, kohalikud omavalitsused, aga vähesel määral ka erasponsorid. Nn projektipõhine teater saab riiklikku tuge enamasti KULKAst, kus toetatakse ka ühekordseid etendusi ja projekte. Lisaks riiklikele toetustele teenivad etendusasutused ja valdkonna vabakutselised ka majanduslikku tulu, mis moodustuvad peamiselt piletitulust, ruumide rendist, kohvikute pidamisest jne⁹⁵.

„Mõni üksik kord tellitakse kuhugi festivalile nt, või ostetakse etendus välja, see on väga väike ja seda ei arvestata isegi prognooside alla.“

Lisaks omandivormile sõltub avaliku rahastuse osakaal ka teatrižanrist ja -stiilist, kus näiteks eksperimentaalse teatri või klassikalise ooperi puhul on avaliku toetuse osakaal reeglina suurem.

Erateatritel on saadaval riiklik tegevustoetus, mille kasutamise üle saavad teatrid ise otsustada ning millega ei tagata ega pole kohustust tagada töötajate palgafondi selliselt nagu avaliku sektori teatrite puhul. Fookusrühmade erateatrite esindajad toovad välja, et erateatritel toimub tasustamine projektipõhiselt, mille tasu kujuneb KULKA toetuste ning teatri sissetulekute põhjal. Toodi ka välja, et sõltuvalt erateatri

⁹⁴ Eesti Teatri Agentuur. Majandusstatistika

[https://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/incomeOfPerformances]. NB: Omatulu osakaal COVID-19 piirangute ajal on olnud varasematest aastatest väiksem.

⁹⁵ Eesti Teatri Agentuur, 2021. https://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/incomeOfPerformances

suurusest on neil ka erinev palgaliste töötajate arv – suuremal erateatril on oma kindel töötajaskond, kellele lisatakse vastavalt projektile täiendavalt vabakutselisi, kuid väiksematel esineb võimekus palgalisi loovisikuid püsivalt tasustada harva. Sama loogika kehtib ka oma hoone või ruumi osas, kus suuremad erateatrid on võimelised oma ruume haldama, kuid väiksemad otsivad etendusteks ruume vastavalt vajadusele⁹⁶

TABEL 5. RIIKLIKULT RAHASTATUD ETENDUSASUTUSTE TULEMUSNÄITAJAD JA TÖÖJÕUKULU AASTAL 2021.

ETENDUSASUTUSED NÄITAJA	AVALIK - ÕIGUSLIK	MUNIT- SIPAAL	RIIGI OSALUSEGA SA	ERA	KOKKU
<u>TULUD KOKKU, EURODES</u>	<u>13 660 274</u>	<u>8 200 617</u>	<u>32 244 313</u>	<u>7 270 014</u>	<u>61 375 217</u>
KÕIKIDE TOETUSTE OSAKAAL ASUTUSE TULUDEST, %	82.2	89.0	81.0	71.7	81.2
AVALIKU SEKTORI TOETUS ⁹⁷ , EURODES	11 139 204	7 288 009	24 960 136	4 668 239	48 055 588
AVALIKU SEKTORI RAHASTUSE OSAKAAL TOETUSTEST, %	81.5	78.8	77.7	60.4	78.3
<u>KULUD KOKKU, EURODES</u>	<u>12 865 616</u>	<u>8 124 489</u>	<u>33 781 009</u>	<u>7 148 961</u>	<u>61 920 075</u>
KOOSSEISULINE TÖÖJÕUKULU, EURODES	9 193 232	2 501 700	18 945 763	2 357 953	32 998 650
KOOSSEISUVÄLINE TÖÖJÕUKULU, EURODES	761 223	303 642	1 837 649	879 870	3 782 383
KOKKU TÖÖJÕUKULU, EURODES	9 954 455	2 805 342	20 783 412	3 237 823	36 781 033
TÖÖJÕUKULU OSAKAAL KOGUKULUDEST, %	77.4	34.5	61.5	45.3	59.4

Allikas: autorite arvutused Eesti Teatri Agentuuri⁹⁸ majandusstatistika põhjal.

Valdkonnas on kasutusel suures enamuses lepinguline ning koosseisuline töötamine (ei sisalda kohvikute töötajad). Eesti Teatri Agentuuri statistika (vt Tabel 5) kohaselt ulatuvad koosseisulised töötajad peaaegu 33 miljoni euroni. Selle võrdluseks on koosseisuvälised töötajad ligi 4 miljonit, seega vahe on märkimisväärne. Kui võrrelda erateatrite praktikat (põhineb 19 erateatri statistikal), siis ligi 73% moodustab koosseisuliste töötajate peale ning 27% koosseisuvälistele kuludele. Riikliku toetustega teatrites on koosseisuliste töötajate osakaal suurem, vastavalt 91%, ning koosseisuvälised töötajad moodustavad 9%.

2022. aasta lõpupoole uuenes Etendusasutuse seadus⁹⁹ ja jõustus määrus „Riigieelarvest etendusasutuste toetamise tingimused ja kord“¹⁰⁰. Kujundati süsteem, mis hakkab rohkem põhinema statistikal ja

⁹⁶ Eesti Teatri Agentuur. https://statistika.teater.ee/stat/stat_filter/show/theatresInStatistics

⁹⁷ Suurem osa teatritest ei saa toetusi halduskulude katteks ja kui saavad, siis nende osakaal on palju väiksem kui töötajate katteks saadud toetuse puhul.

⁹⁸ Eesti Teatri Agentuur. Majandusstatistika [<https://teater.ee/teatristatistika/majandusstatistika/>]

⁹⁹ Etendusasutuste seadus [<https://www.riigiteataja.ee/akt/106082022007>]

¹⁰⁰ Riigieelarvest etendusasutuste toetamise tingimused ja kord [https://www.riigiteataja.ee/akt/118102022006?fbclid=IwAR32xqoBks9V8RBpedQH1sLX53Q-UUh_CityzM7cuILMohVcbsWhUW75Lsk]

võrreldavatel alustel ning proportsionaalselt KuM eelarve mahu kasvuga suureneb ka taotlusvoorude rahaline maht.¹⁰¹ Võrreldava alusena peetakse siin silmas kriteeriume, mille alusel teatreid hinnatakse. Kultuuriministeerium on neid ka selgitanud: „Kõige olulisem ja mahukam on **loominguline töö**, mis moodustab 30 protsenti, aga sinna lisanduvad ka valdkondlik mitmekesisus, piirkondlik kättesaadavus ja muud tegevused, näiteks haridusprogrammid, mis mõnedel etendusasutustel on. Selle hindamise alusel tekib pingerida ning need, kes on pingereas eespool, saavad oma küsitud vahenditest suurema protsendi ning kes on tagapool, saavad väiksema protsendi. See on toonud kaasa ka tegelikult muudatuse teatrite rahastamises, seega on nii neid, kes saavad rohkem kui varem, kui ka neid, kes saavad vähem. On ka lävend: need, kes saavad alla seitsme punkti, rahastust ei saa.¹⁰² Et tegemist on hiljutise muudatusega, ei saa siinkohal anda paikapidavaid hinnanguid nende mõju kohta. Eeldatav positiivne mõju on siin loometöö ja -töötajate suuremal väärtustamisel.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Etenduskunsti valdkonna loometöö tasustamine sõltub teatrite omandivormist, teatrite suurusest, konkreetse loovisiku ametikohast, tema vabakutselisusest jne. Eestis tegutsevaid teatreid saab jagada kaheks peamiseks rühmaks: **avaliku sektori asutused** ning **erateatrid**.¹⁰³ Riiklikust eelarvest saavad toetust riigiosalusega sihtasutused. Sihtasutuste palgafondi rahastus tuleb taotlusvoorude põhiselt otse riigilt ja selliseid teatreid on Eestis kaheksa. Neile lisanduvad kaks munitsipaal-etendusasutust ning üks avalik-õiguslik teater.

Riigi kultuuritöötaja miinimumpalk (2022. a. 1400 eurot ja 2023. a. 1600 eurot)¹⁰⁴ lepitakse kokku loomevaldkondade ametiühingute (TALO) ja riigi ehk Kultuuriministeeriumi vahel. Fookusgruppides osalenud töid välja, et see ongi etendusasutuste palgapoliitikas peamine ankur.

„Tõesti on palju probleeme selle miinimumiga - selle nimi on kultuuritöötaja miinimum, aga tegelikult on see maksimum.“

„Meie, balleti-artistid, saame reeglina kõik kultuuritöötaja miinimumi. Solistid saavad veits rohkem, aga vahed on väga minimaalsed. Nüüd juba uus koolist tulnud saab sama palju kui see, kes on 15 aastat töötanud. 1000€ on kuus umbes kätte. Hommikust õhtuni on proovid ja meil ei ole võimalik teist tööd võtta, vabakutselisel on see paindlikkus olemas, meile on tihti see ka keelatud.“

Ühel pool on loometöötajad, kes ootavad oma töö eest väärilist tasu, teisel pool on etendusasutused, kes soovivad loometöötajatesse panustada, kuid palgasurve tingimustes peavad siiski samaaegselt ka muud halduskulud katma.

¹⁰¹ Kultuuriministeerium. Uus seadus muudab teatrite rahastamise selgemaks [<https://www.kul.ee/uudised/uus-seadus-muudab-teatrite-rahastamise-selgemaks>]

¹⁰² ERR. Raudsepp: komisjon ei jaga mitte raha, vaid hindab teatreid lähtuvalt kriteeriumitest [<https://kultuur.err.ee/1608862004/raudsepp-komisjon-ei-jaga-mitte-raha-vaid-hindab-teatreid-lahtuvalt-kriteeriumitest>]

¹⁰³ Eestis on ka harrastusteatrid, mis ei ole professionaalne loometegevus selle uuringu käsitluses. Eesti Teatri Agentuuril on Eesti Harrastusteatrite Liiduga sõlmitud koostööleping, kus on paika pandud harrastusteatritele sobivad tasumäärad, mida praktikas kohaldatakse sõltumata sellest, kas teater kuulub Harrastusteatrite Liitu või mitte. 2022. a kehtivate piirmäärade järgi tuleks Eesti autorile tasuda ühekordne tasu 80 eurot, tõlkijale 35 eurot ning agentuurile vahendustasuks 10% kogusummast või minimaalselt 8 eurot. Kõik tasud on arvestatud kuni 10 etenduse andmiseks ja kui etendusi on plaanis rohkem, siis tasud kahekordistuvad kuni 20 etenduse peale jne.

¹⁰⁴ Kultuuriministeerium. Kultuurielarve 2023 [<https://www.kul.ee/kultuurielarve-2023>]

„Kultuuritöötaja miinimumi tõus on vajalik, aga see paneb kõik allasutused surve alla.“

„Koormused tõusevad ja töö tegemiseks peab veelgi rohkem vaeva nägema.“

Palgakuludele lisanduvad ka omavahenditest kaetavad personalikulud, nt vabakutseliste palgad ja palgavahed töötajate seas. Loovisikud rõhutasid tasustamise juures oma tegevuse kollektiivsust ja kui staažiga seotud küsimused välja jätta, siis mingis mõttes isegi paistsid eelistavat egalitaarsemat lähenemist ja sarnasemaid tasusid. Etendusasutuste kui tööandjate esindajad tõid fookusrühmades välja vajaduse teha suuremaid palgaerisusi.

„Natuke mängib ka see, kes sa oled. Nimi toob publiku saali, sest ma (tööandjana – toim.) võin maksta rohkem, maksan sinu kuvandi eest.“

Järgnevalt kirjeldatakse palga kujunemist erinevate rollide lõikes – seda eelkõige n-ö klassikalise teatri kontekstis. Projektipõhise teatri valdkonnas on praktika erinev, sest rahastust saadakse ühe konkreetse lavastuse jaoks, mille hulgast tuleb raha jagada kõikide osapoolte vahele.

Valminud lavastuse pealt saab maksta autoritele ka autoritasu¹⁰⁵. Kui litsentsi pole täielikult välja ostetud, saavad teksti autorid ning heliloojad piletitulust protsentuaalse osaluse, mis fookusgrupis osalenute sõnul moodustab enamasti teksti puhul 6% netotulust ning heli puhul 2%.

Näidendite ning tõlgete õiguseid vahendab Eesti Teatri Agentuur, sõlmides autorite ning tõlkijatega esinduslepingud. Uute näidendite või tõlgete puhul sõlmitakse ainulitsentsileping, mis lähtub Eesti Teatri Agentuuri kunstinõukogu hinnangust. 2022. aastal jäi ainulitsentsilepingu ühekordse lepingutasu suurus vahemikku 1800 kuni 3000 eurot.¹⁰⁶

Lavastaja või dramaturg¹⁰⁷ võib sõlmida teatriga pikemaajaliseks töösuhteks klassikalise töölepingu, aga ka ühekordsete projektide raames töövõtulepingu või ühekordse tasu maksmise lepingu. Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit koos Eesti Etendusasutuste Liiduga on määranud vastava koostöö lepingu tingimused, mis määravad poolte koostöö tingimused, õigused ning kohustused.

Dramaturgide lepinguline töösuhe jaotub kolme peamise rolli vahele: näitekirjanik, dramatiseerija ning lavastusdramaturg.

- (1) Näitekirjaniku töötasu makstakse välja teose loomise eest ja/või teose esitamise eest. Esimeseks võimaluseks on ühekordne tasu teose loomise eest, mis on kooskõlas Eesti Teatri Agentuuri hinnakirjaga. Teine võimalus on autoritasuna teose kasutamise eest, mis jaguneb omakorda kaheks: piletimüügi tulu vähemalt 6% või mõistlik ühekordne tasu. Autoritasu võib maksta ka kombinatsioonina piletimüügi tulust ja ühekordse tasuna.
- (2) Dramatiseerija tasustamine toimub sarnaselt näitekirjanikule:
  - a. ühekordne tasu (tasu teose loomise eest), mis on vähemalt ühekordne miinimumtöötasu ja
  - b. autoritasu (tasu teose kasutamise eest)

---

¹⁰⁵ Eesti Teatri Agentuur. <https://teater.ee/autorioigused/>

¹⁰⁶ Eesti Teatri Agentuur [<https://teater.ee/autorioigused/kunstinoukogu/>]

¹⁰⁷ Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit. <https://eldliit.ee/lepingud/teatri-ja-dramaturgi-vahel-solmitava-lepingu-uldiste-tingimuste-kokkulepe-2021/>

- i. 3% piletimüügi tulust või
- ii. mõistlik ühekordne tasu või
- iii. kombinatsioonina.

(3) Lavastusdramaturg

- a. teatri heaks töötatud perioodi pikkusele vastav miinimumtöötasu;
- b. lühiajalise töö (kuni 1 nädal) puhul tunnitöötasu, mis on vähemalt kahekordne miinimumtöötasu tunnihind;
- c. lavastusdramaturg, kes on saanud tasu lavastusdramaturgi töö eest, ei saa nõuda ühekordset ainuisikulist autoritasu, isegi kui tema töö tulemusel sünnib näidend või dramatiseering, kui ei ole eelnevalt teisiti kokku lepitud.

LAVASTAJAD¹⁰⁸

Lavastajad võib jagada nii tasustamise kui lepingulise koostöö poolest kaheks: koosseisuline lavastaja ning külalislavastaja. Fookusrühmas osalejad märkisid, et suurematel teatritel on enamasti mõned lavastajad palgal, kuid tihti võetakse juurde ka külalislavastajaid.

- (1) Koosseisulise lavastaja puhul eeldatakse temalt aastase töö tulemusena kuni 2,5 lavastust. Akadeemilise erialase kõrgharidusega koosseisulise lavastaja töötasu on sellise töösuhte puhul vähemalt ühekordne riiklikult määratud kultuuritöötaja miinimumtasu.
- (2) Külalislavastaja tasustamine sõltub projekti mahust. Täismahulise lavastuse puhul makstakse vähemalt 4,5 kordne kultuuritöötaja miinimumtasu. Väikesemahulise lavastuse puhul vähemalt 3 kordne kultuuritöötaja miinimumtasu. Lisaks võib külalislavastaja nõuda majutuse ning sõitmise kompensatsiooni, kui tema elukoht on teatri asukohast erinev.

„Kõige lihtsam on lavastajatega, neil on kollektiivleping. Sellega läks keeruliseks kui see kultuuritöötaja palga tõus läks kaasa ainult riigiasutustele. Kuue kuuga tehakse lavastus, põhipalga eest sa teed kaks lavastust, on eeldus“

NÄITLEJAD¹⁰⁹

Näitlejaid tasustatakse iga tehtud proovi ning esinemise eest. Vastavalt poolte kokkuleppele võib näitleja tasustamine olla traditsioonilise töölepinguga või töövõtulepinguga. Praktikast kasutatakse ka lepinguid juriidiliste isikutega ehk arve alusel töötasumist.

- (1) **Töölepingu** puhul makstakse näitlejale kuupõhist kokkulepitud tasu, mis sisaldab proove ning etendusi. Kuupalk on kokkuleppeline, kuid riiklikult on sätestatud kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalk, millest lähtuvalt tasustamise määr peaks kokku lepitud olema. Riigi osalusega teatrid saavad palgaliste näitlejate tasustamiseks toetust, erateatrid peavad selle raha leidma kas riigi toetustest või omatuludest. Eesti Näitlejate Liit on enda liikmetele määranud lähtetasud, millest peaksid kõik teatrid ning asutused lähtuma. Tasud jagunevad vastavalt haridusele ning kogemusele järgnevalt¹¹⁰:
  - kõrgharidusega näitleja miinimumpalk: 1600 eurot;
  - erialase kõrghariduseta näitleja miinimumpalk: 1400 eurot;

¹⁰⁸ Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit (2016) [<https://eldliit.ee/lepingud/teatri-ja-lavastaja-vahel-solmitava-lepingu-uldiste-tingimuste-kokkulepe-2016-a/>]

¹⁰⁹ Eesti Näitlejate Liit. <https://www.enliit.ee/teater>

¹¹⁰ Eesti Näitlejate Liit. Teater [<https://www.enliit.ee/teater>]

- erialase kõrgharidusega näitleja pärast 5. a püsivat kutselist tegevust teatris: 1600 eurot.
- (2) Alternatiivne tasustamine toimub **töövõtulepinguga**, kus eraldi tasustatakse proove ning etendusi. Etenduste tasustamine on seotud omakorda rolli tähtsusega, mis tähendab, et pearoll on kõrgemalt tasustatud. Näitlejate liit on ka töövõtulepingu puhul määranud lähtetasud, millest peaksid teatrid liidu liikmete kaasamisel lähtuma:
- A osa (peaosa 1/9 kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalgast): 178 eurot
  - B osa (kõrvalosa 1/12 kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalgast): 133 eurot
  - C osa (episood 1/16 kõrgharidusega kultuuritöötaja miinimumpalgast): 100 eurot

Lisaks etendustele on määratud ka **proovitasu**, mis peaks olema vähemalt 10 eurot tunnis. Kõik eelnevalt mainitud tasud on esitatud brutotasuna.

KULKA ROLL JA PRAKTIKAD LOOMETÖÖ TASUSTAMISEL

Küsitlusel osalenud hindasid, et etenduskunstide valdkonna loometöö rahastust mõjutabki eelkõige avaliku sektori panus. Riigi või KOVi panust pidas valdkonna loometöö rahastamise juures oluliseks 80% (vs. 62% kõikide teiste valdkondade loovisikutest), KULKA panust 79% (vs. 61%). Kui valima pidi vaid ühe enim valdkonna sees loometöö tasustamist mõjutava teguri, pidas 43% tähtsaimaks KULKAt, millele järgnes riigi rahastus (37%). Ehkki tegelikkuses on valdkonna rahastuse suurim osakaal eelkõige just ministeeriumi toetused, võidakse siin riigi toetust tõlgendada eelkõige konstandina – miski, mis on püsivalt olemas ja reeglina ei muutu. KULKA panus on seevastu varieeruv, taotlemisel kvartaalse iseloomuga ning projektipõhine, mille tõttu tunnetatakse enam ka täiendavat rahastust. Samuti võib KULKA osakaalu vastustes suurendada nende teatrite osakaalu, kus ei ole palgalisi näitlejaid. KULKA ja riigi rahastuse kõrval mainitakse küsitluses loometöö tasustamise tegurina veel turu väiksust ja ainsa valdkonnana on mõju ka ametiühingutel.

- **Stipendiumid.** Loomingulist stipendiumit väljastatakse etenduskunstide loovisikutele eesmärgiga soodustada loomeinimese pühendumist oma erialale. Stipendiumi suurus on kuni 1500€ ning aastase stipendiumi suurus kuni 3000€. Kaheaastase loomingulise stipendiumi suurus on kuni 6000€ aastas. Stipendiumit ei taotleta konkreetse teose loomiseks.
- **Loometöötoetus.** Loometöötoetust saavad füüsilised isikud taotleda konkreetse loomingulise projekti suuremahulisemaks või spetsiifiliseks ettevalmistamiseks. Taotlemise eeldus on uue autori- ja/või esitajaõiguse alla kuuluv teos. Toetuse suurus on kuni 3000€
- **Lavastusprojektide toetus.** Lavastuse väljatoomiseks on samuti võimalik taotleda KULKA vahenditest toetust, millega kaetakse loomingulise meeskonna töötasud ning produktsiooni kulud.

Fookusrühmas osalenud loovisikute ning kultuurikorraldajate hinnangul on KULKA tingimused viimaste aastatega paranenud. KULKA tingimustesse lisatud paindlikkus annab võimaluse lavastajatele maksta tasu vastavalt teatri enda hinnangule. See tähendab, et kui mingil põhjusel tunneb teater, et konkreetse lavastaja tasu võiks olla miinimumist suurem, on selleks KULKA toetustest täna tekkinud võimalusi.

Fookusrühmade esindajad töid välja, et kui lavastusprojekt jagada kolme etappi, mõtlemisprotsess, proovide protsess ning esitamine, siis esimeses etapis on KULKA roll oluline just loovisiku stipendiumite näol. Tegemist on ajaga, kus loovisik alles mõtleb tulevase teose peale. Mainitud stipendiumid toetavad seda, et võtta aeg loomise peale ning sellega süvitsi tegeleda.

SISSETULEKUD

Etenduskunstide valdkonna loovisikud saavad küsitluse põhjal loometöö eest ühes kuus tulu keskmiselt 900 eurot. Võrreldes mitmete teiste valdkondadega on loometöö tasu valdkonna sees on pigem vähem või keskmiselt varieeruv ning ka mediaan (800 eurot) on keskmise töötasu lähedane. Valdkonna siseselt on

suuremad keskmised loometöö tasud näitlejatel ja valgus- või helikunstnikel (1000 eurot), keskmiselt väiksema loometöö sissetulekuga on tantsijad ja koreograafid (610 eurot).

„Vähem raha tekitab vähem raha juurde.“¹¹¹

Kokku moodustab loometööst saadav tulu 71% valdkonna loovisiku kõikidest sissetulekutest, mis tähendab keskmist arvutuslikku kogutulu 1270 eurot. See on omakorda valdkondade võrdluses üks väikseim. Rollipõhised erinevused loometulu osakaalus on pigem märkimisväärsed – kui näitlejatel moodustab loometulu kõikidest sissetulekutest ligi 80%, siis näiteks tantsijatel 56% ja dramaturgidel 65%. Keskmiselt saavad 40% etenduskunstide valdkonna loovisikutest tulu **ainult** loometööst, mis ületab mõneti kõikide valdkondade keskmist (34%). Loovisikute enda hinnangul võib loometöö tasu suurust teistest valdkondadest rohkem mõjutada piletitulu ja mitme tööandja juures korraga töötamine.

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 8 kuud aastas ja vaid 38% etenduskunstnikest saavad seda kõigil 12 kuul. Ka tasu saamise kuud varieeruvad rollipõhiselt – kui balletitantsijad saavad loometöö eest töötasu keskmiselt 10 ja näitlejad 9 kuud aastas, siis lavastajad ning tantsijad 7 kuud ja veelgi harvem on tasustatud dramaturgid ning stsenograafid. Kui keskmise loometöö tasu poolest jääb valdkond mõneti teistele loomealadele alla, siis nii loometöö tasu osakaalu poolest kogutuludest kui ka tasu saamise kuude poolest esindavad etenduskunstide esindajad loomevaldkondade keskmist.

Etenduskunstide esindajaid iseloomustab tasustamisel pigem suur seos nende kõige tähtsaima kliendi või tööandjaga - 55%-l ehk üle pooltel moodustab suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust. Sellest tugevam seos ühe kliendi või tööandjaga on vaid klassikalises muusikas.

Töötamise registri põhjal on ISCO 2653 (tantsijad ja koreograafid), 2654 (filmi-, teatri jm lavastajad, produtsendid) ja 2655 (näitlejad) ametikohaga valdkonna loovisikute kogusissetulek 2022. aasta oktoobris töötades keskmiselt 1460 eurot. Suurema töötasuga on lavastajad-produtsendid (1560 eurot), mõnevõrra väiksemaga näitlejad ning tantsijad (vastavalt 1300 ja 1380 eurot). Seejuures keskmine **sissetulek mõnevõrra suureneb** (näitlejatel 100 eurot ning tantsijatel 200 eurot), **kui vaadata töötamist ainult kitsalt etenduskunstide valdkonnas (EMTAK 9001 või 9002)**. See on kõikide loometöö valdkondade lõikes pigem ebatavaline, kui muud analüüsi kaasatud valdkondade loovisikute puhul on nende töötasu mõnevõrra suurem, kui töötatakse samas rollis oma valdkonnast väljas.

Füüsilise isiku tuludest moodustab suurima osa töölepinguline tulu, küllaltki levinud on tulu saamine ka mõne võlaõigusliku lepingu alusel. Töölepingu korral töötab 83% etenduskunstide esindajates 1,0 koormusega.

Valdkonnas ettevõtjatest said dividenditulu 97 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 14 000 eurot aastas, mis on ligikaudu 1200 eurot kuus. Vastavad mediaantulud oli 9500 eurot aastas ehk 790 eurot kuus. Müügitulu registreeriti samal ajal 621 ettevõttes ehk mille põhjal võib eeldada, et dividende maksmine oli tasustamisena pigem vähem levinud vorm.

Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas selle saamisel keskmiselt 1450 eurot ja selle osatähtsus oli valdkondlikult keskmine või mõneti üle selle.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Etenduskunstide valdkond iseloomustab sotsiaalse kaitstuse osas kõikide loomevaldkondade keskmisi. Kehtiv ravikindlustus on 87%-l ja viimase aasta jooksul on katkestusi olnud 28%-l. Sellest rohkem on

---

¹¹¹ Tõlgendus fookusgrupi põhjal – väiksem rahastus mõjutab valdkonna või asutuse konkurentsivõimet negatiivselt, seda nii professionaalsete töötajate värbamisel kui üldiselt, mistõttu kahaneb kvaliteet ja võime iseseisvalt (või täiendavalt) turul toimida.

tervisekindlustuses lünki olnud stsenograafidel ja lavastajatel, vähem eelkõige balletitantsijatel ning tantsijatel. Tööd on viimase aasta jooksul otsinud 61%, ent veelgi enam stsenograafid ja lavastuskunstnikud ning dramaturgid.

66% valdkonna esindajate sõnul on nende kogu tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on lähedane kõikide loovisikute keskmisele hinnangule (69%). Looimevaldkonnas tegutseb ettevõtjana 74%, mis on mõneti alla teiste loometöötajate keskmise (79%). Iga teine (52%) neist maksab ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis esindab kõigi valdkondade keskmist. Sissetulekuid saadaksegi kas oma ettevõtte alt arveid esitades (73%) või töötades töölepinguga oma või teise ettevõtte all. Teistest valdkondadest rohkem töötatakse ka töövõtulepinguga (31% vs. 21% teistes valdkondades). Lepingud on 75% juhtudest kirjalikud ja enamasti tähtajalised (77% vs. 71% kõik vastajad).

Valdkonna esindajad tähtsustavad teistest loovisikutest rohkem riigi rolli valdkonna rahastamisel ja tellimuste juures (80% vs. 62%), sama suur või suurem riigi osatähtsus on ka filmis ja klassikalises muusikas.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

Riigi toetus ja tema kehtestatud kultuuritöötaja miinimumtasud. Etenduskunstid toimivad laiemalt riigi otsesel rahalisel toetusel. Eraturu põhine toimeleotika kehtib vaid piiratud ning valdkonna professionaalsel tasandil säilimiseks on vajalik avaliku sektori toetus. Ehkki etenduskunstid on uuringu keskmises olevatest loometöö valdkondadest kõige kollektiivsema iseloomuga, on nii loometöö kui selle tasustamise keskmises teistest valdkondadest enam ennekõike üksikud suured tööandjad, kelleks etenduskunstide valdkonnas on teatrid. Teatrite rahastus ja lepinguliste töötajate tasustamine sõltub omakorda enim riikliku kultuuritöötaja miinimumist, mis määrab eri koefitsientide abil ära nii näitleja, lavastaja, dramaturgide kui teiste töötasud.

Kuigi projekti-, teatri või näitlejapõhiselt esineb loomulikult erisusi, on selgelt levinuim praktika loovisikutele miinimum- või selle lähedaste tasude maksmine. Töötasude sõltuvus teatritest ja nende omakordne sõltuvus riigi toetusest ning kultuuritöötaja miinimumist tähendab teisalt, et miinimumi suurenemisega peab võrdväärse mahus kaasas käima teatrite lepinguliste töötajate palgatoetus. Arvestada tuleb, et nii on sisuliselt riigi palgal ja vastutusel valdkonna tipptegijad, kelle jaoks Eesti eraturgu praktikas ei eksisteeri, ent kes toetavad siin olles valdkonna arengut nii esinemiste, õpetamise kui ka kultuuriarengu mõttes, kuid kelle puhul on konkurentsiks rahvusvahelise turu kordades suuremad töötasud. Võimalikuks näiteks on baleriinid või tippantsijad.

Töö tasustamisse toovad variatiivsust KULKA projektipõhised toetused ning teatrite omatulu, kus esimesena nimetatut näevad uuringu küsitlusele vastanud riigi asemel loometöö tasustamist enim mõjutavaks teguriks. Ehkki tegeliku osakaaluna on riigi roll suurem, on see KULKA enam tunnetatav just projektipõhise (lisa)rahastuse näol, seevastu riigi rahastust nähakse tänaseks juba konstandina.

Intervjueeritud eksperdid toovad välja ka rahastamise probleemi teatrite tasandil – kui tõstetakse riikliku kultuuritöötaja miinimumtasu, ent samas mahus ei suurene etendusasutustele jagatav toetus. Kuna 80% asutuste eelarvest on seotud riikliku toetusega (vt tabel 5), väheneks seeläbi teatrite toimetulek

Protsessikesksus ja turu väiksus. Etenduskunstid on enamasti protsessipõhised. Loometöö on teenus ja keskendub loomingu autori(te) tegevusele. Etendust kui protsessi iseloomustab tegevuste pidev muutumine, ühekordsus ja kaduvus. Protsessipõhise etenduskunstide loomingu risk on eelkõige ajaline – protsessi loomine ja taasloomine on reeglina aeganõudev ning piiratud ka ruumis. Ettevalmistus on aeganõudev, seda reeglina ei salvestata ja seda ei saa paljundada. Eestis seostub see turu piiratusega – etenduse loomine, ettevalmistamine on aeganõudev ja rahaliselt kulukas. Samas saab ühes kohas anda ühel ajal ühte etendust. Eriti just väikestes asukohtades tähendab see tihti ka ammendatavust – pealvaatajate või huviliste hulk on piiratud ning sama etendust mitmendat korda vaatama ei tulda.

2.4. FILM

MÄÄRATLUS

Eesti filmivaldkonna visiooni põhjal on film „üks olulistest meediumitest, mis kannab ühiskonna identiteeti, seob ühiskondlikke väärtusi ning säilitab ja levitab neid. Filmi paindlik meedium võimaldab vaadata, taasvaadata ja levitada neid väärtusi suure hulga inimeste seas sõltumata ajast ja kohast. Eesti filmi rolliks ja olemasolu põhjenduseks (missiooniks) võib lühidalt pidada seda, et Eesti film peegeldab ja hoiab ühiskonna identiteeti.“¹¹²

Audiovisuaalseks teoseks loetakse¹¹³ „mis tahes teost, mis koosneb korrapäraselt seotud kujutistest koos neid saatvate helidega või ilma helideta, ja mis on ette nähtud näitamiseks vastavate tehniliste vahenditega (kinofilm, telefilm, videofilm jne)“ ning autoriõigus audiovisuaalsele teosele kuulub selle autoritele. Autoriteks on peamiselt režissöör, stsenaariumi autor, dialoogi autor, muusikateose autor (kui teos on loodud spetsiaalselt selle audiovisuaalse teose jaoks), operaator ja kunstnik. Nende loovisikute, v.a. muusikateose autori varalised õigused lähevad tavaliselt üle teose produtsendile, kui lepinguga ei ole kindlaks määratud teisiti.

Valdkonna arengu ja loometöötajate õiglase tasustamise eest seisab peamiselt Eesti Kinoliit¹¹⁴, kuid valdkondlike liite ja ühinguid (näiteks Eesti Audiovisuaalautorite Liit, kes teeb koostööd Eesti Autorite Ühinguga) on oluliselt rohkem.¹¹⁵ Lisaks on filmivaldkonnaga seotud ka Eesti Näitlejate Liit, Eesti Lavastuskunstnike Liit (sh kinokunstnikud), jm.¹¹⁶

Loomeprotsessi on kaasatud rohkem panustajaid kui autoriõiguse seadus määratleb - näiteks näitlejad ja kostümeerijad. Nende panus teose valmimise kontekstis on küll varieeruv, kuid võib sisaldada loominguilisi elemente sarnaselt teiste autoritega, nt ettepanekuid dialoogi osas.

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi filminduse loometöötajad¹¹⁷ ja kelle tööandja põhitegevusala on filminduse seotud loomemajandusvaldkond (EMTAK 5911, 5912¹¹⁸) või (2) kes tegutsevad omaenda filmindusega seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid filminduse esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonnaga seotud haridustöötajaid ega filminduse järeltegevusega (linastamine, kopeerimine jne) seotud inimesed.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele MTÜ Eesti Kinoliidu ja MTÜ Eesti Näitlejate Liidu liikmetele ning kõigile EMTAKi põhjal filmindusega põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 845 filmi valdkonnas tegutsejat, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut. Neist lavastajaid-produtsente-režissööre oli 502 ja näitlejaid 303. Kui vaadata töötamist vaid kitsamalt filmi EMTAK koodi all, on loovisikuid kokku 248. Alates 2020. aasta algusest on loovisikute arv

¹¹² Eesti filmivaldkonna visioon 2030. Ettepanekud Eesti Filmi Instituudi arengukava koostamiseks. [http://filmi.ee/wordpress/wp-content/uploads/2019/11/Eesti-filmivaldkonna-visioon-2030_l%C3%B5pparuanne.pdf]

¹¹³ AutÕS § 33 (Autoriõigus audiovisuaalsele teosele) [<https://www.riigiteataja.ee/akt/Aut%C3%95S>]

¹¹⁴ 2023. aasta jaanuari seisuga.

¹¹⁵ Filmiliidud ja -organisatsioonid [<https://filmi.ee/filmitoostus/filmiliidud-ja-organisatsioonid>]

¹¹⁶ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

¹¹⁷ ISCO 2654 - filmi-, teatri- jms lavastajad ja produtsendid; 2655 – näitlejad.

¹¹⁸ Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine või kinofilmide, videote ja telesaadete tootmisjärgsed tegevusalad

ligikaudu 100 inimese võrra suurenenud. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud filminduse tegevusaladega, oli 580.

Uuringus tehtud küsitlusele vastas filmi valdkonnas 162 loovisikut, kes tegutsesid peamiselt režissöörina (68) või stsenaaristina (43). Fookusrühmades osales kaheksa valdkonna esindajat. Fookusrühmade osalejate hulgas oli režissööre, produtsente, stsenaariste, erinevate erialaliitude esindajaid ning avaliku sektori asutuste esindajaid.

Filmi valdkonnas tegutsejad on keskmiselt 42 aastat vanad, elavad Harjumaal (73%) ning 55% on mehed. Küsitlusele vastanute demograafilised näitajad on rahvastikuregistrile sarnased, mõneti on ülesindatud Harjumaal vastajad. Naiste ja meeste osakaalud on filmi valdkonnas ligikaudu võrdsed. Filmis tegutsejatel on peamiselt magistrikraad (48%) või bakalaureusekraad (42%), mis on peaaegu eranditult humanitaaria ja kunstide valdkonnas (93%). Ametiühingusse kuulub 9% vastajatest ja loomeliitudesse 74%. Mõlemad näitajad on ligikaudu sarnased kõikide valdkondade keskmisele.

Küsitluse põhjal tegutseb 43% filmivaldkonna esindajatest lisaks filmindusele ka mõnes teises loomevaldkonnas¹¹⁹. Kõige sagedamini tehakse seda etenduskunstides (9%), millele ka film ise on levinuimaks teiseks tegevusvaldkonnaks.

FILMI LOOMISE, TOOTMISE JA LEVITAMISE PROTSESS ÜLDISELT

Filmivaldkonna erinevad osad on filmi loomine, tootmine, levitamine, säilitamine, haridus ja arendamine.¹²⁰ Loometöö tasustamise seisukohast on olulisemad loomine, tootmine ja levitamine.

Teose valmimise ja rahastamise riski kannavad enamasti režissöör ja/või stsenaarist, aga ka produtsent. Töö keskmise filmiga algab valdavalt režissööri ideekavandist, millega minnakse stsenaaristi ning seejärel rahastaja juurde. Samuti võib esmane idee tulla stsenaaristilt, kes liigub esialgse stsenaariumiga mõne režissööri poole. Positiivse otsuse korral järgneb stsenaariumi arendamine, filmi planeerimine ning arendamine, tootmine ja võtted ning järeltootmine. Fookusrühmadel osalenute sõnul erineb Eestis levinud tööprotsess näiteks USA praktikatest, kus protsess algab rahastusest ja suurem risk (ning hilisem potentsiaalne rahaline võit) on investoritel.

Kinoliit on rolle kirjeldanud, et „režissöör on filmi valmimisel kõige olulisem loominguline jõud, kes tagab kunstiliselt ühtse tervikteose loomise. Produtsent vastutab finants- ja administratiivse töö eest. Režissööri ja produtsendi tõhus koostöö on iga filmi jaoks hädavajalik. Loomingulisse meeskonda kuulub veel ka stsenaarist, kes on režissööri peamine partner.“¹²¹

Levitamise etapis teevad suuremad kinod tihti tootjaga rendilepingu, mis ei ole Autoriõiguse seadusega¹²² reguleeritud ja võimaldab autoritasusid (ega muid piletitulust tulenevaid eraldisi) mitte maksta. Fookusgruppides rõhutati sellise praktika ebaõiglust, aga ka seda, et võimalus sel teemal läbirääkimisi pidada sisuliselt puudub.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Filmi valdkonna loovisikute hinnangul paikneb nende töö skaalal individuaalne-kollektiivne teistest valdkondadest enam (v.a etenduskunstid) **kollektiivsuse** pool (küsitluses nõustub 58% vastajatest) ning on pigem **objekti-** (45%) kui protsessikeskne (27%). Teistest rohkem peavad valdkonna tööd kollektiivsemaks operaator, filmikunstnik ning näitlejad.

¹¹⁹ Seos teiste praegusesse uuringusse kaasatud loomealadega. NB! Ei küsitud mitte-loominguliste valdkondade ega lisatööde kohta.

¹²⁰ Eesti filmivaldkonna visioon 2030. Ettepanekud Eesti Filmi Instituudi arengukava koostamiseks. [http://filmi.ee/wordpress/wp-content/uploads/2019/11/Eesti-filmivaldkonna-visioon-2030_l%C3%B5pparuanne.pdf]

¹²¹ Kinoliit. FERA lepingujuhised režissööridele [<https://kinoliit.ee/lepingujuhised-reissridele>]

¹²² AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/Aut%C3%95S>]

Nagu ka teisi loomevaldkondi, iseloomustab filmindust **projektipõhisus**, kuid võrreldes teistega on filmivaldkonna projektid keskmiselt ressursimahukamad. Töö on sageli **pikaajaline** (78% vastas, et teosed valmivad pika perioodi jooksul vs. 61% valdkondade keskmine) ning selle algus ei ole üheselt defineeritav. Sarnaselt teistele projektipõhistele töödele nõuab filmikunst pikka ettevalmistust ja taotluste kirjutamist, mis ei pruugi olla tasustatud aeg. Ressurssidest kaasatakse nii finants- (vt allpool) kui ka inimkapitali (kollektiivsus). Lõpptulemusena valmib konkreetne teos. Filmid on erinevad ja enamik panustajaid on kaasatud erinevates etappides, mistõttu tuleb iga projekti puhul kõik ressursid uuesti planeerida.

Kuigi filmi valdkonnas tegutsetakse kollektiivselt, eristuvad individuaalsed võtmeisikud – režissöör ja stsenaarist. Nad on kaasas kogu filmi planeerimise ja valmimise protsessi juures ning on suurima mõjuga loometegevuse tulemusele.

Fookusgruppides rõhutati, et näiteks mängufilmide või teiste suuremate projektide olulisemad panustajad enamasti ei saa tegeleda mitme projektiga samaaegselt. Lisaks mainiti, et kuna filmi protsess, sh rahastus (vt allpool) on etapiviisiline, võivad tekkida erinevad (nii pika- kui lühiajalised, ettenägematud või eeldatavad) pausid, kus režissöör ei saa põhitööga tegeleda. Samas on mõningate teiste audiovisuaalsete teoste, näiteks reklaamfilmi, tegemine lühiajalisem protsess ning võimaldab erinevatele osapooltele rohkem paindlikkust. Seega, kuigi põhimõtteliselt võib leida näiteks väiksemaid nn kommertsprojekte, ollakse siin siiski ebasoodsas olukorras.

„Arendusfaasis ja tootmisfaasis on hästi, aga ma olen olukorras, kus lähen mängufilmiga võttesse ja lõpetan detsembris, kuid monterima saan hakata järgmisel sügisel.“

„Siit tuleb probleem, et kuna režissöörid on projekti A ja O, siis nad peavad fookust hoidma ega tohi end ümber lülitada milleks muuks.“

75% valdkonnas töötajates hindab, et nende valdkonnas tegutsemiseks on vajalik **põhjalik erialane ettevalmistus**. See osakaal on lähedane kõikide valdkondade keskmisele. Rollipõhiselt hindavad erialase ettevalmistuse vajadust suuremaks eelkõige näitlejad.

Alla kolmandiku (28%) leiab, et **Eesti turg** on tegutsemiseks piisavalt suur, mis on ühtlane valdkonna eri roolide seas ning võrdne kõikide uuringusse kaasatud loometöötajate keskmisega. Seejuures tajuvad 60% vastajatest turul nii **ettevõtete vahelist kui ka loovisikute vahelist suurt konkurentsi**. Kui ettevõtete vahelist konkurentsi tunnetavad eelkõige operaatorid ja stsenaarist, siis loovisikute vahelist näitlejad. Ligikaudu võrdselt tajub mõlemat režissöör. **Rahvusvahelisel turul** tegutsemist peab valdkonnas lihtsaks 41%, mis ületab teiste valdkondade hinnanguid. Eelkõige peavad rahvusvahelistumist võimalikuks filmikunstnikud, kõige vähem näitlejad.

Kaks kolmandikku (67%) valdkonna vastajatest leiavad, et nad on oma töös **asendamatud** ehk ilma nendeta oleks valmis teos täiesti teistsugune või ei valmiks üldse. Valdkondlikus võrdluses on see pigem madal hinnang. Kõrgemad osakaalud on siin stsenaaristidel ja režissööridel.

Valdkonnas töö leidmine

Ümberlülitumise keerukus erinevate projektide vahel sõltub enamasti erialast. Samas peavad intervjuueeritud loovisikud ise seda keerulisemaks režissööride ja stsenaaristide puhul, sest uue projekti puhul rahastust kaasates on selle ideetasandi kontseptsioon olulisem kui peamiste panustajate varasem kogemus.

„Kui oled end tõestanud näiteks kunstniku ja operaatorina, on võimalik varasemad tööd ette näidata ja see annab selge eelise näiteks välisfilmide puhul. Stsenaristide ja režissööride puhul ... isegi kui oled end tõestanud, siis uue taotlusega alustab iga autor uuesti nullist, sest loeb vaid projekti sisu. Seega on raskem leida uut töötötsa.“

Küsitluses leidis 71% filmi valdkonna esindajatest, et erialase töö leidmine on keeruline, mis on mõneti alla teiste valdkondade keskmise (75%). Vaid 7% tunnetab, et erialase töö leidmine on pigem lihtne, mis kattub teiste loovisikutega. Väitega, et nende loomealal on loovisikutele palju täiskohaga töökohti, nõustuvad vaid väga üksikud filmindusega seotud loovisikud (2% vs. 7% kõikide keskmine). Teistest keerulisemaks pidasid erialase töö leidmist stsenaristid (92%), vähem filmikunstnikud (61%).

Viimase aasta jooksul on **tööd otsinud**¹²³ 72% filmi valdkonna loovisikutest, mis on küsitluses kõigi valdkondade peale suurim näitaja (sageduselt järgmised on etenduskunstide esindajad 60%-ga). Filminduse sees on tööotsimise sagedus ühtlaselt kõrge nii režissööridel, operaatoritel, stsenaristidel kui ka filmikunstnikel. Nii on filminduses igas nimetatud rollis ka teistest valdkondadest mõneti rohkem ettevõtte kaudu tegutsejaid (78% vs. 69%). Samuti hinnatakse kõrgeks või väga **kõrgeks vabakutseliste osakaalu** - rollist sõltuvalt tegutseb 80–90% valdkonna vastajatest ettevõtjana. Ka fookusrühmades domineeris arvamus, et filmi projektipõhisus jm valdkonna eripärad sisuliselt tingivad vajaduse tegutseda vabakutselisena.

FILMI VALDKONNA RAHASTAMINE (FOOKUS: LOOMINE, TOOTMINE JA LEVITAMINE)

Filmi võib teha ka väikese eelarvega (nt amatöörfilmi), kuid professionaalsete mängufilmide alampiir on ligikaudu 600 000 eurot. EFI-le teadaolevalt on suurima eelarvega film 2022. aasta Ilmar Raagi „Erik Kivisüda“ (üle 3,3 miljoni euro).¹²⁴ Fookusgrupis osalenud ekspertide sõnul sõltub eelarve kaetus erinevate allikate poolt projektist. Näiteks EV100 raames loodud filmide eelarved olid kaetud Eesti Filmi Instituudi (EFI) vahenditest kuni 90% ulatuses.¹²⁵ Reeglina on avaliku rahastuse (EFI, KULKA) osakaal tulenevalt riigiabi andmise erandist kuni 70% filmi eelarvest ning fookusrühmades osalenud valdkonna esindajate sõnul keskmiselt pigem 30%. See on mõneti vastuolus küsitlusega, mille põhjal sõltub kogu filmivaldkonna loometöö tasustamine loovisikute endi hinnangul eelkõige riigi rahastusest ja KULKAst – 81% filmi valdkonna loovisikutest peavad riigi tähtsust määrava tellija või rahastajana oluliseks või väga oluliseks vs. 62% kõik loovisikud. Üle poolte ehk 52% peab riigi või KOVi panust kõige enam valdkonna töötasusid mõjutavaks teguriks. Teistest valdkondadest vähem, ent eraldiseisvalt siiski palju, tuuakse välja suurte üksiktelijate tähtsust.

Fookusgruppi kaasatud valdkonna esindajate sõnul sõltub rahastamine tihtipeale ka filmiprojekti etapist. Näiteks esialgu finantseerib stsenaariumi kirjutamist EFI ja KULKA ning tasu saab stsenarist või režissöör. Filmi edasiarenduseks kaasatakse sageli nii EFI ja KULKA vahendeid kui tootja omapanust, aga näiteks toetusi ka filmifondidest, EU meediafondist¹²⁶ jt rahvusvahelistest allikatest. Vahendite suurused sõltuvad samuti projektist, muuhulgas on need tihti seotud prognoositava avaliku tähelepanuga.

„Produtsendi vaatenurgast - raha kogumine on piin. Niimoodi pole meil varsti enam produtsente alles, kes viitsiksid sellega tegeleda.“

---

¹²³ Ei sõltu töö ega lepingu liigist, muuhulgas võib tegemist olla ka valdkonnavälise tööga.

¹²⁴ EFI-le tehtud päring ja kirjavahetus 24-25.01.2023.

¹²⁵ EFI [<https://filmi.ee/filmid/ev-100>]

¹²⁶ Creative Europe MEDIA Programme [<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/creative-europe-media>]

Oluline märksõna filmide rahastamise juures on **rahvusvahelisus**, mis on muuhulgas üks EFI strateegilistest eesmärkidest.¹²⁷ Rahastamisel kaasatakse erinevate riikide filmifonde, tehakse koostööd nii arenduses kui ka (kaas)produksioonis. Levitamisel mängivad rolli erinevad tõlked näiteks nii subtiitrite kui kirjelduste osas. Ka küsitluse põhjal iseloomustab filmi valdkonda teistest valdkondadest enam rahvusvahelisema turu tunnetamine (42% film vs. 30% üldkeskmise). Kui vaadata EFI 2022 toetusotsuseid¹²⁸, siis suurimate eellarvetega olid just rahvusvahelised projektid, kus Eestist oldi vähemuskaastootja rollis. Rahvusvahelistumist toetab ka Film Estonia tagasimakseprogramm (täpsemalt kirjeldatud järgnevate lõikude jooksul).

EFI kaudu jagatakse otsetoetusi vastavalt käimasolevatele taotlusvoorudele. Need jagunevad vastavalt filmi etappidele ja teemadele järgnevalt: stsenaariumitoetus, arendustoetus, tootmistoetus, eksperimentaalfilmi toetus, vähemuskaastootmise toetus, TV-minisari, levitoetus, subtiitrite ja kirjeldustõlke toetus, Euroopa väärtfilmide levitoetus, väärtfilmikino toetus, üritustoetus, täienduskoolitus- ja haridustoetus, filmialase uurimistöo ja digiteerimise toetus. 2022 aastal tegi EFI toetusotsuseid 6,8 miljoni euro ulatuses (vt Tabel 6).

TABEL 6. EFI 2022. AASTA TOETUSOTSUSED

TOETUSE VALDKOND	TAOTLEJATE ARV	VÄIKSEIM TOETUSE SUMMA (EURODES)	SUURIM TOETUSE SUMMA (EURODES)	TOETUSED KOKKU (EURODES)
Mängufilmi tootmine	9	153 000	605 000	2 903 000
Mängufilmi arendus	6	47 500	50 000	297 500
Stsenaariumid	15	5 000	8 000	84 000
Lühimängufilmid	4	30 000	30 000	120 000
TV-minisarja arendus	2	23 800	56 200	80 000
Dokumentaalfilmi tootmine	14	20 000	100 000	710 000
Dokumentaalfilmi arendus	9	7 000	15 000	123 424
“Eesti lood” ja portreefilmid	12	7 672	12 500	111 376
Dokumentaalsarja arendus ja järeltootmine	2	21 000	51 344	44 500
Animafilmi tootmine	11	18 500	175 000	961 000
Animafilmi arendus	8	5 000	15 000	104 000
Vähemuskaastootmine	9	50 000	130 000	683 000
Eesti filmi levi; subtiitrid ja kirjeldustõlge	18	3 000	18 000	131 900
Euroopa väärtfilmi levi	4	10 600	17 100	55 000
Üritused, koolitused	100	220	25 000	198 780
Väärtfilmikinod	4	13 000	112 000	185 000
Pärandiosakonna sihttoetused	7	1 900	8 000	28 812
Kokku				6 821 292

Allikas: autorite koostatud EFI 2022 aasta toetusotsuste põhjal

¹²⁷ Eesti filmivaldkonna visioon 2030. Ettepanekud Eesti Filmi Instituudi arengukava koostamiseks. [http://filmi.ee/wordpress/wp-content/uploads/2019/11/Eesti-filmivaldkonna-visioon-2030_l%C3%B5pparuanne.pdf]

¹²⁸ EFI 2022. aasta toetusotsused [https://filmi.ee/wordpress/wp-content/uploads/2023/01/12_Eelarvete-ja-toetuste-tabel-2022.pdf]

KULKA projektitoetused filmide tootmiseks jaotuvad nelja taotlusvooru vahele aastas ja tuginevad samuti filmi etappidele¹²⁹:

- täispika mängufilmi stsenaariumi esialgse versiooni kirjutamine kuni 3000 eurot;
- täispika mängufilmi stsenaariumi arendamine kuni 10 000 eurot (sisaldab kõiki varasemaid toetusi);
- täispika mängufilmi arendamine kuni 25 000 eurot (sisaldab kõiki varasemaid toetusi);
- täispika mängufilmi tootmine kuni 200 000 eurot (sisaldab kõiki varasemaid toetusi);
- täispika dokumentaalfilmi arendamine kuni 7500 eurot;
- täispika dokumentaalfilmi tootmine kuni 50 000 eurot (sisaldab kõiki varasemaid toetusi);
- pooletunnise dokumentaalfilmi tootmine (sh arendus) kuni 15 000 eurot;
- lühimängufilmi tootmine (sh arendus) kuni 40 000 eurot;
- animafilmi tootmine (sh arendus) kuni 4000 eurot minuti kohta, kuid kogutoetusena mitte rohkem kui 150 000 eurot.

Vähemuskaastootmise puhul on toetuse suurus kuni pool maksimummäärast. Aastal 2020 jagas KULKA audiovisuaalvaldkonnale toetusi ligikaudu 2 miljoni euro ulatuses.¹³⁰

Filmide tootmist ja järeltootmist toetab teiste seas ka **Film Estonia**¹³¹ tagasimakseprogramm (maailmas üsna levinud *cash-rebate* süsteem), mis pakub soodustusi siin tootvatele välisfilmidele. Toetusena makstakse tagasi kuni 30 protsenti Eesti tootmisetapi abikõlblikest kulutustest ning toetuse suurus sõltub muuhulgas ka Eesti loominguulise personali kaasamisest filmiprojektis. 2022. aastal oli programmi maht kokku 5,4 miljonit eurot. Film Estonia enda tagasimakseprogrammi majanduslike mõjude analüüsi raport 2021 aasta kohta näitas suurt tasuvust ka üldmajanduslikus võtmes: iga Film Estoniasse investeeritud euro toob tagasi viis eurot.¹³²

Filmide tootmist ja järeltootmist (vahel ka teisi filmindusega seotud tegevusi) rahastavad Eestis erinevad **filmifondid**:

- Tartu Filmifond¹³³, mille maht on 150 000 eurot aastas ning toetussumma ühele filmiprojektile on kuni 30% Tartumaal tehtud abikõlblikest kuludest;
- Viru Filmifond¹³⁴, mille maht on 200 000 eurot aastas ning kaasrahastus ühele filmiprojektile on kuni 40% Ida-Virumaal tehtud abikõlblikest kuludest;

¹²⁹ KULKA. Audiovisuaalse kunsti sihtkapitali raha jagamise kord

[<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/audiovisuaalne-kunst/raha-jagamise-kord>]

¹³⁰ KULKA eraldatud preemiad, stipendiumid ja toetused (otsused lepingu sõlmimiseks) sihtkapitalide ja programmide lõikes (ilma spordivaldkonnata) 2014.–2020. aastatel.

Michelson, A., Nuiamäe, M., Kendrali, E., Ester, J., Murasov, M., Haaristo, H.-S., Mägi, E., Siimsen, I. (2021). Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 lõpphindamine. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

¹³¹ *Film Estonia (alates 2016) on väliskapitalil tugineva filmi- ja seriaalitootmise toetamise pilootprojekt. Toetuskava rahastab Kultuuriministeerium ning haldab Eesti Filmi Instituut (EFI).* [<https://www.kul.ee/kunstimid-ja-loomemajandus/audiovisuaalvaldkond/filmide-toetuskava-film-estonia>]

¹³² Film Estonia tagasimakseprogrammi majanduslike mõjude analüüsi raport 2021

[<https://kultuur.err.ee/1608713971/raport-iga-film-estoniasse-investeeritud-euro-toob-eesti-majandusse-tagasi-viis-eurot>]

¹³³ Tartu Filmifond [<https://www.tartufilmfund.ee/et/filmifond>]

¹³⁴ Viru Filmifond [<https://www.vff.ee/>]

- Saarte Filmifond¹³⁵, mille maht aastal 2023. on 28 705 eurot ning kaasrahastatakse Saare- ja Hiiu maakonnas tehtud abikõlbulikke kulusid.
- erarahastusel põhinev Tallifornia Film Fund¹³⁶, Tallifornia keskendub lisaks ka tootmisele ja levile, aastas plaanitakse rahastada 3–5 filmiprojekti, ühe projekti kohta 50 000–200 000 eurot.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Rahastamise mitmekülguse tõttu on tihti keeruline määratleda just seda osa rahastusest, mis läheb loovisikute töötasudeks. Toetused on tihti küll etapiviisilised ja tihti eristatakse nt arendust, stsenaariumi kirjutamist jms, kuid filmiprojekti läbiva tasustamise osa varieerub. Samuti tekivad rahastamises (ja ka tasustamises) lüngad. Suur osa audiovisuaalkunsti esindajatest ei tee ainult filme, vaid ka seriaale, saateid või reklaame, mis on rohkem eraturul põhinevad.

„Kuidas finantseeritakse neid autoreid filmiprojekti sees - sellele on võimatu vastata. See on väga keeruline maastik. Stsenaariumi arendust finantseerib KULKA ja EFI. Filmi arendust rahastatakse KULKA ja EFI poolt, lisandub tootja omanikus ja ka meediafond, mis tuleb Euroopast. Sealt edasi läheb väga keeruliseks.“

Eesti Näitlejate Liit on hea praktikana toonud välja oma liikmete lähtetasud (bruto) töötamiseks filmis aastal 2023:¹³⁷

- Võttepäev (kuni 10 tundi): 300 eurot
- Ületunnid (alates 10ndast tunnist):
  - Esimene tund (11. tund): 45 eurot
  - Iga järgnev tund (alates 12ndast tunnist): 60 eurot
- Proovipäev (kuni 10 tundi): 150 eurot

On olemas erinevaid võimalusi toetusteks (nt vabakutselise loovisiku loometoetus) ja stipendiumiteks, mis ei ole enamasti küll suured, kuid võivad pakkuda täiendavat lississetulekut. Erinevaid stipendiume eraldavad näiteks:

- Eesti Kinoliit¹³⁸ vastavalt loovisikute ja loomeliitude seaduses sätestatud stipendiumide maksmise korrale. Aastal 2020 oli 7 stipendiaati, kellele eraldati summasid vahemikus 100–2500 eurot. Stipendiumite maksmine oli võimalik, kui LLS alusel makstava loometoetuse vahenditest jääb selleks raha üle, mida COVID-19 pandeemia (2020 – 2022) ajal juhtunud.
- KULKA stipendiumivoorudes on eraldised (stipendiumid, preemiad, elutöötoetused jne) audiovisuaalse kunsti valdkonna esindajatele (nt õppetipendium, ühekordne loomingu stipendium, ühekordne elutöötoetus jne). Preemia või toetus eraldatakse füüsilisele või juriidilisele isikule. Elutöö- ja loometöötoetused ning stipendiumi võib eraldada üksnes füüsilisele isikule.¹³⁹
- Eesti Rahvuskultuuri Fond ja selle allfondid¹⁴⁰:
  - Ene ja Tõnis Kase fond - toetab stipendiumiga täispika mängufilmi režissööri.

---

¹³⁵ Saarte Filmifond [<https://minusaaremaa.ee/projektid/saarte-filmifond>]

¹³⁶ Tallifornia Film Fund [<http://tallifornia.com>]

¹³⁷ Eesti Näitlejate Liidu liikmete lähtetasud töötamiseks filmis aastal 2023 [<https://www.enliit.ee/film>]

¹³⁸ Eesti Kinoliit. Eraldatud stipendiumid [<https://kinoliit.ee/eraldatud-stipendiumid>]

¹³⁹ KULKA. Audiovisuaalse kunsti sihtkapitali raha jagamise kord [<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/audiovisuaalne-kunst/raha-jagamise-kord>]

¹⁴⁰ Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondid [<https://www.erkf.ee/allfondid>]

- Liina Kirdi mälestusfond - toetab noori filmitegijaid.
- Rain Lõhmuse fond - toetab noori talente.
- Rein Marani fond - toetab Eesti põlisloodust jäädvustavat filmiloojat.

SISSETULEKUD

Filmi valdkonnas tegutsevad küsitlusele vastanud loovisikud saavad oma **loometööst kogutulu** keskmiselt 1160 eurot kuus ning tasu on valdkonna sees pigem keskmiselt varieeruv (mediaan 950 eurot). Valdkonnasiseselt olid suuremad tulud filmikunstnikel (1600 eurot), seevastu režissööride ning stsenaaristide loometöö keskmine sissetulek jäi valdkonna keskmisele mõnevõrra alla (mõlemal 800 eurot).

Kokku moodustas loometöö tasu 74% filminduses tegutsejate kõikidest sissetulekutest (vs. 67% kõikide loovisikute keskmine), mis tähendaks keskmist kogutulu 1560 eurot. Erisused ilmsid rollipõhiselt – kui filmikunstnikel moodustas tasu 78%, siis režissööridel ja stsenaaristidel 67% ning filmivaldkonna näitlejatel vaid 43% nende kõikidest tuludest. Iga kolmas (35%) filminduses tegutseja sai tasu ainult loometööst, mis on sarnane kõikide valdkondade keskmisele. Kõige väiksem osakaal oli operaatoritel (14%).

„Tavaliselt on filmiga kuidagi seotud kõrvaltöö. Neid inimesi, kes ainult režissööri ametiga ära elavad, on väike hulk, aga on.“¹⁴¹

Loometöö eest saavad filmivaldkonna loovisikut tasu keskmiselt seitse kuud aastas ja vaid iga viies (21%) sai seda kõigil 12 kuul. See on valdkondade peale kõige madalam tulemus ning jääb alla ka kunstile. Kui keskmine loometöö tasu poolest ületab valdkond mõneti teisi (1160€ vs. 960€ kõikide valdkondade keskmine), siis tasu osakaalu poolest kogutuludest esindatakse pigem loometöötajate keskmist ning tasu saamise kuude poolest aastas on filmi valdkonna loovisikud koos kunstnike ja kirjanikega viimased.

Kui vaadata kõiki võimalikke EMTAK valdkondi, töötavad ametikoha (ISCO) põhjal filmindusega seotud loovisikud enim kinofilmide ja telesaadete tootmises (30%), televisiooniteenustes (22%) ja lavakunstis (12%).

Töötamise registri põhjal on ISCO 2654 ja 2655 ametikohaga filminduse loovisikute keskmine kogusissetulek 2022. aasta oktoobri seisuga 1490 eurot kuus, mida said 845 loovisikut. Kitsalt ainult filminduse valdkonna seotud positsioonil töötas 248 inimest kogutuluga 1240 eurot. Rollide võrdluses on 200 eurot suurem kogutulu režissööridel, stsenaaristidel kui näitlejatel. Tähelepanu väärt on, et loovisikute sissetulek on 300 eurot väiksem, kui vaadata töötamist samas rollis, aga

kitsalt vaid filmindusega seotud valdkondades (EMTAK 5911 ja 5912). Sama tendents on levinud ka mitmetes teistes loomevaldkondades.

Kogutulu suurim osa on palgatulu. Muudest tululiikidest on levinumad mõne võlaõigusliku lepingu alusel saadud tulu (selle saamisel keskmiselt ligi 600 eurot) või intressitulu. Viimase osakaal loovisiku kogutulul jääb siiski marginaalseks. Palgatöö tegijatest 86% töötab täiskoormusega.

Valdkonna ettevõtete omanike tulud loomeettevõttest on selgelt varieeruvamad kui nende füüsilise isiku tulud. Kui keskmine dividenditulude suurus aastas oli nende saamisel 36 000 eurot ehk kuus 3000 eurot, siis tulude mediaan on 12 000 eurot (1000 eurot kuus). Dividende said registri põhjal 127 filmivaldkonna autorina tegutsevat loovisikut.

---

¹⁴¹ Sarnaseid väiteid tehti fookusgruppides ka stsenaaristide kohta.

Loovisikute endi hinnangul võivad hetkel loometöö tasu erinevalt teistest valdkondadest enam suurendada piletitulu ja ületunnitöö. Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas selle saamisel keskmiselt 2300 eurot (suurem vaid kirjanduses) ja selle osatähtsus tuludest oli ootuspäraselt valdkondlikult teistest suurem.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Filmi valdkonna loovisikutel on teiste loovisikutega võrreldes suuremad lüngad sotsiaalkaitstes. Kehtiv ravikindlustus on küsitluse hetkel 87%-l, ent viimase aasta jooksul on kõigist loovisikutest katkestusi olnud 38%-l, mis on kõikide valdkondade peale suurim tulemus. Tööd on otsinud 71%, mis on samuti suurim osakaal töötajaid.

Küsitlusele vastanutest tegutseb filmivaldkonnas ettevõtjana 89%, mis jääb alla vaid disainile ning ületab teiste loometöötajate keskmist (79%). Neist 62% maksab ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis ületab samuti teisi loomealasid. 67% sõnul on kogu nende tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on lähedane kõikide loovisikute keskmisele hinnangule (69%).

Filminduse loovisikute sotsiaalsete garantiide lüngad on otseselt seotud tasustamise sagedusega, mis on valdkonna suurim probleem.

Ehkki loovisikute sissetulekute suurus, kirjalike lepingute osakaal lepingute osakaal ja maksude tasumine on sarnased teiste loomealade keskmisele, mõjutab sotsiaalkaitset ennekõike fakt, et keskmiselt viiel kuul aastas sissetulek loometulust puudub.

Töötasu saadakse kas oma ettevõtte alt arveid esitades (75%) või töötades töölepinguga oma ettevõtte all (52%). Viimane osakaal on filminduses valdkondade peale suurim. Teistest loomealadest rohkem esineb autorilepingu alusel töötamist (18% vs. 11%), vähem töötatakse töölepingu alusel teises ettevõttes (11% vs. 21%) või töövõtulepinguga (samuti 17% vs. 21%). Lepingud on 74% juhtudest kirjalikud (vs. 77% kõikide valdkondade keskmine) ja kõigist valdkondadest enam ka peamiselt tähtajalised (78% vs. 71% kõik vastajad).

Tasustamise lepinguvormid sõltuvad fookusrühmade esindajate sõnul projekti suurusest, kaasatud osapooltest ja isegi osapoolte vanustest. Nii on stsenaaristide puhul enamasti levinud kahte tüüpi lepingud, millest esimene on stsenaaristi kui eraisiku ning tellija vaheline litsentsileping. Sellises vormis saab stsenaarist honorari töö eest, millest arvestatakse maha tulumaks, kuid millega ei kaasne haigekassa. Levinum on osühingu loomine, millisel juhul teeb autor lepingu enda osühinguga autoriõiguste üle, kes omakorda teeb lepingu mõne tootmisfirmaga, mille põhjal makstakse tasu. Nii saab stsenaarist tasu ära jagada ning endale palka maksta OÜ kaudu ühe makse asemel hajutatult pikema perioodi peale, mis tagab stabiilsust ning sotsiaalseid garantiisid. Fookusrühmades osalenute sõnul on eraisiku honorari leping populaarsem noorte seas, kelle töömahud on väiksemad ja kellele on sotsiaalkaitse asemel olulisem hetkel kättesaadava raha suurem hulk.

Valdkonna esindajate hinnangul on stsenaaristide tasustamine viimaste aastate jooksul paranenud nii mahtude kui ka stabiilsuse osas. Tekkinud on etapiviisilised toetused, mis aitavad erinevatel kirjutamisetappidel säilitada sissetulekut ja võimaldavad ka pikemate stsenaariumite kirjutamist. Režissööride tasustamise praktika on stsenaaristidega sarnane. Siiski on režissööride tööaeg ühe projektiga pikem ning tasude suurus – mis on küsitluse põhjal stsenaaristidega võrdne – suhestatuna tehtud töösse on valdkonna esindajate hinnangul väiksem.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

- **Loomeprotsessi pikkus ja vabakutselisus.** Filmi valdkonna loovisikute probleemid sobivad iseloomustama kogu vabakutselisusega seotud probleeme. Filmi näol on tegemist pika töö tulemusel valmiva loometööga, kus tasustamine toimub tihti ebaregulaarselt või üksikute suurte väljamaksetena. Just filmindusega seotud loovisikud saavad oma loometöö eest tasu keskmiselt 7 kuud aastas, mis on kõigist uuringus käsitletud valdkondadest väikseim näitaja. Ainult filmindusest

tasu saavate loovisikute osakaal on marginaalne. Samal ajal on valdkondlikult suurim nii lünlüklüklü ravikindlustusega või tööd otsivate filmi valdkonna esindajate osa.

- **Kollektiivne töö, mille riski kannavad üksikud võtmeisikud.** Ehkki filmi valdkond liigitub vastajate endi hinnangul pigem kollektiivse kui individuaalsuse poole, tuuakse nii küsitluses kui ka fookusrühmades valdkonna võtmerollides esile peamiselt režissööre, ent ka stsenaariste. Nii on režissöörid ühena vähestest seotud filmitoote pika loomeprotsessiga projektitaotluse algusest kogu protsessi lõpuni, kandes seejuures sagedaselt riski nii toote rahastamise, osalejate kaasamise kui toote sisulise valmimise eest. Samas jääb režissööri keskmine loometööst saadav tasu valdkonna keskmisele isegi alla. Tasu saadakse vaid kuuel kuul aastas ja ravikindlustuses on katkestusi olnud igal teisel. Mõlemad osakaalud on samuti halvemad valdkonna üldisest tasemest.
- **Riikliku rahastamise ja toetuste suur osatähtsus, etapiviisiline rahastamine.** Eestis tugineb filmide rahastamine eelkõige riiklikule rahastamisele, mõneti vähem on levinud rahvusvahelised rahastusallikad ning oluliselt vähem erarahastus mitte-omaosaluse vormis. Viimasel ajal on sazenemas etapiviisiline rahastamine.
- **Projektipõhisus ja ressursimahukad projektid.** Kuigi projektipõhisus kehtib sisuliselt kõigi valdkondade puhul, iseloomustab filmindust eelkõige protsessi suurem pikkus ja eri rahastusallikate kaasamine. Nii võivad abikõlbulikud tegevused rahastusallikast sõltuvalt sama projekti sees erineda. Samal ajal iseloomustab filmindust ka ettevalmistavate tegevust suur osakaal protsessi juures. Kuna enamus taotlusi siiski rahastust ei saa, on sagedane oht, et tehtud mahukas eeltöö jääb rahaliselt tasustamata.
- **Rendilepingud kinodega.** Levitamise etapis teevad suuremad kinod tihti tootjaga rendilepingu, mis ei ole Autoriõiguse seadusega reguleeritud ja võimaldab autoritasusid ega muid piletitulust tulenevaid eraldi mitte maksta.

2.5. KLASSIKALINE MUUSIKA

MÄÄRATLUS

Autoriõiguse seaduse¹⁴² põhjal tekib autoriõigus muusikateostele, mis on kas tekstiga ja ilma tekstita. Laulusõnad on autoriõigusega kaitstud juhul, kui need on originaalsed.¹⁴³ Ka teose esitajal tekivad teose esituse (interpretatsiooni) suhtes isiklikud ja varalised õigused. Teose esitajaks Autoriõiguse seaduse tähenduses loetakse „näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel“.¹⁴⁴

Eesti Muusika Infokeskus¹⁴⁵ (EMIC) kirjeldab olulisemaid loomingulisi rolle nii klassikalises kui nüüdismuusikas: interpreetid, heliloojad (sh kooriheliloojad), dirigendid, kammermuusikud, solistid, kontsertmeistrid, koorilauljad ja koorijuhid. Tegutsetakse nii kollektiivides (orkestrid, koorid, ansamblid) kui ka iseseisvalt (soolointerpreetid, heliloojad, kammermuusikud jne). Allolev tabel annab näitliku ülevaate, kuidas ja mille alusel võivad erinevad rollid jaotuda.

TABEL 7. INDIVIDUAALSED JA KOLLEKTIIVSED INTERPRETATSIOONI JA MUUSIKATEOSE AUTORID, JAOTUS

	MUUSIKATEOSE AUTOR	INTERPRETATSIOONI AUTOR
INDIVIDUAALNE	helilooja, koorihelilooja, muusikateose sõnade autor	soolointerpreet, vokaalsolist, kammermuusik
KOLLEKTIIVNE	**	interpreet*, kammermuusik*, vokalist*, dirigent, kontsertmeister, koorilaulja, koorijuht, **

Tabel on näitlik ja esinevad kattuvused toodud näidete vahel (kammermuusik on interpreet jne).

* Juhul, kui on mitu esitajat. ** Kollektiivsed võivad olla ka erinevad ajutised koostöövormid.

Allikas: autorite koostatud.

Peamine klassikalise muusika valdkonna tunnustatud loomeliit on Eesti Heliloojate Liit¹⁴⁶, seotud on ka Eesti Interpreetide Liit¹⁴⁷ ja Eesti Esitajate Liit.^{148 149} Valdkondlike liite ja ühinguid on veelgi, nt Eesti Sümfooniaorkestrite Liit¹⁵⁰, Eesti Muusikanõukogu (liikmeteks Eestis tegutsevad muusikainstitutsioonid) jpm.

Klassikalises muusikas eristuvad individuaalsed ja kollektiivsed rollid. Eristatakse ka muusikateose ja interpretatsiooni autorit. Kõige üldisem ja levinum tunnetuslik jaotus on: interpreet ja helilooja.

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi muusikaga seotud loometöötajad¹⁵¹ kelle tööandja põhitegevusala on muusikaga seotud loomemajandusvaldkond¹⁵² või (2) kes tegutsevad omaenda klassikalise muusikaga seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu

¹⁴² AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

¹⁴³ Lepik, G. Teose originaalsus Eesti ja Euroopa autoriõiguses. Juridica 2015/9.

¹⁴⁴ AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

¹⁴⁵ Eesti Muusika Infokeskus. Klassikaline ja nüüdismuusika [<https://www.emic.ee/klassikaline-ja-nuudismuusika>]

¹⁴⁶ Eesti Heliloojate Liit [<https://www.helilooja.ee>]

¹⁴⁷ Liikmed 2022 mai seisuga. Eesti Interpreetide Liit [<https://interpreet.ee/>]

¹⁴⁸ Eesti Esitajate Liit [<http://www.eel.ee/et/esitajad/>]

¹⁴⁹ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

¹⁵⁰ Eesti Sümfooniaorkestrite Liit [<https://www.orkestrid.ee/>]

¹⁵¹ ISCO 2652 - muusikud, lauljad ja heliloojad: nt muusikajuht; helilooja; muusik; repetiitor.

¹⁵² EMTAK 5920 – helisalvestiste ja muusika kirjastamine; 90012 – kontsertide lavastamine ja esitamine, muusikaline loometegevus

registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid muusika valdkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus-, abi- või järeltegevusega (tehniline seade, lindistamine, õpetamine jne) seotud inimesi.

Praktikas on registriandmetes märgitud klassikalistele muusikutele vastava ametikohaga klassifikatsioon (ISCO 2652) liiga ebatäpne („*muusikud, lauljad ja heliloojad: nt muusikajuht; helilooja; muusik; repetiitor*“), et oleks võimalik anda usaldusväärne pilt muusikute sissetulekutest või täpsest arvust. Klassifikaatorite ebatäpsust ning süsteemi mittevastavust muusika- ja kultuurivaldkonna reaalsele tegevusaladele on kinnitanud ka EKI igas loomemajanduse kaardistuse aruandes¹⁵³. See ei tähenda, et klassikalisi muusikuid on tegelikkuses vähe, vaid et nende tegutsemine registris on segamini kogu muusikavaldkonna esindajatega või kajastub registris mõne teise ametikoha koodi all, mille jaotust ei ole võimalik uuringu käigus tuvastada.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele Eesti Esitajate Liidu, MTÜ Eesti Heliloojate Liidu, MTÜ Eesti Interpreetide Liidu, Eesti Autorite Ühingu ja Music Estonia liikmetele, Viljandi Kultuuriakadeemiale ning kõigile EMTAKi põhjal klassikalise muusikaga põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 672 muusikaga seotud loovisikut, kes teenisid selles kuus mõnda tulu. Tulu saavate muusikute arv on üle viimaste paari aasta olnud väikeses tõusutrendis. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud uuringus vaadeldavate muusika tegevusaladega, oli 367.

Registriandmed ei võimalda öelda tegelikku täpset klassikalises muusikas tegutsevate loovisikute arvu. MTÜ Eesti Heliloojate Liitu kuulub 124 liiget. Kuna loomeliitu kuuluvus on valdkonnas küsitluse ja intervjuude põhjal valdkonnas väga kõrge (vt ka edasised tulemused), võib ka heliloojate hinnanguline arv olla loomeliidu liikmetele lähedane. Sarnast lähenemist võib rakendada ka interpreetidele. Proportsioon interpreetide ja heliloojate vahel on nii küsitlusele vastanute kui ka vastavate liitude liikmete arvu vahel ligikaudu 2,5:1. Seega hindame interpreetide ligikaudseks arvuks uuringus 300 inimest. Teised ülalnimetatud loomeliidud on vähem klassikalise muusika spetsiifilised ja analoogseid hinnanguid teha ei võimalda.

Klassikalise muusika valdkonnast vastas küsitlusele 82 loovisikut, kelle seas oli levinuim roll interpreet (46 inimest). Vastanud heliloojaid oli 20 ehk hinnanguliselt on esindatud iga viies helilooja. Fookusrühmades osales neli valdkonna esindajat. Valdkonna loovisikud on keskmiselt 44 aastat vanad, mehi on 56% ning Harjumaal elab rahvastikuregistri järgi 67% klassikalise muusika esindajatest. Sarnane sotsiaal-demograafiline profiil on ka küsitlusele vastajate seas, kus on mõnevõrra alaesindatud Harjumaa vastajad.

Klassikalises muusikas on loomevaldkondade kõige kõrgem magistrikraadiga tegutsevate osakaal (68%) ja doktorikraadiga esitajate osakaal (14% vs. 4% kõikide valdkondade keskmise) ning haridus on humanitaaria ja kunstide valdkonnas (93%).

Ametiühingusse kuuluvad 22% muusikutest, mis on suurem osakaal kõikidest teistest valdkondadest v.a etenduskunstnikud. 84% klassikalisi muusikuid on loomeliidu liikmed, mis on koos arhitektidega samuti valdkondade peale suurim loomeliitusesse kuuluvus.

Klassikalised muusikud tegutsevad kõigi uuringus keskmise valdkondade peale kõige vähem mõnes teises loomevaldkonnas (30%), enim teevad klassikalised muusikud seda rütmimuusikas. Ka klassikaline muusika ise on samuti sagedaseim kõrvaleriala just rütmimuusikutele (11%).

¹⁵³ Music Estonia. Eesti ühiskonna kulutused muusikale 2018–2020 [https://admin.musicestonia.eu/wp-content/uploads/2022/01/MusicEstonia_Est_Yhisk_Kulutused_Muusikale_speads_II.pdf]

TEOSE LOOMISE JA LEVITAMISE PROTSESS ÜLDISELT

Teose loomise ja levitamise protsessis eristame muusikateose, individuaalse interpretatsiooni ning kollektiivse interpretatsiooni autoreid. Viimased kaks peavad oma tegevuses arvesse võtma muusikateose autori autoriõiguseid. Esitajate kollektiivid jagunevad suuremateks (nt orkestrid) ja väiksemateks (nt duo, trio, kvartett). Siin alapeatükis toodud järeldused tuginevad fookusgrupi intervjuudele, valdkonnas tegutsejate tehtud kirjalikele pöördumistele ning küsitluse avatud vastuste tulemuste sünteesile.

Muusikateose autor (nt helilooja või libretist) tegutseb nii füüsilise kui ka juriidilise isikuna ning teeb loometööd tavaliselt individuaalselt, harvem mõne ajutise koostööprojekti raames. Nagu ka eespool toodud, siis tegemist on põhjalikku erialast ettevalmistust ning spetsiifilisi teadmisi ja oskusi nõudva tegevusega. Küsitluses hindasid heliloojad¹⁵⁴ oma loomeprotsessi teistest valdkonna esindajatest pikemaks. Eelduslikult on igal muusikateose autoril loomeprotsessi osas oma isikupärane lähenemine. Koos loominguga valmib sageli ka nägemus esitusest ja sellest lähtuvalt saab muusikateose autor pöörduda esitaja(te) poole – seda juhul, kui tegemist ei ole juba tellimustööga.

Individuaalselt tegutsevatel interpreetidel ja väiksematel kollektiividel (nt duo, trio, kvartett) on tihti lepingud või koostööprojektid erinevate suuremate kollektiividega. Need on enamasti ajutised ning valdavalt nähakse end siiski eraldiseisva turuosalisena. Ollakse nii füüsilised kui juriidilised isikud. Tegeletakse peamiselt kontsertidel jt üritustel esinemisega, kuid antakse välja ka albumeid või lugusid. Viimased ei ole tavaliselt müügi poolest võrreldavad rütmimuusika valdkonna teostega, kuid on ka erandeid.

Võrreldes suuremate kollektiividega on individuaalselt tegutsevate interpreetide ja väiksemate kollektiivide tegevus paindlikum ja siseturul võimalust rohkem, kuid puudub püsiv riiklik rahastus ja algajatel interpreetidel on keeruline ilma suurema kollektiivita vajalikku tuntust saavutada - seda eriti rahvusvahelisel tasandil. Esinemiseks valmistumine, harjutamine ja uute lugude õppimine võib fookusgrupis osalenute sõnul aega võtta kuid, teisalt ei saa enamasti sama esitust sarnases piirkonnas enam korrata. See kehtib ka suuremate kollektiivide liikmete kohta.

Suuremad esitajate kollektiivid tegutsevad valdavalt juriidiliste isikutena (**institutsionaalselt**) ning neist esinduslikumad saavad lisaks tegevustuludele ka riiklikku püsitoetust (vt allpool). Piletitulu osakaal ei ole suur nii üldises eelarves kui ka keskmise valdkonna loovisiku tulude lõikes. Muus osas on tegevused sarnased soolointerpreetidele, kuid suuremad kollektiivid tegutsevad sagedasti mastaapsemalt – nende projektid on (tihti, kuid sõltuvalt rollist mitte alati) suuremad, ressursikulukamad ja rahvusvahelisemad.

Interpreetide puhul on oluline koostöö erinevate agentide, kontserdikorraldajate ja turundusagentuuridega. Vahest vastutab turunduse eest kontserdikorraldaja, kuid sageli on vaja ka loovisikul või agendil ise panustada ja/või näiteks sponsoreid otsida. Agentuurid ei ole siin sellisel kujul toimunud nagu näiteks rütmimuusika puhul ja suur osa vastutusest lasub interpreetidel endil.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Klassikalise muusika valdkonna loovisikute hinnangul on nende töö pigem **individuaalne** (43%) kui kollektiivne (32%) ning **võrdselt objekti- ja protsessikeskne**. Kui valdavalt jäävad valdkonna autorite hinnangud skaalade keskele, siis individuaalsete rollidena eristuvad teistest eelkõige heliloojad, kes tunnetavad oma loomingut pigem individuaalsena ning dirigendid, kelle jaoks on loometöö fookuses just objekt ja mitte protsess.

---

¹⁵⁴ Küsitluses 20 heliloojast vastajat, nii et kuigi esinevad väga laiad usalduspiirid, erisus oli siiski märgatav.

Kui teatav erialane ettevalmistus on nõutav igal loomealal professionaalina tegutsemiseks, siis klassikalisi muusikuid eristab kõige **põhjalikum erialane ettevalmistus valdkonnas tegutsemiseks** – 98% sõnul nõuab loovisikuna alustamine põhjalikku või väga põhjalikku erialast ettevalmistust. Pikka erialast ettevalmistust iseloomustab muusikute haridustaust, kui kõige suurem on nii erialase magistri- kui ka doktorikraadiga loovisikute osakaal. Teisisõnu on aastatepikkune erialane ettevalmistus tarvilik eeldus valdkonnas tegutsemiseks, turule sisenemine nõuab mitmetest teistest loomealadest pikemat protsessi ning suurema lävendi ületamist.

Klassikalisi muusikuid teistest loomevaldkondade loovisikutest enim eristavad tunnused on väga pikk erialane ettevalmistus ning loovisiku otsest kohalolu nõude loomingu tarbimine.

Publikuni jõudmiseks vajab klassikalise muusika esitus enamasti loovisikute vahetut kohalolu. Nii tunnetab 75% klassikalistest muusikutest, mis on kaks korda rohkem kõikidest teistest loovisikutest. See viitab avalike esituste (kontserdid jm) suurele osatähtsusele loometegevuses, võrreldes näiteks plaadimüügi, platvormi- või muu tuluga. Kohalolu kehtib ka rahvusvahelise turu kohta, mida tajutakse klassikalises muusikas kättesaadavama sihi ja võimaliku väljundina kui teistel loomealadel. Küsitlusele vastanud 55% klassikalistest muusikutest nõustub, et nende valdkonnas on **rahvusvaheliselt** lihtne tegutseda. Teistest enam tunnetavad seda heliloojad ja dirigendid. Sama arvas vähem kui iga kolmas muu valdkonna loovisik. **Eesti turgu** hindab piisavalt suureks iga neljas klassikaline muusik (24%), mis on teiste loomealadega võrdluses vähem.

Klassikalistest muusikutest 60% tunnetab oma loometöös **konkurentsi loovisikute vahel** ja 30% ettevõtete vahel. Kui esimene hinnang on sarnane kõikide teiste valdkondadega, siis ettevõtete vahelist konkurentsi tunnetatakse vähem ainult kunstis.

„Meie (Eesti interpreetid – toim.) tipud üldjuhul õpetavad või töötavad orkestris ja siis on mõned üksikud vabakutselised.“

Hüpotees, et heliloojate loometöö sarnaneb olemuselt rohkem näiteks kirjanike tegevusele (individuaalne, pikaajaline, objektipõhine), leidis küll teataval määral kinnitust fookusgruppides, kuid küsitlusandmete vähesuse ja registriandmete ebatäpsuse põhjal seda lõplikult kinnitada ei saa. Erinevused võivad seisneda ka selles, et heliloojate tegevus vajab rohkem erialast ettevalmistust ja pühendumist loometööle.

Valdkonnas töö leidmine

Eesti turgu tunnetatakse väiksena. Valdkonda sisenemine nõuab pikka ettevalmistust, samas on püsiva erialase töö leidmine Eestis keeruline ning lisatööd otsitakse palju.

Lahendust nähakse valdkondadest enim rahvusvahelisel turul tegutsemise võimaluses, ent seda pigem suurte kollektiivide osana.

Küsitluses leidis 77%, et valdkonnas töö leidmine on keeruline, mis on sarnane teiste valdkondade keskmisele (75%). Mitte ükski küsitlusele vastanud klassikaline muusik ei tunnetanud, et erialase töö leidmine on pigem lihtne (vs. 7% kõikide keskmine). Samuti nõustuvad sarnaselt teistele valdkondadele vaid väga üksikud klassikalises muusikas tegutsejad (3% vs. 7%), et nende loomealal on loovisikutele palju täiskohaga töökohti. Samal ajal on klassikalises muusikas uuringusse kaasatud loomealade peale kõige vähem – ent muu tööturu mõttes siiski palju – vabakutselisust, millele viitab nii küsitlusuuring kui ka fookusrühmade tulemused. Eelkõige iseloomustab vabakutselisus heliloojaid ning soliste.

Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 59% klassikalistest muusikutest, mis on loomealade võrdluses pigem suur näitaja. Valdkonna sees on töötamise sagedus pigem ühtlaselt kõrge nii heliloojatel, interpreetidel,

lauljatel kui ka dirigentidel. Oma ettevõtte alt tegutseb seejuures iga teine, mis on loomealade peale madalaim tulemus.

MUUSIKA VALDKONNA RAHASTAMINE ÜLEÜLDISELT (KLASSIKALINE JA RÜTMIMUUSIKA)

Helikunsti rahastamisel ning ka statistika tegemisel tihtipeale ei eristata klassikalist ja rütmimuusikat, mistõttu käsitleb see alapeatükk mõlema alavaldkonna rahastamise peamisi allikaid koos. Eestis kulutati aastal 2020 muusikale hinnanguliselt 51 miljonit eurot. Summa jagunes avaliku sektori, ettevõtete ja eratarbijate vahel, millest enamiku moodustas eratarbija 24 miljoni euroga. Avaliku sektori kulutused (sh toetused) moodustasid ligi 23 miljonit eurot ning eraettevõtted ligi 4 miljonit eurot.¹⁵⁵ Avaliku sektori kulutused olid valdavalt toetused (tabelis olevale lisandub veel 3,6 miljonit eurot 2020. aasta kriisiabi), ettevõtlus- jm erasektori panustas toetustena 3% oma kogukulutustest (muu oli tarbimine) ning eratarbijad valdkonda toetuste kujul teadaolevalt ei panustanud.

TABEL 8. 2020. AASTA KULUTUSED MUUSIKALE TARBIJAGRUPPIDE/ TOETUSTE JA ALLIKATE LÕIKES, EURODES

	AVALIK SEKTOR	ETTEVÕTLUS- JM ERASEKTOR	ERATARBIJAD	KOKKU
Kulutused kontsertidele ning sellega seonduvatele tegevustele ¹⁵⁶	1 695 994	37 750	11 970 336	13 704 080
Kulutused salvestatud muusikale ¹⁵⁷	69 100	715 865	12 472 727	13 257 692
Kulutused muusikateoste kasutamisele ¹⁵⁸	N/A	2 757 431	0	2 757 431
Kulutused esitajatasudele, loovtööle ning loometoetustele	2 235 268	604 756	N/A	2 840 024
Kulutused tegevus- ja muudele toetustele	18 782 585	41 800	0	18 824 384
Kokku: kulutused muusikale Eestis	22 782 947	4 157 602	24 443 063	51 383 611

Allikas: autorite koostatud Music Estonia (2021)¹⁵⁹ analüüsi põhjal.

Tabelis toodud kulutused esitajatasudele, loovtööle ning loometoetustele on:¹⁶⁰

- esitajatasud:
  - salvestised mängivad raadios või teles;
  - salvestatud muusika mängib taustaks restoranis, kohvikus, kaupluses või mujal;

¹⁵⁵ Music Estonia. 2021. [[https://admin.musicestonia.eu/wp-content/uploads/2022/01/MusicEstonia_Est_Yhisk_Kulutused_Muusikale_speads_II.pdf]]

¹⁵⁶ Kontserdipileti soetamine; kontserdi korraldamine erasüdamuse raames, kuhu pileteid ei müüda; kontserdikorraldaja pakutavate muusikaga seonduvate teenuste tarbimine (nt turundusalane koostöö, müügipinna rent muusikasüdamusel vmt).

¹⁵⁷ Salvestatud muusika kuulamine digiplatvormide (eriti voogedastusteenuste) kaudu; füüsiliste albumite soetamine (CD vm); salvestiste litsentseerimine EFÜ vahendusel; salvestiste kasutamine otse fonogrammitootjalt litsentsi soetamise alusel.

¹⁵⁸ Muusikateoste kasutamine Eesti Autorite Ühingu vahendusel; muusikateoste kasutamine otse autoritelt või neid esindavatelt muusikakirjastustelt litsentsi soetamise alusel; nootide ost ja rentimine.

¹⁵⁹ Music Estonia. 2021. [[https://admin.musicestonia.eu/wp-content/uploads/2022/01/MusicEstonia_Est_Yhisk_Kulutused_Muusikale_speads_II.pdf]]

¹⁶⁰ *ibid.*

- salvestusi kasutatakse tantsu- vm trennide läbiviimiseks või kasutavad neid oma kontserttegevuses DJd, selleks salvestisi kopeerides;
- artisti tulud
  - artisti brändiga fännikauba müük;
  - artisti jälgimine erinevates sotsiaalmeedia kanalites ja muudel digiplatvormidel (sh osalustasusid makstes);
  - digivarad, koostöökampaaniad jne;
- palgalistele muusikutele ehk riiklikult rahastatud muusikakollektiividele suunatud tegevus- jm toetused;
- heliloomingu tellimused – teadaolevad toetusprogrammid, mis on eristatavalt suunatud just heliloomingu tellimuste toetamiseks – Kultuuriministeeriumi voor “Heliloomingu ja muusikaalased väljaanded” ning EAÜ toetused.

Muud toetused on:¹⁶¹

- KULKA helikunsti sihtkapitali toetused konkursside korraldamiseks, sündmustel osalemiseks, erinevad preemiad jms.
- KULKA maakondlike sihtkapitalide eraldised helikunsti valdkonda.
- Kultuuriministeeriumi toetus muusikakonkursside korraldamiseks EAÜ muud toetused.
- EASi toetused arenduskeskustele (eraldamise otsus aastapõhiselt).

Organisatsioone, kollektiive, festivale ja kontserdikorraldust toetatakse Kultuuriministeeriumi, Eesti KULKA, Eesti Rahvakultuuri Keskuse ja EASI loomemajanduse programmide kaudu.¹⁶²

Kultuuriministeerium toetab muusikafestivale ja suursündmusi (maht 440 000 eurot, 2023. aastal 528 000), muusikakollektiive ja kontserdikorraldajaid (maht 380 000 eurot, 2023. aastal 468 000), heliloomingut ja muusikaalaseid väljaandeid (maht 215 000 eurot) ning muusikakonkurse (maht 74 000 eurot). Lisaks toetatakse Kultuuriministeeriumi eelarvest kolme riigi poolt ellu kutsutud sihtasutuse aastaringset tegevust (Eesti Filharmoonia Kammerkoor, SA Eesti Riiklik Sümfooniaorkester ja SA Eesti Kontsert) ning 16 muusikavaldkonna organisatsiooni, kelle tegevus toetab Eesti muusikavaldkonna arengut nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt. Rahvusvahelisi projekte toetatakse programmist "Eesti kultuur maailmas".¹⁶³

Nagu ka teiste kultuurivaldkondade puhul, on ka muusikas oluline rahastaja Eesti KULKA.¹⁶⁴ Valdkonna sihtkapital (helikunst), ei erista klassikalist ega rütmimuusikat. KULKA helikunsti sihtkapital toetab loovisikuid, muusikakultuuri toetavaid isikuid ning ühinguid ja institutsioone, erinevate ürituste korraldamist, muusika rahvusvahelistumist ja muusika säilitamist ning täiendava põlvkonna peale kasvu. Toetuste hulgas on projektitoetused ning tegevustoetused, lisaks jagab KULKA loovisikutele stipendiume.

Projektitoetuste hulgas on muusikaürituste ja teiste sündmuste korraldamine, valdkonna sündmustel (festivalid, konverentsid, konkursid jm) osalemine, CD/DVD helikandjate salvestamine ja väljaandmine, trükiste projektid ja noodigraafika, koolitustel ja kursustel osalemine. Lisaks on KULKAst võimalik taotleda instrumentaalansambli residentuuriprogrammi raames rahastust, mille eesmärk on

Erinevad uurimismeetodid viitavad, et klassikalise muusika puhul on üldkeskmisest määramav avaliku sektori toetus ning rütmimuusika puhul on suurem eratarbijate panuse osakaal.

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Kultuuriministeerium. Muusika valdkonna rahastamine [https://www.kul.ee/muusika-valdkonna-rahastamine]

¹⁶³ Kultuuriministeerium. Muusika valdkonna rahastamine [https://www.kul.ee/muusika-valdkonna-rahastamine]

¹⁶⁴ KULKA helikunsti sihtkapital [https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/helikunst/raha-jagamise-kord]

ansamblimängu kandepinna laiendamine. Programmi pikkuseks on kaks aastat ning valiku teeb KULKA kord kahe aasta tagant.¹⁶⁵

KLASSIKALISE MUUSIKA VALDKONNA RAHASTAMINE

Lisaks eespool väljatoodud avalikule rahastamisele (toetustele), mis on enamasti rohkem klassikalisele muusikale suunatud, on selle valdkonna eripära veel suhteline institutsionaliseeritus ning riigi tegevustoetused esinduskollektiividele (riigi asutatud või riigi osalusega sihtasutused): Eesti Filharmoonia Kammerkoor (2022. aastal 1 047 703 eurot), SA Eesti Riiklik Sümfooniaorkester (3 436 267 eurot) ja SA Eesti Kontsert (4 827 218 eurot), lisaks veel 15 muusikavaldkonna organisatsiooni. Avalik-õiguslik klassikalise muusika valdkonna asutus on Rahvusoper Estonia (9 773 047 eurot).¹⁶⁶

Väiksemad interpretide kollektiivid ja individuaalsed muusikateoste autorid ja kollektiivid taotleavad fookusgruppides osalenute sõnul tihti oma tegevuseks riiklikke toetusi ja stipendiume (vt ülalpool).

„Praegu üritab iga Eestis tegutsev klassikalise muusika korraldaja taotleda raha nii helikunsti sihtkapitalist kui ka Kultuuriministeeriumi kontserdikorraldajate taotlusvoorst ja heade suhete korral ka mõnelt erasponsorilt. Pärast vältimatute kulude katmist, millest peamised on saali üür, kulutused reklaamile ning muud korralduskulud, ei pruugi sellest aga midagi järgi jääda.“

Valdkonna rahastus on loovisikute endi hinnangul mõjutatud eelkõige väikesest turust, üksiktelijate suurest osakaalust (loomealade suurim osakaal), riigi (sh KOV) rahastusest ja KULKAst. Kõige olulisemaks peetakse riigi panust ja KULKAt.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Fookusgrupis osalenute sõnul moodustab lisaks erinevatele toetustele jms-le olulise osa loovisiku sissetulekust ka kontserditel esinemine - laekuva piletitulu põhjal makstakse ka esinejate tasusid. Viimane kehtib tõenäoliselt rohkem väiksemate kollektiivide või üksikautorite kohta. Piletitulu sõltub osalejate arvust, mis omakorda sõltub saali suurusest, avalikust huvist, aga ka hooajast (nt jõuluperioodi üritused on sageli populaarsemad). Tulu teenib esmalt siiski kontserdikorraldaja, kes muuhulgas tasub ka artistile tema esinemise eest. Suuremate kollektiivide palgalistele töötajatele lisaks kutsutakse tihti esinemistele ka soliste, kelle tasustamise allikad tulevad peamiselt piletitulust.

„Väiksematel organisatsioonidel, sh maakondade kultuuriasutustel või isegi uuel Viimsi Artiumil on aga olemas eelarved eelkõige töötajate palgakuludeks ja halduskuludeks, kuid mitte arvestataval määral esinejate tasustamiseks.“

Muud teenimisvõimalused on klassikaliste muusikute puhul sageli väiksemad, sest ettevõtlus- jm erasektor ning eratarbijad panustavad klassikalisse muusikasse rütmimuusikast vähem.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ Kultuuriministeeriumi majandusteave [<https://www.kul.ee/asutus-uudised-ja-kontakt/organisatsioon/majandusteave>]

- Klassikalise valdkonna esitajatasud on fookusgrupis osalenute sõnul rütmimuusikutest väiksemad, sest nn kommertsjaamad loomingut väga ei esita. Klassikaraadio kontsertülekanded on madalalt tasustatud ja ka autoritele makstakse raadioülekannete eest madalaid tasusid.
- Väiksemad on enamasti ka nii artisti tulud kui tulud salvestistest.

„Saksa suurte orkestritel plaadistamise ajal lisandus selle pealt kuupalk, siin on need eurod või sendid, süsteemid ei ole võrreldavad.“

Kontserdikorraldajate ning muusikute ja heliloojate vahel sõlmitakse lepinguid tavaliselt pigem palgasaaja huvidest lähtuvalt. Töötasusid makstakse üldiselt valdkonnas vastavalt võimalustele palgana, kuid juhul kui summa jääb väga väikseks, kasutatakse alternatiivseid lepinguvorme.

Fookusgrupis osalenud töid välja mitmeid probleeme klassikalise muusika loovisikute tasustamises:

- Tulenevalt sellest, et valdkonnas on vähe raha, jäävad makstavad tasud väga väikesteks või makstakse neid stipendiumitena, et loovisikule jääks rohkem raha kätte. Kuigi näiliselt on summad suuremad, jäävad saamata sotsiaalsed garantiid ning ei teki tunnetuslikku efekti, et loovisik tegeleb töö, mitte hobiga (väärtustamine).
- Kontserdikorralduses makstakse välismaa esinejatele mitmeid kordi suuremaid tasusid esinemiste eest kui kohalikele autoritele. See tuleneb aga suuremast nõudlusest ning sellega kaasnevast suuremast piletitulust.
- Sageli on esinejate tasud need, mille arvelt kaetakse muude kaasnevate kulutuste tõus, eriti väiksemate kollektiivide puhul. See teeb loometöötajad peamisteks äririski kandjateks.
- Soolointerpreedina on keeruline taotleda rahastamisallikatest toetust esinejatele tasu maksmiseks.
- Eesti Kontserdil, mis on Eesti üks suurimaid kontserdikorraldajaid, läheb suurem osa riiklikust tegevustoetusest oma kontsertmajade jooksvate kulude katteks või üksikuite suurürituste korraldamise peale ning esinejate tasustamine on raskendatud.

Valdkonnas on olemas erinevaid võimalusi toetusteks (nt vabakutselise loovisiku loometoetus) ja stipendiumiteks, mis ei ole enamasti küll suured ega taga sotsiaalseid garantiisid, kuid pakuvad täiendavat lississetulekut. Erinevaid stipendiume eraldavad näiteks:

- Valdonna loomeliidud¹⁶⁷ vastavalt loovisikute ja loomeliitude seaduses sätestatud stipendiumide maksmise korrale.
- KULKA stipendiumivoorudes on eraldised (stipendiumid, preemiad, elutöötoetused jne) helikunsti valdkonna esindajatele (nt õpestipendium, ühekordne loominguline stipendium, ühekordne elutöötoetus jne). Preemia või toetus eraldatakse füüsilisele või juriidilisele isikule. Elutöö- ja loometöötoetused ning stipendiumi võib eraldada üksnes füüsilisele isikule.¹⁶⁸
- Eesti Rahvuskultuuri Fond ja selle 35 muusika valdkonna allfondi.¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ Samas, näiteks Eesti Esitajate Liit ei võtnud aastal 2022 vastu stipendiumitaotlusi, sest nende maksmiseks puuduvad vahendid - eraldatud toetus on kasutatud täies mahus loometoetuste maksmiseks.

[<http://www.eel.ee/et/esitajad/stipendiumid/>]

¹⁶⁸ KULKA. Audiovisuaalse kunsti sihtkapitali raha jagamise kord

[<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/audiovisuaalne-kunst/raha-jagamise-kord>]

¹⁶⁹ Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondid [<https://www.erkf.ee/allfondid>]

SISSETULEKUD

Klassikalise muusika valdkonna loovisikud saavad küsitluse põhjal oma **loometööst tulu** keskmiselt 1060€ kuus ning tasu on valdkonna sees keskmiselt varieeruv (mediaan 830€). Valdkonnasiseselt suuremad keskmised tulud on lauljatel ja heliloojatel ning dirigentide keskmine kuine loometulu jääb valdkonna keskmisele mõnevõrra alla, ent mitmes rollis on variatiivsus on väga suur. Suuremad mediaantulud on lauljatel ja interpreetidel, seevastu dirigente ja heliloojaid iseloomustavad üksikud väga kõrged tasud, ent madalad mediaantulud.

Kokku moodustas loometöö eest saadav tasu 57% klassikaliste muusikute kõikidest sissetulekutest (vs. 67% kõikide valdkondade keskmine), mis tähendaks keskmist kogutulu suuruses 1860 eurot. Rollipõhiselt moodustab heliloojatel loometulu vaid 39% nende kõikidest sissetulekutest. Koos madalate loometööst saadavate tuludega viitab see, et üksikute staažikamate esindajate kõrval on paljudel heliloojatel vajadus toimetuleku tagamiseks leida kõrvaltöö loometöö väliselt. Kui kõikidest klassikalistest muusikutest iga neljas (26%) sai tasu ainult loometööst, siis heliloojatest oli see vaid 13%. Kõikide valdkondade keskmine osakaal oli 35%.

„Klassikalises muusikas enamik on teise töökohaga, muidu on võimatu.“

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 8 kuud aastas ja 44% klassikalistest muusikutest saavad seda kõigil 12 kuul. Keskmise loometöö tasu poolest ületab valdkond mõneti teisi (1060 eurot vs. 960 eurot kõikide valdkondade keskmine) ja sama kehtib ka 12 kuud tasu saavate klassikaliste muusikute osakaaluga. Seevastu jäädakse koos kirjanikega valdkondade lõppu loometulu osakaalus inimese kogutuluse. Teisisõnu moodustab klassikalistel muusikutel loomingu eest saadav sissetulek võrreldes teistega väiksema osa kõikidest tuludest.

Töötamise registrite põhjal¹⁷⁰ on ISCO 2652 ametikohaga muusikute tulu saanute keskmine füüsilise isiku kogusissetulek 2022. aasta oktoobris 1300 eurot, olles 2022. aasta jooksul muutunud vahemikus 1270 – 1520 eurot. Kogutulu suurim osa on palgatulu (suuruses 1240 eurot), levinud on ka VÕS lepinguline tulu (selle saamisel 290 eurot) ning litsentsi- ja intressitulu. Valdkonna ettevõtetest said dividenditulu 47 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 13 600 eurot aastas, mis on ligikaudu 1200 eurot kuus. Vastavad mediaantulud olid 6000 eurot aastas ehk 500 eurot kuus. Töölepingu korral töötab 83% loovisikutest 1,0 koormusega.

Loovisikute endi hinnangul iseloomustab klassikalisi muusikuid valdkondadest kõige suurem seos nende kõige tähtsaima kliendi või tööandjaga – peaaegu iga teisel klassikalisel muusikul moodustab suurimast kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle 75% nende loometööga seotud sissetulekust. Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas nende saamisel keskmiselt 870 eurot (väiksem vaid rütmimuusikas) ja selle osatähtsus tuludest oli valdkondlikult pigem väike.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Klassikalise muusikas tegutsevad loovisikud erinevad sotsiaalkaitse poolest nii teistest loovisikutest kui ka rütmimuusika esitajatest. Kui klassikalist muusikat iseloomustab suur ravikindlustusega katvus küsitluse hetkel (88%) ja selgelt kõige madalam katkestuste esinemine viimase 12 kuu peale (8%), siis nii rütmimuusikas kui kõikides teistes valdkondades on katkestusi olnud igal neljandal (24%). Seejuures iseloomustab klassikalisi muusikuid koos arhitektide ja rütmimuusikutega kõige kõrgem tööga saadud

---

¹⁷⁰ NB: Registriandmed tuginevad vaid kindlatele EMTAK ja ISCO koodidele ning kajastatud sissetulekute numbrites tuleb eriti muusika valdkonnas suhtuda kriitiliselt. Seetõttu peatutakse klassikalises ja rütmimuusikas registriandmetele pigem lühemalt ja pealiskaudsemalt.

ravikindlustuse osakaal (75%). Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 59% klassikalises muusikas tegutsejatest, mis on sarnane teistele loovisikutele.

75% sõnul on nende kogu tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See ületab kõikide loovisikute keskmist hinnangut (69%).

Ettevõtjana tegutseb 73%, mis jääb koos kunstnike ja kirjanikega alla loometöötajate keskmisele (79%). Vaid 38% klassikalistest muusikutest maksab valdkonnas ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis on koos rütmimuusikutega loomealadest selgelt viimane tulemus. Samas väidab 75%, et kogu nende tulu on ametlik. See viitab väga suurele võimalikule lahknevusele valdkonna sees sõltuvalt ettevõtjana tegutsemisest ning teeb kombinatsioonis omakorda keerukamaks sissetulekute põhise statistika tegemise registrite põhjal, ent viitab selgelt ka muude töökohtade olemasolule, mille abil tagatakse ravikindlustus.

Töötasu saadakse enim oma ettevõtte alt arveid esitades (50%), ent loomealadest enim esineb stipendiumilepingu alusel töötasu saamist (24% vs. 13% kõik loomealad), töölepinguga teise ettevõtte alt töötamist (41% vs. 21%) ning töövõtulepinguga töötamist (27% vs. 21%).

„Stipendiumid esinejatele – seal on taust, et muusikud on mõnes muus kohas juba tööl ja nii otseselt ei põle haigekassa järgi. Lihtsalt, et jääks rohkem raha kätte.“

Lepingud on 84% juhtudest kirjalikud (vs. 77% kõikide valdkondade keskmine) ja kahel juhul kolmest tähtjalised (64% vs. 71% kõik vastajad). Klassikaliste muusikute lepingute puhul on teistest valdkondadest enam teiseks osapooleks riigi rahastatud organisatsioon või korraldaja - 59% klassikalistest muusikutest ütleb, et üle poolte lepingutest on tehtud just selliste asutustega. See on valdkondadest mitmekordselt suurim osakaal. Samuti on loovisikute hinnangul riik (*versus* erasektor) määrava tähtsusega valdkonna toetuste või tellimuste juures, kui riiki tähtsustab 84% vs. 62% teistes valdkondades. Ligikaudu sama suur riigi osakaal on vaid etenduskunstides ja filmis.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

- **Kohaliku turu väiksus. Loomingu tarbimine nõuab loovisiku kohalolu. Väikesed piletitulud.** Tegurid toimivad koosmõjus:

Klassikalise muusika esitus on võimalik ja sõltub kõigist valdkondadest enim otseselt loovisiku füüsilist kohalolust. Kui heliloojad kõrvale jätta, on muusika esitamine ning artistide põhitulu klassikalises muusikas peamise väljundina seotud kontsertidega, plaadimüük ja ringhäälingutasud on võrreldes rütmimuusikaga marginaalse tähtsusega.

Kontserdid ja kogu klassikalise muusika loomeprotsess ise on pika ettevalmistusega, enamasti ühes asukohas pikaks ajaks ühekordne, tehtud piiratud auditooriumile ning puudub n-ö kiire tulu võimalus. Teisisõnu saadakse tulu harva, seda teenitakse üksikesituste kaupa, ent saadav piletitulu ise ei ole piisav suurte töötasude maksmiseks.

Väheseid sissetulekuid kompenseeritakse maksude ja lepinguvormidega optimeerimisega. Nii on sagedane töötasude saamine stipendiumitena või oma ettevõtte alt maksude mitte täies ulatuses tasumine. Väga levinud on teiste loomevaldkonna väliste töökohtade omamine, sagedasti õpetamine. Katkestused sotsiaalkaitses ei ole sagedased, ent seda just tänu teistele töökohtade. See kõik tähendab loometöö tasustamises sõltuvust riigi toetustest.

- **Riigi toetus ja rahvusvahelisus.**

Klassikalise muusika turg on mitmest teisest loomealast vähem keelespetsiifiline. See ning artistide põhjalik erialane ettevalmistus toovad kaasa rahvusvahelise turu võimalused, mis korvavad Eesti

туру tunnetatud väiksust. Rahvusvahelised esinemised on siiski mõneti sagedasemad juba mõne suure tunnustatud kollektiivi liikmena, kui individuaalesinejana.

Samal ajal ei ole sõltuvus riigi toetustest tekkinud iseenesest, vaid kuna klassikalise muusika eraturg on Eestis sarnaselt suuremale osale muust Euroopast liialt väike. Seega on avalik sektor (oma allasutustega) *de facto* suuremate kollektiivide suurahastajana palgamaksjaks ja vastutavaks valdava osa valdkonna professionaalide riigis hõivatuna hoidmise ning tasustamise eest. See omakorda tähendab konkureerimist rahvusvahelise turuga – kuni tipud on Eestis hõivatud, on tagatud valdkonna areng nii otseste teose loome kui valdkonna kultuurilise arengu ja esindatuse mõttes. Kui see ei ole tagatud, riskitakse loometöötaja lahkumisega välismaale või valdkonnast lahkumisega.

- **Pikk erialane ettevalmistus.** Valdkonda iseloomustab autorite kõrge erialane haridus ja põhjalik ning ajaliselt pikk ettevalmistus loovisikuks saamisel. Lävend professionaalseks loovisikuks saamisele on valdkonnas kõrge, kuid ei ole proportsionaalne saadavatele töötasudele. Teisisõnu on erialane magistri- või doktorikraad ning aastatepikkune muusikaline haridus nõutav valdkonnas osalemiseks, ent ei tähenda ega seostu tugevalt suuremate töötasudega.

2.6. RÜTMIMUUSIKA

MÄÄRATLUS

Rütmimuusikaga on seoses sarnased Autoriõiguse seaduse¹⁷¹ osad, mis klassikalise muusika puhulgi. Seaduses tekib autoriõigus muusikateostele, mis on kas tekstiga ja ilma tekstita. Laulusõnad on autoriõigusega kaitstud juhul, kui need on originaalsed.¹⁷² Ka teose esitajal tekivad teose esituse (interpretatsiooni) suhtes isiklikud ja varalised õigused. Teose esitajaks Autoriõiguse seaduse tähenduses loetakse „näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel“.¹⁷³

Rütmimuusika on olemuselt vähem piiratud, loominguiliselt vabam ning tugineb rohkem improvisatsioonile¹⁷⁴. Rollidena eristuvad siin muusikateose autor ja esitaja (interpret) ning sageli need rollid kattuvad. Tegutsetakse valdavalt erasektoris, nii individuaalse artistina kui ka kollektiivselt (bändid, ansamblid), ning tehakse väga erinevat tüüpi muusikat erinevatele sihtgruppidele. Turg toimib kõigi jaoks suhteliselt sarnaselt, erisused ongi pigem žanri-/stiilipõhised, kus teatud stiilide esindajatel on laiem kuulajaskond ja/või suurem tõenäosus leida rahvusvahelist kõlapinda.

„On kultuur, tippkultuur ja on olemas popp. Kui oled klassikalises muusikas interpret, siis on äge, aga kui oled süldibänd (ka interpret), siis ei kõlba kuskile. Lahterdamine. Kõike on vaja natukene tegelikult.“

Rütmimuusikud kuuluvad teistes harvem loomeliitidesse,¹⁷⁵ kuid kui kuuluvad, siis eeldatavasti Eesti Esitajate Liitu¹⁷⁶ ja/või Eesti Heliloojate Liitu,¹⁷⁷ äärmisel juhul ka Eesti Interpretide Liitu.¹⁷⁸ Valdkonnaga seonduvaid liite ja ühinguid on veelgi, nt Eesti Autorite Ühing¹⁷⁹ ja Music Estonia¹⁸⁰, mis tutvustab end Eesti muusikaettevõtete esindusorganisatsiooni ja muusikaettevõtluse arenduskeskusena. Valdkonnas pigem ettevõtte kui ühinguna tegutseb Eesti Artistide agentuur¹⁸¹, mis vahendab tellijatele muusikuid. Muuhulgas on loodud ka Eesti Rütmimuusika Hariduse Liit¹⁸², eesmärgiga edendada rütmimuusika hariduse koostöövõrgustikku. Eesti Fonogrammitootjate Ühing¹⁸³ on vahelüliks muusika kasutajate ja tootjate vahel.

Turg toimib kõigi jaoks suhteliselt sarnaselt, erisused ongi pigem žanripõhised, kus teatud stiilide esindajatel on laiem kuulajaskond ja/või suurem tõenäosus leida rahvusvahelist kõlapinda.

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal sarnaselt klassikalise muusikaga need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi muusikaga seotud loometöötajad (ISCO 2652) ja kelle

¹⁷¹ AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

¹⁷² Lepik, G. Teose originaalsus Eesti ja Euroopa autoriõiguses. Juridica 2015/9.

¹⁷³ AutÕS [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

¹⁷⁴ Eesti Rütmimuusika Hariduse Liit [<http://erhl.ee/>]

¹⁷⁵ Vt loomeliitidesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

¹⁷⁶ Eesti Esitajate Liit [<http://www.eel.ee/et/esitajad/>]

¹⁷⁷ Eesti Heliloojate Liit [<https://www.helilooja.ee>]

¹⁷⁸ Liikmed 2022 mai seisuga. Eesti Interpretide Liit [<https://interpret.ee/>]

¹⁷⁹ Eesti Autorite Ühing [<https://www.eau.org/>]

¹⁸⁰ Music Estonia [<https://www.musicestonia.eu/>]

¹⁸¹ Eesti Artistide Agentuur [<https://www.eestiaa.ee/kontaktid/about-us>]

¹⁸² Eesti Rütmimuusika Hariduse Liit [<http://erhl.ee/>]

¹⁸³ Eesti Fonogrammitootjate Ühing [<https://www.efy.ee/tutvustus/>]

tööandja põhitegevusala on muusikaga seotud loomemajandusvaldkond (EMTAK 5920, 90012) või (2) kes tegutsevad omaenda muusikaga seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid muusika valdkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus-, abi- või järeltegevusega (tehniline seade, lindistamine, kopeerimine jne) seotud inimesi.

Praktikas on registriandmetes märgitud muusikutele vastava ametikohaga klassifikatsioon (ISCO 2652) liiga ebatäpne („muusikud, lauljad ja heliloojad: nt muusikajuht; helilooja; muusik; repetiitor“), et oleks võimalik anda usaldusväärne pilt muusikute sissetulekutest või täpsest arvust. Klassifikaatorite ebatäpsust ning süsteemi mittevastavust muusika- ja kultuurivaldkonna reaalsele tegevusaladele on kinnitanud ka EKI igas loomemajanduse kaardistuse aruandes¹⁸⁴. See ei tähenda, et muusikuid on tegelikkuses vähe, vaid et nende tegutsemine registris on segamini kogu muusikavaldkonna esindajatega või kajastub registris mõne teise ametikoha koodi all, mille jaotust ei ole võimalik uuringu käigus tuvastada. Seega jääb aruandes ka rütmimuusika peatükis registriandmete analüüs pigem pealiskaudseks.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele Eesti Esitajate Liidu, MTÜ Eesti Heliloojate Liidu, MTÜ Eesti Interpreetide Liidu, Eesti Autorite Ühingu ja Music Estonia liikmetele, Viljandi Kultuuriakadeemiale ning kõigile EMTAKi põhjal muusikaga põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 672 muusika (üldiselt, mitte vaid rütmimuusika) valdkonnas tegutsejat, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut ISCO 2652 all töötades. Tulu saavate muusikute arv on üle viimaste paari aasta olnud väikeses tõusutrendis. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud uuringus vaadeldavate muusika tegevusaladega, oli 367. Sarnaselt klassikalisele muusikale ei võimalda registriandmed öelda tegelikku täpset rütmimuusikas tegutsevate loovisikute arvu.

Rütmimuusika valdkonnas tegutses küsitlusele seas 59 loovisikut, mis on valdkondadest kõige väiksem esindatus. Levinuimaks rolliks oli esitaja (41 tk). Fookusrühmades osales kuus valdkonna esindajat.

Rütmimuusikute keskmine vanus on 42 aastat ja seda iseloomustab valdkondade suurim meeste osakaal (59%). Harjumaal elab 61% rütmimuusikutest.

Kui klassikalises muusikas on loomevaldkondade kõige kõrgem magistrikraadiga tegutsejate osakaal (68%) ja doktorikraadiga esitajate osakaal, siis rütmimuusikas on vastupidiselt kõikide valdkondade suurim kesk- (24%) ja kutseharidusega (12%) loovisikute osakaal. Ka kõrgharidusega loovisikute osakaal on väiksem just rütmimuusikute seas (62%), ületades siiski märkimisväärselt kogu rahvastiku keskmist. Rütmimuusikas (52%) tegutsejate haridus on peamiselt humanitaarias ja kunstides, ent teistest sagedamini ka sotsiaalvaldkonnas.

Ametiühingusse kuuluvad 22% ja loomeliitudesse 79% rütmimuusikutest, mis on mõlemal juhul valdkondade peale ühed suuremad kuuluvused.

Küsitluse põhjal tegutsevad rütmimuusikud lisaks oma põhitegevusalale loomealadest enim etendus- kunstides (15%) või klassikalises muusikas (11%). Rütmimuusika ise on võrdsele levinud seotud loomevaldkonnaks (ca 8%) nii etenduskunstide kui ka klassikalise muusika esindajatele.

TEOSE LOOMISE JA LEVITAMISE PROTSESS ÜLDISELT

Rütmimuusikas tegutsetakse kas individuaalse autorina (laulukirjutaja) ja/või individuaalse või väiksemas kollektiivis interpreedina. Esitajad peavad oma tegevuses arvesse võtma muusikateose autori

¹⁸⁴ Music Estonia. Eesti ühiskonna kulutused muusikale 2018–2020 [https://admin.musicestonia.eu/wp-content/uploads/2022/01/MusicEstonia_Est_Yhisk_Kulutused_Muusikale_speads_II.pdf]

autoriõiguseid. Siin alapeatükis toodud järeldused tuginevad fookusgrupi intervjuudele ning küsitluse avatud vastuste tulemuste sünteesile.

Rütmimuusikas võib teos (muusikapala) tekkida nii individuaalselt kui kollektiivselt, sageli palju vabamas vormis kui näiteks klassikaliste muusikute puhul. See kehtib ka interpretatsiooni kohta. Loomeprotsess on enamasti pigem lühike. Kui ollakse ise nii loo autori kui esitaja rollis, käib nägemus esitusest sageli loo kirjutamisega kaasas. Kui tegemist on tellimustööga, tuleb laulukirjutajal kujundada nägemus esitusest vastavalt tellimusele. Kolmandaks versiooniks on, et laulukirjutaja kirjutab loo ning otsib sellele ise sobiva esitaja.

„Mida muusikud vajavad ja miks nad püüavad kooli tööle saada, et saada ruume, kus proovi teha. Üür ja investeering sellesse on püsikulu.“

Tegutsetakse peamiselt juriidiliste isikutena ning erasektoris – riigi roll tellija või rahastajana on väike. Tegeletakse peamiselt konstertidel jt üritustel esinemisega, kuid antakse välja ka albumeid või lugusid. Eesti rütmimuusikuid iseloomustab mitme rolli täitmine korraga, nt helilooja, artist, fonogrammide tootja jne.

„Muusikud teenivad peamiselt läbi kontserdi - kõige mõistlikum ja kasulikum. Need teised rahad liiguvad enamasti väga aeglaselt ja summad on väikesed, sest meedias mängitakse nii ja naa muusikat. Sõltub artistist. [...] On õnneseenud, kes saavad reklaamimist, ja eriti õnneseenud, kui plaadifirma tuleb juurde ja aitab kulusid maandada.“

Albumeid võib välja anda ise, aga suuremat kõlapinda sihtides tehakse koostööd plaadifirmaga. Kui artist on ise autor, produtsent ja fonogrammi looja, algab tema koostöö plaadifirmaga *demo* esitamisest. Seejärel kaasatakse erinevaid spetsialiste nagu miksijad, *mastering*-insenerid. Sealt edasi algavad turunduse ja müügitegevused.

Juhul, kui artistil on vaja uut loomingut luua, algab tema koostöö plaadifirmaga nii, et ta viiakse kokku laulukirjutajate ja erinevate produtsentidega. Seejärel leitakse ruumid, kus saaks muusikat luua ja renditakse salvestamiseks stuudio. Mingi aja vältel formuleerub see uueks teoseks, salvestiseks. Seejärel alles kaasatakse miksijad ja *mastering*-insenerid ning lõpeb produktsioon ja algab teose tarbijani viimine.

Kaasatakse spetsialistid, kes laevad materjali digikanalitesse üles koos korrektsete meta-andmetega, ja kes teevad meediaplaane ja digiturunduses mõtestatud loomingulisi kampaaniaid.

Rütmimuusikas on oluline roll isiku- või kollektiivipõhisel tuntuusel ja populaarsusel¹⁸⁵ – rohkem tuntuust aitab kaasa nii plaadimüügi kui ka kontsertide külastatavuse suurendamisele.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS JA VALDKONNAS TÖÖ LEIDMINE

Rütmimuusika valdkonna loovisikute hinnangul on muusikute töö pigem **protsessi**- (41%) kui objektikeskne (28%) ning paikneb skaalal individuaalne-kollektiivne rohkem **kollektiivse** pool, jäädes siiski alla nii etenduskunstnikele kui filmitegijatele. Valdkonna siseselt jaotuvad arvamused ühtlaselt. Ainsana eristuvad produtsendid, kes tunnetavad tööd vähem kollektiivsena, ning esitajad, kelle jaoks on töö võrdsest objekti- ja protsessikeskne.

---

¹⁸⁵ Tuli küsitlusest esile rohkem kui teistes valdkondades.

57% vastanutest tunnetab, et valdkonnas tegutsemiseks on vajalik **põhjalik erialane ettevalmistus**. Ehkki näiliselt kõrge, jääb see osakaal alla kõikide teiste loomealade keskmisele. Teistest vähem tunnevad põhjaliku erialase ettevalmistuse vajadust rütmimuusika esitajad.

Kuigi ka rütmimuusikute esitajate loometöö tulemuse **tarbimine nõuab tihti loovisiku otsust kohalolu** (kontserdid), on rütmimuusikas klassikalisele siiski märgatavalt rohkem levinud tulu saamine plaadimüügist, platvormidelt või muul moel. Nii hindab ligikaudu iga teine (52%) rütmimuusik, et loomingu tarbimiseks on vajalik artisti kohalolu.

Rütmimuusikas on vabakutseliste turg, mida iseloomustab lühike loomeprotsess ja valdkondade võrdluses suhteliselt vähene nõutav erialane ettevalmistus. Täistööajaga palgalist tööd ei ole ja turgu mõjutavad teistest aladest rohkem eratellimused.

Rütmimuusikutest natuke vähem kui iga teine (48%) hindab, et nende **loomingu valmib pigem pika** kui lühikese perioodi jooksul. Valdkondade võrdluses on see disaini kõrval tagantpoolt teine osakaal ehk kõikides teistes valdkondades on veelgi rohkem neid loovisikuid, kelle teos valmib pigem pika perioodi jooksul.

Mõneti üllatuslikult hindab vaid iga viies (20%) rütmimuusika esindaja, et nende valdkonnas on **Eesti turg** piisavalt suur. Võimalik selgitus on, et nähakse takistusi just täisajaga muusikaga tegelemises. Samal ajal leiab ka vaid 24%, et rütmimuusika valdkonnas on **rahvusvaheliselt** lihtne tegutseda.

Suurt konkurentsi tuntakse valdkonnas nii loovisikute vahel (60%) kui ka ettevõtete vahel (53%) ning mõlema hinnanguga ollakse lähedal kõikide valdkondade keskmisele. Eriti loovisikute vahelist konkurentsi tunnetavad enim produtsendid, arranžeerijad, heliloojad ja esitajad.

Rütmimuusika valdkonda iseloomustab ka esitaja väike seos ühe suure kliendi, partneri või tellijaga. Nii moodustab 40% rütmimuusikul ühelt suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust. See on valdkondadest kunsti kõrval väikseim osakaal.

Valdkonnas töö leidmine

Rütmimuusika valdkonna loometööd defineerib **vabakutselisus**, kui 90% vastajatest hindavad, et vabakutseliste osakaal on valdkonnas kõrge või väga kõrge. Nii ei tunneta mitte ükski (!) vastanud rütmimuusik, et rütmimuusikas on loovisikutele palju täisajaga töökohti ja 85% peab valdkonnas töö leidmist keeruliseks. Viimane osakaal jääb alla vaid kunsti valdkonna loovisikutele.

Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 53% rütmimuusikutest, mis sarnaneb kõigi loomealade keskmisele. Valdkonnasiseselt on seda rohkem teinud autorid, produtsendid ja DJ-d. Oma ettevõtte alt tegutseb seejuures 85% rütmimuusikuid, mis on valdkondlikult kõrge tulemus.

VALDKONNA RAHASTAMINE¹⁸⁶

Avaliku sektori rahastus KULKA kaudu on suunatud rohkem klassikalisele muusikale. Samas leiab 2022. aasta KULKA¹⁸⁷ helikunsti valdkonna eraldiste seast näiteid ka rütmimuusika koha pealt. Muuhulgas on toetatud erinevaid muusikafestivale ja kontserte (sh advendi- ja jõulukontserte, albumite väljaandmise, teoste produktsiooni ja muusikavideote tegemist, ansambelite esinemisi välismaal, muusikute õpinguid ja enesetäiendamist.

„Klassikuid (klassikalise muusika esindajaid – toim.) koolitakse nii, et nad on harjunud, et keegi tuleb natuke appi rahastuse saamisel. Siis kukutakse ka palju, ei jõuta

---

¹⁸⁶ NB! Üldine info on klassikalise muusika peatükis: “Muusika valdkonna rahastamine Eestis üleüldiselt (klassikaline ja rütmimuusika)”

¹⁸⁷ KULKA. Helikunsti sihtkapital [https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/helikunst]

kaugele. Rüttimeusika rohkem kahe jalaga maa peal [...] nad peavad hakkama saama.“

Kui ürituste korraldajad välja jätta, eristuvad toetuste tõenäolisemate rahastuse saajatena need rüttimeusikud või kollektiivid, kes on ise nii muusikateose autorid kui ka selle esitajad. Loovisikute esindajate sõnul eelistatakse KULKAs rahastamisel žanritena ka *jazzi* (harvem ka *bluusi*), *folki* ja *pärimusmuusikat*, ning interpretatsiooni rahvuslikel muusikainstrumentidel (nt *kannel*, *akordion*).¹⁸⁸

„Natuke sõltub ka žanrist, pop-i ja rock-i peale KULKA naljalt raha ei anna raha.“
„Pärimusmuusikasse KULKA pigem annab (toetust – toim.). Eesti pärimus on ainult Eestis, mujal seda ei tehta.“

Rüttimeusikas on võrreldes klassikalise muusikaga suuremad erasektori ja eraisikute kulutused kontsertidele ning sellega seonduvatele tegevustele¹⁸⁹, aga ka kulutused salvestatud muusikale¹⁹⁰. Tegutsetakse rohkem üldistes turutingimustes.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Rüttimeusikud saavad tulu kontsertidest (vm esinemistest), salvestusest, esitajatasudena ning lisaks veel artisti tulust.

Üha enam muusikat kolib voogedastusplatvormidele (nt *Spotify*, *Deezer*, *YouTube*), ekspertide hinnangul on Eesti rüttimeusikas enamlevinud *Spotify* kasutamine. Miljon kuulamist võib mõnel platvormil tähendada näiteks 3000 euro suurust tulu. Samas toodi esile sealset suurt konkurentsi ja väikeseid tasusid. Lahendusena nähakse konkureerivate (kas laialdasemate või Eesti siseturu-põhiste) ja õiglasemate platvormide loomist (nt *Fairmus*). Ehkki selline lahendus tähendaks eeldatavalt väiksemat konkurentsi, tähendaks see vähemalt riigi sisesena tõenäoliselt avaliku rahastuse kaasamist, kui siseturul puudub piisav hulk maksvaid kliente.

Lepinguvorme on erinevaid ja ühtseid lepingulisi standardeid valdkonnas ei eksisteeri. Suusõnalisi lepinguid on teiste loomevaldkondadega võrreldes kõige rohkem (29% vs klassikalise muusika 11%). Eri osapoolte vahel sõlmitavate lepingute tüübid ja tingimused sõltuvad näiteks sellest, kelle poolt ning milleks otseselt esitaja teenuseid kasutatakse (näiteks televisioonis, raadios, ringhäälingus, kaubanduskeskuses jne). Need on seotud erinevate lubade, kasutusõiguste ja litsentsidega. Ka summad ei ole fikseeritud ning sõltuvad eelkõige individuaalsetest kokkulepetest.

Loometöötaja tasu sõltub tihti loodud fonogrammi majanduslikust tulemist ning saadav protsent ka sellest, kui suur oli artisti roll, kui palju panustas produtsent, millised olid finantseerimise tingimused jne. Palju sõltub artistide ja teiste produktsiooniga seotud osapoolte omavahelistest kokkulepetest ning ka artisti enda tuntuusest, mis võib anda läbirääkimistel jõupositsiooni. Muusikateoste autorite üheks sissetulekuallikaks on autoritasud, mida Eestis kogub ja maksab Eesti Autorite Ühing. Autori- ja litsentsitasudest

¹⁸⁸ KULKA. Helikunsti sihtkapital [<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/helikunst>]

¹⁸⁹ Kontserdipileti soetamine; kontserdi korraldamine erasünnimuse raames, kuhu pileteid ei müüda; kontserdikorraldaja pakutavate muusikaga seonduvate teenuste tarbimine (nt turundusalane koostöö, müügi-pinna rent muusikasünnimusel vmt).

¹⁹⁰ Salvestatud muusika kuulamine digiplatvormide (eriti voogedastusteenuste) kaudu; füüsiliste albumite soetamine (CD vm); salvestiste litsentseerimine EFÜ vahendusel; salvestiste kasutamine otse fonogrammitootjatelt litsentsi soetamise alusel.

saadavad rahad laekuvad pikkade perioodide tagant ning ka need summad on valdkonna ekspertide hinnangul väga väikesed. Harvem teenivad rütmimuusikud raha reklaamidest.

„On palju muusikuid, kes teevad kõike ise üksi, küsivad rahastust albumi tegemiseks KULKAst ja põhiline sissetulek on pigem esinemised kui autoritasu, mis on pisike.“

Artisti tulud sõltuvad otseselt müügist ja promotööst. Näiteks on mitmetel muusikakollektiividel veebilehed (sh Facebookis) t-särkide, embleemide, kottide jms müügiks. Lisaks müüakse neid ka üritustel kohapeal. On tõenäoline, et suur osa sellest ei kajastu ametlikus statistikas.

Kuigi need ei ole kättesaadavad päris kõikidele rütmimuusika valdkonna esindajatele (vt rahastamine – eelistused), on ka siin valdkonnas olemas erinevaid võimalusi toetusteks (nt vabakutselise loovisiku loometoetus) ja stipendiumiteks, mis ei ole enamasti küll suured, kuid võivad pakkuda täiendavat loometööga seotud lississetulekut. Erinevaid stipendiume eraldavad näiteks:

- Valdonna loomeliidud¹⁹¹ vastavalt loovisikute ja loomeliitude seaduses sätestatud stipendiumide maksmise korrale.
- KULKA stipendiumivoorudes on eraldised (stipendiumid, preemiad, elutöötoetused jne) helikunsti valdkonna esindajatele (nt õpestipendium, ühekordne loominguline stipendium, ühekordne elutöötoetus jne). Preemia või toetus eraldatakse füüsilisele või juriidilisele isikule. Elutöö- ja loometöötoetused ning audiovisuaalse sihtkapitali stipendiumi võib eraldada üksnes füüsilisele isikule.¹⁹²
- Eesti Rahvuskultuuri Fond ja selle 35 muusika valdkonna allfondi, millest enamik ei ole siiski suunatud rütmimuusikale.¹⁹³

SISSETULEKUD

Rütmimuusikas tegutsejad saavad küsitluse põhjal loometöö eest kogutulu keskmiselt 600€ kuus ning ka valdkonna sees on tasud ühtlaselt väikesed (mediaan 500€). Valdkonnasiseselt on keskmisest mõnevõrra suuremad loometulud on produtsendil, madalamad DJ-l ja heliloojal ning ligikaudu valdkonna keskmised esitajatel, arranžeerijatel, autoritel ja esitajatel. Nii küsitlusele vastanute kui fookusrühmade esindajate sõnul võib rütmimuusikas tasu teiste valdkondadega enam võrreldes suurendada isikuturundus.

„See, kes rohkem ameteid krabab, see rohkem teenib. Olen muusik, olen helilooja, olen fonogrammi tootja, ühesõnaga raha tuleb nii Artistide Liidust, Fonogrammitootjate Ühingust. Samal ajal õpetan – raha tuleb õpetamise eest. Siis ma esinen, tuleb kontserdiga raha. Suur mitmekesine ring, ei ole üks allikas ja need numbrid on väga erinevad ja aastate lõikes väga erinevad. Ühel aastal 150 kontserti, siis numbrid ühed, ja teisel 50, siis väga erinevad“

---

¹⁹¹ Samas, näiteks Eesti Esitajate Liit ei võtnud aastal 2022 vastu stipendiumitaotlusi, sest nende maksmiseks puuduvad vahendid - eraldatud toetus on kasutatud täies mahus loometoetuste maksmiseks.

[<http://www.eel.ee/et/esitajad/stipendiumid/>]

¹⁹² KULKA. Audiovisuaalse kunsti sihtkapitali raha jagamise kord

[<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/audiovisuaalne-kunst/raha-jagamise-kord>]

¹⁹³ Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondid [<https://www.erkf.ee/allfondid>]

Kokku moodustab loometöö 56% rütmimuusikute kõikidest sissetulekutest, mis tähendaks keskmist kogutulu 1050 eurot kuus. Ka rollipõhiselt varieerub rütmimuusikute loometulude osakaal kõikidest tuludest 50-60% vahel ning vaid DJ-del on see väiksem (30%). Vaid iga viies (21% vs. 34% kõik loomealad) rütmimuusik saab tasu ainult loometööst ning see on koos kirjanikega loomealadest viimane näit.

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 8 kuud aastas ja 37% muusikutest saavad seda kõigil 12 kuul. Rütmimuusikud jäävad teistele loomealade alla nii keskmise loometöö tasu poolest (kõige väiksem keskmine töötasu) ja ka tasu osakaalu poolest kogutuludest. Teisisõnu moodustab loometööst saadav tulu kõige väiksema osakaalu loovisikute kogutuludest just rütmimuusikas ning kirjanduses.

Töötamise registrite põhjal¹⁹⁴ on muusikaga seotud¹⁹⁵ ametikohaga loovisikute keskmine füüsilise isiku kogusissetulek selle saamisel 2022. aasta oktoobris 1300 eurot, olles 2022. aasta jooksul muutunud vahemikus 1270 – 1520 eurot. NB: Kogutulu suurim osa on palgatulu (suuruses 1240 eurot), levinud on ka VÕS lepinguline tulu (selle saamisel 290 eurot) ning litsentsi- ja intressitulu. Valdkonna ettevõtetest said dividenditulu 47 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 13 600 eurot aastas, mis on ligikaudu 1200 eurot kuus. Vastavad mediaantulud olid 6000 eurot aastas ehk 500 eurot kuus.

Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas nende saamisel keskmiselt 760 eurot (kõige väiksem summa loomealade peale), ent autoritasude saajate osakaal kõigist valdkonna loovisikutest oli valdkondade peale üks suurimaid.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSSED GARANTIID

Rütmimuusikas tegutsevatel loovisikutel on ravikindlustuses olnud viimasel aastal katkestusi igal neljandal, mis on valdkondlikult ligikaudu keskmine tulemus. Samas iseloomustab rütmimuusikuid koos klassikaliste muusikute ja arhitektidega on kõige kõrgem (igasuguse) tööga saadud ravikindlustuse osakaal (75%). Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 53% rütmimuusikas tegutsejatest, mis on sarnane teistele loovisikutele.

Rütmimuusikutest 54% sõnul on nende kogu tulu ametlik ja sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on loomealade peale madalaim tulemus ja jääb selgelt alla kõigi teiste valdkondade keskmisele hinnangule (69%). Seejuures ei ole valdkonna sisesed erinevused märkimisväärsed. Loomevaldkonnas tegutseb ettevõtjana 85%, mis jääb alla vaid disainile ja filmile ning ületab loometöötajate keskmist (79%). Seejuures maksab vaid 38% rütmimuusikutest ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis on koos klassikaliste muusikutega loomealadest selgelt viimane tulemus. Kuna töötamisega seotud ravikindlustuse määr oli aga valdkonnas kõige kõrgem, viitab see arvestatavas määras teiste palgatööde tegemisele.

Rütmimuusikutel on loometöös endi hinnangul väike seos riigiga. Näiteks ütleb vaid 11%, et üle poole lepingutest on tehtud riigi või mõne riigi allasutusega. See on valdkondadest väiksem osakaal. 38% nõustub, et riik on määrava tähtsusega valdkonna tellimuste või rahastamise juures (vs. 62% teised valdkonnad). Ligikaudu sama väike on riigi osatähtsus on vaid disainis.

Väikesed tasud toovad kaasa maksudega optimeerimise: 30% lepingutest on suulised; tasud saadakse arvete esitamisega; 2/3 ei tasu täiel määral ettevõtlusega seotud makse.

Saadav sotsiaalkaitse ei kaalu muusikutele üle väiksemat kohest kättesaadavat tulu.

Töötasu saadakse rütmimuusikas selgelt enim oma ettevõtte alt arveid esitades (85%). Teiste loomealadega võrreldes vähem on levinud töölepinguga teises ettevõttes (17% vs. 21%) või töövõtulepinguga (18% vs. 21%) töötamist. Lepingud on 65% juhtudest kirjalikud (valdkondade väiksem tulemus, vs. 77% kõikide keskmine) ja kahel juhul kolmest tähtajalised (65% vs. 71% kõik vastajad). Suulisi

¹⁹⁴ NB: Registriandmed tuginevad vaid kindlatele EMTAK ja ISCO koodidele ning kajastatud sissetulekunumbritesse tuleb eriti muusika valdkonnas suhtuda kriitiliselt. Koodid ei võimalda eristada rütm- ja klassikalisi muusikuid.

¹⁹⁵ ISCO 2652 – muusikud, lauljad ja heliloojad jt

lepinguid on 29%. Ehkki suulistele lepingutele laienevad kõik kirjaliku lepingu kohustused, viitab see praktikas tavaliselt suuremale maksude optimeerimisele või vältimisele.

„Väga palju ettevõtjaid, jah. Esitatakse arve ja nii läheb. Nii kipub raha kõige rohkem artistile jääma.“

See tähendab kombineeritult, et rütmimuusikud ei ole Eestis otseselt kellegi palgal ning suurem osa lepingud sõlmitakse läbi artistidele kuuluvate osaühingute. Praktikas valitakse tasustamisel arve esitamine ja suurem kättesaadav tulu, ent loobutakse seeläbi ravi-, pensioni-, ja töötuskindlustusest. Teisisõnu tähendab selline praktika, et valdkonnas ei ole maksude maksmine „tasuv“ ka selles mõttes, et vastu saadavad sotsiaalsed garantiid ei ole muusikutele seda väärt. Sellest tulenevalt on paljud rütmimuusikaga seotud loovinimesed igapäevaselt hõivatud mõne muu tööga ning muusikaga seonduvat käsitletakse hobi või lississetulekuna.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

- **Erasektor.** Rütmimuusika turg on erasektori ja eraturu põhine. Nii tegutsevad artistid just erasektoris ning ka valdkonna tellimused, lepingud ja rahastus on seotud peamiselt erasektori klientidega. See omakorda viitab, et rütmimuusika turg on erinevalt paljudest teistest loomealadest (aga sarnaselt nt arhitektuuriga) sõltuvam majandustsüklitest – kui majandusel läheb hästi, läheb hästi ka artistidel. Majanduslanguse korral vähenevad kiiresti ka tellimused. Riigi rahastus on valdkonnas eelkõige seotud KULKA taotlusvoorude kui eelarvelise toetusega ja loovisikute endi hinnangul mõeldud pigem pärimusmuusikutele kui teistele muusikažanritele.
- **Lepingute sõlmimine juriidiliste isikute vahel. Väga väikesed loometöö tasud.** Suurem osa valdkonna loovisikutest tegutseb juriidilise isikuna ning esitab töötasu eest arveid ettevõtjana. Samal ajal on väga madal osakaal nii neid rütmimuusikuid, kelle kõik tulud on ametlikud (54%), kui ka neid, kes maksavad ettevõtjana tegutsedes täiel määral nõutud maksud (38%). Sisuliselt tehakse rütmimuusikas väikeste loometöö tasude juures kaalutletud valik, kus eelistatakse suuremaid tasusid saadavatele sotsiaalsetele garantiidele. Kuna samal ajal on tööga seotud ravikindlustus valdkonna loovisikute seas siiski kõrgelt levinud (75%), viitab see, et paljude valdkonna loovisikute põhitöö on mujal valdkonnas ning rütmimuusikat ise nähakse pigem lisa- või kõrvaltulu allikana ja mitte ametina, mis võiks tagada hõive ja sotsiaalkaitse.
- **Vabakutselisuus.** Valdkonnas on vähe suuri tööandjaid, sisuliselt puuduvad täisajaga töökohad ja valdkondliku töö leidmist peetakse väga keeruliseks. Valdavalt tegutsetakse eraettevõtjatena, kus sotsiaalsed garantiid tekivad mõne muu töö kaudu.

2.7. KIRJANDUS

MÄÄRATLUS

Autoriõigus kehtib ilukirjandus-, publitsistika-, poliitika-, haridusalased jms kirjalikele teostele, aga ka näiteks populaarteaduslikele kirjalikele teostele. Kirjandusteose autoriõigused kehtivad muuhulgas ka kirjandusteoste avalikul esitamisel (sh audioraamatute puhul). Teose autoril on õigus lubada lisada oma teosele teiste autorite teoseid - illustratsioone, eessõnasid, järelsõnasid, kommentaare, selgitusi, uusi osasid jms (õigus teose lisadele). Autoriõigustele kohaldub samuti Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon.¹⁹⁶

Kirjanduse valdkonnas on levinud väga erinevad ja teiste kultuuri-valdkondadega põimuvad jaotused – nii **rolli-**, stiili kui ka **žanripõhised**. Sh eristuvad nii ajaloolised kunstivaldkonnale sarnased **stiilid**, nt nagu romantism ja realism jm, kui ka nt kaasaegsele filmikunstile iseloomulikud jaotused nagu krimi-, ulme-, romantika, ajalugu jms. Samuti eristuvad ka **žanrid**, mis tuginevad sellele, kuidas teksti käsitletakse (**värsid** vs. **proosa**), kui **pikk** (nt essee, novell) või **illustreeritud** (nt romaan vs. koomiks või pildiraamat) teos on. Eristusi tehakse ka **eesmärgi-** (nt elulood, pärimuslikud-etnograafilised uurimused, poliitilised kõned, jpm) ja **sihtgrupipõhiselt** (laste-, noortekirjandus jne). Kriitikud on käsitlenud eraldiseisvana ka **süva- ja populaarkirjandust** ning erinevaid jaotusi on veelgi. Kirjandus võib olla ka **populaarteaduslik**, kuid teaduskirjandust tavaliselt ilukirjanduseks ei loeta. Sagedane kaasautor, kes kirjandusteosel on, on illustraator või kujundaja, toimetaja, tõlkekirjanduse puhul ka tõlkija.^{197 198 199}

Kirjanduse valdkonda saab liigitada ja jaotada nii mitmel eri moel, et ainuüksi kirjanduse määratlemist võib pidada omaette loomežanriks. Kuigi need žanrid on Eestis valdavalt esindatud, on nt raamatute esma-trükkide arv viimased kümme aastat languses, tõlkekirjandust loetakse pigem vähe ja domineerivad kordustrükkid.

„Kirjutamisoskus langeb ja toimetajate osatähtsus on olulisem kui kunagi varem.“

Jaotuste rohkus ja variatiivsus iseloomustab tõsiasja, et põhimõtteliselt võib kirjutada kõike. See ei tähenda, et kõike, mida inimesed kirjutavad, saab käsitleda (ilu)kirjanduse valdkonna alla kuuluvana. Eesti Entsüklopeedia²⁰⁰ on defineerinud/jaotanud ilukirjandust järgnevalt: „See on ilukirjandus, belletristika, proosas ja värssides kirjutatud ilukirjanduslikud teosed. Klassikaline jaotus: eepika, draamatika ja lüürika. Eristatakse järgmisi žanre: proosas romaan, novell ja jutustus, näitekirjanduses draama, tragöödia ja komöödia. Vastandub fakti- ja teaduskirjandusele.“ Luule (poeesia) on:²⁰¹ „(1) Igasugune sõnakunst, niihästi värssstektid kui fiktsioonid proosas kui ka imetusväärse stiiliga mittefiktsionaalsed proosateosed. See tähendus paistab läbi liitsõnast „rahvaluule“, mis hõlmab ka proosažanre. (2) Kõik fiktsioonid, väljamõeldud sündmuste kirjanduslikud kujutused värssis ja proosas, olgu jutustuse või draamana. (3) Kõik värsssteosed, olgu lühikesed või pikad, jutustused, näidendid, luuletused, laulud või traktaadid. (4) Lüürika, s.t lühikesed värsssteksid, millel on veel teatavaid prototüüpilisi sisu- ja vormitunnuseid.“

¹⁹⁶ Autoriõiguse seadus [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

¹⁹⁷ Väljataga, M. (2014) Kirjandus ja selle liigid. Gümnaasiumiõpik [Leitav näiteks: <https://tellimine.kirjastusmaurus.ee/media/mauruse-kirjastuse-tellimiskeskond/Kirjandus-ja-selle-liigid-1-20.pdf>]

¹⁹⁸ Väljataga, M. (2021) Üks korralik kirjandus? Mõttevahetus: XXI sajandi eesti kirjandus [<http://www.looming.ee/arhiiv/uks-korralik-kirjandus/>]

¹⁹⁹ Väited tuginevad muuhulgas ka fookusgrupi intervjuudele ja küsitluse avatud vastustele.

²⁰⁰ Eesti Entsüklopeedia. Ilukirjandus [<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/ilukirjandus2>]

²⁰¹ Väljataga, M. (2013) Mis on luule? I [Leitav: <https://keeljakirjandus.ee/ee/archives/24627>]

Kirjandus, nagu ka kunst, on valdkond, mis on seotud teiste loomevaldkondadega, olles muuhulgas paljudele oluliseks aineseks, nt luuletused laulusõnadena, romaan filmi või teatrilavastusena, kirjandustegelased ja kohad kirjandusest kunsti- või disainielementidena, lood arvutimängudes jne.

Peamine kirjandusvaldkonna tunnustatud loomeliit,²⁰² kes ühendab kirjanikke, kirjanduskriitikuid ja tõlkijaid, on Eesti Kirjanike Liit²⁰³. EKL-i liikmeks võivad olla teovõimelised füüsilised isikud, kes on avaldanud ilukirjandusliku väärtusega, kirjandusega seotud või kirjandusteaduslikke algupärandeid või tõlkeid.²⁰⁴

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi kirjandusega seotud loometöötajad (ISCO 2641, 2643²⁰⁵) ja kelle tööandja põhi-tegevusala on kirjandusega seotud loomemajandusvaldkond (EMTAK 5811, 9003) või (2) kes tegutsevad omaenda kirjandusega seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid kirjanduse valdkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus- või abitegevustega seotud inimesi.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele Eesti Kirjanike Liidu liikmetele ning kõigile EMTAKi põhjal kirjandusega põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 853 loovisikut, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut ISCO 2641 või 2643 all töötades. Kui aga vaadata töötamist vaid kindlalt kirjandusega otseselt seotud valdkonnas (EMTAK 5811 või 9003), on loovisikuid 143. Tulu saavate kirjanduse valdkonna inimeste arv on üle viimaste paari aasta olnud stabiilne. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud uuringus vaadeldavate kirjanduse tegevusaladega, oli 611.

Loometöö tasustamise küsitlusele vastas 137 kirjanduse valdkonna loovisikut, kes tegutsesid enim kirjanikuna (54) või toimetajana (41), oli ka luuletajaid, koomiksikunstnikke, tõlkijaid, illustraatoreid, kujundajaid, vähem ka kirjanduskriitikuid jms. Fookusrühmades osales kuus inimest, esindatud oli kirjaniku, toimetaja, professori ja kirjastuste vaade.

Kui küsitluses iseloomustab valdkonnas tegutsejaid kõikide loovisikute peale kõige suurem keskmine vanus (51 eluaastat), siis see ei kajastu registriandmetes (45 eluaastat). Naisi on rahvastikuregistri järgi valdkonnas 76%, Harjumaal elab 60% valdkonna esindajatest. Teiste valdkondadega võrreldes on kõrge Tartumaal elavate loovisikute osakaal (20%). Kõige sagedasem haridustase on magister (59%), mis on reeglina humanitaaria ja kunstide valdkonnas (68%). Kirjanduse valdkonna loovisikud ei kuulu enamasti ühtegi ametiühingusse (4%) ning ka vastajate loomeliitu kuuluvus on keskmisest madalam (51% vs. 69% kõikide vastajate keskmine).

35% kirjanduses tegutsejatest on hõivatud ka mõnes teises loomevaldkonnas, ent esile ei kerki ühte teistest sagedasemat valdkonda. Kirjandus ise on kõrvalvaldkonnaks ligikaudu võrdselt klassikalistele muusikutele, rütmimuusikutele, etenduskunstnikele ja filmis tegutsejatele (ca 6% nende valdkondade autoritest tegutsevad ka kirjanduses).

²⁰² Vt loomeliitu kuulujate arvu lisan 3.

²⁰³ Eesti Kirjanike Liit [<http://www.ekl.ee/>]

²⁰⁴ Eesti Kirjanike Liit. Põhikiri [http://www.ekl.ee/wp-content/uploads/2017/01/2016_04_13_EKL_pohikiri.pdf]

²⁰⁵ ISCO 2641 – Kirjanikud; 2643 – tõlkijad, tõlgid ja keeleteadlased

TEOSE LOOMISE JA LEVITAMISE PROTSESS ÜLDISELT

Kui üldistada, siis teose loomise ja levitamise protsess on tavaliselt järgmine: kirjutamine (ja illustreerimine), kirjastamine (sh tõlkimine ja toimetamine) ja müük (raamatukauplused, internet).

„On võimalus, et keegi tellib ilukirjandust. Seda on vähe, meil Eestis ei ole ka selliseid lepinguid nagu välismaal, et kui on väga edukaks autoriks saadud, siis on ette mitme teose leping.“

Kirjanik tegutseb suuresti individuaalselt, kuid sageli tehakse koostööd ka teiste autoritega: illustraatori või raamatukujundajaga (ka näiteks fotograafiga, kelle puhul kirjanik peab arvestama ka tema autoriõigustega). Igal kirjanikul on omanäoline loomeprotsess ja -tehnikad. Teose valmides pakutakse seda tavaliselt kirjastustele.

Kirjastused sisuliselt vormivad kirjatööst turundatava teose. Lõpptulemus võib olla nii paberkandjal kui veebis, on ka audioraamatuid jpm. Fookusgrupi esindaja sõnul saavad suuremad kirjastused iga nädal ligikaudu 10 pakkumist, kuid vastu võetakse oluliselt vähem. Peamiseks kriteeriumiks on kirjastamiseks vajaliku töö hulk (toimetamine, kunstnikutöö, küljendamine, trükkimine, kujundamine, vajadusel tõlkimine), muud kulud (honorar, tõlke honorar jm autoriõigustega seonduv) ja oodatav tulu.

Kirjastused tegelevad ka turundamise ja müügiga. Müük käib kas läbi raamatukaupluste või interneti (nt kirjastuse või kaupluse koduleht).

„Meie iga-aastasest portfelist, 10% jõuab võib-olla samal aastal plussi. See on väga pikaajaline protsess neid raamatuid plussi müüa, mõned raamatud veavad seda laeva. Paljude raamatutega on palju tööd: allahindlused, kampaaniad, jm turunduse poole pealt suur töö.“

Järjest sagedasem trend on teha autori(te) poolt kõik ise, sh kirjastamise ja müügiga seonduv (kirjanik annab teose välja oma OÜ alt).

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Kirjanduse valdkonna loovisikute hinnangul on nende töö selgelt rohkem **objekti-** (56%) kui protsessikeskne (20%) ning paikneb skaalal individuaalne-kollektiivne individuaalsel pool, olles autorite hinnangul **kõige individuaalsem ja autorikeskem loomevaldkond** (81% peab valdkonda eelkõige individuaaltööl põhinevaks vs. 46% kõik teised valdkonnad). Teistest mõnevõrra rohkem kollektiivsust tajuvad toimetajad, ligikaudu võrdselt objekti- ja protsessikesksust luuletajad.

„Protsess saab alguse autorist ja lõppeb autoriga. Autor on kardinaalselt esikohal, sageli unustatakse see ära“

„Toimetaja rollid on samuti olulised, kuid hävimas. Kirjutamisoskus langeb ja toimetajate osatähtsus on olulisem kui kunagi varem.“

Kui teatav erialane ettevalmistus on nõutav igal loomealal professionaalina tegutsemiseks, siis kirjanduse esindajatest leiab iga teine (52%), et nende valdkonnas tegutsemiseks on vajalik põhjalik **erialane ettevalmistus**. See on vähem kõikidest teistest valdkondadest, v.a rütmimuusika. Pikemat erialast ettevalmistusvajadust peavad vajalikumaks tõlkijad, vähem kirjanikud ja luuletajad.

Samaaegselt kehtivad kaks piirangut – kohaliku turgu tajutakse väiksena, ent samas näevad vaid üksikud võimalusi rahvusvaheliseks tegutsemiseks. Takistavaks on nii otsene keelebarjäär, motivatsioon kirjutada eelkõige eesti keeles kui ka tõlkimise kallidus.

Valdkonnas erialase töö leidmist siiski lihtsaks ei peeta, vaid pigem **tunnetatakse keelest tingituna ennekõike kohaliku turu väiksust, ent samas ka piiratud võimalusi rahvusvahelistumiseks**. Vaid iga viies valdkonnas tegutseja nõustub, et **Eestis** on piisavalt suur **turg** ning vaid 13% tunnetab, et kirjanduses on lihtne tegutseda rahvusvaheliselt. Kõige vähem tunnevadki rahvusvahelisel turul tegutsemise võimalust just kirjanikud (5%), neist mõneti rohkem tõlkijad (24%) ja illustraatorid.

Suuremat **konkurentsi tajutakse ennekõike loovisikute** (45%) kui ettevõtete vahel (36%), ent mõlema osakaaluga jäävad kirjanikud teistele uuringusse kaasatud loomealade alla ehk konkurentsi tajutakse üleüldiselt pigem vähe. Valdkonna sees tunnetavad seda rohkem tunnetavad luuletajad ja kirjanikud.

Kirjanduse valdkonna loovisikutel on teistest valdkondadega võrreldes korraka käsil vähem mitmeid tulutoovaid loominguulisi projekte - iga teine (49%) kirjanduse esindaja leiab, et samaaegseid projekte on pigem vähe. Sama osakaal teistes valdkondades on 39%. Valdkonna siseselt on rohkem samaaegseid projekte käsil illustraatoritel ja toimetajatel ning vähem luuletajatel.

Kirjanduse valdkonna alla liigitati ka erinevate loovalade **kriitikud** – seetõttu, et kriitika esitatakse tavaliselt kirjalikult mõnes väljaandes. Kriitiku roll on aidata kultuuritarbijal orienteeruda konkurentsiühedates valdkondades ja teostes, luua teosele tõlgendusi, seda mõtestada ja seeläbi diskussiooni tekitada. Kriitik toetab oma tegevusega valdkonda ja võib muuhulgas suurendada ka mõne teose/esituse nähtavust ja müüki. Kriitikut mainiti fookusgruppides ja küsitlustes harva, kuid iga kord eesmärgiga rõhutada selle tegevuse alarahastatust – kriitikat saab avaldada pigem harva, seda tehakse peamiselt kas oma erialase loome- vm töö kõrvalt ja enamasti saadakse selle eest väga väikesed honorare, kui üldse.

Valdkonnas töö leidmine

Töö leidmise keerukuse osas esindatakse loometöö keskmist - 79% küsitlusele vastanutest peab töö leidmist keeruliseks ning vaid 9% tunnetas, et erialase töö leidmine on pigem lihtne. Seonduvalt arvab vaid 4%, et valdkonnas on piisavalt täisajaga töökohti. Valdkonnas puuduvad suured tööandjad ning ka riigi roll tööandjana on mitmete teiste loomealadega võrreldes väiksem. Vabakutseliste osakaalu peab kõrgeks 77%, mis on samuti võrdne kõikide vastajate keskmisele.

Viimase aasta jooksul on tööd otsinud iga teine kirjanduse valdkonna loovisik (50%), mis on loomealade peale keskmisest (56%) väiksem näitaja. Vähem on tööd otsinud kirjanikud ja luuletajad, rohkem toimetajad ja illustraatorid. Erinevused töö otsimises ei seostu seejuures oma ettevõtte omamisega, mille osakaalud on nimetatud rollides ligikaudu võrdsed. Keskmiselt tegutseb valdkonnas oma ettevõtte alt 61%, mis jääb pigem alla teiste valdkondade samale osakaalule.

VALDKONNA RAHASTAMINE

Kirjandusvaldkonna rahastus ja autoritele makstavate tasud on kirjanike endi hinnangul²⁰⁶ mõjutatud eelkõige Eesti väikesest turust ja KULKAst. Kuigi kirjandusvaldkonna toetuseks eraldavad Eestis finantse nii Kultuuriministerium kui ka KULKA, siis küsitlusele vastanute seas peetakse kõige olulisemaks peetakse

²⁰⁶ Küsitlustulemustele tuginedes.

KULKA tähtsust (53%). Riigi rahastust KULKA väliselt hinnatakse teiste teguritega võrreldes pigem keskmiselt tähtsaks.

Kultuuriministeeriumi eelarvest makstakse tegevustoetust Eesti Lastekirjanduse Keskusele, Eesti Kirjanduse Teabekeskusele, SA Kultuurilehele ja SA Autorihüvitusfondile.

„Kõik põhineb toetusel, turujõud Eestis siin valdkonnas ei toimi. Siin on kriitiline tähtsus KULKAl, see on elutee, aga selle sihtkapitalil on eaproportsionaalselt suur koormus. Nad seisavad kogu selle valdkonna eest ja väga paljud probleemid on delegeeritud KULKale. Mugav lahendus, töötatakse seal väga intensiivselt.“

Seega eksisteerib kirjandusvaldkonnas kirjaniku jaoks kaks peamist rahastamisallikat – KULKA ja kirjastus. Viimasel ajal üha enam küsivad kirjanikud ise toetust loomingu avaldamiseks või loomingu tegelemiseks ühisrahastusplatvormidelt, näiteks Hooandjast. See on populaarne näiteks lasteraamatute puhul.

Samuti eksisteerib valdkonnas kirjanikupalk, mida saavad 15 kirjanikku ning mis on seotud koefitsiendiga 1,1 kultuuritöötaja palka. Kirjanikupalka makstakse kirjanikule kolm aastat ning tasu laekub kord kuus, samuti kaasnevad kirjanikupalgaga ka sotsiaalsed garantiid, ehk sissemaksed pensionifondi ja ravikindlustus. Kõikide uuringu käigus küsitletud ja vesteldud kirjandusvaldkonna ekspertide sõnul on kirjanikupalk end toetuse eksisteerimise aja jooksul õigustanud (vt pt 3.2. Meetme mõju).

KULKA makstavad toetused ja stipendiumid jagunevad erinevate sihtkapitalide ja programmide vahel, millest peamine on Kirjanduse Sihtkapital, mis lisaks toetustele ja stipendiumitele maksab ka aastapreemiad ning elutöötoetusi. Kirjanduse sihtkapitali eesmärk on eesti kirjandusliku kõrgkultuuri ja kirjanduse populariseerimise edendamine. Sihtkapitali poolt makstavad toetused ning stipendiumid ning nende taotlemise kord on detailselt lahti seletatud KULKA kodulehel.²⁰⁷

Programmidest tuleb kirjandusvaldkonnas mainida 2004. aastal KULKA poolt üle võetud Avatud Eesti Raamatu programmi, millega toetatakse filosoofiliste ja teoreetiliste tekstide eesti keelde tõlkimist ning avaldamist. 2022. aastal oli Avatud Eesti Raamat tõlkeprogrammile eraldatud annetuste alusel KULKA eelarvest 100 000 eurot.

Lisaks rahastab KULKA TRADUCTA programmi, mille eesmärgiks on toetada eesti autorite tööde (kaunid kunstid, ajalugu, folkloor, filosoofia jne) tõlkimist võõrkeeltesse ning nende avaldamist väljaspool Eestit ja Hieronymus programmi, mille eesmärk on toetada klassikalise ilukirjanduse tõlkimist eesti keelde. Hieronymus tõlkeprogrammidele eraldas annetuste alusel KULKA 2022. aastaks 40 000 eurot.²⁰⁸

KULKAst on kirjanikul võimalik taotleda kord aastas toetust konkreetsele käsikirjale, mis on 7800 eurot. Hinnanguliselt ligi pooled taotlused rahuldatakse. Samuti on võimalik küsida juba kirjutatud teosega KULKAst stipendiumi, mis on 18 000 eurot ja mida makstakse kahele autorile kord aastas. Võrreldes 2021. aasta eelarvega vähenesid 2022. aastal sihtotstarbeliste annetuste alusel määratud preemiate, stipendiumide ja toetuste kulud 65,4%, summas 265 tuhat eurot.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Eesti Kultuurkapital [https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/kirjandus/raha-jagamise-kord]

²⁰⁸ Eesti Kultuurkapital. Eelarve 2022

[https://meedia.kultuurkapital.ee/files/Kultuurkapitali%202022%20eelarve.pdf]

²⁰⁹ Ibid.

„Eesti kirjanduses on turutõrge - turg ei suuda teenida. Voolusäng tuleb anda, suur võimaldaja on Kultuurikapital ja see on jumalast suurepärase leiutis! Me tahame elada (riigis-toim.), kus on emakeelne kirjandus.“

Juba viidatud elutöötoetuse, millega KULKA toetab ka teenekaid kirjanikke, kirjandusteadlasi ja ilukirjanduse tõlkijaid ka elutöötoetusega, suuruseks on 2023. aastal fikseeritud 1200 eurot kvartalis. Elutöötoetus on mõeldud enda valdkonnas silmapaistvate saavutustega isikute toetuseks, kes on oma karjääri pühendanud konkreetse valdkonna ülesehitamisele, arendamisele ja täiendamisele. Üldiselt on elutöötoetuse saajad pensionärid, kellele on riik taganud ravikindlustuse ning kellele makstakse ka vanaduspensioni. Seega, kuigi elutöötoetus on määratletud stipendiumina, millega ei kaasne sotsiaalseid garantiisid, siis ei ole nende järgi ka otseselt vajadust kui stipendiaadile on juba tagatud nii ravikindlustus ning igakuine vanaduspension.

2004. aastal loodi Eesti Kirjanike Liidu, Eesti Kirjastuste Liidu ja Eesti Kujundusgraafikute Liidu poolt sihtasutus Autorihüvitusfond, mille eesmärk on hüvituse maksmine autoritele ja autoriõiguste omajatele avalikest raamatukogudest teoste laenutamise ja reprograafilise reprodutseerimise eest. Tasu maksmisel lähtutakse Autoriõiguse seadusest ning selle alusel välja antud õigusaktidest.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Kirjanikele makstakse töötasu tulenevalt valdkonna eripäradest läbi mitmete erinevate töö- ja lepinguvormide ning on seotud ka pika loomeprotsessiga. Peamiselt rahastatakse loometööd KULKAst, kirjastustest ning vähem ka honoraridest (SA Kultuurileht väljaanded) või erinevatelt ühisrahastusplatvormidelt.

Kirjandusvaldkonna ekspertide sõnul on vähe neid kirjanikke, keda kirjastajatel tasuks majanduslikust aspektist avaldada. Kuigi mõned kirjastused avaldavad vähetuntud autorite loomingut väikeste tiraažidena missioonitundest, on see Eesti kontekstis pigem erandlik. Kuid üldiselt lähtub ka kirjastus enda töös majanduslikust jätkusuutlikkusest ning töösse ei võeta projekte, milles sisulist potentsiaali ei nähta. Hinnanguliselt kuskil 10% avaldatavatest teostest müüb end plussi ning need teosed kompenseerivad end mitte rahaliselt ära tasuvaid teoseid.

„Kui ... ütleb, et kirjanikke on vaid 5, kes kirjastustele majanduslikult ära tasuks, siis ma nii pessimistlik ei oleks [...] Samas, kui see number on ka 30, siis suurt pilti see ei muuda. Hinnang on adekvaatne selles mõttes.“

Sellest tulenevalt ka pea kõik aktiivsed kirjanikud teevad enda ära elatamiseks juurde või kõrvale ka muid töid erinevate lepinguvormidega. Nii näiteks avaldatakse **honoraride** eest arvamusaluseid ja arvustusi, kirjutatakse retsensioone, tehakse ka tõlketöid, käiakse esinemistel ja seminaridel, kuid ka need tööd on üldiselt Eestis väga madalalt tasustatud. Mitmed tegevkirjanikud käivad ka regulaarselt päevatööl, mis ei ole seotud nende loovtööga ning kirjanik võib küll saada näiteks kirjastuse käest romaani avaldamise eest 5000€ tasu, kuidas arvestades loometöökuluvat aega, siis ei ole see tasu tegelikkuses jätkusuutlik ega arvesta teose avaldamiseks kulunud aega ning tööd.

Autorihüvitusfondist makstavad toetused, mis teoorias võiksid olla olulisteks sissetulekuallikateks kirjanikele, on alates 2008. aastast püsinud pikalt muutumatuna ning kui COVID pandeemia ajal suunati kultuurivaldkonda finantse juurde, siis 2022. aastal oli riigi poolt laenutushüvitisteks makstav summa ajaloo madalaim – 124 671 eurot. Laenutushüvitis 2021. aasta eest arvestati AHF andmetel rahvaraamatukogude

3 864 746 elektrooniliselt registreeritud laenutuse põhjal. Hüvitist saab 2021. aasta eest 1605 autorit ning mediaanhüvitiseks oli 15 eurot ehk üle poole (894) autoritest sai hüvitist alla 20 euro ja alla 5 euro maksti 484 autorile. Erinevad autorikategooriad – teksti autorid, tõlkijad, illustraatorid – said laenutuskorra eest 2 kuni 10 senti. Autorihüvitusfondi tegevjuhi hinnangul ei ole kehtivad laenutustasud mitte mingil määral jätkusuutlikud nii kirjanike toimetuleku kui ka kirjandusvaldkonna ajas kestma jäämise mõttes²¹⁰.

Laenutushüvitiste mediaan oli autoritele 2022. aastal 15 eurot ja kogu aasta peale maksti laenutushüvitiseks ajaloo madalaim summa.

Vastavalt 2022. aasta oktoobris vastu võetud otsusele, tõusis alates 2023. aastast autorihüvitusfondi baasrahastus 650 000 euroni, mis lubab tõsta nii laenutushüvitisi kui ka paljundushüvitisi. Samuti on Kultuuriminister Piret Hartmani hinnangul²¹¹ kirjandusvaldkonna jaoks olulised täiendavad 150 000 eurot, mille eest on raamatukogudel osta rohkem teavikuid, mis hakkab otseselt mõjutama nii kirjastusi kui ka kirjanikke.

„Kui muusikas või kujutavas kunstis või ka teatris on autoril lootust läbilöögile ehk täiendavale teenistusele välismaalt või välisurult, siis kirjanduses on peamiselt Eesti turg, täiendavaid sissetulekuid pole.“

Nii nagu ka teistes loomevaldkondades, on ka kirjandusvaldkonnas mitmeid erinevaid lepinguvorme ja ühtseid lepingulisi standardeid valdkonnas ei eksisteeri. Kirjanikega läbi viidud intervjuudest selgus, et üldiselt sõlmivad kirjastajad kirjanikega litsentsilepingud, mis tähendab seda, et autorile tasu makstes ei maksta riigile sotsiaalmaksu ning autorile ei kaasne makstava tasuga sotsiaalsed garantiid, ehk autorile makstav tasu ei ole võrdväärne töötasuga. See võib tuleneda autorite enda initsiatiividest, sest litsentsilepinguga teenib autor rohkem.

Sotsiaalmaksu makstakse õppekirjanduse ning tõlketööde pealt. Mitmed tõlkijad on ka iseenda tööandjad läbi osaühingute, mis võib tähendada, et lepingulise töösuhte asemel võidakse eelistada partneritele arвете esitamist.

Üldiselt saab kirjanik, kes avaldab teose, ühe osa enda töötasust KULKAst ning teise osa vastavalt lepingutingimustele kirjastajalt. Kirjanik võib saada kirjastajalt tasu kas mingi protsendina tiraaži müügi pealt teenitavast tulust või näiteks saab kindla summa iga müüdü teose eest. Seega sõltub kirjastuse poolt makstav tasu ühelt poolt nii kirjastuse poliitikatest ja teiselt poolt kirjastaja ja autori vahel sõlmitud lepingust. See tähendab, et kirjanik võib saada tasu näiteks kord kvartalis või lausa korra poolaasta jooksul, mida mitmed kirjanikud pidasid problemaatiliseks.

Problemaatiliseks nähakse kirjanike poolt ka kordustruksidega seonduvat, mille pealt kirjanike hinnangul teenivad üldiselt vaid kirjastused ning võib ka juhtuda, et kirjanikku kordustrukist isegi ei teavitata. Seega hindasid mitmed kirjanikud, et kirjastajatega sõlmitavad lepingud on ebaõiglased ja asetavad kirjanikud nõrgemasse positsiooni.

Sellest tulenevalt on üha enam hakanud kirjanike seas levima omakirjastamine. Seega palgatakse toimetaja, tehakse ise küljendaja tööd, ostetakse sisse illustraatorite teenused ning lõpuks minnakse otse trükikoja juurde ja sõlmitakse lepingud raamatupoodidega.

---

²¹⁰ ERR. Ainiki Väljataga: „Laenutushüvitised ehk Mis? Kellele? Kuidas?“ [<https://www.err.ee/1608660277/ainiki-valjataga-laenutushuvitised-ehk-mis-kellele-kuidas>]

²¹¹ ERR. Autorihüvitusfondi baasrahastus kasvab tuleval aastal 400 000 euro võrra [<https://kultuur.err.ee/1608755341/autorihuvitusfondi-baasrahastus-kasvab-tuleval-aastal-400-000-euro-vorra>]

Teine kirjandusmaailmas leviv trend, mis aitab ehk eelkõige noorema generatsiooni autoritel töötasu teenida, on autorite liikumine digitaalmeedia platvormidele. Üha enam avaldatakse näiteks luulet Instagramis või loevad autorid sisse enda teosed YouTube'i keskkonnas. Selline digitaalmeediasse kolimine võimaldab autoritel ühelt poolt genereerida endale digitaalmeedias kajastust, koguda jälgijaid ja tuntust ning teisalt läbi suureneva jälgijaskonna teenida reklaamitulu ja võimalusel jõuda ka reaalse lepinguni mõne kirjastajaga.

SISSETULEKUD

Kirjanduses tegutsejad saavad loometulu keskmiselt 630€ kuus ning ka valdkonnas sees on sissetulekud küllaltki vähe muutlikud (mediaan 500€). Suuremad loometöö tasud on illustreatoritel, toimetajatel ja tõlkijatel, valdkonna keskmisest väiksemad kirjanikel ning kõige vähem on kuu keskmiselt tasustatud luuletajad.

„Eestis selline juhus on küllalt haruldane, et kirjanik suudaks ennast ära majandada kirjandusteotusega. Ta saab, kui ta on produtsent, lavastuse dramaturg, tõlk ja teeb midagi muud, aga pole võimalik ainult kirjandusega toime tulla. Lugejate taha jääb.“

Kokku moodustab loometöö 55% kirjanike kõikidest sissetulekutest (vs. 67% kõikide loomealade keskmine), mis tähendab keskmist kogusissetulekut 1145 eurot kuus. Valdonna esindajate seas varieerub loometöö tasude osakaal kõigist sissetulekutest 45%-st (luuletajad, toimetajad) 70%-ni (illustreatorid). Vaid iga viies (21%) valdkonna esindaja saab tasu ainult loometööst ning see on koos rütmimuusikutega loomealadest viimane näit.

Kirjanduse eest makstavad tasud on väikesed, neid saadakse harva ja ligi pool valdkonna loojate tuludest ning sotsiaalsed garantiid tulevad kirjanduse väliselt. Nii tulude kui sotsiaalkaitse poolest on kõige keerulisem olukord luuletajatel.

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 7 kuud aastas ja 37% kirjanikest saavad tasu kõigil 12 kuul. Teistest vähematel kuudel saavad tasu luuletajad (keskmiselt 5 kuud). Kirjanikud jäävad teistele loomealade alla nii keskmise loometöö tasu poolest (väiksem töötasu on vaid rütmimuusika), tasu osakaalu poolest kogutuludest (loometööst saadav tulu moodustab kõige väiksema osakaalu loovisikute kogutuludest just kirjanduses ja rütmimuusikas) ning keskmise tasu saamise kuude poolest (loomealade jagatud viimane koht koos filmikunsti ja kunstiga).

Töötamise registri põhjal on kirjanike²¹² ja tõlkijate ametikohtadega tulu saanud loovisikute keskmine kuine füüsilise isiku sissetulek 2022. aasta oktoobris 1245 eurot, olles suurem kirjanikel ja väiksem tõlkijatel. Alates 2020. aastast on keskmine tasu suurus muutunud vahemikus 1020 – 1220 eurot. Kitsalt ainult kirjandusega seotud valdkondades (EMTAK 5811 või 9003) on samadel ametikohtadel töötades keskmine kogutulu 1540 eurot kuus ehk mitusada eurot kõrgem. Teisisõnu – kirjanikud ja tõlkijad teenivad rohkem tulu, kui töötavad kirjandusega seotud valdkonnas vs. näiteks töötades samas rollis etenduskunstides. See on loomealade seas pigem haruldane – enamasti on samas rollis töötades kõrgem see töötasu, mida teenitakse valdkonnast väljaspool.

Suurima osa kogutulust moodustab töölepinguline tulu, ent teistest valdkondadest rohkem on levinud ka mõne võlaõigusliku lepingu alusel saadud tasud (236 juhtu). Veel on levinud intressi- ja litsentsitasu. Valdonnas ettevõtjana tegutsejatest sai dividenditulu aasta peale 148 ettevõtet keskmises suuruses 72 000 eurot, mis on mõjutatud üksikutest väga kõrgetest tuludest kirjastamises. Parema pildi annab mediaantulu, mis oli selle saamisel 19 000 eurot aastas ehk ligi 1500 eurot kuus.

---

²¹² ISCO 2641 – kirjanikud jt; ISCO 2643 - tõlkijad

Kirjanduse valdkonna esindajate sõnul võib sissetulekuid teiste valdkondadega võrreldes enam suurendada mitme tööandja juures korruga töötamine. Kuigi viimastel aastatel on loometoetus loevinud kõikides loomevaldkondades, toovad just kirjanduse valdkonna loovisikud teistest enam oma tulusid suurendava tegurina välja ka loometoetuse saamise. Teisisõnu kompenseeritakse väikeseid sissetulekuid mitme loometöö välise töökoha või vabakutselise loovisiku loometoetusega, mis omandas COVID-19 pandeemia ajal loovisikutele sisuliselt kõige tähtsaima sotsiaaltoetuse rolli.²¹³ Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas nende saamisel keskmiselt 3000 eurot (suurim summa loomealade peale) ja ka selle osatähtsus tuludest oli valdkondlikult üks suurimaid.

Kui vaadata kõiki võimalikke valdkondi EMTAKite järgi, töötab kirjanikke enim hoopis tõlketeenustes (ligi 50%).

Järgmine populaarseim on raamatukirjastamine, kus on hõivatud 15%.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Kirjanduse valdkonnas tegutsejatest on kehtiv ravikindlustus on 90%-l, kusjuures teistest valdkondadest enim on kirjanikel ravikindlustus töötamisega mitteseotud põhjustel (30% vs. 22% kõikide keskmine). Viimase aasta jooksul on katkestusi olnud 24%-l, mis on marginaalselt parem teiste valdkondade loomeinimestest. Kirjanduse valdkonna sees on katkestusi olnud eelkõige illustraatoritel (58%). Tööd on viimase aasta jooksul otsinud iga teine valdkonna esindaja, toimetajate ja illustraatorite seas on see osakaal isegi suurem.

Kirjanduse valdkonna loovisikutest 80% sõnul (vs. 69% kõik loovisikud) on nende kogu tulu ametlik ning sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on loomealade peale teine tulemus ja jääb alla vaid arhitektidele. Loomevaldkonnas tegutseb ettevõtjana 71%, mis on koos kunstiga valdkondade väikseim näit ning jääb alla loometöötajate keskmisele (79%). 60% kirjanduse esindajatest maksab ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis on loomevaldkondade peale pigem keskmine või mõneti seda ületav tulemus.

„Meie (kirjastuses – toim.) oleme viimastel aastatel teinud nii, et kui autor tuleb oma tööga, siis litsentsileping - see on tavapärase. Õppekirjanduse osas me tellime ja tasume sotsiaalmaksu, samuti ka tõlgete pealt, keegi naljalt seda pakkuma ei tule. Palju on (tasustatakse – toim.) tõlkijaid ka OÜ-na, arve kaudu.“

Sarnaselt teistele valdkondadele saadakse loometöö tasu enim oma ettevõtte alt arveid esitades (62%) ehkki tulenevalt suhteliselt väiksemast ettevõtlusega tegelemisest kirjanduses on selle tasustamise viisi osakaal siiski teistest mõnevõrra väiksem. Märkimisväärselt on kirjandus on ainus valdkond, kus on levinud litsentsilepingute alusel töötasu saamine (49% vs. 16% teised valdkonnad) ning mõnevõrra rohkem saadakse tasu ka töövõtulepinguga (28% vs. 21%). Lepingud on 82% juhtudest ja enamasti tähtajalised (72%).

Litsentsilepingud, mis on loovisikutele sotsiaalkaitse tagamise osas pigem probleemsed, on levinud kunstis ja kirjanduses.

Teisisõnu, valdkondades, mis on teistele loomealadele sagedasti sisendi andjaks.

Kirjanikud tunnetavad pigem väiksemat individuaalset töist seost riigiga, kui vaid 13% ütleb, et üle poole lepingutest on tehtud riigi või riigile kuuluva asutusega. Sellest väiksem osakaal on vaid rütmimuusikas. Valdkonnas kõige enim tasustamist mõjutavaks teguriks peetakse siiski selgelt KULKA toetusi, kui 53% nimetas KULKAt valdkonnas peamise sissetulekuid mõjutava tegurina. See on uuringus kõigi valdkondade-mõjutegur paaride peale tugevusest teine suhe – veelgi suurem on

²¹³ Koppel, K., Masso, M., Arrak, K., Michelson, A. (2021). Vabakutselised loovisikud, nende majandusliku toimetuleku mudelid ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavus. Mõttekoda Praxis.

osakaal ainult disaini valdkonnas, kus peamise valdkonna töötasusid mõjutava tegurina nimetas 58% kohaliku turu väiksust.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

Keelepõhine ja väike turg. Kuigi Eesti kirjandus on üldisel tasandil väärtustatud, on turg piiratud lugejate arvu ja eesti keele säilitamise põhimõttega. Nii tunneb vaid iga viies valdkonna esindaja, et Eesti turg on kirjanduses tegutsemiseks piisavalt suur. Kitsalt kirjanikest leiab seda 5%. Vaid 13% arvab, et kirjanduses on lihtne tegutseda rahvusvaheliselt. Samal ajal on turul teoseid palju – 2021. aastal ilmus Eestis 560 algupärast eestikeelset ilukirjandusteost kogutiraažiga 445 000 eksemplari ehk keskmine tiraaž oli 1000 lähedale. Eestikeelsete teoste arv on üle aastate tõusnud, samal ajal suudavad üle tuhande raamatu müüa vaid väga üksikud autorid ja tiraažid ise on languses. Majanduslikus vaates on tegemist olukorraga, kus ühelt poolt on turg kinnine (rahvusvahelistumist on väga vähe) ja pigem väikese suurusega (lugejate arv), teisalt on kohalikul turul suur pakkumine. Ainus loogiline tasakaalupunkt saab ja ongi tekkinud kohta, kus tulemusena on ühe teose peale keskmiselt vähe ostjaid. Praktikas tähendab see, et valdkonna autorid saavad turult vähe töötasu.

Vähene asendatavus. Kirjandus on individuaalne ja autorikeskne valdkond. Teost ilma konkreetse kirjaniku või luuletajana ei valmiks või oleks see täiesti teistsugune. Looming on autori kujundada ja loomevabadus on sisuliselt piiramatult. Kirjeldatud asendamatus probleemiks on kogu vastuse püsimine ainuisikul – vastutus eristuda loomingus, leida või teha turundus ja toimetused ning leida maksev klient. Ja et väikesel turul on seda keeruline teha, kaasnevad kohesed probleemid loometöö sissetulekute ja sotsiaalkaitsega.

2.8. KUNST

MÄÄRATLUS

Loometöö tulemused kunsti valdkonnas on autoriõigusega kaitstud: maalikunstiteosed, graafikateosed, trükikunstiteosed, joonistused, illustratsioonid,²¹⁴ skulptuuriteosed, tarbekunstiteosed. Nagu ka teistes valdkondades, on autoril õigus saada tasu teose kasutamise eest teiste isikute poolt. Kujutava kunsti puhul on seaduses eraldi mainitud edasimüüki - teose originaali edasimüümisel avalikul enampakkumisel (oksjonil), kaubandus- või kunstiorganisatsioonide kaudu teose autoril õigus saada viis protsenti müügi-summast.²¹⁵ Ka näitust, mis on valdkonna peamine formaat selle toimimise ja sisuloome mõttes, tõlgendatakse autoriõiguse objektina (teose väljendus, tuletatud teosed, teoste kogumikud, muud teosed), sest on autori (kuraatori, aga panustab ka näituse kujundaja) intellektuaalse loomingu tulemus.²¹⁶ Näituse kaudu saab kunst avalikuks ning kuraatori roll on võrreldav lavastajaga etenduskunstides.

Peamine kunsti valdkonna tunnustatud loomeliit on Eesti Kunstnike Liit (EAA)²¹⁷ koos oma arvukate alaliitudega,²¹⁸ kellest ametlikud loomeliidud on ka Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing ja Eesti Kujundusgraafikute Liit.²¹⁹ Viimane on olemuselt küll disaini alla liigituv, nagu ka mitmed teised alaliidud (Eesti Moekunstnike Ühendus). Seoseid on ka näiteks etenduskunstidega - Eesti Lavastuskunstnike Liit. Kunst üleüldiselt põimub palju teiste loomevaldkondadega. Kultuuriministeerium rahastab mitmed valdkonna muuseumeid jt kunstiasutusi, riigi osalusega sihtasutusena tegutseb SA Kunstihoone ning riigi asutatud sihtasutused on ka Eesti Kunstimuuseum ning Tartu Kunstimuuseum.²²⁰

Peamine liigitus siin lähtub sellest, milliste vahenditega ja millisel kujul looming realiseerub: maalikunst, fotograafia, skulptuur, graafika, keraamika, erinev tarbekunst - osaliselt liigitasid küsitluses vastanud end siin ka disaini alla ja vastupidi. Jaotusi on ka žanri- ja stiilipõhiseid, samuti eristatakse ajastuid, kunstivoolusid ja koolkondi. Et kunstnikud tegutsevad vahel ka kuraatorina, võib piir kunstiteose ja kuraatori-näituse vahel olla hägune.

Uuringu registriandmete analüüsi kaasati ja olid kesksel kohal need valdkonna loovisikud, (1) kes on ametinimetuse järgi kunsti valdkonnaga loometöötajad (ISCO 2651, 2659²²¹) ja kelle tööandja põhitegevusala on kunstiga seotud loomemajandusvaldkond (EMTAK 9003) või (2) kes tegutsevad omaenda kunstiga seotud ettevõttes. See tähendab, et praeguse uuringu registriandmete käsitluses loetakse loometöötajateks neid kunstivaldkonna esindajaid, kelle loometöö tulemusena sünnib teos autoriõiguse mõttes. Valdkonna statistikasse ei kaasata seega näiteks valdkonna haridus- või abitegevusega (nt näituste tehniline korraldamine) seotud inimesi.

Küsitluses jäeti valdkondlik enesemääratlus vastajate endi otsustada. Küsitlus saadeti kõikidele MTÜ Eesti Kunstnike Liidu, MTÜ Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühingu ning Eesti Autorite ühingu liikmetele ja

²¹⁴ Seos kirjandusega – näiteks siin raamatuillustraatorid on kirjanduse valdkonna autorid.

²¹⁵ Autoriõiguse seadus [<https://www.riigiteataja.ee/akt/810714>]

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ Eesti Kunstnike Liit [<https://www.eaa.ee/>; https://ariregister.rik.ee/est/artistic_associations]; liikmete arv 2020 oli 983 ja kodulehel 990.

²¹⁸ Eesti Akvarellistide Ühendus, Eesti Keraamikute Liit, Eesti Klaasikunstnike Ühendus, Eesti Kujundus-graafikute Liit, Eesti Kujunduskunstnike Ühendus, Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing, Eesti Lavastuskunstnike Liit, Eesti Maalikunstnike Liit, Eesti Metallikunstnike Liit, Eesti Moekunstnike Ühendus, Eesti Nahakunstnike Liit, Eesti Tekstiilkunstnike Liit, Eesti Vabagraafikute Ühendus, Eesti Kujurite Ühendus, Fotokunstnike Ühendus, Studio 22, Sõltumatute Ühendus, Tartu Kunstnike Liit [Leitav: <https://www.eaa.ee/alaliidud>]

²¹⁹ Vt loomeliitudesse kuulujate arvu: Lisa 3. Valdkonnad ja loomeliidud.

²²⁰ Kultuuriministeerium. Kunst [<https://www.kul.ee/kunstid-ja-loomemajandus/kunst>]

²²¹ 2651 - Kujutavad kunstnikud: nt maalikunstnik; skulptor; klaasikunstnik; videokunstnik; graveerija; keraamik; kunstirestauraator; karikaturist; 2659 – mujal liigitamata loomingulised töötajad.

kõigile EMTAKi põhjal kunstiga põhi- või kõrvalvaldkonnas tegutsevatele ettevõtetele nende Äriregistri kontaktandmete põhjal.

LOOVISIKUTE DEMOGRAAFIA

Eestis oli 2022. aasta oktoobri seisuga 1504 kunsti valdkonnas tegutsejat, kes teenisid selles kuus mõnda sissetulekut ISCO 2651 või 2659 all töötades. Kui arvestada vaid hõivatust valdkonnaga seotud loome-majandusvaldkonnas, on tegutsejate arv 108. Tulu saavate kunstnike arv on üle viimaste paari aasta olnud registri põhjal stabiilne. Müügituluga ettevõtteid, mis olid seotud uuringus vaadeldavate kunsti tegevusalaga, oli 473.

Loometöö tasustamise küsitlusele vastas üle 200 kunstivaldkonna loovisiku, kes tegutsesid enim maalikunstniku (65) või fotokunstniku (53) rollis. Esindatud olid ka graafikud, skulptorid, keraamikud ja tekstiili- klaasikunstnikud ning interdistsiplinaarsed²²² kunstnikud, samuti märgiti end vabavastustes ise kuraatoriks. Fookusrühmades osales seitse inimest (tegevkunstnikud, galeriidega seotud kunstnikud, õppejõud).

Kunstnikud ei erine teistest valdkondadest keskmise vanuse (43 eluaastat) või elukoha poolest (61% Harjumaal). Naisi on rahvastikuregistri järgi kunstnike seas 53% ehk ligikaudu pooled, ent küsitluses on naiste esindatus suurem (71%). Kõige sagedaseim haridustase on magister (63%), mis on reeglina humanitaaria ja kunstide valdkonnas (86%). Kunstnikud ei kuulu mõnda loometegevusega seotud ametiühingusse (4%), ent loomeliitu kuuluvus esindab kõikide valdkondade keskmist (68%).

Peaaegu iga teine kunstnik on lisaks oma peerialale hõivatud ka mõnes teises loomerollis, mis on uuringu valdkondadest kõrgeim tulemus koos disaini ja etenduskunstide esindajatega. Enim tegutsetakse disainis (10%). Kunst ise on teistele loovisikutele ülejäänud valdkondadega võrreldes levinuimaks teiseks tegevusvaldkonnaks. Iga viies küsitlusele vastanud disainer märkis enda teise tegevusvaldkonnana ära ka kunsti, mis teeb kunstist ja disainist vastastikku kõige levinuima valdkond-kõrvalvaldkond suhte.

TEOSE LOOMISE JA LEVITAMISE PROTSESS ÜLDISELT²²³

Konjunkturiinstituut jaotas oma 2021 aasta uuringus kunstivaldkonna ettevõtted üldjoontes järgmiselt: (1) kunstnike ateljeedeks-stuudioteks (toimub loominguline töö, loomingu eksponeerimine, tellimuste täitmine ja müük) ning (2) galeriideks, kauplusteks ja veebiplatvormideks (tegelevad kunstiteoste eksponeerimise, vahenduse ja müügiga). Seega esitlevad ja/või müüvad kunstnikud autorieksemplare vahetult ostjale-tellijale isiklikult või läbi vahendajate.²²⁴ Keskmiselt on näituste korraldamine või neil osalemine, kuigi valdkonna ekspertide sõnul põhineb suur osa näitustegevusest ja kunstivaldkonna toimimisest tasustamata töö. Uuringus osalenud ekspertide sõnul on korralduslikult mitut liiki näitusi:

- need, kus kunstnik teeb suurema osa tegevustest ise, omaosalus on kas täielik või katab KULKA osa tootmis- ja logistilistest kuludest.
- need, kus näituseasutusel on suur tugipersonal ja kunstnikule küll makstakse tasu, kuid see ületab harva riiklikku alampalka.

Looming algab enamasti kunstniku enda initsiatiivist, harvem ka tellimusega. Näiteks skulptorite tegevus tugineb tihti tellimusele, aga ka fotograafidel on suur variatsioon oma initsiatiivi vs tellimustöö osas. Tellimus toimib üsna klassikaliselt, kus algselt luuakse (tavaliselt kliendi algatusel) tellija ja loovisiku vahel kontakt ning lepatakse kokku tingimused, millele tuginedes omakorda teostatakse vajalik loometöö. Enda

²²² Video-, installatsiooni-, helikunsti, interaktiivse kunsti vm meediumides tegutsev kunstnik.

²²³ Kui pole viidatud teisiti, siis tugineb fookusgrupis ja koosloome töötubades osalenute mõttekäikudele ja autorite tõlgendusele.

²²⁴ Eesti loomemajanduse olukorra uuring ja kaardistus – Kunst (2021) [https://eas.ee/wp-content/uploads/2022/04/11_eesti_loomemajanduse_olukorra_uuring_ja_kaardistus_2021_kunst.pdf]

initsiatiivi puhul teostatakse töö enne võimalikku müüki või muud loominguulist realiseerumist. Vahepeal on kunstnikul selgem nägemus lõpptulemusest, vahepeal tekib see loometöö käigus.

Sagedasemad moodused teoste levitamiseks ja müügiks on näitused (sh mittetulunduslikud) ja müüdigaleriid, müük internetis või otsekontaktide kaudu (nt üritustel), harvem ka koostöö teiste valdkondadega, eriti disainiga - näiteks kunstiteost kasutatakse illustratsioonina, T-särgi disainis või postkaardil. Näituste korraldamise, sh ressursside kaasamise eest vastutab kas kunstnik ise või on suurem vastutus näituse kuraatoril. Sageli on kaasatud veel erinevaid inimesi, nt nii tehniliste kui turundustegevuste osas. Teiste leviku-²²⁵ ja müügitgevuste osas on palju erinevaid võimalusi, sh näitused-projektiruumid, eksperimenteerimine, kunstialased trükised, aga ka sotsiaalmeedia, erinevad platvormid jpm.

LOOMETÖÖ ISELOOMUSTUS

Kunsti valdkonna loovisikute töö on esindajate hinnangul rohkem **objekti-** (37%) kui protsessikeskne (29%) ning paikneb skaalal individuaalne-kollektiivne selgelt **individuaalsel** poolel, kui jäädes autorite hinnangul individuaalsuselt (75% arvab, et valdkond on pigem individuaalne) alla vaid kirjandusele. Teistest individuaalsemana tajuvad tööd skulptorid (89%), graafikud ja maalikunstnikud (mõlemad 86%), vähem fotokunstnikud ja interdistsiplinaarsed kunstnikud. Suurema objektikesksust tunnetavad keraamikud, protsessikesksust taas interdistsiplinaarsed kunstnikud.

Individuaalsele töö iseloomule lisaks tajuvad kunsti valdkonna vastajad koos disaineritega kõigist valdkondadest enim, et nad on oma loometegevuses **asendamatud**. Teisisõnu, ilma konkreetse kunstnikuta oleks valmiv loometeos hoopis teistsugune või ei valmiks üldse. Seda tunnetavad 80% kunsti esindajatest, kelle seast veelgi enam skulptorid (94%).

77% valdkonna esindajate sõnul nõuab valdkonnas loovisikuna tegutsemine **põhjalikku erialast ettevalmistust**, mis on loomealade võrdluses keskmine hinnang. Teistest rohkem tunnetavad põhjalikuma ettevalmistuse nõuet skulptorid (100%) ja keraamikud (90%), mõnevõrra vähem maali- (72%) ning fotokunstnikud (65%).

Võimalusi valdkonnas lihtsasti rahvusvaheliselt tegutseda tajutakse kunstivaldkonna pigem teiste valdkondadega sarnaselt (valdkonna keskmine 33% vs. 30% muud loomealad). Rohkem võimalusi tajuvad fotokunstnikud (51%), vähem keraamikud (17%). **Eesti turgu hinnatakse väikeseks** – keskmiselt vaid 15% valdkondade esindajatest peab kohalikku turgu piisavalt suureks, mis on loomealade võrdluses kõige väiksem tulemus. Viidatakse nii suurte tööandjate puudusele valdkonnas kui ka valdkondlike töökohtade üleüldisele puudusele.

Suurt **konkurentsi loovisikute vahel** tunnetab 62% küsitlusele vastanutest. Suuremat konkurentsi tajuvad eelkõige graafikud ja maalikunstnikud. Valdonna ettevõtete vahel tunnetab suurt konkurentsi 26% ning just kunstis on ettevõtete vahelise konkurentsi tunnetamine valdkondlikus võrdluses kõige väiksem.

Valdkonnas tööd tehes iseloomustab kunstnike väike seos nende ühe kõige tähtsama kliendi, tellija või tööandjaga - ligikaudu vaid iga kolmandal (32%) moodustab suurimalt kliendilt/tellijalt/tööandjalt saadud tulu üle poole nende sissetulekust. See on mõnevõrra vähem kõikide vastajates keskmisest (48%). Vaid iga kuues (17%) ütleb, et üle poole lepingutest on tehtud riigi või riigile kuuluva asutusega. Samal ajal nõustub 60% siiski, et riik on suure või määrava tähtsusega valdkonna tellimuste juures.

Valdkonnas töö leidmine

Kunsti valdkonnas leiab 88% vastajatest (vs. 75% kõik loomealad), et valdkonnas töö leidmine on keeruline, mis on kõigi loomealade peale suurim tulemus. Sisuliselt mitte ükski küsitlusele vastanud kunsti valdkonna loovisik (v.a üksikud fotokunstnikud) ei pea töö leidmist lihtsaks. Sarnaselt ei leia valdkonnas keegi, et nende alal leidub loovisikutele piisavalt töökohti. Nii leitakse kunstis sarnaselt teistele loomealadele, et

²²⁵ Selle termini alla käib ka kunsti mittetulunduslik pool.

valdkonnas on palju vabakutselisi (75%). Eelkõige iseloomustab vabakutselisuus graafikuid ja fotokunstnike (80+%), vähem skulptoreid (60%).

Viimase aasta jooksul on tööd otsinud 56%. Valdonna sees on tööotsimise sagedus küllaltki sarnane maalikunstnikel, skulptoritel ja graafikutel. Teistest selgelt enam interdistsiplinaarsed kunstnikud (80%) ning ka keraamikud (61%).

VALDKONNA RAHASTAMINE

Valdkonna rahastus ja tasustamine on valdkonna loovisikute endi hinnangul mõjutatud eelkõige väikesest turust, KULKAST ja teistest rohkem ka tasude optimeerimisest ning vabatahtlike tegevuste suurest osakaalust. Selgelt kõige olulisemaks peetakse KULKA tähtsust (46%). Kultuuriministeeriumi rahastust hinnatakse teistega võrreldes pigem keskmiseks või vähetähtsaks.

Kultuuriministeeriumi 2023. aasta Kunstipoliitika kujundamise ja rakendamise programmi eelarve on 9,75²²⁶ miljonit eurot, mis jaguneb väga mitme programmi tegevuse vahel. Üks suuremaid programmi raames rahastatavaid tegevusi on kujutava kunsti valdkonna toetamine läbi KULKA Kujutava ja rakenduskunsti. Sihtkapitali prognoositav arvestuslik eelarvemaht 2023. aastal on 3,5 miljonit eurot.²²⁷ Ka kunstivaldkonna ekspertide hinnangul elab Eesti kunstnik peamiselt KULKA makstavatest toetustest, tasudest ja stipendiumitest. Kujutava ja rakenduskunsti sihtkapitali eesmärk on Eesti professionaalse kunsti edendamine, säilitamine ja populariseerimine.²²⁸

Kuigi valdkonna loovisikud ei taju kunstivaldkonna rahastust Kultuuriministeeriumilt märkimisväärseks, siis tegelikkuses on Kultuuriministeeriumi roll kunstivaldkonna rahastamisel kriitilise tähtsusega, kuid rahastus jaguneb väga mitme erineva kanali vahel ja on mõeldud erinevate programmiliste suundade toetamiseks. Et tegemist on vabakutselisel tööl tugineva valdkonnaga, peaks valdkonna rahastamine vähemalt teoreetiliselt olema seotud loometöö rahastamisega. Kultuuriministeeriumi eelarve kaudu toetatakse eelkõige valdkonna loometööd, näitustegevust, rahvusvahelistumist ja kunsti uurimist.²²⁹

Otseselt rahastab Kultuuriministeerium ka Tallinna Kunstihoonet ja valdkondliku infokeskuse Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus tegevust, osaliselt Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskust, aga ka kunstiajaloo uurimist edendava SA Konrad Mägi tegevusi.²³⁰ Lisaks toetab Kultuuriministeerium veel riiklikult Veneetsia kunstibiennaali Eesti paviljoni korraldamist, läbi Eesti Kunstiakadeemia sihtasutuse kunstiresidentuuri arendamist Narvas või EKL galeriide või Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi tegevust.

Kunstikorraldajad saavad välistegevusteks toetusi taotleda ka Kultuuriministeeriumi kahest valdkondade ülesest taotlusvoorst²³¹ „Eesti kultuur maailmas“ ning „Riikidevahelised kultuurikoostöölepped“. Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus sai kuni vahendite lõppemiseni toetust Ettevõtlike Arendamise Sihtasutuse (EAS) valdkondlike arenduskeskuste meetmest. Loovisikud võivad tasu saada ka konkureerides kunstiteoste tellimise seaduse alusel, mis kohustab avaliku otstarbega hoone ehitamisel soetama kunstiteoseid. Tänapäevaks on seaduse alusel tellitud ligi 100 teost.

Madalaima osakaaluga on Eesti kunstivaldkonnas erasektori rahastus ehk erasponsorite toetus või eraalgatuslikud ja erarahaga finantseeritud organisatsioonid, kus nende osakaal on küll vaikselt kasvamas, kuid ei oma täna kunstivaldkonna rahastamisel eriti suurt rolli.

²²⁶ Summast ligikaudu poole moodustab ajutine investeering Tallinna Kunstihoone renoveerimiseks.

²²⁷ Riigieelarve seletuskiri 2023 [<https://www.fin.ee/media/7579/download>]

²²⁸ Eesti Kultuurkapital [<https://www.kultuurkapital.ee/sihtkapitalid/kujutav-ja-rakenduskunst/raha-jagamise-kord>]

²²⁹ Riigieelarve seletuskiri 2023 [<https://www.fin.ee/media/7579/download>]

²³⁰ Kultuuriministeerium. Kunst – rahastamine [<https://www.kul.ee/kunstid-ja-loomemajandus/kunst/rahastamine>]

²³¹ Taotlusvoorud on avatud ka teistele valdkondadele peale kunsti

Eraldi teema on siin nn *blockbuster* tüüpi näitused (hittnäitused), mis on 2021. aastal läbi viidud SüKu näitusepindade uuringuraporti järgi²³² „muuseumitele üha enam olulised omatulu teenimise allikad ning muuseumid, mille eelarved toetuvad suures osas omatulule, on muutumas sellistest näitustest sõltuvaks.“ Hittnäitusi iseloomustab suunatus laiale publikule, st fookuses on ajaloolise/kultuurilise tähtsusega isikud, moevoolud jne, kollektsioon on eksklusiivne ning turundustegevus intensiivne. Teisalt, uuringus²³³ osalenud näitusekorraldajad arvasid, et „pigem tuleks väärtustada ja jõustada kohalikumaid, väiksemaid ja eripärasemaid teemasid ning suunata ressursid sellele, et need nõ suureks mängida.“ Nii on hittnäituste tegemine väga kallis ning arvestada tuleb, et muuseumitel puuduvad nende süsteemseks korraldamiseks omavahendid.

LOOMETÖÖ RAHASTAMISE PÕHIMÕTTED

Kunstnikele makstakse töötasu tulenevalt valdkonna eripäradest ja keerukusest läbi mitmete erinevate töö- ja lepinguvormide. Töötasu maksmist mõjutab ka enamasti pikk loomeprotsess. Juhul, kui loometöö on tasustatud, siis tõenäolisemalt tulevad tasud KULKAst, erinevatest organisatsioonidest makstavatest stipendiumitest ja toetustest. Ehkki tasu saadakse ka näitustelt, on need enamasti (kui mitte alati) seotud suuremate Kultuuriministeeriumi rahastatud organisatsioonidega. Teiste puhul on rahastajaks valdavalt KULKA ja tasud on sümboolsed.

Fookusgrupis osalenute sõnul on kunstiteose valmimine pikk protsess²³⁴ ja võib võtta isegi aastaid aega, kuid ei tajuta, et see protsess kajastuks alati piisavalt õiglaselt kas toetustes või teose müügihinnas.

Näiteks, harvadel juhtudel võib galerii leppida kunstnikuga kokku, et kahe aasta pärast korraldatakse isikunäitus. Sealhulgas lepatakse kokku ka kunstnikule makstav tasu ja selle osas, kui palju saab kunstnik loota galerii produktsioonile ning millises mahus tuleb kunstnikul endal näituse korraldamisse panustada. Samuti on Eestis levinud tava, et grupinäitusel osalevate kunstnike arvust sõltub ka igale kunstnikule makstav tasu, mis osalejate arvu kasvamisega kahaneb. Sellisel juhul on tasumäär seotud kunsti-institutsiooni eelarvega kuid tasu ei peegeldu kunstniku töömaht, sest see ei sõltu faktist, kas näitusel osaleb 10 või 20 kunstnikku. Samuti puudub Eestis praktika, kus kunstnikku hoitakse kogu loometöö protsessi ajal näituse korraldaja poolt palgal.

“Näituse tegemine loob nähtavust, isegi kui raha ei saa.”

Kunstivaldkonna eksperdid koos kunstnikega pidasid problemaatiliseks ka näituste korraldamisega seonduvaid küsimusi, mis samuti mõjutavad tugevalt kunstniku sissetulekuid. Peamiselt, et kunstivaldkonnas on loometöö põhiliseks väljundiks näitused, on küllaltki levinud olukorrad, kus loovisik on ise tööandja rollis, makstes KULKA projektitoetuse vahenditest tasu nii kujundajatele, tehnikutele, ise seejuures tasu saamata. See tähendab, et tihti on näitustega seotud tugiteenuste pakkujad paremini tasustatud kui kunstnikud. Ühe põhjendusena võib tuua ebavõrdsed nõ jõupositsioonid, kus üksikisikud (eriti, kui nad on omavahel pigem konkureerivad) on institutsioonide ees palgaläbirääkimistel ebavõrdses olukorras. Samuti kumasid läbi ekspertide hoiakud, et kunstniku puhul on näitusest saadav tuntuus samuti hea tasu või selle komponent.

„Näiteks konkurentsiredeli tipus asuv Kumu maksab kunstnikule grupinäitusel osalemise eest 200 eurot brutotasu litsentsilepinguga ja kunstnikud ei saa sellisest

---

²³² Ektermann, M., Kont, H.-L. (2021) Südalinna Kultuurikeskuse (SüKu) näitusepindade uuringuraport [https://tartu.ee/sites/default/files/uploads/Linnavarad/syku/galeriideuuring_taisversioon.pdf]

²³³ *Ibid.*

²³⁴ Küsitluses oli kunstnike seas siiski keskmisest vähem (48% vs. 61%) neid, kes pidasid loomeprotsessi pikaks.

pakkumisest keelduda, sest tegu on kunsti lähiajaloo ülevaatenäitusega, millest puududes kirjutab kunstnik ennast ühtlasi välja kunstiajaloo narratiivist.“²³⁵

Ka kunstivaldkonnas on loomepalk – kunstnikupalk – mida makstakse 2023. aastal 20 kunstnikule. Kunstnikupalka makstakse kunstnikule kolm aastat ning tasu laekub kord kuus. Samuti kaasnevad kunstnikupalgaga ka sotsiaalsed garantiid, ehk sissemaksud pensionifondi ja ravikindlustus. Kõikide uuringu käigus küsitatud ja vesteldud kunstivaldkonna ekspertide sõnul on kunstnikupalk end toetuse eksisteerimise aja jooksul õigustanud (vt pt 3.2. Meetme mõju).

Samuti maksab KULKA regulaarseid elutöötoetusi, millega toetatakse kujutava ja rakendus kunsti valdkonna teenekaid loovisikuid. Toetuse suuruseks on 1200 eurot kvartalis ning seda makstakse isikule tema elu lõpuni. Kunstivaldkonnas on elutöötoetuse saajad üldiselt pensionärid, kellele riik on juba taganud ravikindlustuse ning kellele makstakse ka vanaduspensioni.

Eesti Kunstnike Liit ning Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing maksavad Loovisikute ja loomeliitude seaduse aluselt ka loometoetusi ning stipendiume ehkki viimastel aastatel (sh 2023) on vahendid toetuse maksmiseks lõppenud juba aasta esimestel kuudel. Lisaks on kunstnikel võimalik taotleda stipendiume ja toetusi SA Eesti Rahvuskultuuri Fondist, mille kunstivaldkonda kuulub 10 erineva sisuga allfondi.²³⁶ Kunstnikud taotleavad toetusi kõikvõimalikest fondidest ja rahastamisallikatest, et produktsioonikulud saaksid kaetud ning et oleks võimalik loometööga tegeleda. Kunstnike ja ekspertide hinnangul käivad mitmed kunstnikud loometöö kõrvalt ka päevatööl, et tagada endale sissetulek ning sotsiaalsed garantiid.

Väikese osa tuluallikatest moodustavad mõnede kunstnike jaoks ka kunstiraamatud, kuid nende avaldamisel on eeldus, et KULKA makstav toetus kataks ära minimaalselt 60% raamatu avaldamisega seotud kuludest. Sellisel juhul on ka kunstnikul võimalik oma avaldatud teose pealt tulu teenida.

SISSETULEKUD

Kunsti valdkonnas tegutsejad saavad küsitluse põhjal **loometulu** kokku keskmiselt 670 eurot kuus ning tasu on valdkonnas sees küllaltki muutlik (mediaan 500 eurot). Valdkonna sees on suuremad keskmised loometöö tasud eelkõige skulptoritel (1150 eurot) ja graafikutel (980 eurot), ent näiteks keraamikute keskmine loometööst saadav kuine tasu on 440 eurot. Mitmes individuaalses rollis on tasud siiski väga varieeruvad – lisaks skulptoritele ja graafikutele ulatub näiteks üksikutel maalikunstnikel keskmine tasu kõrgele (5000 eurot), ent mediaan jääb viimasel juhul vaid 350 euro juurde. Kunstnike endi hinnangul võib loometöö tasu teiste valdkondadega võrreldes enam suurendada isikurundus või projektipõhised lisatööd.

Kunstivaldkonna keskmised töötasud on väga väikesed. Üksikud neljakohalised tasud tulenevad eelkõige harvade väga kõrgetest summadest konkreetsetes rollis. Mediaantasud jäävad enamasti 500 euro juurde ühes kuus.

Kokku moodustab loometöö 62% kunstnike kõikidest sissetulekutest, mis tähendaks autoritele keskmist kogusissetulekut 1080 eurot. Rollipõhiselt erinevad väiksema osakaaluga eelkõige keraamikud, kelle puhul moodustab loometöö tasu poole nende kõigist tuludest. Ainult loometööst saavad tasu 34% valdkonna esindajatest.

Loometöö eest saadakse tasu keskmiselt 7 kuud aastas ja vaid iga kolmas (32%) valdkonna loovisik saab tasu kõigil 12 kuul. Valdkonna üldist keskmist suurendavad fotokunstnikud, kelle seast saavad 12 kuud loometöö alaseid sissetulekuid 52%. Skulptorite ja interdistsiplinaarsete kunstike seas on osakaal vaid 17%.

²³⁵ Uuringus osalenud eksperdi tsitaat.

²³⁶ SA Eesti Rahvuskultuuri Fond [<https://www.erkf.ee/allfondid>]

„Olen kuratoorina saanud lepingu, kus on need tasud (graafilise disaineri ja installeerijate – toim.) on kõrgemad kui kunstniku või kuraatori omad.“

Kunsti esindajad jäävad teistele loomealade alla nii keskmise loometöö tasu poolest (ligikaudu sama väike loometöö tasu on vaid rütmimuusikas ja kirjanduses), loometöö tasu osakaalu poolest kogutuludest ning keskmise tasu saamise kuude poolest (loomealades jagatud viimane koht koos filmi ja kirjandusega). Ka kogu aasta ehk 12 kuud tasu saavate loovisikute osakaalu poolest on kunstivaldkonnast väiksem osakaal vaid kirjanduses.

Autori ja litsentsitasu suurus oli aastas nende saamisel keskmiselt 1640 eurot ja nende osatähtsus tuludest oli valdkondlikus võrdluses keskmine või pigem suur.

Registrite põhjal suurendab kunstnike tulu töötamine väljaspool otsest kunstivaldkonda. Suurem osa tulust saadakse töötades mõnes kunstilises rollis etendus-kunstide valdkonnas. Peaaegu sama levinud on töötamine muuseumites või arhiivides.

Töötamise registrite põhjal²³⁷ on ISCO 2651 ja 2659²³⁸ ametikohaga kunstnike tulu saanute keskmine füüsilise isiku kogusissetulek 2022. aasta oktoobris 1320 eurot, olles viimaste aastate võrdluses suurenenud. Kui arvestada töötamist vaid kitsalt kunstialase loometegevusega seotud valdkonnas (EMTAK 9003), on sealsete töötajate keskmine tulu (samades rollides) 730 eurot. Näiteks kujutavate kunstnike jt kogutulu kunstialase loometegevuse valdkonnas on registri põhjal 700 eurot.

Kogutulu suurim osa on palgatulu, levinud on ka VÕS lepinguline tulu (selle saamisel 500 eurot) ning litsentsi- ja intressitulu. Kunstnike puhul on võrreldes teiste valdkondadega näha ka sotsiaalhüvitiste suuremat osakaalu sissetulekutes. Valdkonna ettevõtetest said dividenditulu 473 autorina tegutsevat loovisikut keskmises suuruses 16 000 eurot aastas, mis on ligikaudu 1300 eurot kuus. Keskmine pigem ei esinda kõik kunstike, vastavad mediaantulud olid 8 000 eurot aastas ehk 660 eurot kuus.

TÖÖTAMISE VORMID JA SOTSIAALSED GARANTIID

Kunsti valdkonnas tegutsejate sotsiaalkaitse on lünklik. Kehtiv ravikindlustus on 80%-l, mis on kõige madalam tulemus loomealade võrdluses. Seejuures tuleb erinevus just töötamisega seotud ravikindlustusega vähesest olemasolust (56% vs. 65% kõikide valdkondade keskmine). Viimase aasta jooksul on katkestusi olnud igal kolmandal (33%), ületades kõiki teisi valdkondi peale filmi. Enim on katkestusi olnud interdistsiplinaarsetel kunstnikel (44%), vähem fotokunstnike seas (22%).

Kunstis tegutsejatest 56% sõnul on nende kogu tulu ametlik ning sellelt on makstud kõik seadusega nõutud maksud. See on loomealade peale tagantpoolt teine tulemus, ületades vaid rütmimuusikuid. Samuti vaid alla poole (45%) kunstnikest maksab ettevõtjana tegutsedes täiel määral sotsiaal- ja töötuskindlustusmaksu, mis on loomealade peale samuti tagant teine tulemus. Erinevalt rütmimuusikutest on lepingud siiski 78% juhtudest kirjalikud, olles enamasti tähtjalised (78% vs. 71% kõik vastajad).

Ettevõtjana tegutseb 72%, mis on ühiskonnas laiemalt suur osakaal, ent loomealade kontekstis koos kirjanikega valdkondade väiksem näit. Sarnaselt teistele valdkondadele saadakse loometöö tasu selgelt enim oma ettevõtte alt arveid esitades (61%) ehkki kunstnikel on mõnevõrra madalama ettevõtlusega tegelemise tõttu selle tasustamise viisi osakaal siiski teistest mõnevõrra väiksem. Kunstis on teistest valdkondades mõneti enam levinud ostu-müügilepingute alusel töötasu saamine (18% vs. 10% teised valdkonnad), kuid selle vormi levimus on siiski madal. Teistest valdkondadest väiksem on töölepinguga

---

²³⁷ NB: Registriandmed tuginevad vaid kindlatele EMTAK ja ISCO koodidele ning kajastatud sissetulekunumbritesse tuleb loomevaldkondades suhtuda kriitiliselt ja tõlgendada neid koos ümbritseva kontekstiga.

²³⁸ 2651 – kujutavad kunstnikud jt, 2659 – mujal liigitamata loomingulised töötajad.

teises ettevõttes töötamise sagedus (15% vs. 21%) ning mitte ükski küsitluse vastanud kunstnik ei saanud tasu avaliku teenistuse seaduse alusel.

„Me pakume tasu ja ta ise soovib seda lepingut teha enda äriühinguna. Ja kuidas ta võtab raha välja, on tema teha, maksudest oleme ka rääkinud ja kunstnik ikka tahab teha juriidilisega.“

Fookusrühmas osalenute hinnangul ei ole kunstivaldkonnas ühte kindlat levinuimat töö- või lepinguvormi. Peamisteks valdkonnas kasutatavateks lepinguvormideks käsundus- ja litsentsilepingud, ent tajutavalt vähem on töölepingu või töövõtulepinguga töötamist. Ekspertide hinnangul on selle põhjuseks eelkõige loometöö ajutisus, turu väike maht ja tasude väiksus. Lepingu tüüp ja selle tingimused sõltuvad nii kunstniku kui ka galerii vahelistest kokkulepetest ja näiteks ka sellest, kas esitamisele tulevad juba olemasolevad teosed või luuakse näituse tarbeks täiesti uut kunsti. Probleemaatiline on, et töövõtu- ja käsunduslepingute puhul ei ole kohustust maksta alampalka. See võib omakorda tähendada, et alampalga iga-aastase tõusuga ei suuda mitte alampalka teeniv kunstnik tasuda sotsiaalmaksu miinimumi, et saada ligipääs sotsiaalsetele garantiidele. Ka ekspertide sõnul on teatud määral levinud ka suulised kokkulepped, mis tähendab, et kirjalikke ning osapooltele siduvaid lepinguid ei sõlmita.

MILLISED TEGURID ISELOOMUSTAVAD LOOMETÖÖ TASUSTAMIST ENIM?

Madalad tasumäärad, mis jäävad allapoole miinimumpalka. Kui kõikide teiste valdkondade puhul on vähemalt registriandmetest näha loovisikute valdkonnas tegutsemisel keskmised kuised sissetulekud üle 1000 euro, siis kunsti valdkonnas on kujutatavate kunstnike ja ka teiste kogutulu kunstialase loometegevuse valdkonnas (selle saamisel) registri põhjal 700 eurot. Üksikud neljakohalised keskmised kuised loometöö tasud tulenevad eelkõige harvadest väga kõrgetest summadest mõnes konkreetses rollis. Valdonna mediaantasud jäävad enamasti 500 euro juurde ühes kuus. Samal ajal saadakse tasusid harva (7 kuud aastas) ning 12 kuud töötasu saavaid valdkonna esindajaid on vähem kui kuuendik.

Kui mitmetes valdkondades on madalad tasumäärad mitmete teiste tegurite tagajärg, siis kunstis on madalad tasud kui üks lähtekoht, mis mõjutab ise loovisiku edasist käitumist. Üks suurim selline otsustuskoht on valik lepinguliikide vahel ehk millises vormis näidata oma töist tulu. Väikeste tasude tõttu langeb valik tihti suurema hetketulu poole, mis toob aga kaasa ravi-, pensioni- ja töötuskindlustuseta tööelu.

Integreeritus teiste valdkondadega. Jätkusuutlikkus ja maine. Kunstil on sarnaselt kirjandusele tugev teiste valdkondade suundade mõjutaja või sisendi andja nii eraldiseisvate teoste kui nende elementidena. Nii on kunsti puhul nii ajalooliselt kui ka kaasaajal suur mõju disaini- või arhitektuurivooludele. Valdondlik integreeritus tähendab tugevamat seost ja konkurentsi loovisikutele. Kunstist huvitunud noore loovisiku nimel konkureerivad kunsti valdkonna kõrval ka disain – mis on tänapäeval kujunemas mingis mõttes teenusepõhiseks kunstiks – ning arhitektuur. Mõlema valdkonna puhul on tegemist loometöö eest paremini tasustatud, teenusepõhiste ja erinevalt teistest valdkondadest sagedasti ettevõtjatest klientidega ning tihti stabiilsemat hõivet ning seeläbi paremat sotsiaalset kaitset pakkuvate valdkondadega.

Teisisõnu tekib koos kunstis makstavate väga madalate tasudega oht, et valdkonda ei nähta professionaalses karjääris perspektiivisena. Probleemid kunsti valdkonna töötasude ja sotsiaalkaitsega on Eestis teada üle kultuurivaldkonna. Avaliku sektori meetmed on Eestis ajas küll suurenenud (nt kunstnikupalk, protsendikunst), ent valdkonna vähene institutsionaliseeritus ja suur vabakutseliste arv tähendab, et riigi võimalus terve valdkonna töötasusid kiiresti mõjutada on jätkuvalt madal. Erasektori tarbija on harjunud madalate hindadega. Eraturu nõudlus on olemas, ent seda eelkõige üksikisiku ja mitte ettevõtja tasandil. Seda madala hinnaga teoste juures, mis ei kompenseeri kunstnikele teose valmimiseks kulunud aega ega äraelamist.

Nii on juba praegu on iga teine kunstivaldkonna esindaja lisaks oma peerialale hõivatud mõnes teises loomevaldkonnas, mis ei ole eraldiseisvana negatiivne tulemus, ent on uuritud loomealadest siiski kõrgeim tulemus. Samuti on kunstnike seas väga levinud töötamine väljaspool kultuurivaldkonda.

3. LOOMEPALGA MEETME MÕJU JA ARENDUS

3.1. MEETME KIRJELDUS

MEETME OLEMUS

Alates 2016. aastast kehtib kirjanduse ja kunsti valdkondades loomepalkade maksmise meede, mille raames on makstud kokku 63 kirjanikule ja kunstnikule loomepalka. Loomepalga kui meetme loomise juures oli Kultuuriministeeriumi sooviks vähendada ebavõrdsust erinevate kunstivaldkondade vahel loovisikutele toetuste maksmisel. Nii teatritele kui ka kontsertorganisatsioonidele makstav tegevustoetus läheb suures osas loovisikute palkade maksmiseks, et seeläbi saaks sündida uus looming. Ebavõrdsuse vähendamiseks töötati välja loomepalga meede just nimelt kirjanduse ja kunsti valdkonda, kui loomealadele, kus on suurim arv vabakutselisi inimesi ning nende valdkondade loomeprotsesse toetab riik läbi institutsionaalsete toetuste vähem.

Samuti on loomepalga kui meetme alus viia ühiskonnani teadmine, et ka looming on töö, mille eest on inimesel õigus saada palka ning millega peavad kaasnema sotsiaalsed garantiid. Selline meede võimaldab loomepalga saajal keskenduda loomingule, tagab loomerahu ning võimaldab erialases tippvormis oleval loovisikul luua kõrge kvaliteediga loomingut.²³⁹

Kui loomepalga meetme esimestel aastatel oli loomepalga saajaid kalendriaastas 3-5, siis alates 2019. aastast laiendati loomepalga saajate ringi nii, et igal aastal oleks palgal 15 kunstnikku ning 15 kirjanikku. 2022. aastal tõusis kunstnikupalga saajate arv viielt kümnele ehk alates 2025. aastast on korraga palgal 30 kunstipalka saavat loovisikut.

Kuni 2018. aastani arvestati loomepalga suurus üle-eelmise aasta Eesti keskmise kuupalga põhjal, seega oli 2016. aastal loomepalga suuruseks 1005 eurot bruto. Ka antud korraldust muudeti loomepalga eelarve suurendamisega 2019. aastal, mil loomepalga suuruseks sai 1,1 kordne kultuuritöötaja miinimumpalk koos kõigi maksudega. Alates 2023. aastast on selleks 1760 eurot bruto.

Loomepalga erinevus loomevaldkonnas makstavatest stipendiumitest on lisaks palga maksmise perioodile ka kaasnevad sotsiaalsed garantiid (ravikindlustus, töötuskindlustusmaksed ning maksed I ja võimaluse korral ka II pensionisambasse), mis tagavad loomepalga saajale suurema kindluse tuleviku suhtes kui stipendiumi saamine. Kirjaniku- ja kunstnikupalga ei asenda seejuures loovisiku toetust, mida makstakse sotsiaalmeetmena loovisikute ja loomeliitude seaduse alusel vabakutselistele loovisikutele, kellel puudub loometööst sissetulek.

Raha loomepalga maksmiseks eraldab Kultuuriministeerium toetusena loomeliitudele ning palka maksab loomeliit avaliku konkursi alusel valitud isikutele kolme aasta vältel.

LOOMEPALGA MEETME KONKURSS

Igal aastal kuulutavad loomeliidud välja loomepalgale kandideerimiseks avaliku konkursi ning kandidaatide valiku tegemiseks kutsuvad loomeliidu juhatus kokku laiapõhjalise valdkondliku ekspertkomisjoni, kes teeb palga saajate osas lõpliku valiku. Kirjanikupalgale võivad kandideerida erialaselt aktiivsed loomingulises tippvormis kirjanikud või tõlkijad, kes soovivad järgneva kolme aasta jooksul pühenduda loometööle. Kunstnikupalgale võivad kandideerida erialaselt aktiivsed loomingulises tippvormis kunstnikud, kuraatorid või kunstiteadlased/kriitikud, kes soovivad järgneva kolme aasta jooksul pühenduda erialasele loometööle.

Valiku tegemisel võtavad komisjonid aluseks eeskätt kandidaadi kolme aasta loometöö plaani, veel arvestatakse taotluse esitaja haridust ja/või kogemust, eelnevate aastate loomingulist tegevust, taotleja

---

²³⁹ Sein, H. (2016) Kultuuriministeerium [https://www.youtube.com/watch?v=_ant8tukp7U]

erialast professionaalsust ja motiveeritust. Samuti hinnatakse loominguliste eesmärkide asjakohasust ning uuenduslikkust nii Eesti kui ka rahvusvahelises kontekstis, kunstnikupositsiooni ning kandidaadi potentsiaali Eesti kunsti tutvustamisel rahvusvahelises mastaabis. Mitme võrdväärse kandidaadi vahel valides peetakse silmas mitmekesisuse tagamise põhimõtet. Kandideerida võivad Eesti kodanikud või isikud, kellel on Eestis elamis- ja tööluba. Konkursi võitjatega sõlmib loomeliit lepingu vastavalt töölepingu seadusele ning palga saaja kohustab andma loomeliidule lepinguperioodil iga-aastaselt erialasest tegevusest vabas vormis ülevaate.

Kirjanikupalga saajate valikukomisjoni kuuluvad Eesti Kirjanduse Teabekeskuse, Eesti Lastekirjanduse Keskuse, Eesti Kirjastuste Liidu, Eesti Rahvusraamatukogu esindajad. Kunstnikupalga osas teevad valiku kesksete näitusorganisatsioonide (EKM Kumu Kunstimuseum, Tartu Kunstimuseum, Tallinna Kunstihoone, Tartu Kunstimaja, Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum), Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse ja Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskuse esindajad.

3.2. MEETME MÕJU

Sisuliselt kõik uuringu käigus intervjueritud ja küsitletud loovisikud, nii kirjanikud kui ka kunstnikud, töid peamise põhjusena loomepalgale kandideerimise juures välja selle, et nad soovisid saada isiklikus elus võimalust pühendada end täielikult loometööle.

„Peamine põhjus on ju ikkagi raha, saad keskenduda erialale. Muidu pead tegema sadat asja veel, et maksta üüri ja koguda toiduraha ning siis on 'aeg' tegeleda loominguga. Sellele pühendumine. Lisaks siis igakuine kindel ja stabiilne sissetulek, see on vaimsele tervisele hea ja stressi on vähe.“

Loomepalga maksmisega kaasnevad sotsiaalsed garantiid ning suurenev finantsiline vabadus on tegurid, mis loovisikute hinnangul seda neile võimaldavad.

INTERVJUEERITAVATE TAGASIDE LOOMEALGA MEETMELE

Loomepalga korralduslikku poolt hindasid personaalintervjuudes osalenud palgasaajad positiivselt. Taotlemise protsessi hinnati üheselt arusaadavaks, tehniliselt lihtsalt üles ehitatuks ning samuti on kogu protsess tervikuna ilma suurema bürokraatiata. Loomepalga saajad tõdesid ka seda, et taotluse esitamisega kaasnevad nõudmised ei ole ebaproportsionaalselt keerulised või ei vastaks loomepalga kui meetme olemusele. Seega on taotluse esitamise protsess tervikuna kooskõlas loomepalga meetmest kaasnevate hüvedega.

Mõned uuringus osalenud loomepalga saajatest avaldasid ka arvamust, et kohustus koostada kolme aasta loominguline plaan võib osutada ka vajalikuks sõelaks loomepalga taotlemisel.

Küsimus, mis tekkis personaalintervjuude käigus, puudutas ka seda, millises mahus peaks otsuste tegemisel rolli mängima loovisiku eelnev töö ning selle baasilt koostatud portfoolio. Tegemist on loovisikute hinnangul pigem filosoofilisema küsimuse või probleemiga, millele õiget vastust tegelikkuses ei olegi. Ühelt poolt oleks mõistlik maksta loomepalka noorele loovisikule, kellel ei ole midagi ette näidata, kuid kes vajab toetust enda tõestamiseks. Teisalt on aus ja õiglane maksta loomepalka sellisele loovisikule, kes on juba endale teinud nime, töötanud portfoolio nimel ilma toetusi saamata ja justkui seeläbi omaks loomepalgale moraalselt õigust. Intervjuudel tõdeti, et küsimuses on väga keeruline valikuid teha ja ilmselt ei ole ka võimalik luua süsteemi, mis ei tekitaks loomepalgale mitte kvalifitseerunute seas kõrvale jätmise tunnet.

Mis puudutab loomeliitude poolt tehtavaid otsuseid palga saajate valiku osas ning kandideerijatele antava tagasiside ja otsuste põhjendatuse osas, oli loomepalga saajate tagasiside mõnevõrra erinev ning

vastukäiv. Kui ühelt poolt oldi arvamusel, et otsuseid tegev komisjon on oma otsustes neutraalne, siis teisalt avaldati arvamust, et kuna loomevaldkonnad on väga väikesed, siis võivad loomepalga maksmise juures otsustaval hetkel hakata rolli mängima inimeste isiklikud suhted. Küsitluses hinnati otsuste taotlustele saadud tagasisidet ja otsuste põhjendatust pigem ambivalentselt – mõneti positiivsemad olid kirjanduse valdkonna taotlejad, ent kunstnike puhul oli võrdselt nii neid, kes pidasid põhjendatust pigem väheseks, keskmiseks kui ka pigem piisavaks.

Nii leidsid mõned intervjueeritavad, et loomeliidud kipuvad eelistama neid inimesi, kes on loomeliitude liikmed ning osalevad aktiivselt ka loomeliitude tegevuses ja panustavad loomeliitude arengusse. Seega oleks loomepalk kui osaline tunnustus loomeliidu töö arendamise eest ning loovisiku tehtud töö ning potentsiaal ei oma otsuste tegemisel nii suurt rolli. Teisalt arvati, et loomeliidud on oma otsuste tegemises neutraalsed ning loomeliitu kuulumine ei ole ei määrav ega oluline protsessis, mis puudutab loomepalga saaja valimist.

Loovisikud, kes nägid loomeliitude komisjonides kallutatust, pidasid lahenduseks suuremat komisjoni-liikmete rotatsiooni, mis tagaks suurema neutraalsuse ning võimaldaks otsustusprotsessi juurde tuua ka „vähem traditsioonilisemate“ loomevaldkondade esindajaid. Selle all mõeldi, et hetkel domineerivad komisjonides pigem akadeemilise tausta ning traditsioonilisemaid väärtusi esindavad isikud, kuid kaasata võiks ka Eesti kontekstis vähem levinud või kanda kinnitanud kaunite kunstide valdkondade esindajaid. Samuti pakuti võimalust, et loomeliidu komisjoni tööd hindaks neutraalne vaatleja või audiitor.

Palga maksmise korralduse poole pealt ei olnud loomepalga saajatel etteheiteid ning sellega olid kõik intervjueeritavad rahul. Palka makstakse inimesele kord kalendrikuu jooksul, kas kuu alguses või lõpus. Selline korraldus sobis sisuliselt kõikidele loomepalga saajatele ning andis neile nende endi sõnul nii finantsilise kindlustunde kui ka suurendas vaimset enesekindlust. Seda viimast just nimelt seetõttu, et kuna loometöö tasustamine Eestis on küllaltki hekiline ning võib esineda pikemaajalisi perioode, mille jooksul loometöötaja oma töö eest tasu ei saa. Regulaarne palga maksmine aga võimaldab inimestel oma tulusid ja kulusid planeerida ette ka pikema perioodi vältel ning läbi selle tagab loomepalga saajale ka loomerahu, mis oli üheks loomepalga meetme aluseks.²⁴⁰

Loovisikud hindasid loomepalga maksmise korraldusliku poole juures mõistlikuks ka seda, et kord aastas tuleb loomeliidule koostada ülevaade oma senistest tegevustest ning kirjeldada ka edasisi samme loovtöö korraldamises. Samuti hindasid loovisikud üldiselt, et hetkel kehtiv loomepalga maksmise periood on piisav selleks, et ühelt poolt jõuaks tegeleda pikemaajaliste ja suuremahulisemate projektidega (seda nii kirjanduse kui ka kunsti valdkonnas) ning samas ei oleks loomepalga saamine uinutava efektiga. Viimase all peeti loovisikute poolt silmas seda, et pikema kui kolme aastase perioodi puhul võib loometegevuse aktiivsus langeda, sest loovisik harjub palga maksmisega ning kaob ära sund ja vajadus loomevabaduse perioodi eesmärgipäraselt kasutada.

Avaldati ka arvamust, et kolm aastat on minimaalne periood, mille jooksul tekib loovisikul loomevabaduse tunne, millest tulenevalt sooviksid nad loomepalka pigem pikema perioodi jooksul. Perioodi pikkust tähtsustasid rohkem pigem kirjanduse valdkonna loovisikud.

Leidus ka loovisikuid, kes pidasid kolme aastast perioodi natuke liiga pikaks juba mainitud uinutava efekti tõttu, mis muudab loovisikud potentsiaalselt liiga mugavaks ja võib võtta loovisikult ära vajaduse keskenduda enda tööle ja loomingule. Mängiti ka mõttega, et makstav loomepalk ning selle periood ei pea olema kõigile sama, vaid võib olla ka varieeruv. Ehk loomeliit hindab avalduse esitanud loovisiku soove, tööplaani ning potentsiaalset võimekust ning seeläbi määrab loomepalga ja paneb paika palga maksmise perioodi. Selline lahendus võimaldaks aidata ehk rohkem loovisikuid ning katta erinevate loovisikute soovid ja vajadused, sest mitte kõik ei pruugi vajada abi kolme aastase perioodi jooksul. Teisalt võib mõne

---

²⁴⁰ Ibid.

suurteose valmimine võtta ka viis või rohkem aastat aega. Samas on sellise lahendusega keeruline kindlaks määrata objektiivsed kriteeriumid ning otsus sõltuks loomeliidu subjektiivsusest.

Nii ei ole ka võimalik personaalintervjuude tulemusena hinnata, milline oleks kõige õigem loomepalga maksmise periood, kuid on siiski võimalik väita, et hetkel kehtiv kolme aastane makseperiood on optimaalne ning täidab oma eesmärgi.

Meetme korraldus

Loomepalga saajad hindasid kõrgelt loomepalga maksmise meetme korraldust, pidades seda lihtsasti ja üheselt arusaadavaks ning ilma suurema bürokraatiata toimivaks süsteemiks. Intervjueeritavate ega ka küsitlusele vastanute seas ei olnud konkreetseid levinumaid eelistusi või soovitusi muudatusteks, mis puudutab loomepalga taotlemist või maksmise korraldust. Taotlemist pidas lihtsaks 80% vastanud kunstnikest ja 90% kirjanikest. Ka kirjaniku- ja kunstnikupalka saavate loovisikutega tehtud intervjuude käigus ei selgunud, et neil oleks eelistus mõne kindla loomepalga mudeli osas, mis kas erineks oluliselt hetkel Eestis käibel olevast süsteemist või oleks sellele sarnane.

Meetme olemus

Nii loometöö tasustamise küsitluses osalenud kirjanikud kui ka kunstnikud nõustusid valdavalt (66 - 71%), et loomepalk on mõjunud valdkonna arengule soodsalt. Vastupidiste hinnangute korral toodi eelkõige kunstnikupalga juures esile, et meede on valdkonna sees suurendanud ebavõrdsust ning läheb juba tunnustatud kunstnikele.

Kunstnike kriitilisemaid kommentaare iseloomustabki valdavalt sotsiaalse ebavõrdsuse tajumine, kui tuuakse välja eliidi tekkimist, taaseelistamist ning toetuse jagamist neile, kes seda majanduslikult ei vaja. Hinnangud näitavad segadust meetme eesmärgiga ja on mõneti vastuolus Kultuuriministeriumi meetme loomisel öeldud sõnumiga, et tegemist ongi **erialases tippvormis olevate loovisikute** loometöö toetamisega ning avaliku suhtumise muutmisega, et ka loometöö on töö, mis väärib palka ja sotsiaalsed garantiisid. Kriitiliste kommentaaride rohkus osutab vajadusele senisest veelgi enam selgitada kultuuri-valdkonnas pakutavate loometoetuste, -tasude ja stipendiumite sisulist erinevust.

Ka fookusrühmades ning koosloome töötubades toodi välja valdkonnasisest ebavõrdsuse tekkimist kui peamist negatiivset külge loomepalga juures. Samas oli vastuoluline taaseelistamise teema, sest kunstnike ja kirjanike esindajate hinnangul ei taheta pigem uuesti kandideerida, kui ühe korra on palka juba saadud. Põhjenduseks toodi välja, et soovitakse solidaarsusest teiste valdkonna tegijate suhtes, et palgameede jõuaks valdkonnas rohkemate inimesteni ning sellest tulenevalt uuesti ei kandideerita.

Mõtteviisi, et loomepalk on mõjutanud avalikku suhtumist positiivselt, toovad enam välja kirjanduse valdkonna loovisikud. Mõlema loomepalga puhul leitakse korduvalt, et periood võimaldab „totaalse pühendumise perioode“ ning eriti kirjanikupalga puhul tunnustatakse selle saajate produktiivsuse tõusu kvaliteedi põhjal. Samuti tunnustatakse võimalust keskenduda korraga vaid oma põhitööle ehk loomingule. Mõlema valdkonna küsitlusele vastanute levinuimateks taotlemise põhjuseks ongi eelkõige stabiilse tulu teenimine, võimalus keskenduda erialale, ühe suurema projekti võimaldamine ja ravikindlustuse saamine. Kirjanikud toovad esile veel parema töökorralduse, kunstnikke motiveerib taotlemisel kirjanikest enam töötuskindlustuse staaž ning tunnustamine.

Ka fookusrühmades (kunstnikud) toodi välja, et avalik tähelepanu on mõjunud hästi. Probleem, et igas kultuuri-valdkonnas ei ole peale hariduse omandamist otse võimalust tööturule siseneda ning tööandjad pole, on avalikkusele senisest rohkem teada.

„Avaliku tähelepanuga töötasude puudusele on kaasnenud ka teiste allikate parem tasustamine, nt kirjanike puhul esinemistasud ei ole enam kruusid ja magnetid vaid konkreetne töötasu“

„Avaliku tähelepanuga on kaasa tulnud ka negatiivne pool, et valdkond on riigi maksumaksjate poolt kinni makstud“

Kui valida sai ainult peamise põhjuse, hinnati mõlemas valdkonnas kõige kõrgemalt võimalust keskenduda erialale (36% - 40%) ning stabiilse sissetuleku tagamist (33%). Kõikide teiste vastuste osakaal jäi alla 10%. Võrreldes teiste teguritega ei motiveeri loovisikuid taotlemisel säästude kogumine, kulude parem planeerimine või harjumus valdkonna toetusi taotleda.

Positiivne selle juures on just palgameede mitte nt stipp. See toob kaasa sotsiaalsed garantiid. Kuigi see pole eraldi eesmärk, on see kaudselt ikkagi väga motiveeriv ja üks põhjustest selle turvatunde loomisel

---

Saadud tagasiside osas ollakse ambivalentsemad ja jäädakse viieballiskaalas hinnangutes keskmiste variantide juurde. Üksikutes vastustes heidetakse ette tagasiside vähesust ning toodi välja ka olukord, kus valikus ei põhjendatud avalikult kirjanikupalga andmist autorile, kes oli selleks hetkeks avaldanud vaid ühe teose. See oli loovisikule näiliselt vastuolus loomepalga statuudiga, tekitades küsimuse, kas tippvorm on võimalik saavutada ühe teosega.

LOOMEPALGA MÕJU LOOMINGULISELE AKTIIVSUSELE

Loomepalga mõju loominguisele aktiivsusele hindasid loovisikud väga positiivseks. Loomepalk tagabki juba mainitud loomevabaduse²⁴¹, mis tähendab ka kvalitatiivset hüpet loomingus. Intervjueeritavad aga tunnistasid, et iseenda tööde kvaliteeti on väga keeruline hinnata ning seda ei soovitud teha ka teiste loovisikute puhul.

Samuti tunnistasid loovisikud, et ka üldiselt on kvaliteedi hindamine loovtöö puhul raskendatud, sest tulenevalt valdkonna laialivalgusest on loovtöö hindamine alati subjektiivne. Ka ei saavat intervjueeritavate hinnangul tõmmata võrdusmärki kvantiteedi ja kvaliteedi vahele, sest mõlemal juhul võib tegemist olla väga kvaliteetse teose või taiesega.

Mõned intervjueeritavad tõdesid, et loomevabadus just tähendab pigem madalamat kvantiteeti, sest sund pidevalt midagi raha saamiseks teha kaob ära ning tekib võimalus keskenduda loomingule ja see põhjalikult läbi mõelda. Samas oli ka loovisikuid, kes tundsid, et loomepalk võimaldaski neil hakata suuremas mahus loomingut avaldama, sest samuti kadus ära vajadus teiste tööde tegemiseks.

„No näiteks mul ilmus ... aastal [TEOS 1] ning sellest ajast alates olen ma pidevalt tegelenud ka oma romaaniga. Aga samal ajal olen kirjutanud ja lavastanud [TEOSE 2] osalenud [TEOS 3] ning eelmisel aastal etendus veel ka näidend [TEOS 4]

Lisaks olen kirjutanud [TEOSE 5] ja suvel kirjutasin näidendi [TEOS 6] ... Kõige selle juures saab valmis käesoleva aasta lõpuks ka minu romaan. Ehk siis ma olen

---

²⁴¹ Kuigi mõiste loomevabadus on juriidiliselt sätestatud PÕS § 38, siis käesolevas uuringus mõeldi loomevabaduse all loovisikute poolt olukorda, kus isikul on passiivse finantsilise sissetuleku ja tagatud sotsiaalsete garantiide näol võimalus keskenduda ja pühenduda vaid oma loominguisele tööle. Kirjeldatud olukorda nimetasid loovisikud loomevabaduseks.

kirjutanud hunniku materjale, mida ma ei oleks mitte mingil juhul suutnud ilma loomepalka saamata teha.“

Loomepalga mõju loovisikute loomingulisele aktiivsusele on loovisikute sõnul keeruline hinnata, kui ei ole üheselt võimalik kvaliteeti neutraalselt mõõta või kvantifitseerida. Loominguline aktiivsus sõltub palju loovisiku loomeprotsessist – näiteks võib loovisik teha tööd stabiilselt ja järjepidevalt või hoopiski periooditi mitme kuu tagant. Seega ei ole võimalik üheselt öelda, et loominguline aktiivsus otseselt suureneks või kahaneks. Küll annab loomepalk võimaluse loovisikul enda loomingulisust aktiivsust tõsta ja ainult sellele keskenduda, mis on loovisikute endi sõnul loomepalga meetme kõige olulisem ja suurem roll.

LOOMEVALDKONNA JÄTKUSUUTLIKKUSES

Loomepalga rolli hindamiseks loometegevuse toetamisel ja jätkusuutlikuna hoidmisel küsiti loomepalka saanud ning saavate loovisikute käest personaalintervjuudes ka nende sisendit ja seisukohti. Intervjueeritud hindasid loomepalga rolli valdkonna toetamisel ning jätkusuutlikuna hoidmisel olulisena ja nüüdseks juba lahutamatu osana loovisikute toetamisel. Tulenevalt loomevaldkonnas makstavatest erinevatest töötasu liikidest ja nende maksmise korraldusest on loometöö Eestis tasustatud väga ebakorrapäraselt ja -regulaarselt ning tihti ei vasta makstav tasu ka töö koormusele või iseloomule. Näiteks toodi personaalintervjuude käigus välja, et mõne suurema näituse korraldamine võib võtta kuni aasta, kuid selle perioodi eest kunstnikule üldiselt tasu ei maksta. Filosoofilise aspektina toodi mitmetel juhtudel esile ka seisukoht, et avaliku sektori ning laiemalt kogu ühiskonna rolliks peakski toetama kunsti ja kirjanduse valdkondi ning kaunite kunstide valdkonnas ei saa ja ei tohigi lasta tekkida vabaturgu, kus loodava kunsti paneb paika pakkumise ja nõudluse suhe. Paaril juhul leiti ka, et ühiskonnal tervikuna on kohustus veel rohkem toetada kauneid kunste kas läbi subsideerimise või näiteks läbi institutsionaalse kohustuse soetada Eesti kunstiteoseid.

Iseendale töötasu maksavad loovisikud, kelle osakaal intervjuudes jäi ühe kolmandiku juurde, tõdesid intervjuudel, et loomepalk ei omanud nende finantsilisele toimetulekule väga suurt rahalist mõju, kuid mõju avaldus just nimelt sissetulekute stabiilsuses. See tähendab, et loovisikud lõpetasid üldiselt loomepalga maksmise perioodi ajal ära muud sissetulekut andvad tegevused ja keskendusid loometööle. Sissetulekute stabiilsus andis omakorda võimaluse inimestel enda potentsiaalseid väljaminekuid paremini planeerida ja tagab püsiva igakuise sissetuleku, mis ei sõltu loomepalka saava isiku töö mahust.

Seevastu loovisikud, kes iseendale töötasu ei suutnud enne loomepalga saamist maksta, tõdesid, et nende elukvaliteet oli enne loomepalga saamist pigem halb, mis oli peamiselt põhjustatud ebaregulaarsetest sissetulekutest ja puuduvast tervisekindlustusest. Kuigi loomepalga maksmisega kaasnevad loomepalga saajale ka maksed riiklikku pensionifondi, ei peetud seda loomepalga saajate poolt niivõrd oluliseks sotsiaalseks garantiiks kui tervisekindlustust. Eelduslikult võib see tuleneda loomepalka saavate isikute vähesest või madalast teadlikkusest pensionisüsteemi toimimise osas või ei mõeldud sellises mahus tulevikule ning pensionile, mis paneks neid suurema pensioni nimel tegutsema.

Personaalintervjuude käigus selgus, et loovisikud ei ole väga palju mõelnud sellele, milline on nende tulevik pärast seda kui loomepalga maksmise kolme aastane periood lõppeb. Loodetakse sellele, et kolme aasta jooksul õnnestub loovisikul ennast tema spetsiifilises valdkonnas selliselt tõestada, mis tagaks pärast palga maksmist regulaarse ja sotsiaalsete garantiidega sissetuleku. Sisuliselt tähendab see seda, et loomepalka saav kirjanik või kunstnik suudab saavutada kas Eesti siseselt või rahvusvaheliselt sellise tuntuse ja tellimuste arvu, mis tagab pärast loomepalga maksmise perioodi lõppemist neile nii finantsilise jätkusuutlikkuse kui ka loomevabaduse. Näitena toodi personaalintervjuude käigus välja, et loomepalk võimaldas loovisikul rentida endale stuudio, milles on üldse on võimalik loovtööga tegeleda ja sellele keskenduda ning mis enne loomepalga saamist ei oleks kindlasti olnud võimalik. Kirjanikud tõid välja, et nad ei pea enda ära elatamiseks kirjutama arvustusi, tegema tõlketöid või kirjutama lühijutte, millest saadavate honoraridega ennast ära elatada.

Loomevaldkondade arengule ja toimepidevusele aitab intervjuueeritavate sõnul kaasa ka see, et loomepalk on sundinud loomepalka saavaid loovisikuid olema ise rohkem avatumad ühiskonna ees ning tutvustama enda ja endaga seotud loomevaldkonna tegemisi. Samuti on loovisikute hinnangul loomepalga meetmega tekkinud ühiskonnal suurem arusaam loovisikute tööst, nende panusest ühiskonda ning on ka suurenenud ühiskonna side erinevate loomevaldkondadega, mis samuti aitab kaasa loomevaldkonna toimepidevusele ja ajas kestma jäämisele.

3.3. MEED KÜSITLUSE PÕHJAL

Projekti käigus kasutati valdkondade võrdluseks intervjuude ning fookusrühmade sisendile kesksena loometöötajate küsitlust. Kõigile vastanutele esitati 5-palli skaalal väiteid neljas suuremas kategoorias:

- (1) Loometöö tegemine ja iseloom – kuus väidet. Näiteks - kas tegemist on kollektiivse või individuaalse tööga või kas looming valmib lühi- või pikema ajaperioodi jooksul;
- (2) Loomevaldkonna üldiseloomustus – 14 väidet. Näiteks - kui suur on vabakutseliste roll valdkonnas või kuivõrd oluline on riigi või riigiasutuste roll valdkonna tööandjana.
- (3) Loometöö tasustamine – kümme väidet. Näiteks - milline on KULKA osakaal või kui suur on üksikute suurte tellijate tähtsus kogu loometöö eest saadud tasus.
- (4) Töövormid ja lepingud – kümme väidet. Näiteks - milline on töölepingu või oma ettevõtte alt esitatud arvete osakaal.

Igas valdkonnas leiti iga väite vastajate hinnangute keskmised. Näiteks loomevaldkonna iseloomustamise kategoorias saadi nii 14 numbrilist keskmist. Saadud keskmisi võrreldakse seejärel kõigi kaheksa valdkonna vahel statistiliselt ehk leitakse, kui palju erinevad ühe valdkonna loometöötajate hinnangud mõne teise valdkonna inimeste hinnangutest. Sarnasust iseloomustab üks number (nn *sarnasusskoor*) vahemikus miinus ühest üheni (-1 ... 1), kus suurem skoor tähendab suuremat sarnasust²⁴². Sel meetodil on tegemist ligi 700 loometöötaja tuletatud hinnangutega. Skoorid ise on leitavad uuringu lõpparuande lisas.

Sarnasuskoore tuleb tõlgendada eelkõige **sisendina edasisele analüüsile**, mitte analüüsi lõpptulemusena. Testitavad hüpoteesid ja uurimisküsimused on muuhulgas:

- Kuivõrd tekib skooride alusel klastreid ehk rühmi?
- Kas ka sarnasusskoorid viitavad, et kunst ja kirjandus on sarnaste probleemidega ning üksteisele lähedased valdkonnad?
- Millised on skooride alusel tekkinud rühmade ühised väljakutsed?
- Kuivõrd on loomepalk on nende väljakutsete puhul võimalikuks lahenduseks?
- Kas mõni valdkond eristub teistest täielikult?

Millised on skooride põhjal igale valdkonnale kõige lähedasim teine valdkond?

Arhitektuurile disain. Disainile kunst. Etenduskunstid ja film vastastikku. Klassikalisele muusikale etenduskunstid või rütmimuusika. Rütmimuusikale film või kunst. Kirjandus ja kunst vastastikku. Nelja eelnimetatud kategooria peale moodustuvad kõige selgemalt kaks paari: (1) kunst ja kirjandus ning (2) etenduskunstid ja film.

Kunst-kirjandus vahel on kõigis neljas kategoorias sarnasuseks 0,7 või rohkem. Näiteks loometöö tasustamise tegurites on sarnasus 0,9; valdkonna üldiseloomustuses ja loometöö iseloomustuses 0,86 ning

---

242 Sarnasusskoor “-1” tähendab siin valdkonnale täielikku vastandit, „1“ tähendab, et valdkonnad vastasid väidetele identselt.

kahe valdkonna lepinguliikides 0,71. Teisisõnu - kaks valdkonda, kus juba praegu makstakse ainsana loomepalka, on ka loovisikute enda arust võrreldavad nii valdkonna loomult kui ka töötamise ja tasustamise vormidelt.

Loomepalga kontekstis kinnitab see, et meede on oma praeguses korralduses suunatud sarnaste väljakutsetega valdkondadele – vähene avaliku sektori institutsionaalne toetus, mis käib koos ning mis hoiab suurena valdkonna vabakutseliste arvu. Valdkondade töö iseloom on pigem pikaajaline ja individuaalne, vabakutselisusega kaasnevad suured probleemid sotsiaalkaitstes ning valdkonnas levinud lepingutüübid on sarnased.

Millised on tekkinud rühmade ühised väljakutsed?

Kunsti ja kirjanduse kõrval tuleb esile paar filmikunst-etenduskuunstid. Kahe valdkonna suurim ühine tunnus on, et tegemist on kollektiivse loometöö iseloomuga valdkonnaga, kus ometi eksisteerivad pigem individuaalse iseloomuga võtmerollid, kes kannavad vastutust kogu teose valmimise jooksul – režissöör/lavastaja ja stsenaarist. Nii algab filmi puhul režissööri roll idee kavandist ja raha taotlusest ning ulatub filmi valmimise järeltegevusteni. Mõneti analoogses vastutavas rollis on veel klassikalise muusika valdkonna helilooja (kollektiivse ala individuaalne, ent suure vastutusega roll).

Mõlemat valdkonda iseloomustab veel loomelade võrdluses keskmine või keskmisest suurem nõutav erialane ettevalmistus valdkonnas tegutsemiseks. Konkurentsi tunnetatakse eelkõige loovisikute kui ettevõtete vahel. Samuti on tegemist eelkõige avaliku sektori loogikal tuginevate loomealadega – eratarbija küll leidub, ent saadav müügitulu on majandamiseks liialt väike. Tegevus ei ole Eesti turul võimalik ilma riigi või tema allorganisatsioonide toeta ja puhtalt eraturul tegutsedes puuduks maksev klient ja piisav nõudlus.

Kuivõrd on loomepalga meede nende väljakutsete puhul lahenduseks?

Osaliselt. Loomepalga suurimaks eeliseks nendes on individuaalsete võtmerollide **regulaarne** tasustamine ja tagajärjel tekkivate sotsiaalkaitse lünkade toetamine. Uuringu põhjal saavad režissöör ja stsenaarist loometöö eest tasu keskmiselt kuus kuud aastas, lavastaja on tasustatud seitsmel kuul. Kõik 12 kuud on tasustatud veerand režissööridest ja stsenaaristidest ning kolmandik lavastajatest, tasu saamisel on selle suurus kõigil kolmel ligikaudu 800 eurot. Otsese tagajärjena on ravikindlustuses viimase aasta jooksul katkestusi olnud igal teisel režissööril ja stsenaaristil ning igal kolmandal lavastajal. **Kõigi** esitatud näitajate puhul on keskmised madalamad nii kõikide loometöötajate kui ka kahe vaadeldava valdkonna loovisikute keskmisest. Samas on tegemist rollidega, mis on nii filmis kui teatris kogu loomingu keskmis. Ei ole vähelevinud, et režissöör või lavastaja võib samaaegselt olla ka stsenaarist-näitekirjanik, näitleja, operaator või monteeriija.

Milline valdkond on teistest kõige eristuvam?

Arhitektuur. Tegemist on paljuski eraturu loogikal toimiva institutsionaliseeritud ja teenusepõhise valdkonnaga. Konkurents on eelkõige ettevõtete vaheline, loometöös ja kutsealal üldiselt esineb teatavat standardiseeritust, turule sisenemiseks on nõutav põhjalik suur erialane ettevalmistus. Loometööst saadavad sissetulekud on valdkondlikus võrdluses suurimad ja piisavad, et töötajate määr on võrdluses vähene ning seda tehakse oma valdkonna siseselt. Sotsiaalkaitse katvuselt ollakse sarnased või ületatakse tööealise rahvastiku keskmist. Teistest rohkem on levinud töölepinguline töötamine ja kokkupuude avaliku sektoriga avaldub enim läbi riigihangete.

3.4. LOOMEALGA MEETME ARENDUS

Meetme arendus ja laiendamine

Kunsti ja kirjanduse valdkonna loovisikute eelistused loomepalga arendamisel ei ole kattuvad, ent suuresti peavad loovisikud hetkel kehtivaid tingimusi sobivateks. Kui vastajatele esitati kahesed valikud ("kui valida

saaks ainult ühe või teise”), eelistasid kirjanikud perioodi pikkust saajate arvu suurendamisele (61% **ei toeta** perioodi lühendamist, kui see tähendaks saajate arvu suurendamist). Mõlemaid valikuid eelistati omakorda palgasumma suurendamisele. Seevastu kunstnike seas oli esimene valik saajate arvu suurendamine (58% **toetab** perioodi lühendamist, kui see tähendaks saajate arvu suurendamist). Mõlemaid valikuid eelistati taas palgasumma suurendamisele. Hetkel kehtiva pikkuse on rahul 58% kirjanikest ja 65% kunstnikest. Perioodi pikendamist soovib vastavalt 31% ja 23%, mis valideerib omakorda valikute prioriteetsust. Eelistused peegeldavad mõlema valdkonna turgu ja loometöö iseloomu. Teisisõnu on praegused meetme sihtvaldkonnad meetme tingimustega valdavalt rahul.

Loomepalga meetme võimaliku laiendusega iseloomustab loovisikuid pigem kitsas ja erialane valdkondlik vaade. Iga valdkonna vastajate arvates peaks meetme laiendamisel seda järgmisena tegema nende endi valdkonnas. Kõige rohkem arvavad nii filmi valdkonnas tegutsejad (80%), kõige vähem arhitektid (34%). Sellega, et meede ei peaks teistesse valdkondadesse laienema, nõustub 14%. Ka kunstnike ja kirjanike seas on levinuim arvamus, et loomepalga meedet ei peaks uutele valdkondadele laiendama (21% - 25%).

Kui vastustest loovisikute enda valdkond välja jätta, on vastajate järgmine eelistus laiendamisel klassikaline muusika (19%), etenduskunstid või film (mõlemad 13%). Sellisel meetodil on levinuim vastus, et loomepalga meedet ei peaks edasi laiendama (21%). Iga viies vastaja ei oma selget seisukohta. Kõige vähem toetavad loometöötajad laiendust arhitektuuri, disaini ning rütmimuusika valdkonda.

Vabavastuses tuuakse võimaliku laiendamise korral ilma konkreetseid valdkondi nimetatama mitu korda esile suuremate vabakutseliste osakaalu ja sotsiaalkatse lünkadega tegevusalasid või valdkondi, kus ei töötata peamiselt riiklikes asutustes. See kattub suuresti meetme tänaste lähtekohtadega. Korduvalt tunnistatakse, et ei olda kursis teiste valdkondade olemusega ning ilmneb ka vastajate soov meetmele, mis kirjelduses vastaks vabakutseliste loovisikute loometoetusele. Samuti tõstatuvad hirmud, et loomepalga meetme ükskõik millisesse valdkonda laiendamisel jääbki see pikemaks ajaks ainsaks sammuks valdkonna toetamisel.

Loomepalga meetme laiendust nähakse kitsalt oma erialasest valdkonnast lähtuvalt. Kui meedet laiendada, peaks loovisikute hinnangul seda tegema nende valdkonda.

Kui enda valdkond kõrvale jätta, on levinum vastus, et loomepalga meedet ei peaks edasi laiendama.

Töörühmade sisend meetme arendusest

Loomeisikute hulgas tehtud ankeetküsitluse ning loomevaldkondade (peamiselt loomeliitude esindajate) ning Kultuuriministeeriumi esindajatega tehtud töötubades käsitleti loomepalga meetme laiendamise võimalusi ning vajadusi. Ankeetküsitluse ja töötubade täpsem metoodika kirjeldus on toodud aruande lisades (vt Lisa 2. Metoodika)

Kuigi töötubade üks eesmärk oli valdkondade esindajatel välja selgitada prioriteetsed valdkonnad, kuhu loomepalga laiendamine oleks esmajärjekorras hädavajalik, oldi valdavalt arvamusel, et loomepalga laiendamise puhul tuleks vaadata kõiki valdkondi võrdselt. Loomepalga laiendamise vajadused on tulenevalt valdkondade omavahelistest erisustest samuti erinevad ja seega kaardistati prioriteetsete valdkondade asemel kõikide valdkondade vajadusi. Järgmistel lehekülgedel on tabelina esitatud loomevaldkondade esindajate ettepanekud koosloome töötubade käigus, kus vajaduste põhjendused on valdavalt **loomevaldkonna ekspertide endi sõnastatud**.

Korduvad mõtted olid:

- Tänapäevane meetme korraldus on üsna hea ning tulemuslik. Meetme tingimusi muutes peaks see enim tähendama saajate arvu suurendamist kui summa tõstmist.
- Laiendades meedet ka valdkondadesse, kus täna loomepalga meede puudub, on kirjaniku- ja kunstnikupalga korralduse sarnane süsteem samuti sobilik.

- Kuigi leidub valdkondade spetsiifilisi probleeme ning vajadusi, millest tulenevalt on loomepalga meede vajalik, on väga suur hulk probleeme valdkondade üleselt samad (eelkõige erialaste töökohtade puudus, ebastabiilsed sissetulekud, turu nõudluse puudumine, sotsiaalsete garantiide probleem).
- Kui lähtuda põhimõttest, et kirjaniku- ja kunstnikupalk loodi tulenevalt riigi rahastuse puudumisest loometöoga seotud rollidele ning et nendes valdkondades puuduvad võimalused lepingulist tööd teha, siis on režissöörid ning heliloojad täna väga sarnases olukorras
- Loomepalga meede võiks olla jätkuvalt suunatud tippudele ehk erialaselt aktiivsetele ja tippvormis olevatele loovisikutele
- Loomepalga meede ei lahenda suurt hulka probleeme, mis valdkondades esinevad, kuid parandab väga olulisel määral loomepalka saanud loovisikute töötingimusi loomepalga saamise ajal.

TABEL 9. KOONDMATERJAL KOOSLOOME TÖÖTUBADES OSALENUD VALDKONNA EKSPERTIDE PEAMISTEST ARGUMENTIDEST

		UUTE SAAJATE ARV IGAL AASTAL	PALGA MAKSMISE PERIOOD	LOOMEALGA SUURUS
KUNST	HÄDAVAJALIK	10 kunstnikku	3 aastat	1,1 kordne kultuuritöötaja miinimum
		Number on optimaalne, sest siis saame rääkida reaalsest mõjust aktiivsele kunstnikkonnale	Hädavajalik aeg, et saaks tekkida mingigi loomerahu moment. See sisaldab varasema loomingu ja olemasolevate projektide lõpetamist, keskendumine uutele projektidele ning hiljem ka aega mõelda tuleviku peale	Kunstnikupalga saaja puhul on tegemist oma valdkonna professionaaliga, kes väärib kõrgemat tasu oma loomingu eest kui seda on valdkondlik miinimum.
	HEA	Ligikaudu 35 kunstnikku	4 aastat	Eesti keskmine palk
		Number seostub tänase kunstnikupalga reaalse vajadusega, kus ca 40 taotlusest saab kõrvale jätta maksimaalselt 5 taotlust, mis ei sobiks. Seal taustal on veel kümneid inimesi, kes ei esita taotlust üldse, sest teavad, et järjekorrad on väga pikad ning tahtjaid palju. Lisaks ei kandideeri ükski kunstnikupalga saanud inimene uuesti, sest solidaarsusest antakse koht teisele kunstnikule. Tegelikuses on ka neil vaja vahel uuesti palgameetmele ligipääsu.	4 aastat annaks suurema süvenemise võimaluse ning pikendaks sisulise töö perioodi. Kui esimene aasta kulub tihti vanade projektide lõpetamisele ning viimane aasta tuleviku kujundamisele, jääb senise aasta asemel nüüd kaks aastat pühenduda ning keskenduda oma loomingu	Keskmise palgaga sidumine aitaks hoida reaalpalgalist ostujõudu, sest eriti tänases olukorras kaob palga ostujõud väga kiiresti ning tänasele palgale jõuab eesti keskmine juba järgi. Lisaks oleks selle juures ka kommunikatiivne aspekt. Oma valdkonna tipp kunstnik ei saaks kultuurivaldkonna miinimumpalka.
KIRJANDUS	HÄDAVAJALIK	10 kirjanikku	3 aastat	1,1 kordne kultuuritöötaja miinimum
		Kirjanikupalk jõuaks rohkemate žanriteni. Kirjanduse valdkonnas ilmub aastas ca 300 uut ilukirjanduslikku teost, seega moodustaks palk ca 10% valdkonnast ning oleks suhteliselt esinduslik	Praegune periood on optimaalne ning toimib hästi	Praegune koefitsient on piisav, et lisaks teistele toetustele saab kirjanik oma valdkonnas ellu jääda.
	HEA	ca 17 kirjanikku/tõlki	Korduv taotlemine	1,5 kordne kultuuritöötaja miinimum
		Suurem hulk näiteks omakeelse kirjanduse väärtustamist ning aitaks valdkonda mitmekesistada. Lisaks saaks kaasata ka tõlkimist. Palgameede muudaks kogu valdkonna professionaalsemaks ning parandaks selle toimetulekut märkimisväärselt	Võimalus taotleda pikendust eelmisele perioodile ning hoida autorit pidevas töös.	Signaal keele säilimisele ja selle väärtustamisele, keele järjepidevuse tagamine

		UUTE SAAJATE ARV IGAL AASTAL	PALGA MAKSMISE PERIOOD	LOOMEPALGA SUURUS
KLASSIKALINE MUUSIKA	HÄDAVAJALIK	6-7 interpreeti ja 2-3 heliloojat	3 aastat	1,1 kultuuritöötaja miinimum
		<p>Valdkonnas puuduvad palgalised töökohad solistidele (pianistid jt klahvpillimängijad, lied-lauljad, klassikaline kitarr ja saksofon, kannel, akordion jne), väikestele ansamblitele (klassikaline duo, trio, kvartett), varajase muusika interpretidele, enamikule vabakutselistele dirigentidele ning heliloojatele. Vajadus tuleneb ka sellest, et kõik orkestripillide erialade interpeedid (viul, viola, tšello, kontrabass, puupuhkpillid, vaskpillid, löökpillid, harf) ei soovi peale ülikooli haridust asuda tööle orkestrisse, kuid palga saamiseks on see ainuvariant. Lisaks toimub igale orkestritöökohale rahvusvaheline konkurss, kus välismaised kandideerijaid on reeglina rohkem kui Eesti interpreete ning hinnanguliselt 1/3 töökohtadest läheb juba praegu välismaalastele.</p> <p>Palgameede aitaks eelkõige pühendada tegevusele solisti või ansamblistina ning pakkuda oma loomingut individuaalselt. Iga-aastane klassikalise muusika kõrgharidusega lõpetanud (magistri- või doktorikraadiga) interpretide ja heliloojate arv on hinnanguliselt 50-60 ning praegu on tekkinud olukord, kus riik koolitab neid kõrgel tasemel, kuid väljaspool kollektiive on neil vähe loomingulist väljundit. Heliloojatel puuduvad palgalised töökohad.</p>	Annab võimaluse koguda ideid, inspiratsiooni ning leida võimalusi oma sissetulekute kasvatamiseks tulevikus	
	HEA	10 interpreeti ja 3-4 heliloojat	Võimalus kuni 5 aasta peale pikendada	1,2-1,5 kultuuritöötaja miinimum
		Võimaldab lisaks minimaalsele toetada ka väiksemaid kollektiive mitte ainult eraisikuid.	Vajaduspõhiselt võiks saada taotleda ka kuni 5 aastat, mida toetab peamiselt vajadus oma loominguga lõpuni töötada. See peaks olema pigem erandjuhtudena 1-2 inimest.	Palk suhestuks sel juhul rohkem valdkonna miinimumist kõrgema palgaastmega töökohtadega.

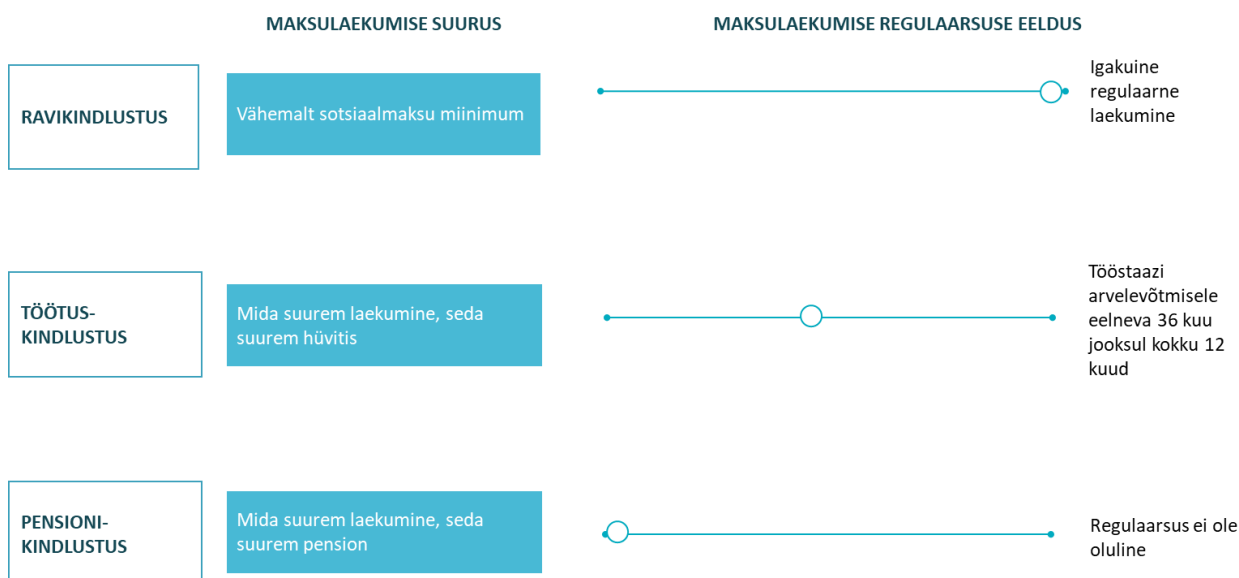
		UUTE SAAJATE ARV IGAL AASTAL	PALGA MAKSMISE PERIOOD	LOOMEPALGA SUURUS
FILM	HÄDAVAJALIK	4 režissööri	3 aastat	1,1 kordne kultuuritöötaja miinimumpalk
		Eestis on ca 60 aktiivset filmirežissööri. Seega oleks loomepalga meede väga tõhus ja saajate hulk on võrreldes valdkonnaga piisavalt suur ning jätkusuutlik. Meetmega ei tekiks olukorda, kus saajate hulk kogu valdkonnast on väga väike.	Kogu tasusurve teravik koondub loomingulises positsioonis filmitegijatele, eriti režissööridele, kes on ühe projektiga seotud vähemalt 5, enamasti kuni 7 aastat. Sellest pikast perioodist esimene pool (stsenarium ja arendus) on kõige ebakindlamad ja raskemini määratletumad ja eriti alatasustatud, samas on need sisuliselt pea kõige tähtsamad perioodid uue filmi loomisel.	Režissööride kui filmivaldkonna kesksete loojate toetamine tooks kaasa kauaoodatud kvaliteedihüppe filmikunsti. 1,1 kordne miinimumpalk on minimaalselt piisav ja annab võimaluse keskenduda perioodi jooksul loomingule. Filmi valdkonna rahastusest läheb pool rahast valdkonnast välja, jooksvate kulude (nt kütus, ehitus, toit, kostüümid jne) katteks ning loomeinimeste palk jääb väga madalaks.
	HEA	6-7 režissööri	3 aastat	1,5 kordne kultuuritöötaja miinimumpalk
		Võimaldab haarata mitmekesisemat režissööride hulka palgameetmesse, pakkudes palka anima-, mängu ja dokumentaalfilmide režissööridele	3-aastane periood on selline, mille jooksul loominguliselt aktiivne režissöör jõuab valminud filmist toibuda ja uue projektiga töötada sinnaamaani, et hakkasid lähenema tasustatud töö perioodid.	
DISAIN	HÄDAVAJALIK	2 disainerit	1 aasta	1,1 kordne kultuuritöötaja miinimumpalk
		Minimaalne hulk, et eelkõige tootedisaini valdkonnas säiliks tegevus.	Aitaks tootedisaineritel valmistada näituste jaoks tooteid, planeerida enda disainitud tooteid müügitgevuseks	Palgameede igas valdkonnas peaks olema sama sumмага

		UUTE SAAJATE ARV IGAL AASTAL	PALGA MAKSMISE PERIOOD	LOOMEPALGA SUURUS
	HEA	4-5 disainerit	2-3 aastat	1,5 kordne kultuuritöötaja miinimumpalk
		Piisav hulk tootedisaini valdkonna inimesi, et disaini valdkond püsiks elujõulisena ning motiveeriks ka uusi inimesi valdkonda sisenema. Annaks võimaluse laieneda, areneda ning pakkuda uut toodet mitmele disainerile korraga.	Võimaldaks lisaks toodete valmistamisele teha ka uuringuid, teadustööd ja keskenduda müügile. Lisaks valmistada end ette erinevateks disainerite valdkonna konkurssideks.	
ETENDUS- KUNST	HÄDAVAJALIK	10 inimest	1 aasta	1,1 kultuuritöötaja miinimumpalk
		Näitekunstist mitte-palgalistest loovisikutest ca 10% oleks palgameetmega kaetud. Eriti haavatavad on lavastajad ja dramaturgid, kellel tööandja tihti puudub.	Minimaalne aeg, et avalduks mingi mõju. Periood ei pea olema meeletult pikk, sest etenduskunsti teoste sündimise protsess on lühem.	Palgameede igas valdkonnas peaks olema sama summaga.
	HEA	10 inimest	3 aastat	1,5 kultuuritöötaja miinimumpalk
		Loomepalga saajaks võiksid kujuneda need, kes on vähe rahastatud, vabad etenduskunstnikud, nt Kanutis ja tsirkuses, kaasaegse tantsu valdkond.	Kaasaks ka produktsiooni poolt, kuhu on kaasatud teised osapooled ja tõstaks selle kvaliteeti.	

Allikas: autorite koostatud koosloome töötubade materjalide põhjal.

LISA 1. SOTSIAALKAITSE MAATRIKS

Isikule kohalduvad sotsiaalsed tagatised sõltuvad nii töötamise aluseks valitud lepingu liigist, kui tasu pealt laekunud maksude suurusest, aga ka töötamise regulaarsusest.

JOONIS 1. SOTSIAALKAITSE TEKKIMISE EELDUSED REGULAARSUSE JA MAKSULAEKUMISE SKAALAL

Allikas: Autorite koostatud

Ravikindlustuse²⁴³ tekkimiseks on vajalik sotsiaalmaksu maksmine vähemalt miinimumsummalt igas kuus. Sotsiaalmaksu maksab töötaja brutopalgalt tööandja. 2022. aastal on sotsiaalmaksu minimaalse kohustuse aluseks olev kuumäär 584 eurot, s.t sotsiaalmaksu minimaalne kohustus on tööandja jaoks 192,72 eurot kuus. Kui isik töötab mitme (võlaõigusliku) lepingu alusel, siis tema eest tasutud sotsiaalmaksud liidetakse ning kindlustuse saamise eelduseks on, et kõigilt lepingutelt kokku arvestatuna on tema eest tasutav vähemalt sotsiaalmaksu miinimumkohustus.

Töötuskindlustuse²⁴⁴ puhul on oluliseks tingimuseks **töötamise regulaarsus** teatud perioodi jooksul. Töötuskindlustushüvitisele on õigus isikul, kellel on täidetud töötuskindlustusstaazi nõue - töötuna arvele võtmisele eelnenud kolme aasta jooksul peab isikul olema töötuskindlustusstaazi vähemalt 12 kuud. Töötamisega seotud infot koondab Maksu- ja Tolliameti poolt peetav töötamise register, mille andmed on aluseks töötamisega seotud sotsiaalsete tagatiste määramisel.

Tööstaaz on oluliseks kriteeriumiks ka töötutoetuse määramisel. Oluline tingimus on, et isik on töötuna arvele võtmisele eelnenud 12 kuu jooksul olnud vähemalt 180 päeva hõivatud tööga, tööga võrdsustatud tegevusega või muu tegevusega, mille puhul ei saa eeldada, et ta töötuna arvele võtmisele eelneva aasta jooksul töötas. Õigust töötutoetusele ei teki tööampsu alusel, s.t ajutise töötamise alusel töötuna arvel oleku ajal. Isikul, kes on registreeritud töötuna, on õigus töötutoetusele, kui tema ühe kuu sissetulek on väiksem töötutoetuse 31-kordsest päevamäärast (292,02 eurot). Sissetuleku hulka ei loeta tööturuteenuste ja -toetuste seaduse § 42 lg-s 3 sätestatud ajutise töötamise (tööampsud) eest makstavat

²⁴³ Maksu- ja Tolliamet. Sotsiaalmaks. [<https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/sotsiaalmaks>]

²⁴⁴ Maksu- ja Tolliamet. Sotsiaalmaks. [<https://www.emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/sotsiaalmaks>]

tasu (2022. aastal 261,60 eurot kalendrikuus). Töötutoetuse päevamäär 2022. aastal on 9,42 eurot ning 31-kordne päevamäär 292,02 eurot.

Mõnede sotsiaalsete garantiide puhul on lisaks regulaarsusele oluline ka **maksulaekumise suurus** - mida suuremalt summalt sotsiaalmaksu makstakse, seda suuremad on saadavad hüved. Töötuskindlustushüvitise suurus esimesel sajal hüvitise saamise päeval on 60 protsenti ning seejärel 40 protsenti isiku ühe kalendripäeva keskmisest töötasust. Hüvitist makstakse isiku tööstaažist sõltuvalt kas 180, 270 või 360 kalendripäeva. Ka näiteks tulevase pensioni arvestamisel on oluline eeskätt laekunud sotsiaalmaksu suurus.

Tulenevalt sellest, kuidas tasu maksustatakse ning kuidas on tagatud sotsiaalsed garantiid, saab lepingute liike jagada kahte gruppi.

TASU SAAMISE ALUS/ LEPINGU LIIK	
SOTSIAALSED GARANTIID PUUDUVAD <ul style="list-style-type: none"> Litsentsileping Müügileping Osaühingu dividenditulu Stipendiumileping 	SOTSIAALSED GARANTIID ON TAGATUD TEATUD TINGIMUSTEL <ul style="list-style-type: none"> Tööleping VÕS leping Autorileping FIE Juhatuse liikme leping

JOONIS 2. LEPINGUTE LIIGID TASU MAKSUSTAMISE JA SOTSIAALSETE GARANTIIDE TEKKIMISE LÕIKES

Allikas: autorite koostatud

TÖÖTASU MAKSUSTAMISE ALUS/LEPINGU LIIK	LEPING/REGISTREERING ≥ 12 KUUD, SOTS.MAKSU MIINIMUM ON REGUL. TASUTUD	LEPING/REGISTREERING <12 KUUD
TÖÖLEPING <ul style="list-style-type: none"> Ravikindlustus Töötuskindlustus Pensionikindlustus 		
VÕS LEPING, AUTORILEPING <ul style="list-style-type: none"> Ravikindlustus Töötuskindlustus Pensionikindlustus 		
JUHATUSE LIIKME LEPING <ul style="list-style-type: none"> Ravikindlustus Töötuskindlustus Pensionikindlustus 		
FIE <ul style="list-style-type: none"> Ravikindlustus Töötuskindlustus Pensionikindlustus 		

JOONIS 3. SOTSIAALSETE GARANTIIDE TEKKIMISE ERISUS AJALISEL SKAALAL LEPINGU LIIKIDE LÕIKES

Allikas: autorite koostatud

TABEL 10. TÖÖTAMISE ALUSEKS OLEVAD LEPINGUD JA NENDEGA KAASNEVAD SOTSIAALSED GARANTIID

● Sotsiaalsed garantiid tagatud   ● Sotsiaalsed garantiid tagatud teatud tingimustel   ● Sotsiaalsed garantiid ei ole tagatud

TÖÖTAMISE VORMID/SOTSIAAL-SED TAGATISED	RAVIKINDLUSTUSKAITSE	TÖÖTUS-KINDLUSTUSKAITSE	PENSION
TÖÖLEPING*	<p>Tekib üle ühekuulise tähtajaga või määramata ajaks sõlmitud töölepingu alusel töötaval inimesel, kelle eest tööandja maksab sotsiaalmaksu. Algab töötamise registrisse kantud töötamise alustamise kuupäevast arvestatava neljateistkümnapäevase ooteaja möödumisel. Kui töötamise alustamise kuupäev jääb kehtiva kindlustuskaitse ajavahemikku, jätkub kindlustus ilma katkemiseta.</p> <p>Ravikindlustus lõpeb kahe kuu möödumisel töötamise registrisse kantud töötamise lõppemise päevast.</p> <p>* Ka kirjaniku- ja kunstnikupalka makstakse isikuga sõlmitud töölepingu alusel.</p>	<p>Isikul on õigus töötuskindlustushüvitisele, kui ta on ennast töötuna arvele võtnud, tal on tööstaaži arvele võtmisele eelneva 36 kuu jooksul kokku 12 kuud ning ta ei ole töölt lahkunud enda algatusel, kokkuleppel tööandjaga või enda süülise käitumise tõttu. Samuti on viimane töösuhe enne töötuna arvele võtmist lõpetatud töötuskindlustushüvitisele õigust andval alusel (nt koondamine, katseaja või tähtajalise lepingu lõppemine)</p> <p>Hüvitise suurus esimesel sajal hüvitise saamise päeval on 60 protsenti ning seejärel 40 protsenti ühe kalendripäeva keskmisest töötasust. Hüvitise maksmise kestus sõltub isiku tööstaažist.</p>	<p>Õigus vanaduspensionile on isikul, kes on saanud 63-aastaseks ning kellel on vähemalt 15 aastat Eestis omandatud pensioni staaži.</p> <p>Pensionikindlustusstaaži arvestamise aluseks sotsiaalmaks (alates 01.01.1999). Üks aasta pensionikindlustusstaaži arvestame, kui sinu eest on arvestatud või makstud sotsiaalmaksu vähemalt miinimumpalga aastasumma ulatuses.</p> <p>I samba pensioni suurus sõltub sellest, kui palju on isikul pensioni staaži.</p> <p>II ja III samba pensioni suurus sõltub sellest, kui palju on inimene ise või tööandja tema eest sissemakseid teinud ja kuidas fondid on suutnud kogutud kasvatada.</p> <p>II sammas on siiani olnud alates 1983. aastast sündinud inimestele kohustuslik, 2021. aastal muutub see vabatahtlikuks.</p>
VÕS LEPINGUD	<p>Võlaõigusliku lepingu alusel töötav inimene tuleb registreerida töötamise registris, kuid ravikindlustus tekib järgmisel päeval peale tulu- ja sotsiaalmaksu deklaratsiooni esitamist (väljamaksele järgneva kuu 10. kuupäev). Ravikindlustus peatub ühe kuu möödumisel, kui tema eest ei ole Maksu- ja Tolliametilt saadud andmete kohaselt sotsiaalmaksu miinimumkohustuse ulatuses deklareeritud. Peatunud kindlustuskaitse jätkub järgmisel päeval pärast deklareeritud sotsiaalmaksu miinimumkohustuse täitmist tõendavate andmete laekumist haigekassasse.</p>	<p>Kui isiku VÕS leping lõppeb, on tal õigus töötuskindlustushüvitisele, kui tal on tööstaaži arvele võtmisele eelneva 36 kuu jooksul kokku 12 kuud.</p>	<p>Kuna VÕS-lepingu alusel saadud tasult tuleb kinni pidada sotsiaalmaks, siis tekib isikul pensionikindlustusstaaž.</p>

TÖÖTAMISE VORMID/SOTSIAALSED TAGATISED	RAVIKINDLUSTUSKAITSE	TÖÖTUSKINDLUSTUSKAITSE	PENSION
AUTORILEPING	Autorilepingu alusel makstavat tasu maksustatakse ettevõtlustuluna. Kui teose autor ei ole registreeritud FIE, siis maksustatakse uue teose loomise eest saadud tasu brutotuluna kui võlaõigusliku töövõtulepingu alusel saadud tasu. Kui teose autor on FIE, siis deklareerib maksud FIE ning ravikindlustus kehtib vastavalt üldisele FIE regulatsioonile (vt tabelis allpool-> FIE)	Autorilepingu alusel saab juriidilisest isikust teose kasutaja registreerida teise autori töötamise registris lepingu kehtivuse perioodiks tööle VÕS lepingu alusel. Nii tekib teose kasutajal tööstaaž ning õigus töötuskindlustushüvitisele tekib juhul, kui on täidetud 12-kuulise tööstaaži nõue töötuna arvele võtmisele eelneva 36 kuu jooksul. <i>Küsida üle Tööinspeksioonilt!</i>	Kuna autorilepingu alusel saadud tasult tuleb kinni pidada sotsiaalmaks, siis tekib isikul pensionikindlustus staaž.
LITSENTSILEPING	Litsentsilepingu alusel tasu väljamaksmisel peetakse kinni vaid tulumaks ning sotsiaalkindlustusmaksetega (sotsiaalmaks, töötuskindlustuse ja kohustusliku kogumispensioni) litsentsitasu ei maksustata, seega ravikindlustuskaitset ei teki.	Litsentsilepingu alusel tasu väljamaksmisel peetakse kinni vaid tulumaks ning sotsiaalkindlustusmaksetega (sotsiaalmaks, töötuskindlustuse ja kohustusliku kogumispensioni) litsentsitasu ei maksustata, seega töötuskindlustuskaitset ei teki.	Litsentsilepingu alusel tasu väljamaksmisel peetakse kinni vaid tulumaks, seega ei teki isikul pensionikindlustus-staaži.
STIPENDIUMILEPING	Eraisikule, kes ettevõtlusega ei tegele, on seaduse alusel makstud stipendium maksuvaba, seega ei taga see ravikindlustust.	Eraisikule, kes ettevõtlusega ei tegele, on seaduse alusel makstud stipendium maksuvaba, seega ei taga see töötuskindlustust.	Eraisikule, kes ettevõtlusega ei tegele, on seaduse alusel makstud stipendium maksuvaba, seega ei teki isikul pensionikindlustus-staaži.
OSAÜHING	Oma töö eest tasu saav juhtimis- või kontrollorgani liige tuleb registreerida töötamise registris. Ravikindlustuse saamiseks peab sotsiaalmaks olema deklareeritud vähemalt sotsiaalmaksu miinimumkohustuse ulatuses. Ravikindlustuse tekkimise aeg, peatumine ning jätkumine on analoogne VÕS lepingu kohta sätestatule (vt tabelis ülal -> VÕS LEPINGUD). Endale kuuluvas OÜ-s töölepingu alusel töötaval isikul tekib ravikindlustuskaitse töölepingu juures kirjeldatud reeglite kohaselt (vt tabelis ülal ->TÖÖLEPING)	Juhatusel liikme tasult töötuskindlustusmaks kinni ei peeta ning isikul puudub õigus töötuskindlustushüvitisele. Kui aga isik töötab ettevõttes lisaks ka töölepingu alusel, tekib tal õigus töötuskindlustushüvitisele vastavalt TÖÖLEPINGU-le kohaldatavatele reeglitele (vt tabelis ülal -> TÖÖLEPING).	Kui isik saab juhatusel liikme tasu või töötab töölepingu alusel, siis saadud tasult tuleb kinni pidada sotsiaalmaks ning isikul tekib pensionikindlustus-staaž. Kui aga isik elatub dividenditulust, siis pensionikindlustus-staaž ei teki.
FIE	Kui isik hakkab tegelema ettevõtlusega, peab ta ennast äriregistris registreerima füüsilisest isikust ettevõtjaks (FIE). Eelneva kehtiva	FIE ei pea enda eest töötuskindlustusmaks maksma.	Kui FIE on kohustusliku kogumispensioniga (II pensionisambaga) liitunud, peab ta maksma enda eest

TÖÖTAMISE VORMID/SOTSIAALSED TAGATISED	RAVIKINDLUSTUSKAITSE	TÖÖTUSKINDLUSTUSKAITSE	PENSION
	ravikindlustuskaitseta tekib ravikindlustus 14-päevase ooteaja möödumisel. Kui andmed esitatakse kehtiva ravikindlustuse ajal, siis ooteaega ei ole ja ravikindlustus jätkub katkemiseta. FIE peab neli korda aastas maksma sotsiaalmaksu avansilisi makseid. Ravikindlustus lõppeb 2 kuud peale kustutamiskande tegemist äriregistris või maksukohustuslaste registris.	Kui FIE on tööandja, peab ta töötajale tehtud väljamaksetelt maksma töötuskindlustusmaksed ja see on FIE ettevõtlusega seotud kulu.	kohustusliku kogumispensioni makset.
MÜÜGILEPING	Müügilepingu alusel saadud tulu maksustatakse tulumaksuga, seega ravikindlustuskaitset ei teki.	Müügilepingu alusel saadud tulu maksustatakse tulumaksuga, seega töötuskindlustuskaitset ei teki.	Müügilepingu alusel saadud tulu maksustatakse tulumaksuga, seega ei taga see tulevikus pensionikindlustust.

Allikas: autorite koostatud

LISA 2. METOODIKA

A) ÜLDVAADE JA SIHTRÜHMA MÄÄRATLEMINE

Metoodika kujundamisel lähtuti kolmest peamisest uuringusuunast: loometöö tasustamine – valdkondade võrdlus ja arenguvajadused, loomepalga meetme mõju, loomepalkade meetme arendus. Seega, ajalises määratluses katab uuring ära nii tagasiulatava vaate, hetkeolukorra kirjelduse kui ka võimalikud tulevikku suunatud arengud. Üldtemaatilisse raamistikku paigutatuna on loometöö tasustamine laiem vaade ning loomepalk selle kitsam fookusvaldkond (vt Tabel 11).

TABEL 11. UURINGUSUUNDADE NING AJALISE MÄÄRATLUSE SEOS

AJALINE MÄÄRATLUS UURINGUSUUND	TAGASIULATUV VAADE 2016-2021/2022 (EELMINE KVARTAL)	HETKEOLUKORRA KIRJELDUS 2022 JA/VÕI VIIMANE TEADAOLEV KVARTAL	TULEVIKUPERSPEKTIIV LÜHIAJALISELT KUNI AASTA, PIKAAJALISELT KUNI 5 AASTAT
Loometöö tasustamine (laiem vaade)	Valdkondade võrdlus <i>Registriandmete analüüs, intervjuud ja fookusgrupid</i>	<u>Valdkondade võrdlus, peamised probleemid</u> <i>Registriandmete analüüs, küsitlus, sotsiaalkaitse maatriksi kujundamine*, intervjuud ja fookusgrupid</i>	Arenguvajadused ja -võimalused <i>Süntees ja järelused, valideerimisseminar</i>
Loomepalk (kitsam vaade)	<u>Meetme mõju</u> <i>Intervjuud ja fookusgrupid, küsitlus</i>	Loomepalk loometöö tasustamise üldpildis <i>Registriandmete analüüs, küsitlus, sotsiaalkaitse maatriksi kujundamine, intervjuud ja fookusgrupid</i>	<u>Meetme arendus</u> <i>Süntees ja järelused, koosloome töötoad</i>

* Dokumendianalüüs, v.a. sotsiaalkaitse maatriksi kujundamine, oli uuringu sisulises võtmes läbiv, mistõttu parema ülevaatlikkuse tagamiseks jäi see tabelist kõrvale.

Allikas: autorite koostatud

Tagasiulatavalt analüüsiti loomepalga mõju ning mõningaid loometöö tasustamise peamisi seniseid trende valdkondade lõikes, näiteks tasude suurust ja (eba)regulaarsust, palgatöö osakaalu, aga ka peamisi sissetulekute suurust, regulaarsust jm mõjutavaid tegureid. Hetkeolukorra kirjeldus katab kõik uuringueesmärgid loomevaldkondade lõikes ja suurema osa kasutatavatest meetoditest. Tulevikku on suunatud loometöö tasustamisega seotud suurimate arenguvajaduste ja -võimaluste kaardistamine valdkondade lõikes ning loomepalga meetme arendus.

Uuringu fookuses olid järgmised loomevaldkonnad: arhitektuur, disain, etenduskunstid, film, klassikaline muusika, rütmimuusika, kirjandus, kunst. Kui loomealade tööandjate eristamisel piisab tegevusala määratlemisest, siis loovisikute puhul lähtuti nii tegevusala kui ka ametite klassifikaatoritest. Loomealade üldisem valdkondlik jaotus tööandjate/juriidiliste isikute (EMTAK 2008 klassifikaator) ja loovisikute (ISCO-8 klassifikaator) lõikes.

TABEL 12. UURINGU FOOKUSVALDKONNAD EMTAK JA ISCO KLASSIFIKAATORITE LÕIKES

VALDKOND	TÖÖANDJA (EMTAK 2008)	LOOVISIK (ISCO-08)
Arhitektuur	7111 Arhitektitegevused	2161 Hoonearhitektid

VALDKOND	TÖÖANDJA (EMTAK 2008)	LOOVISIK (ISCO-08)
		2162 Maastikuarhitektid
Disain	7410 Disainerite tegevus	2163 Toote- ja rõivadisainerid 2513 Veebi- ja multimeediaarendajad kasutajaliideste projekteerija; digimängude arendaja 2166 Graafikud ja multimeediakunstnikud: digimeedia kujundaja; hasart-, kihlveo- ja loteriimängude disainer; animaator; animatsiooni taustakunstnik; 3D-modelleerija; eriefektide kunstnik; videodisainer; kunstijuht; veebikujundaja; digimängude kujundaja; illustraator; graafiline disainer; digitaalkunstnik 3432 Sisekujundajad ja dekoraatorid: filmirekvisiitide disainer-valmistaja; väljapanekutedekoraator: lavakujundaja; sisedekoraator
Etenduskunstid	9001 Lavakunst (sh teatri- ja tantsuetenduste lavastamine ja esitamine)* 9002 Lavakunsti abitegevused	2653 Tantsijad ja koreograafid 2655 Näitlejad 2654 Filmi-, teatri- jms lavastajad ja produtsendid: nt teatriprodutsent, teatrilavastaja, näitejuht
Film	5911 Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmine 5912 Kinofilmide, videote ja telesaadete tootmisjärgsed tegevusalad (nt montaaž, visuaalsed efektid jne)	2655 Näitlejad 2654 Filmi-, teatri- jms lavastajad ja produtsendid: nt filmiprodutsent, dokumentaalfilmi või mängufilmi režissöör
Helikunst	5920 Helisalvestiste ja muusika kirjastamine	2652 Muusikud, lauljad ja heliloojad: nt muusikajuht; helilooja; muusik; repetiitor
Kirjandus	5811 Raamatukirjastamine 9003 Kunstialane loometegevus	2641 Kirjanikud: nt kirjanik; kirjandusteadlane; raamatutoimetaja; dramaturg
Kunst	9003 Kunstialane loometegevus	2651 Kujutavad kunstnikud: nt maalikunstnik; skulptor; klaasikunstnik; videokunstnik; graveerija; keraamik; kunstirestauraator; karikaturist 2659 Mujal liigitamata loomingulised töötajad

Allikas: autorite koostatud.

Lisaks võeti ankeetküsitluses arvesse ka järgnevaid vabakutseliste loovisikute täpsemaid määratlusi:

- defineeritus - eristame neid, kes kuuluvad loomeliitusesse, saavad ja/või on viimase 5 aasta jooksul saanud loometoetusi jms;
- erialase ja/või loomevaldkonna-alase formaalse haridusega või vastava hariduseta vabakutselised loovisikud lähtuvalt ISCED-F 2013245 haridustasemetest ja -valdkondade klassifikatsioonist;
- hinnanguid isiku loometegevuse koormusele ja loomingulisele produktiivsusele;
- hinnanguid loometegevuse osakaalule aastast sissetulekust.

²⁴⁵ [<http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/international-standard-classification-of-education-fields-of-education-and-training-2013-detailed-field-descriptions-2015-en.pdf>]

Uuringu vaatluse alt olid väljas harrastustegevus, sealhulgas harrastuskunstnikud, -muusikud, -tantsijad, -käsitöölised, huvialaringid, kultuurimajad ning muusika- ja kunstikoolid (v.a äriühingutena tegutsevad muusikakoolid). Samuti loominguiline huvikoolitus või formaalharidus.

Üheks väljakutseks oli valdkondade eristamine. Näiteks disainerite tegevuse (EMTAK 74101) alla käib eristamata kujul ka lavakujundaja tegevus, mistõttu võimalusel kombineeriti EMTAK koode ISCOga (tegevusala kombineeriti loominguiliste rollidega), et teha kindlaks, kas isik on seotud pigem disaini või teatri/filmi valdkonnaga. Lisaks vaadeldi kuuluvust loomeliitu.

Sageli olid kattuvused ka ISCO klassifikaatorites, näiteks näitleja võib olla seotud nii filmi kui etenduskunstiga. Sellisel juhul vaadeldakse täiendavalt tööandja peamist EMTAK tegevusala. Kui tööandjaid on erinevaid ning esineb nii filmi kui teatrit, eelistati (vähemalt üldanalüüsis) klassifitseerimisel suuremat sissetulekut toonud tegevusala – erandiga, et kui sissetulekud on enam-vähem võrdsed, võetakse anonümiseeritud isik arvesse mõlema valdkonna analüüsis samaaegselt. Siingi oli täiendav rolli vastava valdkonna loomeliitu kuulumine. Sarnaselt eelnevale näitele, siis ka ISCO klassifikaator sisaldab ametit „muud kunsti- ja kultuuriala töötajad“ ja „mujal liigitamata loominguilised töötajad“, mille puhul sai samuti määravaks tööandja EMTAK või loomeliidu liikmelisus.

Täiendavalt kaasati valimisse selliseid vabakutselisi loovisikuid, kes ei tööta (ISCO koodid puuduvad), kuid omavad 1-2 osanikuna/osanikuga juriidilist keha. Sel juhul võeti arvesse vaid valdkondlikud EMTAK koodid.

Andmestike loomisel ja valimi defineerimisel lähtuti iga uurimismeetodi puhul sellest, mis on võimalik, kombineerides omavahel erinevaid andmestikke. Isikute hulk, kes ei kajastu riiklikus statistikas ja kelle kohta puudub majandusinfo, on ekspertide hinnangul väike.²⁴⁶ Lisaks, et sinne uuring keskendus suuresti just küsitlusandmetele, saab rakendada erinevaid määratlusi. Küsitluse algusesse lisati kitsendused, mis välistavad olukorra, kus valimisse sisuliselt mittekuuluvad isikud täidavad kogu küsimustiku. Lisaks oli oluline, et kõik määratlused jääksid lihtsaks, aga samas sisukaks.

B) INTERVJUUD JA FOOKUSGRUPID

Kvalitatiivse andmekogumise raames tehti sissejuhatavad intervjuud uuringu alguses ning personaalintervjuud ja fookusgrupid uuringu peamises andmekogumise faasis.

TABEL 13. UURINGU KÄIGUS TEHTUD INTERVJUUD UURINGUSUUNDADE JA SIHTGRUPPIDE LÕIKES

UURINGUSUUND	SIHTGRUPP	TEHTUD INTERVJUUD
Valdkondade võrdlus ja arenguvajadused	Sotsiaalministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi esindajad	sissejuhatavad personaalintervjuud ühe Sotsiaalministeeriumi ja ühe Kultuuriministeeriumi esindajaga
	loomevaldkondade esindajad (loomeliidud, tööandjad, kultuurikorraldajad)	7 fookusgruppi (igas 4-8 inimest) kõigi loomevaldkondade kohta (v.a. disain), lisaks personaalintervjuu ja grupiintervjuu (3 in) disainivaldkonna esindajatega
Loomepalga meetme mõju	loomepalka taotlenud ja saanud kunstnikud ja kirjanikud	personaalintervjuud 6 kirjaniku ja 5 kunstnikuga
	riiklikku loomepalga-sarnast stipendiumit saanud kunstnikud ja kirjanikud	personaalintervjuud ühe Ela ja Sära ning ühe Tartu linnakirjaniku stipendiaadiga

²⁴⁶

[https://www.looveesti.ee/attachments/115_1._eesti_loomemajanduse_olukorra_2011_uuring_ja_kaardistus.pdf]

UURINGUSUUND	SIHTGRUPP	TEHTUD INTERVJUUD
Loomepalkade meetme arendus	Vt Lisa pt e) Koosloome töötoad	

Allikas: autorite koostatud.

Poolstruktureeritud intervjuude kavad kooskõlastati uuringusse kaasatud ekspertide ja uuringu tellijaga ning valim moodustati avalikele andmetele tuginedes ja nõusolekupõhiselt. Intervjuud kestsid 30-90 minutit ja need tehti nii telefoni, Google Meet, MS Teams'i teel kui ka reaalsete kohtumistena. Intervjuude tulemusi analüüsiti NVivo tarkvara abil. Kokkuvõtted kodeeriti ja nende põhjal teostati sisuanalüüs, mille käigus koondati sarnaseid ja erinevaid arvamusi, kogemusi või hinnanguid, tehti nende põhjal üldistusi ja kirjeldati erinevusi.

Peamise andmekogumise faasi moodustas fookusrühmade intervjuude läbiviimine iga loomevaldkonna esindajatega. Selle raames viidi kokku läbi seitse fookusrühma intervjuud, üks grüpiintervjuu ning üks personaalintervjuu. Fookusrühmade intervjuudes osales keskmiselt 4–8 inimest (vt Tabel 14). Kutsutud osalejate madala vastamise ning reageerimise aktiivsuse tõttu ei õnnestunud disaini valdkonnaga läbi viia ühine fookusgrüpiintervjuu. Sellest tulenevalt viidi läbi üks grüpiintervjuu kolme esindaja ning üks personaalintervjuu.

TABEL 14. FOOKUSRÜHMADES OSALENUTE ARV VALDKONNITI

VALDKOND	OSALEJATE ARV
Arhitektuur	5
Disain*	1 ja 3
Etendus kunst	8
Film	8
Kirjandus	6
Kunst	7
Klassikaline muusika	4
Rütmimuusika	6

* disaini valdkonnas fookusrühma intervjuusid ei toimunud

Allikas: autorite koostatud

Fookusrühmades käsitleti peamiselt tööandja vaadet loovisikute tasustamisel, millest tulenevalt kaasati valimisse võimalusel valdkonnas tegutsevad kultuurikorraldajad ning ettevõtete esindajad. Lisaks kaasati erinevate erialaliitude esindajad, valdkonna eksperdid (nt ülikoolide professorid) ja riiklike institutsioonide esindajad (nt KULKA sihtkapitali esindajad). Valim kooskõlastati Kultuuriministeeriumiga.

Fookusrühmades osalemise kutsed saadeti välja e-kirja teel, palvega märkida endale sobilik aeg kahe pakutud variandi hulgas. Aja märkimiseks kasutati Calendly rakendust. Kahest variandist arvuliselt eelistatum osutukski intervjuu kuupäevaks. Tulenevalt üsna madalast reageerimismäärast saadeti valimi esindajatele korduvaid meeldetuletusi ning täiendavaid kirju. Mitmed esialgu valimisse määratud isikud asendati varunimekirja osalejatega. Suur hulk intervjuudest viidi läbi oktoobri kuu jooksul, millest esimene toimus 4. oktoobril ning viimane 26. oktoobril. Üks intervjuu viidi läbi ka novembris disaini valdkonnaga, sest ühise aja leidmine osutus eriti keeruliseks väljakutseks.

Fookusrühmadest tehti osalejate nõusolekul salvestus ning kokkuvõte. Andmeid analüüsiti nii eraldi valdkondade põhiselt kui ka valdkondade võrdlusena. Fookusrühmade andmed olid aluseks nii küsitluse koostamisel, sisupeatükkide loomisel kui ka töögruppide sisutegevuse ja valimi koostamisel.

C) LOOMETÖÖTAJATE KÜSITLUS

Uuringu käigus täitis internetipõhise ankeetküsitluse lõpuni ligikaudu 682 loovisikut. Küsitlust alustas üle 1200 inimese. Küsitluse sihtrühma kuulusid kultuurivaldkonnas tegutsevad ja oma tegevuses avalikkusele suunatud loomevaldkonna professionaalid, sh kõigi loomealade loovisikud (loometöötajad), sh vabakutselised loovisikud (loometöötajad ja -tööandjad). Eelnevad sihtrühmad katavad ära ka kunstniku- ja kirjanikupalga saajad ning loomepalka taotlenud, aga seda mitte saanud kunstnikud ja kirjanikud.

Sihtrühmani jõuti kahel moel:

- pöördumine (koos hilisema meeldetuletusega) loomeliitude poole, et nad jagaksid küsimustikku oma liikmete seas;
- pöördumine loomevaldkonna EMTAK koodide põhjal valitud ettevõtete jt juriidiliste isikute poole, et nad täidaksid küsimustikku ise ja/või jagaksid seda oma töötajate seas.

Sihtrühmast lähtuvalt koostati küsitlusankeet vaid eesti keeles ning see koosnes peamiselt valikvastustega küsimustest. Kunstniku- ja kirjanikupalga kohta olid eraldi lisamoodulid.

Valimi koostamisel ja isikuandmete töötlemisel lähtuti kahest õiguslikust alusest:

- Isikuandmete Kaitse seaduse regulatsioonist §6 („Andmekaitse Inspeksioon kontrollib enne nimetatud isikuandmete töötlemise algust käesolevas paragrahvis sätestatud tingimuste täitmist“).
- Küsitlemisel lähtuti informeeritud nõusoleku põhimõtetest.
- Küsitlusplatvormis (SurveyMonkey) vastuste salvestamiseks kasutati EL riigis asuvat serverit, mis omakorda tagab andmete hoidmise ja töötlemise ka vastavuses uue EL andmekaitse üldmäärusega (GDPR reeglitega).

Uuringutulemuste töötlemiseks kasutati tarkvarapaketti Stata 17.

D) REGISTRANDMETE ANALÜÜS

Registriandmete analüüsi käigus ühendati ja kasutati järgmises tabelis välja toodud registrite andmeid (vt Tabel 15). Eri andmeallikad ühendati üheks paneelandmestikuks, kuhu kogunes teave üle 30 000 inimese kohta. Registriandmete kasutamiseks esitati andmepäring Statistikaametile, kelle keskkonnas tehti projekti käigus ka analüüs. Andmeid töödeldi anonüümsel kujul ning andmetöötluseks saadi luba Andmekaitse inspeksioonilt. Valimi koostamine on detailselt esitatud eespool vastavas metoodika alapeatükis.

TABEL 15. REGISTRANDMETE ANALÜÜSI ANDMEBAASID NING TUNNUSED

ANDMEBAAS	TUNNUSED
Kultuuriministeeriumi andmebaasid	Kogu perioodi 2016 jaanuar–2021 detsember kohta üldiselt: <ul style="list-style-type: none"> - loomeliitu kuulumise periood - loomeliidu nimi - kirjaniku-või kunstnikupalga saamine: periood ja kogusumma - loometoetuse saamine: toetuse liik, periood ja kogusumma
Rahvastikuregister	Üldandmed, ühekordsed näitajad valimi moodustamise hetkeseisuga: <ul style="list-style-type: none"> - sünniaasta ja -kuu

ANDMEBAAS	TUNNUSED
	<ul style="list-style-type: none"> - sugu - rahvus Üldandmed perioodi 2015–2021 aasta lõpu seisuga (andmed aasta kohta): <ul style="list-style-type: none"> - elukoha maakond - leibkonnas olevate inimeste arv - alaealiste leibkonnaliikmete arv
MTA, Töötamise register, Maksukohuslase register, Äriregister	Töötamise staatus, sissetulekud sissetulekuliikide lõikes, iga kuu arvestatud sotsiaalmaksu kogusumma, tööandja põhitegevuskood (EMTAK tegevusala); amet klassifikaatori (ISCO) põhjal; töösuhte liik; tegutsevad juriidilised isikud ja nende spetsifikatsioon, sh ettevõtlusvorm ja osanike arv, staatus, asutamise kuupäev, töötajate arv, ettevõtte asukoht, aastane käive, makstud dividendid, põhitegevusala (EMTAK) viiekohalise täpsusega.
c) EHS	Kõrgeim omandatud haridustase ja eriala

Allikas: autorite koostatud

E) KOOSLOOME TÖÖTOAD

Loomepalkade meetme arendusvõimaluste uurimiseks tehti kolm koosloome töötuba, kuhu kaasati erinevate valdkondade eksperte: valitud loomealade loovisikud, kultuurikorraldajad, loomeliitude esindajad ning kultuuri- ja sotsiaalministeeriumi esindajad. Igas töögrupis osales 12–18 inimest ja valdavalt oli osalejate nimekiri töögruppide lõikes sama, vaid mõnel üksikul korral oli vajadus leida endale asendaja. Töögrupi valdkondlik jaotus on välja toodud järgnevas tabelis (vt Tabel 16)

TABEL 16. KOOSLOOME TÖÖTUBADES OSALENUTE VALDKONDLIK JAOTUS

VALDKOND	OSALEJATE ARV
Disain	1
Etenduskunst	1
Film	1
Kirjandus	2
Kunst	3
Klassikaline muusika	3
Rütmimuusika	2
Kultuuriministeerium	4
Sotsiaalministeerium	1

Allikas: autorite koostatud.

Kõik töögrupid lähtusid sarnasest tööpõhimõttest, kus alguses toimus teemade tutvustus korraldajate poolt, selle järgnes osalejate jagamine kahte gruppi sisutöökaks ning hiljem lõpetati taas ühises ruumis kokkuvõtete tegemiseks. Ühe töötoa kestuseks oli koos pausidega kuni 4 tundi. Kolmest töötoast esimene ning viimane viidi läbi veebi vahendusel, kasutades Google Meet platvormi. 2. töötuba toimus silmast silma kohtumisena Kultuuriministeeriumi ruumides. Enne igat töögruppi saadeti osalejatele infomaterjalid, mis sisaldasid nii ülevaadet kõikidest valdkondadest, mis olid töögruppides esindatud kui ka loomepalgast ja

selle taustast. Samuti koostati iga kohtumise järel kokkuvõte, mis saadeti samuti osalejatele tutvumiseks ning täiendamiseks. Töö jagamine kolmeks eraldi töögrupiks andis võimaluse valdkondade esindajatel vahepealsel perioodil suhelda ka oma kolleegidega, et vajadusel täiendada oma mõtteid ja koguda täiendavat ekspertiisi.

Esimene kohtumine keskendus loomepalga laiendamise defineerimisele, mille jooksul kaardistati iga valdkonna vajadused sarnaseks meetmeks. Ülesande käigus tuvastati kitsaskohad, mida loomepalga laiendamine valdkonna probleemidest lahendaks ning millised probleemid jäaksid siiski lahendamata. Töömaterjal puhastati ning kasutati sisendina järgmisel kohtumisel, mille eesmärk oli tulenevalt esimeses töötoas välja toodud vajadustele, määrata potentsiaalse loomepalga tingimused igas valdkonnas. See andis võimaluse töötoas osalejatele taaskord mõelda valdkonna probleemidele ning sihtgruppidele, keda loomepalk võiks aidata ja määrata juba konkreetsed saajad koos summade ja perioodiga. Viimases töötoas valideeriti juba kogutud andmeid ning täiendati neid. Lisaks kaardistati iga valdkonna tänased rahastusallikad. Eesmärk oli tuvastada juba olemasolevad toetused ja rahastusallikad ning mõista loomepalga sobivust ja vajadust ühisesse süsteemi.

Kõikide töögruppide tulemused koondati ühisesse tabelisse, mis saadeti osalejatele nädal peale viimast töötuba veel täiendamiseks. Töötubades saadud sisendit kasutati nii valdkondade loometöö tasustamise peatüki sisendina kui ka loomepalga laiendamise vajaduse kirjeldamiseks.

LISA 3. VALDKONNAD JA LOOMELIIDUD

TABEL 17. LOOMELIITUDE LIIKMETE ARV 25.01.2023 SEISUGA, VALDKONDLIK JAOTUS

VALDKOND	LOOMELIIT	LIIKMETE ARV	LIIKMETE ARV VALDKONNITI	OSAKAAL KÕIGIST
Arhitektuur	Eesti Arhitektide Liit	409	725	11,5%
	Eesti Maastikuarhitektide Liit	89		
	Eesti Sisearhitektide Liit*	227		
Disain	Eesti Disainerite Liit	173	291	4,6%
	Eesti Kujundusgraafikute Liit	118		
Etenduskuunstid	Eesti Näitlejate Liit*	571	1192	18,8%
	Eesti Lavastajate ja Dramaturgide Liit	127		
	Eesti Lavastuskunstnike Liit	65		
	Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liit	244		
	Eesti Balletiliit	185		
Film	Eesti Kinoliit	400	400	6,3%
Klassikaline muusika	Eesti Heliloojate Liit	120	446	7,0%
	Eesti Interpreetide Liit	326		
Rütmimuusika	Eesti Esitajate Liit*	1792	1792	28,3%
Kirjandus	Eesti Kirjanike Liit	344	344	5,4%
Kunst	Eesti Kunstnike Liit	995	1137	18,0%
	Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite Ühing	142		

* Tõenäoliselt esineb valdkondlike kattuvusi.

Allikas: autorite koostatud Äriregistri avalike andmete põhjal.